

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Gellén Klára

**A színlelés jogi természete, különösen a szerződések
körében**

**Témavezető:
Dr. Szabó Imre Ph.D.
tanszékvezető egyetemi docens**

**Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar**

2007.

SZEGED

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Rövidítések	5
Bevezetés	6
1. cím.	
A színlelés jogi természetének elméleti aspektusai.....	10
I. Premisszák a szerződéses akaratról.....	10
1. A szerződési akarat szerepének megítélése	10
2. Az akarat kifejezése és a szerződéskötés	14
3. Akarathibák és a szerződés érvénytelensége	15
II. A színlelés megítélése a szerződési jogban	17
1. A színlelés, mint emberi magatartás	17
2. A színlelés, mint jogi magatartás	18
3. A színlelt szerződés jogi megítélése a magánjogi kodifikációs törekvésekig.....	20
4. Főbb magánjogi kodifikációs törekvések Magyarországon	23
5. A Polgári Törvénykönyv és a színlelt ügyletek	26
6. A színlelés helye az Európai Unió szerződési jogának kodifikációjában	28
III. A színlelt szerződés jellemzői.....	30
1. A színlelt szerződés tényállási és egyéb meghatározó jegyei	30
A) A tényállás normatív elemei.....	30
B) Egyéb meghatározó ismérvek.....	41
2. A színlelés esetei	44
A) Színlelt ügylet szerződéskötési szándék nélkül - Abszolút színlelés	45
B) Színlelt ügylet szerződéskötési szándékkal - Relatív színlelés.....	46
3. A színlelés oka, célja	48
A) A színlelt jogügyletek kauza-rendszere	49
B) A kauza hatása a szerződések jogi sorsára	54
4. A színlelés tárgya	57
IV. Titkos fenntartás, rejtett indok, komolytalan ügyletek	68
1. A titkos fenntartás és a rejtett indok	68
2. A komolytalan nyilatkozat	78
A) Egyoldalú komolytalan nyilatkozatok	79
B) Kétoldalú komolytalan nyilatkozatok	83
C) A komolytalan ügyletek esetei	84
D) Nem létező vagy semmis a komolytalan jogügylet?.....	86
E) Elhatárolás az egyoldalú és a kétoldalú színleléstől.....	89

2. cím

A színlelt szerződés megkötése, érvénytelensége, és a jogkövetkezmények 91

I. A szerződéskötés mechanizmusa a színlelt ügylet esetében..... 91

1. A szerződéskötési szabadság 91
2. A szerződéses érdek és a színlelés érdekmotivációja..... 94
3. A szerződő felek akarata és a színlelés 97
4. Az akaratnyilatkozatok 98
5. A szerződés értelmezése..... 99
6. A szerződés formája 103
7. Képviselő és a színlelés 105
8. Joghatás és színlelés 110

II. A színlelt szerződés érvénytelensége 113

1. A színlelés és egyéb érvénytelenségi okok 113
 - A) Az akarathibák..... 113
 - B) Egyéb érvénytelenségi okok..... 118
2. Nem létező, vagy érvénytelen a színlelt szerződés? 123
3. A színlelt szerződés érvénytelenségének aspektusai..... 127
 - A) Semmisség vagy megtámadhatóság? 127
 - B) A színlelt szerződések semmisségének eljárás-technikai vonásai 129

III. A színlelés bizonyítása, megállapítása és jogkövetkezményei 132

1. A színlelés bizonyítása és megállapítása..... 132
 - A) Hivatkozás a színlelésre..... 132
 - B) A színlelt szerződésre utaló körülmények..... 135
2. A színlelés jogkövetkezményei 139
 - A) Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek hatása a felekre nézve..... 140
 - B) A színlelés jogkövetkezményének hatása harmadik személyekre nézve 146

3. cím.

Színlelt ügyleti tényállások..... 154

I. Motívumok és a bírói gyakorlat..... 155

1. A vételár színlelése..... 155
2. Elővásárlási jog kijátszása..... 156
3. „Öröklés” és színlelés..... 158
4. A hazai termőföldek átruházása külföldiekre..... 161

II. Különleges elhatárolási esetek..... 164

1. Színlelés és fedezetelvonás (Actio Pauliana) 164
2. Bizalmi-fiduciárius-biztosítékok kikötése..... 181

3. Polgári jogi szerződéssel leplezett munkaviszony?.....	190
A) Munkavégzés polgári jogi szerződésekkel.....	190
B) Munkaviszony polgári jogi szerződés látszatával.....	192
C) A színlelés feltételei.....	194
D) A szerződések érvénytelensége.....	196
E) A munkaviszony és a polgári jogi szerződések elhatárolása.....	200
Összegző gondolatok és „de lege ferenda” javaslatok.....	204
Summary.....	211
Bibliográfia.....	221

Rövidítések

ABGB.....	Oszták Polgári Törvénykönyv (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch)
Alapelvek.....	Európai Szerződési Alapelvek (Principles of European Contract Law)
BGB.....	Német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch)
CC.....	Olasz Polgári Törvénykönyv (Il Codice Civile Italiano)
Kódex.....	Európai Szerződési Törvénykönyv Előzetes Tervezete (European Contract Code Preliminary Draft)
Koncepció.....	Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója
Mtj.....	Magánjogi Törvényjavaslat
Ptk.....	Polgári Törvénykönyv
Tervezet.....	Az új Polgári Törvénykönyv tervezete

Bevezetés

*„...Ha az akarat az üzlet lelke,
azt mondhatjuk, hogy az az akaratnyilatkozat,
amely nem felel meg a teljes akaratnak,
olyan, mint a test lélek nélkül”
Andrea Torrente¹*

A szerződéskötések szervesen hozzátartoznak mindennapjainkhoz, hiszen mind magánjellegű, mind gazdasági ügyeink intézésekor gyakran kerülünk szerződéses szituációkba. Szándékunk szerint ilyenkor a lehető legjobb megállapodást kívánjuk létrehozni, olyat, amely akaratunknak, elvárásainknak maradéktalanul megfelel. A szerződés létrejöttével szemben támasztott tartalmi és formai kritériumoknak történő megfelelés azonban elengedhetetlen a szerződésből fakadó igények érvényesíthetőségéhez. Ha e kritériumok bármelyike sérül, hibásan megkötött szerződés jön létre, melynek azután különböző jogi sorsa lehet. Az egyik lehetséges jogkövetkezmény az érvénytelenség, amelyet valamilyen jogszabályban meghatározott konkrét ok fennállása esetében von maga után a jogügylet. A jogban járattan ember számára is nyilvánvaló, hogy csak bizonyos formai, illetve tartalmi követelményeket teljesítő szerződések lehetnek érvényesek, az azonban kevésbé ismert, hogy érvénytelenséghez vezető ok lehet az is, amikor a szerződéses nyilatkozat nem felel meg a nyilatkozó valós akaratának.

Dolgozatunkban az ilyen, úgynevezett akarathibával összefüggő esetkör egyik elemével, a színleléssel kívánunk részletesen foglalkozni. A színlelés az érvénytelenség okrendszerében - az érvénytelenségi okok klasszikusnak tekintett felosztását alapul véve - az alábbiak szerint helyezhető el:

Érvénytelenek²:

1. a tiltott (meg nem engedett) szerződések,
2. a lehetetlen szerződések
3. a cselekvőképtelenség fennállása mellett megkötött szerződések,
- 4. az akarathibával megkötött, és**
5. a formahibákkal létrejött szerződések.

¹ „...La volontà è l'anima del negozio, si dovrebbe giungere alla conclusione che una dichiarazione cui non corrisponda un' interna volontà è come un corpo senz'anima” Andrea Torrente: Manuale di Diritto Privato. Milano, Dott. A. Giuffrè-Editore. 1960. 135.p.

² Weiss Emilia: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 54.p.

A fenti csoportok a szerződés létrejövetele során felmerülő egy-egy specifikus hibakört ragadnak ki, nem tekinthetők azonban hermetikusan zárt, egymástól független tényezőknek, mivel a szerződéskötés mechanizmusában szervesen összekapcsolódnak.

A köztük lévő kohéziós viszony a következőképpen ragadható meg: szerződés megkötésére egy cselekvőképes személy akarat-elhatározása alapján kerülhet sor, melynek kinyilvánítását megfelelő formai előírások betartásával kell megtennie, úgy, hogy az elérni kívánt joghatás, és maga a szerződés ne ütközzön jogszabályba, jó erkölcsbe, illetőleg megkötése akár fizikailag, akár jogilag lehetséges legyen. További kapcsolódást jelent, hogy valamennyi ok-csoport visszavezethető valamilyen vonatkozásban a felek akaratí tényezőjére, azzal valami módon mindegyik összefüggésbe hozható. Szemléletesen tükrözi ezt *Eörsi Gyula* csoportosítása, miszerint az érvénytelenségi ok felmerülhet

- az akaratban,
- az akaratot felismerhetővé tevő nyilatkozatban, illetve
- az akarat által megcélzott joghatásban.³

Érvénytelenséget eredményezhet, ha egyik, vagy mindkét fél vonatkozásában a szerződési akarat teljesen hiányzik, vagy valamely hibában szenved. Az így behatárolt érvénytelenségi kategóriát tekinthetjük szorosabban az „akarathibák” csoportjának. Ebben a leszűkített értelemben tekintjük a szerződések egyik érvénytelenségi okaként az „akarathibát”. Ekkor vagy egyszerűen nincs szerződési akarat, mondhatni fiktív (színlelés, tréfa stb.), vagy a meglévő, valóban a szerződés megkötésére irányuló szándék valamilyen konkrét, jogszabályban meghatározott hibában szenved.

Az érvénytelenségi okok Eörsi-féle csoportosításának második esetében azáltal, hogy azt nem megfelelő *formában* vagy *módon* teszi meg, az akarat objektíve érzékelhető kifejezése, a nyilatkozat szenved hibában. Lehet tartalmilag helyes a kifejezett akarat, de ha a forma nem megfelelő, akkor a szerződés ugyanúgy érvénytelen, mint amikor az arra nem jogosult személy olyan tartalommal köti meg a szerződést, ami a képviselt szerződő fél valós akaratának nem felel meg.

³ Eörsi Gyula: Kötelmi jog, Általános rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1989 (9. kiadás), 100. p

A harmadikként megnevezett csoportban a szerződés nem válthatja ki az elérni kívánt célt, mivel a felek akaratának megfelelő joghatásban merül fel a hiba. Ekkor a felek tényleges akarata jogilag nem megengedett, nem lehetséges célra irányul.

Témánk szempontjából az akarathibák bírnak különös jelentőséggel. *Szladits Károly* e hibák klasszikus mintát követő felosztását még tovább specifikálja aszerint, hogy az akarat teljes mértékben hiányzik, vagy csupán hibás, fogyatékos. További elhatárolási körülményként az akarathiány tudatos, illetve nem-tudatos voltát is megjelöli. A tudatos akarathibához következményként a jog általában a semmisséget, míg a nem tudatoshoz az enyhébb megtámadhatóságot kapcsolja.⁴

Dolgozatunk témája, a színlelés, a tudatos akarathiányok csoportjába tartozó, semmisséget eredményező érvénytelenségi ok. Megítélésében, és ezáltal a szerződés érvénytelenségének megállapításában döntő szerepe van a felek valós és látszólagos akarata közötti eltérésnek. Ebben az esetben kifejezetten a szerződési akarat kétoldalú hiánya miatt lesz a szerződés érvénytelen: mivel a felek nem az akaratuknak megfelelő szerződést kötik meg - lehet, hogy valójában nem is akarnak szerződni -, így mást, valótlan tüntetnek fel a kívülállók, harmadik személy felé. A felek színlelnek, s amennyiben ezzel egy másik szerződést lepleznek, akkor egyben palástolnak is.

Témaválasztásunkat mindenekelőtt az motiválta, hogy napjainkban széles körben elterjedt, már-már „divattá vált” a nehezen megítélhető, behatárolható jogi konstrukciókat minden alap nélkül, könnyedén színleltnek minősíteni. A színlelés jogi természete mélyebb megismerésének igényével fellépve tapasztalnunk kellett, hogy egy klasszikusnak mondható, ám a szakirodalom által még részletesen fel nem dolgozott kérdéskörrel állunk szemben. Éppen ezért - elsősorban a hazai jogirodalom és gyakorlat elemző kutatására alapozva -, a színlelés látszólag egyszerűnek tűnő, ám mégis érdekes kérdéseket felvető jogintézményének megismerését tűztük ki célunkul.

Munkánk megvalósításában magánjog-irodalmunk kiváló tudósainak - a teljesség igénye nélkül pl. Grosschmid Béni, Szász-Schwarz Gusztáv, Villányi Fürst László, Szladits Károly - remekművei nyújtottak nélkülözhetetlen segítséget. Weiss Emíliának „A Szerződés érvénytelensége a polgári jogban” címmel írt hiánypótló monográfiájára, mint alapmunkára

⁴ Szladits Károly: A magyar magánjog vázlata I., Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Budapest, 1933, 141-149. p

támaszkodtunk, de zsinórmértéket jelentett számunkra Menyhárd Attila akarathibákkal részletesen foglalkozó „A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége” c. műve is.⁵

Kutatási módszerünk alapvetően a dogmatikai jellemzők, kérdések feltárására, megismertetésére koncentrál. Ennek megfelelően igyekeztünk a *jogtudományban* már felvetett problémák elemzésén túl újabb kérdéseket is körbejárni, illetőleg a *gyakorlat* részletes feldolgozásával a színlelés problematikájának lényegi megismeréséhez közelebb jutni. A dolgozat szerkezetileg ehhez a megközelítési módhoz illeszkedik: három fő részre tagolható. Az első részben a színlelésre vonatkozó főbb elméleti jellemvonásokkal, a második egységben a színlelés aspektusából a szerződés létrejövetelével, érvénytelenségével és a jogkövetkezményekkel foglalkozunk, míg a harmadik részben a korábbiakban felvázolt elméleti háttér vetületében néhány, a gyakorlatban gyakran előforduló színlelési motiváció bemutatására, majd a leghangsúlyosabb elhatárolási kérdések ismertetésére kerül sor.

A dolgozat célja alapvetően a hazai elméletből és gyakorlatból kiindulva a színlelés fő dogmatikai jellemvonásainak feltárása, valamint a gazdasági és társadalmi viszonyoktól függetlenül jelentkező, de konkrét esetekben annak jellegzetességeit hordozó, korképfestő tulajdonságainak szemléltetése. Egyes kérdéseknél - a fő cél megvalósításának alárendelve - szükségesnek tartottuk a problémakör időbeli és térbeli kiterjedtségének érzékeltetésére egyes *külföldi* jogrendszerek e témakörben fellelhető szabályozását, sajátosságait bemutatni⁶, továbbá a színlelés kortalanságát, időtálló jellemvonását *történeti* alapon szemléltetni. Emellett különös figyelmet szentelünk az európai szerződési jog egységesítése céljából készülő egyes joganyagok, illetőleg az elkészült új Polgári Törvénykönyv tervezet kapcsolódó rendelkezései elemzésének is. Bízunk abban, hogy a dolgozat egyes részei talán hozzájárulhatnak bizonyos klasszikusan felmerülő elméleti kérdések elmélyítéséhez, és reményeink szerint érdeklődésre tarthat számot a napjainkban is aktualitással bíró, nehezen kezelhető színlelési tendenciákhoz kapcsolódó néhány gondolatunk is.

⁵ Menyhárd Attila: A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége, Szladits Szeminárium Kiadványa, Budapest, 2000. (továbbiakban: Menyhárd I.)

⁶ Összehasonlítások alapjául a német, az osztrák, és az olasz jog szolgált. Ez utóbbi különösen arra figyelemmel, hogy az elkészült Európai Szerződési Kódex tervezete egyik mintatörvényének az olasz Codice Civile-t tekintette. A dolgozat későbbi továbbfejlesztéseként más külföldi szabályozásokkal is foglalkozni kívánunk, jelen dolgozat megírása közben azonban úgy ítéltük meg, hogy a részletesebb jogösszehasonlítás mind a terjedelmi, mind a célként kitűzött tartalmi kereteket meghaladta volna.

1. cím.

A színlelés jogi természetének elméleti aspektusai

I. Premisszák a szerződéses akaratról

1. A szerződési akarat szerepének megítélése

"...az „akarat” a mi dogmatikánk egyje s mindene,

a jogi világ minden tüneményének alkotó eleme:

a jogi „Ding an sich”...

Mi a kötelelem tartalma? Akaraturalom.

Mi a kötelelem tárgya? A kötelezett alany akarata.

Mi a szerződés? Akarategyezmény.

Mi szerint alakul a jogügylet hatása?

A felek akarata szerint...”⁷

Szászy-Schwarz Gusztáv idézett gondolatai tökéletesen illeszkednek az akaratról szóló fejezetünk elé, hiszen máig igaz, hogy egy szerződés létrejöttében a mögöttesen, szubjektíve meghúzódó akarati tényezőnek, ha nem is kizárólagos, de mindenképp meghatározó szerepe van. Éppen ezért szerződési jogunk - más külföldi jogrendszerekkel egyetemben - a felek ügyleti akaratának a szerződés létrejövételi mechanizmusában játszott szerepét különösen hangsúlyosnak tekinti.

Nem volt ez mindig ilyen természetes. A római jog fejlődési vonalában hosszú út vezetett odáig, hogy a szigorú formai előírások betartása mellett a tényleges akarat valós relevanciáját háttérbe szorító merevség folyamatosan oldódjék.⁸

Ahogy Szászy-Schwarz Gusztáv fogalmaz: „A római jog formalisztikus. Nem ismer alaktalan jogi aktusokat. Minden ügyletnek megvan az ő előírt formája, és ha e formából valami hiányzik,

⁷ Szászy-Schwarz Gusztáv: Új irányok a magánjogban, Budapest, Atheneum, 1911, 34-38. p

⁸ Szászy-Schwarz Gusztáv: Újabb magánjogi fejtegetések: Akaratlan szerződések, Budapest, Politzer, 1901. 282-283. p: "Aki a régi Rómában jogérvényesen, jure Quiritium ajándékozni akart, kénytelen volt ajándékát a színleges adásvétel formájába burkolni: a mantipatio, a színleges adás-vevés volt az egyetlen forma, melyet a legrégebb jog a jus Quiritium szerinti átruházás céljára ismert."

vagy el van véteve, az ügylet érvénytelen...a forma félreismerhetetlen jele annak, hogy a felek között jogügylet ment végbe...”⁹

A klasszikus kor már egyre nagyobb figyelmet szentel a formaiság tisztelete mellett az akarat szerepének is. Ekkor, - de esetenként a preklasszikus korban is - a jog már széles körben foglalkozik az akarathiánnak a szerződésre gyakorolt hatásával. A gyakorlatban felbukkan a tréfa, a színpadi stipulatio és a színlelt ügylet jogi problematikája is. Ahogy *Weiss Emilia* monográfiájában olvashatjuk, az ősi római jog, és ennek nyomán a későbbi *ius civile* is rendkívül szűkmarkú az akarathiányok, és így azoknak a szerződés érvénytelenségére gyakorolt hatásának elismerésében (gyakorlatilag figyelmen kívül hagyja, hogy a valódi akarat lefed-e a nyilatkozatot). Ugyanakkor már a preklasszikus korban a komolytalan és a színpadon tett akaratnyilatkozat olyan akarathiánnak minősül, amely érinti a szerződés érvényességét. A klasszikus kor civiljogában pedig már egyenesen a színlelt ügylet érvénytelenségét kimondó jogtételek, ítéletek is találhatók.¹⁰ Ezt követően egyre egyértelműbben és határozottabban bukkannak fel az akarathiány minősítésével foglalkozó döntések, jogesetek a római joggyakorlatban.

A jogfejlődés során az akaratviszony szerepének megítélése fokozatosan méltó helyére került, sőt a XIX. század pandektista irodalmában már túlzott tiszteletébe, „mindenhatóságába” is ütközünk. *Savigny*, az akaratelmélet megalapítója, és követői már abból a merész alaptételből indultak ki, hogy „ha nincs valódi ügyleti akarat, vagy az nincs összhangban a nyilatkozattal, az ügylet nem jön létre, a nyilatkozathoz semmilyen joghatás nem fűződik”.¹¹

A hazai jogirodalomban az akaratelmélet ilyen „feltétel nélküli tiszteletével” nem találkozunk, sőt többen kifejezetten hangot is adtak ellenérzésüknek. Szászy-Schwarz „Új irányok a magánjogban” c. munkájában a jogbiztonság jegyében így fogalmazza meg erről vallott nézetét: „...az akarat kétségtelenül fontos de a szerződéskötés során betöltött hangsúlyos szerepe mellett mégsem tekinthetünk rá a jog mindenhatójaként.”¹²

⁹ Szászy-Schwarz, Új irányok, 296. p.

¹⁰ Weiss, 10-14. Lásd erről részletesebben Weiss Emília: A szerződés érvénytelenségének kérdései a római jogban, Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae, tomus VI. fasciculus 1. Tankönyvkiadó, Budapest, 1964, 153-163. p.

¹¹ Lásd részletesebben: Weiss, 78-89. p. Megjegyzendő, hogy ennek a gondolatvilágnak a következetes végigvitele a *reservatio mentalis*on bukik meg. Hiszen ez még *Savigny* szerint sem eredményezi a szerződés érvénytelenségét, a nyilatkozat annak dacára kötelez, hogy ekkor bizonyíthatóan hiányzik mögötte az akarat.

¹² Szászy-Schwarz, Új irányok, 49. p.

Korábbi, „Az akaratlan szerződések” címmel írott tanulmányában a Savigny-féle megközelítés következetes véghezvitelével mintegy logikai nonszenszként vezeti le a létező akaratlan szerződést. „Az akaratlan szerződés első tekintetre magában való ellentmondásnak látszik, ennél fogva mihelyt valamely szerződés tartalmát egyik, másik fél nem akarja, akarategyezményről, azaz szerződésről nem lehet szó... Az akaratlan szerződés fogalmi lehetetlenség... Ha pedig az akaratlan szerződés kategóriája létezik ... csakugyan annyira alkotóeleme-e a szerződésnek a szerződő felek benső akaratának megegyezése, hogy nélküle szerződésről nem is szólhatnánk?” Erre a kérdésre keresi a választ tanulmányában, s jut el a contrario az akarati elv kizárólagos szerepének elvetésével a nyilatkozati és az akarati elv ésszerű egyensúlya megteremtésének szükségességéhez.¹³

Mivel nálunk az akarat abszolút prioritását valló akaratelmélet sohasem tudott igazán meghonosodni, helyette - a nyilatkozati elv dominanciája mellett - az akarat és nyilatkozat egymás mellett betöltött szerepére, viszonyára helyeződött a hangsúly. Ezt a szemléletmódot, mintegy konklúzióként tükrözi *Nizsalowszky Endre* 1931-ben írt „A látszat a jogban” című tanulmánya: „...már régen túl vagyunk azon az állásponton, hogy a szerződéshez akaratmegegyezés kell. A jogváltozás előidézéséhez sokszor elég, ha valaki magatartásával a jóhiszemű szemlélőben azt a hitet kelti, hogy az akarata bizonyos eredmény...¹⁴

Hasonlóképpen vélekedik Szladits a Grosschmid Béni „Fejezetek kötelmi jogunk köréből” c.¹⁵ munkájának 1933-as, jubileumi kiadásához csatlakozó Glosszáiban: „A kötelelem minden olyan helyzet, melyben megvan az alaki kényszerítő, vagyis mely szerint egyik személy a másik által jogilag szorítható arra, hogy valamit tegyen, vagy abbahagyjon...Jogi szoríthatóság: az emberi akaratnak a jog által megengedett és istápoltt meghajlítása.”¹⁶

A magyar jogirodalom és joggyakorlat napjainkban is - az akarat elsődleges és kizárólagos szerepének hirdetése helyett - a kifelé irányuló nyilatkozat értelmezhetőségét, s így a külső személy bizalmi érdekét tartja elsősorban szem előtt, úgy, hogy az akarat szerepének a szerződés létrejöttében betöltött különleges szerepét mindvégig kiemelten hangsúlyozza.¹⁷

¹³ Szászy-Schwarz, Akaratlan szerződések, 273-336. p.

¹⁴ Nizsalowszky Endre: A látszat a jogban, Debrecen, 1931, 7. p.

¹⁵ Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből (I. kötet. 1898, javított 1901, II. kötet 1900, Jub. 1932) Budapest, Grill.

¹⁶ Glossza Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből c.művéhez Budapest, 1932, II. 661. 668. p.

¹⁷ Megjegyzendő, hogy természetesen az akarat szerepének dominanciája, s ennek megfelelően az akarati elv értelmezési szerepének kiemelése - főként az ingyenes szerződések esetében - még napjainkban is él.

Az akaratnak a magyar szerződési jogban betöltött szerepét legszemléletesebben, és következésképp legegyszerűbben maga a szerződés fogalmi meghatározása tükrözi:

„A szerződés két vagy több személy joghatást kiváltó, egybehangzó akaratnyilatkozata.”¹⁸

Ezzel egybeesik a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) 205. § (1) bekezdése:

„A szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre.”

A szerződés fenti definíciójából is jól látható, hogy az akarat tényező hangsúlyozott szerepet tölt be a szerződés létrehozatala során. A szerződés nem szigorú formaságok betartására épülő cselekménylánc, nem is csupán az akarat kifejezésének pusztá eszköze, hanem a jogalany akaratának a megfelelő objektív szerződéses nyilatkozaton keresztül történő kifejeződése a külvilág számára.¹⁹

¹⁸ Eörsi, 24, hasonlóan Bíró György: Kötelmi jog, Novotni Kiadó, Miskolc, 2004, 214.

¹⁹ Ugyanakkor megjegyezzük, hogy piaci viszonyok között, az üzleti világban, a fogyasztói szerződések kapcsán egyre erőteljesebben jelentkezik az a nézet a kontinentális jogban is, miszerint a fogyasztó védelme, a piac biztonsága érdekében az objektív tényállással szemben fokozatosan háttérbe kell szorítani azt a kérdést, hogy mi lehetett a fél feltehető akarata. Hiszen a tényleges bizalom alapvetően azt feltételezi, hogy a kívülről értelmezhető tényállást kapcsolják a nyilatkozathoz, nem pedig az objektíve fel nem ismerhető akaratot. Sőt, van olyan nézet, miszerint a jogegységesítő törekvések során - különös tekintettel az angol gyakorlatra - „meg kellene erősíteni az akaratmegjegyzés dogmájának (a fejlődés során bekövetkezett) *eltűnését(!)*”... (Ld. részletesebben: Gabriella Atorini-Pasquale Sanzione: A magánjog európai törvénykönyve és a szerződés problémái. Jogtudományi Közlöny 1997/6. 280. p.)

2. Az akarat kifejezése és a szerződéskötés

A felek szerződések megkötésére irányuló akaratát minden esetben valamely szükséglet kielégítésére irányuló érdek motiválja. A felek az elvárható kölcsönös együttműködés (*culpa in contrahendo*) és a jóhiszeműség elvének megfelelően próbálják összehangolni érdekeiket, a szerződések többnyire a felek kölcsönösen egybehangzó akaratnyilatkozatának kinyilvánításával jönnek létre, s így alkalmasak lesznek a megcélzott joghatás kiváltására. Mindehhez legalább a szerződés lényeges elemeiben való megállapodás, konszenzus szükséges.²⁰

Ha a létrejött szerződés tartalma nem felel meg a felek, vagy valamelyik fél tényleges akaratának, a szerződés értelmezése során derülhet fény arra, hogy ez az ügylet kimenetelére nézve milyen következményekkel jár, egyáltalán érinti-e a szerződés jogi sorsát. A Ptk. szövegezése értelmében a szerződéses nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett.²¹ A Ptk. ezen rendelkezése a nyilatkozási elvhez áll közel, azonban egy-egy konkrét eset mérlegelésekor nem hagyható figyelmen kívül a nyilatkozó tényleges akarata sem.²² Mérlegelni kell a szavak általános jelentését, nyelvtani értelmét, ezzel együtt azonban tekintetbe kell venni az eset összes körülményét, a teljes tényállást, melyen keresztül a nyilatkozó akarata felismerhető.

Amennyiben a felek a szerződést megkötik, szabályos esetben a létrejött ügylet híven tükrözi a felek tényleges akaratának megfelelő jogi állapotot. Rendes körülmények között az akarat és annak kifejezése adekvát egymásnak, a felek egymás és a külvilág számára kinyilvánított akarata megegyezik a valóságos szándékukkal. Előfordulhat azonban, hogy a látszat mögött a szerződéssel ellentétes akarat, tudati tartalom húzódik meg akár egyik, akár mindkét fél részéről.

²⁰ Úgymint felek személye, szolgáltatás, ellenszolgáltatás meghatározása, illetőleg bármely szerződéses elem, amely a felek szempontjából jelentőséggel bír, s e nélkül a szerződést nem kötötték volna meg. Az, hogy az adott kérdés az érintett szerződés vonatkozásában lényegesnek tekinthető-e, figyelemmel az adott esetben a felek szempontjából fontos elemekre is, az egyes szerződéstípusoknál külön vizsgálandó.

²¹ 1959. évi IV. törvény, a Polgári Törvénykönyv 207. § (1-3) bekezdése

²² Eörsi Gyula: A szerződés értelmezésénél különös figyelmet kap az ügylet visszterhességének kérdése, mivel a visszterhes ügyleteknél a nyilatkozási elv kerül előtérbe, vagyis nem a nyilatkozó akarata a hangsúlyos, hanem az, hogy hogyan érthette a másik fél. Az ingyenes szerződéseknél háttérbe szorul a nyilatkozási elv, és a szerződő akarata kap nagyobb szerepet. Eörsi, 89-92. p.

3. Akarathibák és a szerződés érvénytelensége²³

Amíg a nyilatkozattevő felek között teljes egyetértés nem áll be, konszenzusuk hiányos, vagy teljességgel hiányzik, addig közöttük *disszenzus* van, nem jön létre a szerződés, azaz nem állhat be a célzott jogi hatás sem. *Rejtett a disszenzus* akkor, ha látszólag konszenzus van a felek között. Hiányzik a valós akarategység, viszont a szerződés alanyai úgy gondolják, hogy közöttük szerződés áll fenn. Egy disszenzussal kötött szerződés megítélése szempontjából annak van döntő jelentősége, hogy az eltérő akarat rejtve maradt a másik fél előtt, vagy sem. Ha a másik fél *ismerte* az eltérő akaratot, akkor a disszenzus *nem rejtett*, s így a szerződés létre sem jött.²⁴

Amennyiben az akarategység csak *látszólagos*, a következő vizsgálati szempont az, hogy milyen jellegű kérdésre vonatkozik az eltérő akarat. Mivel az akarategység a szerződés létrejöttének alapja, a lényeges, illetőleg bármelyik fél által annak ítélt kérdésekben történő megegyezés feltétlenül szükséges a kontraktus megszületéséhez. A rejtett disszenzusnak is *a szerződés lényeges elemei* vonatkozásában van relevanciája. Az egyéb kérdésekben később, a szerződés megkötését követően az érintettek még csiszolhatják, közelíthetik álláspontjaikat, érdekeiket. A fentieknek megfelelően, ha a szerződés a felek között rejtett disszenzussal jött létre, az - tévedés, megtévesztés címén történő megtámadásának eredményeként - még érvénytelennek is minősülhet. Abban az esetben, ha a megtámadásra nincs lehetőség, vagy az eredménytelen, a szerződés az értelmezés eredményeként előállott tartalommal érvényesen funkcionál tovább.

Akarathiba miatt érvénytelenek a fenyegetés, illetve a fizikai kényszer hatása alatt tett jognyilatkozatok is. A két eset megítélése azonban nem egyforma: míg a fenyegetéssel „kierőszakolt” szerződéseket megtámadhatónak, addig az akarat teljes hiányával együtt járó súlyosabb sérelemnek tekintett fizikai kényszer hatására létrejött ügyleteket semmisnek minősíti a jog.

Problémát jelent a szerződéses akaratban az is, amikor a felek között nincs disszenzus, sőt valójában konszenzus van egy *látszólagos ügylet* megkötésére vonatkozóan. Ekkor mindketten úgy kezelik kapcsolatukat, hogy közöttük valójában a szerződés nem, vagy nem olyan tartalommal jön létre. Ilyen esetekben mind a két félnek *tudatosan* hiányzik az akarata, vagyis színlelnek (esetleg kétoldalú komolytalan nyilatkozatot tesznek).

²³ A szerző itt egységes elnevezéssel „akarathibásként” kezeli az akarati problémában szenvedő ügyleteket, egy elnevezés alá összevonva a szűk értelemben vett akarathibában és az akarathiányban szenvedő ügyleteket is.

²⁴ Bíró, 293, 324. p.

Más jellegű jogi probléma merül fel a cselekvőképtelen, illetve korlátozottan cselekvőképes személyek jognyilatkozatai esetében, a szerződés jogi sorsa azonban - a szerződéses akarat hibája miatt - itt is az érvénytelenség lesz.

(Az érvénytelenségi okok - így az akarathibák is - az érvénytelenségi okok és a színlelés elhatárolásáról szóló fejezetben a témához kapcsolódó mértékben még kifejtésre kerülnek.)

Amennyiben a felek között a szerződés megkötésének időpontjában rejtett disszenzus áll fenn, vagy egyéb akarati probléma merül fel, akkor ezek meghatározott esetekben a szerződés érvénytelenségéhez vezethetnek. Az érvénytelenség mindkét esetben, így a semmisségnél és a megtámadhatóságnál is található az akarat szerepére mutató esetkörök. Amíg azonban a megtámadhatóságnál ezek relatív értékűek, a semmisség esetében már abszolút értékkel eredményezik a szerződés érvénytelenségét. Előfordulhat, hogy a szerződéskötési akarat teljességgel hiányzik, akár egyik, akár mindkét félnél, és lehet, hogy csupán valamilyen hibában szenved. A szerződések jogi sorsának vizsgálatánál a szerződés léte is támogatandó, tekintettel kell lenni mindkét fél méltányolást érdemlő érdekére is. A szerződéskötéskor valós, hibátlan akaratának megfelelően nyilatkozó személy érdeke természetesen az, hogy a szerződés kiváltsa az ügylethez rendszerint kapcsolódó joghatást. Ugyanakkor előfordulhat, hogy a másik oldalnak éppen az áll érdekében, hogy ezt a hatást jognyilatkozatuk ne idézze elő. Ilyenkor a szerződés megítélése nagymértékben függ a felek valós magatartásától, az akarat mögött meghúzódó motivációtól, s a nyilatkozatoktól is.

II. A színlelés megítélése a szerződési jogban

1. A színlelés, mint emberi magatartás

A színlelés jogi kategóriájának megértéséhez közelebb juthatunk, ha előbb tisztázzuk, milyen magatartás, cselekmény megjelölésére használja a *köznyselv* ezt a terminológiát, milyen jelentéstartalmat hordoz a színlelés, illetve a palástolás a hétköznapi társas kapcsolatok, nexusok vonatkozásában. Általában színlelő magatartásnak nevezzük, ha valaki mást mutat, mint a valóság, színészkedik, megjátsszik, tettet valamit. Ennek megfelelően a Magyar Szinonima Szótár a *színleléssel* rokonértelműként pl. a tettet, imitál, mímél, megjátsszik, szimulál, a *színlelt* szó szinonimájaként pedig a tettetett, hazug, mesterkélt, látszólagos kifejezéseket tünteti fel.²⁵ E szavak többnyire csalárdságra, rosszhiszeműségre, álságosságra utaló, pejoratív, negatív töltésű kifejezések.

A szerződési jogban a színleléshez szorosan kapcsolódik a palástolás. A Szinonima Szótárban a „leplez” címszónál a következő kifejezéseket olvashatjuk: palástol, takargat, kendőz, álcáz, rejt, titkol. A leplezés mögött tehát mindenképpen áll valami a külvilág elől elkendőzendő, rejtegetni, titkolni való. A jogban éppen a felek valós akaratának megfelelő szerződés, illetve szerződéses elem az, melyet színleg a kívülre felmutatott szerződéssel takarnak el.

A Magyar Értelmező Kéziszótárban tovább kutatva a színlelés körülírásaként a következőket találhatjuk: „ha valaki mások megtévesztése végett úgy tesz, mintha valamit cselekedne, vagy valamilyen állapotban volna.” (Itt utalást találunk a szó jogi értelmezésére is, bár azt csak egy másik jogügylet elpalástolására kötött ügyletként nevezi meg, vagyis arra az esetre nem utal, amikor a felek szerződéskötési szándék nélkül, pusztán csak színlelnek egy szerződéskötést.)

Ugyanez a szótár a *palástolást* olyan magatartásként értelmezi, amikor valaki egy nem kívánatos tényt leplez, titkol, a *leplezést* pedig, amikor valaki ezzel a viselkedésével elrejt valamely érzelem, szándék külső jelét.²⁶

²⁵ Magyar Szinonima Szótár, Budapest, Akadémia, 2003, 374, 241. p.

²⁶ Magyar Értelmező Kéziszótár, Budapest, Akadémia, 2003, 1051, 1265. p.

2. A színlelés, mint jogi magatartás

Az emberi kapcsolatok természetes velejárója a szerepjátszás, a tettetés, vagy éppen valaminek az eltitkolása. Ezek a magatartások azonban nem minden esetben bírnak jogi relevanciával. A tettetés, színlelés önmagában nem tiltott cselekmény. Ha azonban egy jogviszony keretében valósul meg, akkor a színlelés már nem csupán egy emberi magatartás, hanem jogi tényként felmerülő cselekmény lesz, s ha ez valamilyen jogi hatást vált ki a szimuláló környezetében, akkor a jogrend nem maradhat közömbös, arra adott esetben reagálnia kell.

Színlelő magatartások gyakran fordulnak elő jogrendszerünk különböző területein, s ezeket az adott jogágak a megfelelő helyen, sajátos eszközeikkel kezelik (büntetőjog, versenyjog, családjog, stb.). A polgári jogon belül is előfordul, hogy valaki mást mutat, vagy mond, mint ami a valóság. Természetesen nem minden ilyen cselekményre nézve ad a jog iránymutatást, közülük csak néhányat emel a szabályozás szintjére.²⁷

Tipikusan ilyen esetkör a szerződéses kapcsolatok során felmerülő színlelés is. Ekkor a színlelő, tettető magatartás a szerződés megkötésekor lép fel. A színlelés arra vonatkozik, hogy a felek mást akarnak, mint amire nézve a szerződésben látszólag megállapodnak. Akaratuk nem, vagy nem teljesen egyezik a megkötött szerződés tartalmával. Ilyenkor önmagában az egyik fél színlelésének, titkolt szándékának, motivációjának nincs jelentősége, ezzel szemben a jog - a későbbiekben elemzett értelmezésből kiindulva - közömbös. Az egyik fél titkolt akaratának - néhány kivételtől eltekintve (pl. tévedés okozása, stb.) - nincs kihatása a szerződés jogi sorsára.

Egészen más a tényállás megítélése, ha a szerződéskötésben résztvevő valamennyi fél csak eljátssza (színleli), hogy szerződést köt. Az Értelmező Kéziszótárnak a „színlelésre” vonatkozó általános megfogalmazását alkalmazva „mások megtévesztése végett úgy tesznek, mintha valamit cselekednének”. Jelen esetben ez a cselekmény a látszólagos szerződéskötés. Amely vagy úgy történik, hogy nincs ténylegesen szándék a szerződés megkötésére, vagy a felek ugyan valóban kívánnak szerződni, de az egyes szerződéses elemeket nem a valóságnak megfelelően tüntetik fel, palástolt szerződést kötnek.

A Kéziszótár a palástolást olyan magatartásként értelmezte, amikor valaki egy *nem kívánatos tény*t leplez, titkol, a leplezést pedig, amikor valaki ezzel a magatartásával, viselkedésével elrejtí valamely érzelem, *szándék külső jelét*.

²⁷ A dolgozat nem tűzte ki céljául a színlelés egyéb jogágakban és jogterületeken (pl. büntetőjog, társasági jog, stb.) betöltött szerepének a bemutatását.

Palástolt szerződésnél a „nem kívánatos tény”, a valós szerződést, szerződéses elemet leplezik a felek. „Nem kívánatosnak” tekinthetjük a valós szerződés tényét abban az értelemben, hogy az vagy más jogát sérti, vagy az egyik, esetleg mindkét félnek jogtalan előnyt biztosítva valamely jogszabály rendelkezésének megkerülését, megsértését célozza, s emiatt a felek érdekében nem ildomos azt a külvilág elé tárni. Az elrejtett „külső jel” maga a valójában megkötött szerződés, melyet egy látszatüggyel „álcáznak”. Ilyenkor sajátos megítélése lesz külön a látszólagos, és külön a valós megállapodásnak.

A polgári jog ehhez a magatartáshoz az érvénytelenség magánjogi szankcióját kapcsolja, azon belül is a szigorúbb semmisséget.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a színlelés a szerződési jogban egy olyan érvénytelenségi ok, amin keresztül a felek együttes, társadalmilag is elítélendő magatartását a jog sajátos eszközeivel szabályozni, illetve szankcionálni kívánja. Ebben az esetben a felek kölcsönös színlelésszel hamis látszatot teremtenek a „harmadikok” számára. Ahogy a Jogi Lexikon meghatározza: „a színlelt szerződés a polgári jogban olyan szerződést jelent, amellyel a szerződő felek *közös elhatározással* a külvilág számára elrejtik tényleges céljukat: ügyleti megegyezés látszatát keltik, noha nem akarnak szerződést kötni, vagy pedig mást (írnak) közölnek szerződésükben, mint amiben egymás között valójában megegyeztek.”²⁸

²⁸ Jogi lexikon, KJK Kerszöv Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 1999, 560. p.

3. A színlelt szerződés jogi megítélése a magánjogi kodifikációs törekvésekig

A színlelt szerződések kötése nem tekinthető új keletű jogi problémának. Valójában azt mondhatjuk, hogy mióta a jog létezik, mindig voltak, akik megpróbáltak kibúvót találni a szabályai alól, s ehhez megfelelő eszköz lehetett a színlelés is. A színlelés szankcionálásának gyökerei egészen a *római jogig* nyúlnak vissza. A *simulatio*, a színlelés jogi kategóriája a római jog szerint sem más, mint amikor a felek összejátszanak, és „harmadikok számára”, látszatra más szerződést kötnek, mint amelyet valójában akartak. Főként tiltott ajándékozásoknál találkozhattak *simulatio*val: pl. amikor férj és feleség között az ajándékozást adásvétellel, bérlettel leplezték. Ekkor sem kapcsolódott joghatás az így megkötött szerződéshez, annak ellenére, hogy a látszatügyletre a konszenzus ekkor is fennállt. Amit a felek színlelve kötöttek „meg nem történtnek” kellett tekinteni. Ugyanakkor a római jog egyik fontos eszköze volt az a fajta színlelés, amikor pl. I. sestetiusért való *mancipatio*val nem adásvételt, hanem pl. *manus* házasságkötést valósítottak meg. A *mancipatio* képletes adásvétel volt a római korban. Az eredetileg réz lemérésével együtt járó vételi eljárást egy darabka ércnek a mérleghez pendítésével, és annak az eladó részére történő átadásával már csak jelképesen eljátszották, a vételár tényleges kifizetése ügyleten kívül, formátlanul számolva történt. Ettől már csak egy lépés volt, hogy az ellenérték átadása is csak jelképesen történjen meg, valóságos ellenszolgáltatás fizetése nélkül. Egy szimbolikus vételárért, „*nummo uno*”, egy sestetiusért, és a szóbeli mondóka megfelelő átalakításával egyéb ügyleti célokat is megvalósítottak (ajándékozás, végrendekezés, stb.).²⁹

A magyar jogban színlelésről már *Werbőczy István Tripartitumában* is olvashatunk, amikor is a 71. címszó alatt olyan cseréről tesz említést, ami csalárdul, színlelve létesült.³⁰ Bár a Hármaskönyv tényállása első olvasatra meglehetősen bonyolultnak tűnik, érdekes felfedezni, hogy már ekkor is milyen csalárd módon próbálták a „kívülállót” kijátszani. A tényállás

²⁹ Brósz Róbert – Pólay Elemér: *Római jog tankönyv*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974, 397. p.

³⁰ Werbőczy István, *Tripartitum*. 3.§.: „Ennélfogva bármely birtokos ember fekvő jószágaira és birtokjogaira nézve joggal és szabadon tehet oly cserét, mely neki hasznos és előnyös, aminek fiai, leányai vagy atyafiai ellenmondása egyáltalán útját nem állhatja.” 71.cím. „Mi történik a csalárdul és színlelve tett és létesült cserével? Minthogy pedig a fekvő jószágok ilyen kölcsönös cseréjében többen igen sok csalárdságot szoktak elkövetni és véghez vinni: ...fekvő józágaikat atyafiaik sérelmére és kárára nem valósággal, hanem tettetéssel és színleléssel szándékozáván eladni és elidegeníteni, nehogy azt atyafiaik...a vásárlóktól, hogy ne mondjam uzsorásoktól,...visszakövetelhessék, ...a kölcsönös cserének címét beíratják és azt vallják, hogy a vásárló...birtokjogot adott neki cserébe, mindazáltal...azt csak rövid időre (hogy csalárdságukat elpalástolhassák) vagy soha nem követelik maguk számára, s így...atyafiait...az örökségből kitudják....mivel a birtokjog örökre a vásárlónál marad.”

mögött az a jogi lehetőség áll, mely az ősiség törvénye által kötött tulajdonjogú nemesi birtokok vonatkozásában némi „mozgásteret” biztosított. Eszerint a lakóhelyétől félreeső, távollévő, ezért számára gyakorlatilag megművelhetetlen „fekvő jószágot” tulajdonosa elcserélhette egy a lakhelyéhez közelebb eső birtokra. A színlelés, a csalárd ügylet ilyen csere kapcsán merült fel. Gyakorlatilag ekkor az „álcsere” esetével találkozunk, ami valójában eladást leplez. Mint ahogy manapság, itt is találunk olyan motivációt, ami a feleket e színlelt szerződés megkötéséhez vezette: más személyek, jelen esetben az „atyafiak” sérelmére történik annak az ügyletnek a megkötése, amelyben a fekvő jószággal rendelkező vagy pénzzé akarja tenni a földet, vagy pl. adóssága fejében akarja odaadni. Ekkor a birtoktulajdonos látszólag csereügyletet bonyolít le a hitelezőivel, a valóságban azonban azok vásárlók, gyakran - ahogy Werbőczy fogalmaz -, „hogy ne mondjam uzsorások”. A cél a jogilag megengedett, de csak látszólag megkötött csereügylet. Valós csereügylet látszatát keltve a bevalló-levelekbe a csere jogcímét beírták, és hogy a szóban forgó birtok tulajdonjogának fejében egy félreeső helyen, vagy éppen a közelben levő birtok jogát adták cserébe. Ezt azonban a kérdéses birtok eredeti tulajdonosa vagy csak rövid időre kapja („hogy az alatt csalárdságukat elpalástolhassák”), vagy valójában soha sem követeli. Ilyen módon azokat az atyafikat, akik örökség címén hozzájuthatnának, az örökségből „kitudják”, mivel a látszólag átruházott birtokjog örökre a „vásárlónál” marad. Hogy mit tehetnek az atyafiak ilyen csalárd eljárás esetén? A Hármaskönyv szerint kérelmükre a bíró - a megfelelő bizonyítási eljárás lefolytatásával - visszaadja a birtokot.

Suhayda János 1869-ben kiadott, az Országbírói Értekezlet szabályaihoz kapcsolódó művében így ír erről: a nemesi javak cseréjénél fő szempontként főleg a „birtoklás kényelmesebb volta jött tekintetbe ... az egyenlőség nem a két jószág értéke, hanem a használat kényelméből méretett p.o. ha a lakás távol esett, rossz szomszéd volt, stb. De a színlelt vagyis költött csere, ha örökös, nem más, mint színlelt eladás, és mint ilyen, jogsérelemből érvényteleníthető volt az örökösök által, hacsak azok saját tetteikkel abban részesülve, és egy egész évig hallgatva meg nem erősítették. ... A cseréből származott a színlelt cserét erőtlennítő kereset (ad invalidationem cambii simulati) az I. 71 alapján a Királyi Tábla előtt.” A felperesek a cserélő örökösei, az ősi javak elcserélésére vér- és jogközösséggel bírók voltak, ezen javak örökös eladása miatti jogsérelem alapján. „Csak az emelhetette e panaszt akit az öröklés rendje illetett.”³¹

³¹ Suhayda János: A magyar polgári anyagi magánjog rendszere az Országbírói Értekezlet által megállapított szabályokhoz alkalmazva, Buda, 1869, 154. 156-57. p.

A továbbiakban megállapítja, hogy a „színlelésről az egyedüli álcserét kivéve, törvényeink tüzetesen nem szólnak: egyedül az 1840: 22.t.cz. 32.§-a rendeli, hogy minden terhes szerződések, melyeket a bukott a csödmegrendelést közvetlen megelőző 15 nappal házastársával, vagy harmadizigleni rokonával kötött, csak akkor tartják meg erejüket, ha az illetők más próbákkal bizonyítják, hogy az ily szerződésekben foglalt tettdolog valósággal megtörtént.”³²

A későbbi törvényeket vizsgálva, több helyen feltűnik a színlelt szerződés. Az 1881: XIV. t.cz. 6.§-a tiltja a színlelt ügylet alakjába rejtett elzálogosítást. Ennek tekintették -a későbbiekben a fiduciárius biztosítékok körében még tárgyalásra kerülő - az elzálogosított tárgyra történő visszavásárlás engedélyezését is. Amennyiben a színlelt ügylet uzsorás szerződés elpalástolására irányult, az 1883: XXV tc. 2.§ értelmében komoly büntetéssel szankcionálták. Ugyanezen jogszabály 24.§-a a kocsmai hitelre vonatkozó törvényes rendelkezés kijátszására kötött színlelt ügyletet, míg például az uzsoráról szóló 1932. évi VI. törvény, az uzsora palástolására kötött színlelt szerződések kötését tilalmazta.

A magyar jogban a későbbiekben is több helyen felbukkan a színlelés. Mivel azonban a dolgozatban nem szándékozunk részletesen foglalkozni a téma jogtörténeti feldolgozásával, inkább csak a problémakör kortalanságának illusztrációiként kívántuk ezekre az esetekre felhívni a figyelmet. Érdekes látni, hogy a színlelt szerződések a korábbiakban is gyakran tiltott szerződési magatartásként jelentek meg, melyeket megfelelő jogi eszközökkel szankcionálni kívánták. Megkötésükhöz régen is csaknem ugyanazok a motívumok vezettek, mint manapság, s a jogalkotóknak, jogalkalmazóknak már akkor is hasonló problémák kezelésével kellett szembenéznük.

³² Suhayda, 249. p.

4. Főbb magánjogi kodifikációs törekvések Magyarországon

Több törvényi kezdeményezés után az 1848. évi XV. törvénycikk rendelte el egy magánjogi kódex megalkotását, de ennek tényleges munkálataira a forradalom és az azt követő szabadságharc miatt nem került sor. A századfordulóig elkészült résztervezetekből 1900-ra összeállt egy egységes szövegtervezet, az ún. „első szöveg”. Ennek átdolgozása, második szöveggé 1913-ban készült el, majd 1914-ben 886. sz. törvényjavaslatként (3. szöveg) került az Országgyűlés elé, melyen a tervezetet felülvizsgáló bizottság 1915-ben további módosító javaslatokat fogalmazott meg (4. szöveg. „bizottsági”).

Az I. világháborút követően újrakezdődő kodifikációs munka eredményeként született meg az 5. szöveg, az 1928. évi Magánjogi Törvény Javaslat, de elfogadott törvény szintjére ez sem emelkedett.³³

A színlelést mindegyik kodifikációs szövegtervezet érintette, szabályaik csak néhol térnek el, azok lényegükben többé-kevésbé lefedik egymást. Az alábbiakban bemutatjuk a tervezetek színlelt szerződésekre vonatkozó rendelkezéseit.

I. 1900-as tervezet (1. szöveg)³⁴

985.§. *„Oly szerződés, a melyet a felek színleg kötnek, semmis.*

Ha a színlelt szerződés más jogügyletet palástol, ennek érvénye a reája vonatkozó szabályok szerint ítélendő meg.

A színleges szerződésre lépő felek egyetemlegesen felelősek azért a kárért, a melyet harmadik személy véltlenül az által szenved, hogy a szerződés érvényében bízik. A kártérítés mértékére nézve az 1143.§ szabálya irányadó”³⁵

(A „Kötelmi jog” című negyedik részben, „A szerződés” cím alatt, „A jognyilatkozatok értelmezése. A szerződéskötés hiányai” c. fejezetben elhelyezve.)

³³ Ld. részletesebben: Vékás Lajos: Egy új polgári törvénykönyv történelmi időszerűségéről. A szerző által a Magyar Tudományos Akadémia CLXVIII. rendes Közgyűlésén 2001.május 7-én tartott előadás szerkesztett szövege.1.

³⁴ A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete. Első szöveg. Budapest, Grill 1900.

³⁵ Pkt. 1. szöveg 1143.§: „Aki a másik szerződő féltől a szerződés megkötéséből eredő kárának, vagyis annak a kárnak megtérítését követeli, a melyet szerződés hatálytalansága vagy felbontása esetében az által szenved, hogy a szerződés hatályában megbízott, ennek fejében sohasem követelhet többet, mint a mennyit, ha a szerződés hatályos volna, a másik felet terhelő kötelezettség nem-teljesítése miatt követelhetne.”

II. 1913-as tervezet (2. szöveg) ³⁶

772.§ „Oly szerződés, amelyet a felek színleg kötnek, semmis.

Ha a színlelt szerződés más jogügyletet palástol, ennek érvényességét a reá vonatkozó szabályok szerint kell megítélni.”

A színleges szerződésbe lépő felek egyetemlegesen felelősek azért a kárért, amelyet 3. személy vétklenül az által szenved, hogy a szerződés érvényében bízik. Kártérítés fejében nem követelhet többet, mint amennyit, ha a szerződés hatályos volna, a másik féltől követelhetne.”

III. 1914-es tervezet, a 886.sz. törvényjavaslat (3. szöveg)

772.§ „Oly szerződés, amelyet a felek színleg kötnek, semmis.

Ha a színlelt szerződés más jogügyletet palástol, ennek érvényét a reá vonatkozó szabályok szerint kell megítélni.

A színlelt szerződést kötő felek egyetemleg felelősek azért a kárért, amelyet harmadik személy vétklenül amiatt szenved, hogy a szerződés érvényes voltában megbízik.”³⁷

(Itt már a fejezet a”Jognyilatkozatok értelmezése. A szerződési akarat hiányai” címet viseli)

IV. 1915-ös tervezet, Bizottsági szöveg (4. szöveg) ³⁸

774.§ „Oly szerződés, amelyet a felek színleg kötnek, semmis.

Ha a színlelt szerződés más jogügyletet palástol, ennek érvényét a reá vonatkozó szabályok szerint kell megítélni.

A színlelt írásbeli szerződést kötő felek egyetemleg felelősek azért a kárért, amelyet harmadik személy vétklenül amiatt szenved, hogy a szerződés érvényességében megbízik.”³⁹

³⁶ A Magyar Polgári Törvénykönyv Tervezete 2. szöveg, Budapest, Grill, 1913

³⁷ Országgyűlés nyomtatványai, Képviselőház-Irományok XXXI. Kötet. Bp.Pesti Könyvnyomda Rt.1914.

³⁸ Polgári Törvénykönyv Törvényjavaslatának tárgyalása a képviselőház külön bizottságában, Igazságügyi javaslatok Tára, Budapest, 1915. március 30. (A képviselőház által kiküldött külön bizottság jelentése a polgári törvénykönyv vonatkozó 886. sz. törvényjavaslatáról.) 1915.

³⁹ Indoklás: „Helyesebb a harmadik személy oltalmát arra az esetre korlátozni, amikor valamely külsőleg megrögzített tényállásban bízik meg. Ez felel meg a 988. § (2.) bek 2. mondat (...Ha azonban az adós tartozásáról adóslevelet állított ki,oly engedménnyel szemben, akire a követelést az adóslevél felmutatása mellett ruházták át, nem hivatkozhatik az átruházást kizáró kikötésre, hacsak ezt a kikötést az adóslevélbe fel nem vette vagy az engedményesnek arról az átruházáskor tudomása nem volt) alapgondolatának is; ugyanígy rendelkezik a svájci kötetmi törvénykönyv 18. cikke is.”

V. Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének tervezete 1928. (5. szöveg)⁴⁰

999.§ *Oly szerződés, amelyet a felek színleg kötnek, semmis.*

Ha a színlelt szerződés más jogügyletet palástol, a palástolt jogügylet érvényességét a reá vonatkozó szabályok szerint kell megítélni.

Színlelt írásbeli szerződést kötő felek egyetemlegesen felelnek azért a kárért, amelyet harmadik személy vétkesen azáltal szenved, hogy a szerződés érvényességében megbízik.”

(Az ötödik, „Szerződés értelmezése. A szerződési akarat hiánya” című fejezetben elhelyezve.)

(A fenti szövegtervezetek tartalmára és azok elemzésére majd az érintett fejezeteknél, az adott témákhoz kapcsolódóan kívánunk kitérni.)

⁴⁰ Magyarország magánjogi törvénykönyve M. Kir. Igazságügyminisztérium, Bp.1928.

5. A Polgári Törvénykönyv és a színlelt ügyletek

A jóval később elfogadott Polgári Törvénykönyv, az 1959. évi IV. törvény lényegét tekintve a fenti tervezetekhez hasonlóan fogalmazott. A színlelésre vonatkozó rendelkezés az eredeti szövegezéshez képest nem változott, a színlelés tényállásának tételes rögzítésével itt sem találkozunk⁴¹:

Ptk. 207.§ (5) A színlelt szerződés semmis; ha pedig az más szerződést leplez, a szerződést a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

A Ptk. e rövid passzusa nem foglalja magába mindazt, ami a jogalkalmazókat egy-egy konkrét esetenél eligazíthatja. Rögzíti ugyan a színlelt szerződéskötésre alkalmazott jogkövetkezményt, de annak megvalósítására, mikéntjére nézve nem ad eligazítást. Láthattuk, hogy a színlelésre vonatkozó rendelkezés tekintetében a korábbi tervezetek is szűkszavúak voltak, annak normatív meghatározására, a tényállás részletesebb kifejtésére azok sem törekedtek. Így egy szerződés színlelt voltának megítélésekor a jogalkalmazók a hazai jogi dogmatikára, illetőleg a már kialakult joggyakorlatra építhetnek.

A magyar Ptk.-val szemben - a későbbiekben még ismertetésre és összehasonlításra kerülő- olasz, német és osztrák kódexek mindegyike részletesebb normaszöveget tartalmaz. Az olasz II Codice Civile Italiano [CC.] egészen „bőbeszédűnek” mondható, hiszen a „Színlelt ügyletek” címszó alatt részletesen foglalkozik a színlelés fogalmi meghatározásán túl annak a felekre, ill. a harmadik félre gyakorolt hatásával, kiemelten a hitelezőkkel való kapcsolattal, s végül külön a bizonyítás kérdésével is. A német Bürgerliches Gesetzbuch [BGB] ugyan nem ennyire részletes, de a normatív meghatározást, csakúgy, mint az osztrák ABGB, mégis megadja. Utóbbi ezen túlmenően kitér a szerződés érvényességében bízó jóhiszemű harmadik személyek védelmére is.⁴²

A Ptk. kimondja a színlelt szerződés semmisségét, ha pedig a tényállás kiegészül azzal az elemmel, hogy a színlelt szerződés egy másik szerződést leplez, akkor a felek közötti kapcsolatot az alapján kell megítélni.

⁴¹ A kártérítésre vonatkozó rendelkezést viszont nem kívánta külön a színlelésnél rögzíteni.

⁴² CC.Art. 1414-1417, BGB 117.§, ABGB 916.§,

Így a leplezett kontraktus a színlelés okán nem lesz érvénytelen, hanem - ha egyéb érvénytelenségi oknak is megfelel - érvényes szerződésként funkcionál.

Az új Polgári Törvénykönyv tervezete (továbbiakban: Tervezet) Kötelmi Jogi 5:68. § (2) bekezdése sem változtat a színlelt szerződésre vonatkozó fenti rendelkezéseken, azok szövegezése a fentiekkel szó szerint megegyezik.⁴³

Mi azonban indokoltnak látnánk az új Ptk-ban a színlelésre vonatkozólag olyan szabályozás beépítését, amely az eddigiektől eltérően - ld. korábbi magánjogi kodifikációs tervezetek, hatályos Ptk. szöveg - a színlelt szerződés semmisségének kimondása, és a leplezett szerződés megítélésre vonatkozó rendelkezés - mellett a színlelt szerződés fogalmát is rögzítené.

Úgy véljük, hogy a szabályozás ily módon történő bővítése konkrét esetekben a színlelt szerződés meglétének megállapításában jelentős segítséget nyújthatna a jogalkalmazó számára. Éppen ezért a dolgozat további részében kísérletet teszünk a színlelt szerződés tényállási elemeinek feltárására és egy definitív meghatározás lefektetésére is.⁴⁴

A színlelésszel kapcsolatos további nehézségi források a színlelés, mint jogi élethelyzet körülményeinek jellegzetességeiből, adott esetben a körülményes bizonyítási lehetőségekben kersendők. Éppen ezért a színlelés tartalmának, előfordulásának, stb. alaposabb megismeréséhez a joggyakorlat vizsgálatával, elemzésével jutunk majd közelebb.

Azon túlmenően, hogy nehézkes lehet önmagában a színlelés megállapítása, bizonyítása is, további érdekes kérdéseket vet fel a palástolt szerződés érvényességének, tartalmának megítélése, illetőleg a színlelt ügylet harmadik személyekre gyakorolt hatása. Ezeket a témákat a későbbiekben, a tematikailag kapcsolódó részeknél, külön tárgyaljuk.

⁴³ Ld. Polgári Törvénykönyv Tervezet, Ötödik könyv, Kötelmi jog Javaslat, 2006. július 31.

⁴⁴ Ld. „A színlelt szerződés tényállási és egyéb meghatározó jegyei” fejezetcím alatt.

6. A színlelés helye az Európai Unió szerződési jogának kodifikációjában

Az utóbbi években egyre erőteljesebben jelentkező európai magánjogi jogegységesítő törekvések a legtöbb eredményt a szerződések területén mutatták fel. Az 1980-ban megalakult, *Ole Lando* koppenhágai professzor vezette ún. Lando Bizottság (Európai Szerződési Jogi Bizottság) által elkészített Európai Szerződési Alapelvek (Principles of European Contract Law, PECL) 2000-ben közzétett⁴⁵ II. része foglalkozik olyan, a témánk szempontjából érdekes kérdésekkel, mint pl. a szerződés megkötése, érvényessége és értelmezése, illetve a színlelés problematikája. Az Alapelvek alapmunkaként szolgálna egy Európai Polgári Törvénykönyv elkészítéséhez, bár ennek szükségességét és hasznosságát napjainkig is sokan megkérdőjelezzik, sőt néhányan egyenesen utópikus elképzelésnek tartják. Ugyanakkor a kutatások folyamatosan újabb eredményekkel állnak elő. Mérföldkönek tekinthető például a szerződési jog területén az Európai Szerződési Törvénykönyv előzetes tervezetének elkészítése és 2001-ben történt megjelentetése, ami a *Giuseppe Gandolfi* irányítása alatt 1991 óta működő Európai Magánjogtudósok Akadémiája (Paviai Akadémia, "paviai-csoport") munkájának köszönhető.⁴⁶

Ez a két alapmunka foglalkozik a számunkra is érdekes akarathány, azon belül is a színlelés kérdésével. Míg azonban az Alapelvek a leplezett szerződés megítélésére csupán egy mondat erejéig tér ki, addig a Gandolfi-féle tervezet - a készítőik által sem titkoltan -, láthatóan magánviseli az olasz Codice Civile hatását, s ahhoz hasonlóan hosszasan elemzi a problémakört.⁴⁷

⁴⁵ Ole Lando-Hugh Beale: Principles of European Contract law. Parts.1-2.,Kluwer law International, The Hague, 1999.2000,

⁴⁶ European Contract Code Preliminary Draft, Universita Di Pavia, 2001. A Giuseppe Gandolfi vezette paviai munkacsoport tevékenységéről ld. részletesen: G. Gandolfi: Il progetto 'pavese' di un codice europeo dei contratti. In.:Vincula iuris.Studi in onore di M. Talamanca IV.k., Napoli 2001. 1-27. p.

⁴⁷ A magánjogi, azon belül is a szerződési jogra vonatkozó jogegységesítő törekvésekről, eredményekről és véleményekről ld. részletesebben pl. Verebics János: Az európai magánjog fejlődésének főbb irányai, a jogegységesítés útjai és újabb állomásai, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest 2004, illetve az alábbi tanulmányokat: Gabriella Atorini-Pasquale Sanzione: A magánjog európai törvénykönyve és a szerződés problémái. (Ford.:Gáspárdy László) Jogtudományi Közlöny 1997/6. 280-283.p.,Király Miklós: A szerződési jog harmonizálásának határai az Európai Közösségben, Jogtudományi Közlöny, 2001/9, 359-368. p., Ole Lando: A szerződési jog kötelező vagy választható formában történő európaiasítása (Ford. Mátyás Imre), Magyar Jog, 2001/9568-574. p., Ole Lando: Bevezető gondolatok az Európai Szerződési Jogi Alapelvekről (Ford.: Szablics Imre), Európai Jog, 2002/1,3-13.p., Jan Smits: Néhány kritikai észrevétel az Európai Szerződési Jog Alapelveinek használatával kapcsolatban, (Ford.: Pokorny Gabriella), Európai Jog, 2002/1,15-19. p., H.J.Sonnenberger: Az Európai Magánjogtudósok Akadémiája Európai Szerződési Törvénykönyvének tervezete-mérföldkő (Ford.:Ujlaki László) Magyar Jog, 2002/3170-176.; p., Hugh Beale: Szerződési jog és európai integráció (Ford.: Kocsis-Kupper Zsuzsa) Európai Jog, 2003/1, 3-10.; p., Mátyás Imre: Néhány gondolat az európai szerződésjog egységesítéséről, Magyar Jog, 2003/9. 565-571.;p., Hamza Gábor: A római jog szerepe az európai szerződési jog harmonizálásában, Európai Jog, 2004/2; 3-8.; p., Ujvári Edit: Az Európai Közösség célkitűzései egy koherensebb szerződési jogért, Európai Jog, 2004/2,9-16.;p.

I.) Az Európai Szerződési Alapelvek - Principles of European Contract Law (Továbbiakban: Alapelvek)

6. 103. cikk-színlelés

Ha a felek olyan színlelt szerződést kötöttek, amelynek szándéka nem a felek közötti tényleges megállapodásnak való megfelelés volt, úgy a felek közötti tényleges megállapodás érvényesül.

II.) Európai Szerződési Törvénykönyv-European Contract Code⁴⁸ (Továbbiakban: Kódex)

„155. cikk - Színlelt ügylet és titkos fenntartás

(1) A közösségi jog, vagy az Európai Unió tagállamainak jogai bármely eltérő rendelkezésének fenntartásával érvénytelen az a szerződés, amelyet a felek csak látszólag kötöttek meg (színlelt szerződés); ha a felek szándéka egy másik, leplezett szerződés megkötésére irányult -amennyiben a leplezett szerződésből annak szükséges tartalmi és formai követelményei kimutathatók, s ha (úgy a színlelt szerződés, mint a leplezett szerződés semmisségének terhe mellett) a színlelt szerződés nem a hitelező kijátszására, vagy a törvény megkerülésére irányult-, úgy ez az utóbbi szerződés lesz érvényes.

(2) A harmadik személy a leplezett szerződés érvényteleníthetőségével kapcsolatos, a 154. cikk (1) bekezdés a, pontja szerinti igényjogosultsága kiegészítéseképpen úgy nyilatkozhat, hogy arra törvényes érdekeinek megfelelően hivatkozni kíván; az ennek céljából felhozható bizonyítási eszközöket nem lehet korlátozni.

(3) A leplezett szerződésre való hivatkozáshoz a felek megfelelő, a 21. cikk és a 36. cikk (2) bekezdés szerinti nyilatkozat nyújtása után nem támaszkodhatnak kölcsönös tanúbizonyításra, hanem kizárólagosan okirati bizonyítékot vehetnek igénybe. A tanúbizonyítás csak abban az esetben megengedett, ha a leplezett szerződés tilos voltából, vagy a bármely módon való semmisségből adódók érvényesítésére irányul.

(4) Ha valamely fél akaratával össze nem csengő nyilatkozatot tesz a másik fél felé, e nyilatkozat őt abban az értelemben köti, ahogy azt a másik fél a jóhiszeműség és a tisztesség követelménye szerint értelmezhetette, kivéve, ha a nyilatkozat címzettjének a titkos fenntartásról tudomása volt; ebben az esetben az akaratnyilatkozat a címzett harmadik személyekkel szemben ugyanolyan joghatást fejt ki, mint a jelen cikk előző bekezdéseiben szabályozott színlelt ügylet.

(Az idézett rendelkezéseket a későbbiekben a tematikailag kapcsolódó részeknél részletesen elemezzük.)

⁴⁸ Verebics János: Az európai magánjog fejlődésének főbb irányai. A jogegységesítés útjai és újabb állomásai, Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 2004, 111. 135-192. p.

III. A színlelt szerződés jellemzői

1. A színlelt szerződés tényállási és egyéb meghatározó jegyei

A színlelt szerződések jogi megítéléséhez elsődleges feladat a színlelés megvalósulási feltételeinek feltérképezése. Láthattuk, hogy ezek összegyűjtésében a Polgári Törvénykönyv rendelkezésére nem hagyatkozhatunk, mivel annak szövegezése e tekintetben meglehetősen szűkszavú. Ez persze érthető, hiszen olyan jogintézménnyel állunk szemben, melynek főbb jellemzői a magyar dogmatikai rendszerből egyértelműen levezethetők, s a jogalkalmazó számára evidenciaként működnek.

Az alábbiakban kiemeljük és elemezzük azokat az objektív és szubjektív tényezőket, melyek a színlelt ügylet minősítésekor relevanciával bírnak, majd ezek összefoglalásaként megpróbálkozunk egy normatív meghatározás megadásával. Ezt követően említést teszünk azokról a meghatározó ismérvekről, melyek ugyan normatív elemeknek nem tekinthetők, de mindenképpen nyomatékkaal bíró ismertető jegynek minősülnek.

A) A tényállás normatív elemei

A színlelés megállapításához feltétlenül szükséges adekvát „tényállási jegyeket” a dogmatikai jellemzők elemzésével, valamint a joggyakorlat tapasztalatainak összegzésével gyűjthetjük össze. Ilyen metódust követő megközelítés eredményeképpen a színlelt szerződések karakterisztikus jegyeiként az *akarathiányra*, az *akarathiány tudatosságára*, a *szimulálás kétoldalúságára*, a színlelés szándékában és kinyilatkoztatott tartalmában való *közösségvállalásra*, valamint a *látszatteremtés* megvalósulására mutathatunk rá.

Az egyes jegyek relevanciájáról kissé részletesebben:

a) Akarathiány

Almási Antal „Kötelmi jog” című könyvében az ügyleti akaratnak két elemét, az ügylet *megkötésének tudatát*, és annak *szándékát* nevezi meg. Amennyiben ezek közül valamelyik, vagy mindkettő hiányzik, az ügyleti akarat hiányáról beszélhetünk. Az ügylet megkötésének tudata

átfogja az *akarat kinyilvánításának és a joghatások beálltának* tudatát, az ügyleti szándék pedig ezek óhaját.⁴⁹

Egy szabályosan megkötött szerződés esetében ez annyit tesz, hogy a szerződő fél tisztában van azzal, hogy akaratát kinyilvánítja, tájékozott az annak megfelelő joghatások vonatkozásában is, ezzel együtt mindkettőt kifejezetten kívánja, akarja. Hiányzik az akaratnyilvánítás tudata pl. álomban, hipnózisban, vagy zavart tudatállapotban tett nyilatkozat esetében; az akaratnyilvánítás szándéka pedig pl. a fizikai kényszer hatására megkötött kontraktusnál. A nyilatkozathoz kapcsolódó joghatás tudatának hiánya megtévesztésnél és tévedésnél, míg óhajának hiánya pl. a szerződés színlelésénél, vagy a komolytalanul tett nyilatkozatok esetében állhat fent.

Ha Almási elméletét levetítjük a színlelt ügyletekre, megállapíthatjuk, hogy az akarat kinyilvánításának tudata ekkor megtalálható: a felek tisztában vannak azzal, hogy szerződéses akaratnyilatkozatot tesznek. (Más kérdés, hogy annak tartalmi valótlanságával is tisztában vannak.) Az akaratnyilvánítás szándéka is megállapítható, hiszen vagy így, vagy úgy, de a felek mégiscsak akarnak szerződni. (Pontosan azért, mert a kívánt célt csak így tudják elérni.)

A joghatások tudata ugyancsak fennáll, a felek tisztában vannak azzal, hogy milyen joghatások lesznek, lehetnek. Hiányzik viszont a joghatás „akarása”! A szerződő feleknél fennáll az akaratnyilatkozat tudata, szándéka és a joghatás tudata is, de nincs meg az „ügyleti hatás” szándéka, óhaja. Ezeknél az ügyleteknél *a felek akarata a szerződéssel együttjáró joghatásokra nem áll fenn*. Mindketten úgy kezelik a köztük létrejövő szerződést, hogy az valójában rájuk nézve ténylegesen jogokat és kötelezettségeket nem hárít, legalábbis a színlelt rész vonatkozásában nem.⁵⁰

Ahogy Almásinál olvashattuk, ha az ügyleti akarat valamelyik eleme, az ügylet *megkötésének tudata*, vagy annak *szándéka* hiányzik, *akarathiányról* beszélhetünk. Jelen esetben, mivel hiányzik a szándék egyik tényezője, a *joghatás szándéka*, következésképp ezzel a megkötés, az ügyleti akarat egyik eleme is, mindenképpen akarathiány áll fenn.

⁴⁹ Almási Antal: Kötelmi jog, Budapest, Tébe, 1926, 315-316. p.

⁵⁰ Pl. az alacsonyabb vételár feltüntetésekor sem a felek egymás közötti viszonyában lesz hatása a módosított értéknek, hanem a színlelt tartalom a kívülállóval való kapcsolatában fejt ki hatását. A felek mindegyike tudja, hogy a vevő egyébként nem azzal a színlelt összeggel tartozik.

b) Tudatosság

Csaknem akadémikus kérdésként merül fel ezek után, hogy *tudatos-e az akarathiány*, s ha igen, *mire terjed ki ez a tudatosság?*

A felek tudata átfogja, hogy a megkötött szerződés valójában nem jelent tényleges megállapodást, abból - illetőleg színlelt részéből - rájuk nézve jogok, kötelezettségek nem származnak. Tisztában vannak azzal, hogy a szerződésből eredően igénnyel egyikük sem léphet fel, úgy tekintik, mintha az létre sem jött volna, így az akarathiány részükről tudatos.⁵¹

Ez a tudatosság a joghatás hiányának tudatán kívül magában foglalja a másik fél akarathiányának ismeretét is, azt, hogy mindkettőjük akarata eltér a kifejezett akaratnyilatkozatban foglaltaktól. A felek között akarategység van a színlelés tekintetében. Ezen túlmenően fontos, hogy a tudatos akarathiány a felek esetében ugyanarra nézve álljon fenn, vagyis mindegyik fél ugyanabban a vonatkozásban színleljen. (Ld. bővebben a „szándéközösség” jellemző elemzésénél.)⁵²

Ugyanakkor az akarathiány azért is tudatos, mivel a nyilatkozattevő tisztában van azzal, hogy nyilatkozata nem fejezi ki az akaratát, tudatában van az akarat és a nyilatkozat eltéréseinek.⁵³

Tudja, hogy nyilatkozata a valóságnak nem felel meg, esetleg mögötte egy másik szerződés húzódik meg. Itt az akaratnak a látszólagos ügylet joghatásaira vonatkozó hiánya, és az ügylet kinyilvánítására irányuló pozitív akarat találkozik. Ezen továbbmenve, a felek azt is tudják, hogy egy meghatározott okból - pl. fedezetelvonás céljából - a szerződéskötés látszatát szükséges megteremteni. Más akarathibával összefüggő érvénytelenségi okoktól eltérően itt a felek között összhang van az *akaratuk*, a *célzott joghatás*, és az akarat *kinyilvánítása* tekintetében is. Viszont, ha csak az egyik félnél is nem volt tudatos akarathiány, a szerződés érvényes lesz, ezzel is védve a szerződő félnek a nyilatkozati (sőt bizalmi) elvre épülő érdekét. (Ld. még a „kétoldalúság” jellemzőnél.)

Kolosváry Bálintnak az a megállapítása, miszerint szerződéskötéseknél a szerződéses akaratnak, mint szabad akaratnak kell jelen lennie⁵⁴, úgy véljük, a színlelt szerződéskötések esetében is igaz

⁵¹ Pl. ha az eladósodott színész képességeivel arányban nem álló csekély fizetésért vállal szerződést, és kiköti, hogy felesége és lánya is foglalkoztassék, de utóbbiaktól a fellépést nem kérte az igazgató, nem színlelt az ügylet, mert az akarat a szerződés megkötésére irányult, még akkor is, ha az abszurdnak tűnik. (P.V.1601/1912)MD:76. Mbgy.75.)

⁵² BH. 2001.234: Ha az egyik fél akarata a másik által felismerhetően nem irányult arra, hogy az adott vételáron a szerződést megkösse (másban nem állapodtak meg), úgy nem a szerződés érvénytelenségéről, hanem nem létező szerződésről van szó.

⁵³ Szladits. 142. p.

⁵⁴ Kolosváry Bálint: A magyar magánjog tankönyve. Kötelmi jog. Családjog. Öröklési jog, Budapest, Politzer Zsigmond és fia Könyvkiadó, 1904, 57. p.

marad. A szabad akaratot itt sem éri sérelem, a szimulált ügyletet minkét fél tudatosan, „szándékosan”, szabad akaratából akarja megkötni.

Ahogy Savigny mondta: „mihelyt az akarat hiányzik, a nyilatkozat szükségképp semmis, és hatálytalansága nem tehető függővé attól, vajon ez akarathiány oka menthető-e vagy menthetetlen, vétkes-e vagy vétlen.” Unger gondolataival folytatva: „ezen semmisség nem a nyilatkozó kedvezése céljából állíttatott fel, hogy hátránytól megóvassék, vagy hogy érdeke biztosíttassék,...hanem természetes következménye a jogügylet egyik lényeges kelléke, az akarat hiányának. ... ha az akarat lényeges kelléke a jogügyletnek, melynek hiányában az ügylet szükségképpen semmis, úgy szükségképpen ipso jure semmisnek kell lennie a (hazug,tréfás) kierőszakolt nyilatkozatra fektetett szerződésnek is, mihelyt a (hazugságot,tréfát) az erőszak miatti színlelést bebizonyítom.”⁵⁵

A fentiekkel ugyan egyetértve - tekintettel arra, hogy a színlelés semmisségi alapja mindkét fél akaratának egyidejű, tudatos hiánya - arra az esetre, ha valakit egy látszólagos ügylet megkötésére - akár pszichikai, akár fizikai - kényszerrel vesznek rá, felvethetőnek látunk egy olyan teóriát, mely figyelembe venné a tényállási elemek eme keveredését. Ennek értelmében esetleg felmerülhetne ilyen esetekre a szerződés jó erkölcsbe ütköző voltának megállapítása.⁵⁶ (A BGB. kommentár is határozottan rögzíti, hogy a színlelt nyilatkozat elfogadása, vagyis a közös színlelés csak *szabad akaratból* történhet. A felek közötti megegyezés nem lehet befolyás hatására létrejövő.)⁵⁷

További kérdés lehet az olyan tényállás megítélése, melyben az egyik fél egy szerződés megkötését ténylegesen akarja, viszont a másik felet megtéveszti azzal, hogy csak színleléshez kell hozzájárulnia, így a megtévesztett fél a kontraktust színlelt ügyletként köti meg. Úgy véljük, ilyenkor a félrevezetett fél hivatkozhat az ügylet színlelttségére, amennyiben tőle a szerződés teljesítését követelik. Akarata szerint ugyanis ő valójában színlelt ügyletet kötött, és a

⁵⁵ Hivatkozva: Szász-Schwarz, Akaratlan szerződések, 307. p 310. p.

⁵⁶ Ennek az elgondolásnak a továbbvitele esetleg alapot adhatna a polgári jogi szerződésekkel leplezett munkaviszony más jellegű megítélésére is. Ezzel a lehetőséggel számolhatnánk, ha pl. az elbocsátás kilátásba helyezését egyfajta fenyegetettségi körülményként fogjuk fel, és bizonyíthatóan egyébként a munkavállaló nem kívánta volna a munkaviszonyát elkendőző polgári jogi ügyletet megkötni. Más kérdés, hogy természetesen az ilyen szerződések láthatóan ekkor is érvénytelenek lennének, csak esetleg az alárendelt, kiszolgáltatott helyzetben - mintegy anyagi, megélhetési kényszerhelyzetben- lévő fél megítélése így más színezetet kaphatna.

⁵⁷ Münchener Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch, C.H Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1993, 897. p.

nyilatkozatok értelmezéseként minden körülmény arra utalt, hogy az ügyletet csak látszólag fogják megkötni. Ebben az esetben - úgy véljük -, a kontraktus a család megtévesztő fél akarata ellenében, mint színlelt – érvénytelen - szerződés ítélt meg.

c) Kétoldalúság

A színlelés megállapításának további sarkalatos kérdése, hogy az mindegyik szerződő félnél kimutatható legyen. Ha már valamelyik partner valós szándékainak a szerződés megfelel, akkor nem beszélhetünk érvénytelen színlelt ügyletről. A szerződés érvényes lesz az abban foglaltak minden elemére, így az abból háramló jogokra és kötelezettségekre nézve is. A kétoldalúság így valójában azt takarja, hogy a szerződés bármelyik pólusán helyet foglaló személy szándékának ki kell terjednie a színlelésre.⁵⁸ A szerződés megkötésére vonatkozóan mindegyik fél akarata hiányzik, illetőleg mindegyikük akarata a jogviszonyukban valójában egy másik szerződés rendelkezéseinek érvényesülésére vonatkozik.

Számtalan jogeset támasztja alá, hogy a színlelt szerződés semmisségének megállapítására akkor van lehetőség, ha kétoldalú színlelésről van szó. Így nem állapítható meg a színlelés, ha a gépkocsi eladója, (egyben hitelnyújtó), a szerződést a vele szerződővel tekintette megkötöttnek. A vevő és harmadik személy „mögöttes” megállapodása a szerződést nem teszi színleltté, csupán rejtett indoknak, titkos fenntartásnak minősül.⁵⁹ Így ha a tudatos akarathiány csak az egyik oldalon állapítható meg, az csupán reservatio mentalis, vagyis titkos fenntartás, amennyiben azt a másik fél nem ismeri fel. Az egyoldalú színlelés a szerződés érvénytelensége és értelmezése szempontjából közömbös.⁶⁰

A tudatos akarathiány csak abban az esetben vezethet a szerződés semmisségéhez, ha mind a két oldalon, pontosabban, ha mindegyik szerződő félnél - akarategységben, legalább tudomásulvétellel - megállapítható.

⁵⁸ BH1998. 547., BH.2000. 457.

⁵⁹ Az alperes felperestől gépkocsit vásárolt, a vásárolt járműre áruhitelt is igénybevett, s a kölcsön biztosítására zálogul a gépkocsit zálogtárgyként lekötötte. A szerződés szerint a járművet birtokba vette, a gépjármű forgalmi engedélyébe a tulajdonjoga bejegyzést nyert. Egy idő múlva a kölcsön részleteit nem törlesztette, arra hivatkozva, hogy valójában nem ő vette a gépkocsit, sőt eddig a részleteket sem ő fizette. Indokai szerint a perbeli kölcsönszerződés színlelt volt, a szerződést kizárólag K. F. kérelmére, szívésségből írta alá, aki a törlesztést utóbb mégsem teljesítette. Ő sem a gépkocsit, sem a kölcsön összegét nem vette fel. A szerződések színlelést tartalmaztak az alany vonatkozásában. BH. 1998. 292.

⁶⁰ Fővárosi Bíróság.45.Pf.26 068/1997/5,BH.1997.583.,Legfelsőbb Bíróság Pf. 21020/1997.,BH.1998.292.,BH.2000.457.,

Így a szerződés színlelt jellege, s annak semmis volta nem állapítható meg, ha több szerződő fél közül akár csak egy akarata is ténylegesen, valóságosan, tárgyszerűen az adott szerződés megkötésére irányul. Ennek a félnek a védelme fontosabb a többiek szándékánál, az ő akarata mintegy „felülírja” a többiekét, és egyben védi a szerződés érvényes működését.⁶¹

Felmerül a kérdés, hogy mi szükséges ahhoz, hogy *kétoldalú tudatos akarathányról* beszélhessünk?

A kérdés megválaszolásához közelebb juthatunk, ha a német, olasz és az osztrák szabályozást is bevonjuk elemzésünkbe. Az említett jogokban nem csak a színlelés jogkövetkezményének deklarálását, hanem annak törvényi tényállását is megtalálhatjuk.

- *BGB. § 117. (1)*

*Amennyiben egy akaratnyilatkozatot, amelyet egy másik féllel szemben kell megtenni, annak beleegyezésével színleg tesznek meg, úgy az semmis.*⁶²

- *ABGB. § 916. (1)*

*Az olyan szerződési nyilatkozat, amelyet az egyik fél egy másikkal szemben, annak egyetértésével látszólag ad le, semmis.*⁶³

- *CC. Art. 1414*

*...a fenti tényállások alkalmazandók arra az egyoldalú nyilatkozatra is, melyek egy meghatározott személy felé irányulnak, és szimuláltak, mivel egyetértés van a nyilatkozó és az elfogadó fél között.*⁶⁴

Bár a fenti tényállások egy másik féllel szemben leadható egyoldalú akaratnyilatkozatról szólnak, így az egyik oldalon fennálló színlelési szándék alapján közelíti meg a kérdést, úgy véljük, hogy ezen a mezsgyén haladva mégis közelebb juthatunk az általunk elvárt szerződéses „kétoldalúsághoz” is. A fenti rendelkezések különválasztják a szerződéses akaratnyilatkozatot,

⁶¹ BH. 2000. 457.

⁶² BGB. Willenserklärung/Akaratnyilatkozat, § 117 Scheingeschäft/Színleltjogügylet

(1) Wird eine Willenserklärung, die einem anderen gegenüber abzugeben ist, mit dessen Einverständnis nur zum Schein abgegeben, so ist sie nichtig.

⁶³ ABGB § 916.(1) Eine Willensklärung, die einem anderen gegenüber mit dessen Einverständnis zum Schein abgegeben wird, ist nichtig. (...)

⁶⁴ CC. Capo.X.Della Simulazione. Art 1414.3.bek.:Le precedenti disposizioni si applicano anche agli atti unilaterali destinati a una persona determinata, che siano simulati per accordo tra il dichiarante e il destinatario.

mint kétoldalú jogügyletet, a nyilatkozatot tevő, és az azt elfogadó személy akaratnyilatkozatára. Abból kiindulva közelítenek, hogy amint egy szerződés is csak két fél egyetértésével jöhet létre, úgy a szimulált ügylet is csak akkor lehet érvénytelen - és semmis -, ha a színlelésbe a felek megegyeztek. Ennek megfelelően: ha az egyik fél kezdeményezi a színlelést, felvázolva annak kritériumait, a másik félnek el kell azt fogadnia.

A fenti tényállásokban visszatérő elem tehát a felek beleegyezésének hangsúlyozása. A BGB. a színleléshez határozottan megkívánja, hogy abba a másik fél beleegyezzen: ezáltal válik a színlelés kétoldalúvá. Ha kétoldalú jognyilatkozat esetén a felek között egyetértés van a színlelésben, akkor az semmis. Azért is érdekes ezeknek a tényállásoknak a megfogalmazása, mivel határozottan érezhetővé teszik, hogy a színlelés nem feltétlenül mindkét fél érdekében történik. Egyik fél felveti, a másik elfogadja azt, hiszen ahhoz, hogy a színlelés mindegyik félnél megállapítható legyen nem szükséges érdekazonosság. A tényállás kimerítéséhez elegendő, ha csak egyik fél érdekében színlelnek ugyan, de ahhoz a másik fél legalább a beleegyezés szintjén társul. (Úgy véljük, annak ellenére, hogy a Polgári Törvénykönyvünk szüksézávan fogalmaz, a mögöttes tartalom nem különbözik a fentiektől.) Az akaratnyilatkozat *elfogadáshoz kötöttségét* a német jog külön hangsúlyozza. Ez valójában azt takarja, hogy csak az elfogadáshoz kötött nyilatkozatok (kétoldalú jogügyletek), tipikusan a szerződések vonatkozásában állhat fenn a színlelés tényállása. Az elfogadáshoz nem kötött akaratnyilatkozatokra (pl végrendelet, jutalom kitűzése, stb.) történő analóg alkalmazás nem jön számításba. (Ha ezek színlelés alá esnek, akkor rájuk a BGB 116.§-ának - titkos fenntartás -, illetve 118.§-ának - komolytalan ügylet - szabályai alkalmazandók.) Mivel a színlelt nyilatkozat a címzett beleegyezésével kell, leadásra kerüljön, ebből következik, hogy legalább két embernek kell együttműködnie, hogy a színlelt ügylet tényállása fennforogjon. Vagyis a BGB. 117.§-át a törvényhozó leszűkítve a tudatosan elfogadáshoz kötött akaratnyilatkozatokra alkalmazza.⁶⁵

A német modellhez hasonlóan az olasz és az osztrák szabályozás is a felek egyetértéséhez köti a színlelt szerződés létrejöttét.

A kétoldalúság, azon túlmenően, hogy az összes fél színlelését feltételezi, nem utal egyértelműen arra, hogy közöttük egy szubjektív tudati kapocs, az *egyetértés* is megvan a színlelésre vonatkozóan. Nem foglalja magában azt, hogy a két fél egymás színleléséről tudva, egységes tartalommal köti meg kétoldalúan az ügyletet. (Életszerűtlen, de ez még jelenthetné azt is, hogy

⁶⁵ Ulrich Baeck: Das Scheingeschäft ein fehlerhaftes Rechtsgeschäft. Würzburg 1988, 43-50, 172. p.

mind a kettő színlel, egymás színleléséről nem tudva, illetőleg mindkettő másra nézve, ami így csak két titkos fenntartás lehetne.)

A színlelt szerződések esetében, függetlenül a színleléshez vezető érdekazonosság fennállásától, - így lehet, hogy csak az egyiknél található meg a színleléshez vezető érdek és a másik elfogadja azt, de az is lehet, hogy más-más érdekmotiváció vezeti őket a színlelésre - a színlelő magatartás mindegyik szerződő félnél megállapítást kell nyerjen. Ha ez valamelyik félnél mégis hiányzik, a szerződés érvényes lesz.

d) Szándékközösség

Úgy véljük, hogy a színlelésben való egyetértés meglétét nálunk a joggyakorlat a „közös” kritérium megkövetelésével fedi le.

A felek között konszenzusnak kell létrejönnie a színlelés akarásában, s ezen túlmenően a színlelés tartalmi meghatározásában is. „Ha a nyilatkozó és az, akihez a nyilatkozat intézve van, egyetértenek abban, hogy a nyilatkozat nem komoly, a színlelés esetével van dolgunk.”⁶⁶

A kétoldalú színlelésre irányuló jogviszony egy olyan kapcsolatot tételez, amelyben a felek együttesen pontosan meghatározzák a színlelésük tartalmát. Teljesen egységes az akaratuk a színlelt szerződés elemeire vonatkozóan. A felek között *közös színleléssel* jön létre egy mindkettőjük akaratát lefedő látszólagos ügylet. Ha nem, akkor már nem beszélhetünk színlelt ügyletről.

A szubjektív jellemzők sorát tehát ki kell egészítenünk a „szándékközösség” ismertetőjegyével, vagyis a színlelt szerződést *kétoldalúan, szándékközösségben, tudatos akarathiánnyal* kötik meg a felek. Ez a szándékközösség a felek előzetes „egyeztetése” alapján alakul ki. Mérlegelik érdekeiket - ahogy a fentiekben láthattuk, akár különböző érdekeiket is, illetőleg lehet, hogy csak az egyik félnél áll fenn a színlelésre vezető érdek, de a másik fél ellenérdekűnek nem tekinthető, ezért számára a színlelés közömbös, - majd ezt követően mindegyikük szándékának megfelelően közösen megvalósítják a színlelést.

Több jogesetben is felmerül a közösség, mint a színlelés megállapításának egyik kiemelt feltétele, bár ennek tényleges tartalmáról, a színlelés egységes tartalmi vonatkozásairól ritkán esik szó. „A színlelés kétoldalú, tudatos magatartás, amikor a felek *közös akarata* arra irányul, hogy azt a

⁶⁶ Szladits, 143. p.

szerződést, amely jognyilatkozataik alapján keletkezik, ne kössék meg, illetőleg helyette más tartalmat, és más joghatást kiváltó szerződést kössenek.”⁶⁷

Más esetben az „egyező szándék” elnevezéssel fedik le a színlelés egységes, közös tartalmát. „A színleltség megállapításához mindkét fél egyező szándékkal történő színlelt akaratának bizonyítása szükséges. A színlelés ugyanis mindig tudatos és kétoldalú, a felek akarata arra irányul, hogy ne a tényleges szándékuknak megfelelő tartalmú szerződést kössenek.”⁶⁸

A nyilatkozatot elfogadó fél pusztá tudomása a szimulációról azonban nem elégséges a színlelés tényállásának megvalósulásához, ahhoz a felek pozitív konszenzusára, megegyezésére van szükség. Ez a megegyezés nem minősül jogügyletnek, hanem csupán arra vonatkozó tényleges megállapodás, hogy a jogkövetkezményeket nem akarják, és azok köztük nem is állnak meg.⁶⁹ Úgy véljük, hogy akkor állhat meg a felek kétoldalú, közös színlelése, ha az egyik fél színlelésre irányuló javaslatára a másik fél az egyértelmű tudomásulvételt, és elfogadást kétséget kizáróan kifejezi.

A fentiekben már láthattuk, hogy a német jogban normatív elemként kiemelt feltétel a felek közötti *egyetértés, kölcsönös megegyezés*. Sem a nyilatkozattevő, sem az elfogadó nem akarja a jogügyletkezéssel kapcsolódó objektív következményeket. Egybehangzóan az akaratuknak megfelelő következményeket akarják, de nem a kifelé kinyilvánított nyilatkozatokhoz kapcsolódó joghatást. *Ulrich Baeck* fejtegetése szerint, mivel a nyilatkozat jogi következményei a valóságban nem állnak be, a BGB. 117.§-a nem a bizalomvédelem szabályozására épül: ha a nyilatkozat megtételében érintett címzett ismerte a látszatarakat, semmiféle védelemre méltó bizalmat nem helyezett a nyilatkozat tartalmát illetően, ennek megfelelően ez a védelem nem terjed ki rá.⁷⁰ Baeck fogalmazásában a színlelés a felek önrendelkezésének negatív kifejeződése. A felek ekkor csupán - önrendelkezési jogukból eredően - a privátautonómia negatív oldalából formálnak „gyakorlatot”, amikor egyetértenek abban, hogy objektív nyilatkozataiknak ne legyen hatása.⁷¹ Ekkor a felek színlelő magatartása úgy is értelmezhető, hogy visszaéltek a jog által biztosított

⁶⁷ Pl. BH. 2000. 29

⁶⁸ Zala Megyei Bíróság 3.Pf.21/260/1999/4

⁶⁹ Münch. Kom. 898. p.

⁷⁰ Baeck, 48-50. p.

⁷¹ Nizsalovszky Endre véleménye szerint az egyén jogrendtől kapott alábbi szabadságát lehet privátautonómiának nevezni: „A magánjog abból a felfogásból indul ki, hogy az egyes a magánviszonyait a legcélszerűbben önmaga szabályozhatja, és ezért széles körben engedte meg a magánosoknak, hogy jogviszonyaik keletkezése, tartalma és megszűnése felől maguk rendelkezhessenek.” (Thur: Allgemeiner Teil des Deutschen Bürgerliches Rechts. II.143.) Nizsalovszky Endre, Fogyatékos jogügyletek, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1933/2, 150. p.

szerződési szabadsággal, ezáltal a színlelt ügylet megkötésével valójában joggal való visszaélést valósítanak meg.

Összegzés: A feleknek tehát meg kell állapodniuk a színlelésben és annak tartalmában, közöttük egy hátsó, mögöttes megegyezésnek kell fennállnia a színlelés akarására vonatkozóan. Valójában ki kell „dolgozniuk” az elérni kívánt célt, és az ahhoz vezető utat.

e) Látszat

A színlelés, ahogy a neve is utal rá, csak akkor állapítható meg, ha a felek együttesen valamit másnak tüntetnek fel harmadik személy (pl. hatóság, hitelező) számára, mint ami az a valóságban. Az eddig áttekintett szubjektív tényezők mellett, mint objektív tényállási elem, a színlelés megvalósulásához mindenképpen szükséges a „látszatteremtés” fennállása.

Nagyon fontos, hogy ezt a felek saját elhatározásból megtett, kifejezett látszólagos akaratnyilatkozataikkal megvalósítsák, így az túllép az akarat stádiumon, és akaratnyilatkozat formájában realizálódva, külső tényállásként, mintegy akaratlagos látszatügyletként jelenik meg.

Ez a látszatteremtés tekinthető tehát a színlelés objektív feltételének. Ha a látszatot senki sem érzékeli, a szerződés akkor is semmis, hiszen nem attól válik színleltté, mert másra nézve valamilyen hatást gyakorolt. A külső érzékelő majd érdekeire figyelemmel hivatkozhat az ügylet semmisségére.

Összegzés:

Egy-egy színlelt ügylet megítélésénél nagyon fontos figyelemmel kísérni mind a szubjektív, mind az objektív oldalt. Pusztán azért, mert „látszattal” találkozunk, még formálisan nem lehet színlelt ügyletnek tekinteni egy szerződést, ahhoz azt is bizonyítani szükséges, hogy ezt a felek közös akaratelhatározással, a színlelésben egyetértve kötötték.

A színlelést jellemezhetjük ezen túlmenően azzal is, hogy a felek között egyrésről kétoldalú akarathiány áll fenn a látszólagos ügylet vonatkozásában, másrésről akarategység, kölcsönös egyetértés van a látszat teremtésében. Mindez fennállhat akkor is, ha csupán az egyik félnek fűződik érdeke a színleléshez. Fontos hogy a felek mellérendeltek, szabad akaratból döntenek a színlelés mellett. A fenti tényállási elemek összefoglalásaként megállapíthatjuk, hogy a színlelés megvalósulásának igen fontos feltétele a szubjektív, akarat oldal sajátos jegyeinek kimerítése, valamint - ugyanilyen nyomatékkel - az objektív elem felmutatása.

- **Szubjektív jegy:**

- a) akarathiány
- b) tudatosság
- c) kétoldalúság
- d) szándékközösség ⁷²

- **Objektív jegy:** látszatteremtés

Ha nem törekszünk kényszerűen definíciók, tételek, normatív megfogalmazására, hanem a vizsgált jogintézményhez a konkrét életviszonyok, a gyakorlati szükségszerűség oldaláról közelítünk, s így igyekszünk annak lényegi aspektusait feltárni, akkor azzal, hogy karakterizálni tudtuk a színlelést, megadtuk jellemzőit és fogalmi kritériumait, már el is értük célunkat.

Ha azonban mégis definiálni kívánjuk a színlelt ügylet fogalmát, akkor két lehetőségünk van: vagy megfogalmazunk egy tömör, némileg deskriptív (leíró jellegű) meghatározást, ami esetleg a Ptk.-ban tételes rögzítést nyerve a gyakorlatban általában jól használható, vagy eddigi részletes elemzésünk eredményeit egy normatív definícióban összegezzük.

A színlelés tényállásának körülírására ennek megfelelően a következő meghatározásokat érezzük alkalmasnak:

A színlelés a felek közös akaratából történő látszólagos szerződéskötés.

(A tétel természetesen még kiegészül a színlelt ügylet jogkövetkezményének rögzítésével, illetve a leplezett szerződés megítélésével. Erre ld. később „Nem létező, vagy érvénytelen a színlelt szerződés?” c.alatt)

Illetve:

Színlelt szerződésnek nevezzük az olyan kétoldalú akaratnyilatkozatot, melyet a felek tudatosan, közös szándékkal úgy tesznek meg, hogy bár a benne foglaltak jogkövetkezményeit valójában nem kívánják, az ügylet megkötésével mégis ennek látszatát keltik.

⁷² Baeck Das Scheingeschäft ein fehlerhaftes Rechtsgeschäft című munkájában a BGB 117.§(1) alapján a színlelés tényállási elemeiként a következőket nevezi meg: 1, Az akaratnyilatkozat elfogadáshoz kötöttsége 2, kölcsönös megegyezés 3, a színlelés kifejezése.

B) Egyéb meghatározó ismérvek

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a jellemzőket sem, melyek ugyan nem sorolhatók a színlelés tényállásának jegyeihez, a gyakorlatban mégis annak megállapításához nagyban hozzájárulnak, mivel a szimulációval rendszerint szorosan együtt járnak.

a) Megtévesztő szándék

A Színlelés esetén „azért történik az ügyletkötés, hogy mások azt komolynak tekintsék”.⁷³ Kérdéses azonban, hogy a színleléssel automatikusan társuló kifelé történő megtévesztési szándék, és maga a megtévesztés mindenképpen *szükséges elem-e* a tényállás megállapításához?

A megtévesztési szándék színlelt szerződés kötésekor mindegyik félnél szükségképpen fennáll, hiszen a színlelés tudatával együtt jár a külsők megtévesztésének célzata.

Baeck a megtévesztő szándék tekintetében arra a következtetésre jut, hogy az nem tartozik a színlelés normatív fogalmához, így megállapításának nem is előfeltétele. Annak ellenére, hogy a látszatügyletek elhatárolásának általában döntő motívuma, még nem válik konstitutív tényállási elemmé.⁷⁴

Van azonban olyan nézet is, mely kifejezetten megkívánja a színlelt ügylet megállapításához a megtévesztő, csalárd szándék fennállását. Eszerint színlelt ügylet csak akkor van, ha fennáll a harmadikak becsapásának szándéka. Ezen jegy nélkül nem lehet a látszatügyletet megkülönböztetni a komolytalanul tett jogügyletektől. *Kallimopoulos* szerint „ha egy jogügyletet mindkét oldalról azzal a szándékkal kötnek meg, hogy jogilag ne legyenek kötelezettségeik, de a szándék nélkül, hogy egy 3. felet becsapjanak, akkor nem színlelt ügyletről, hanem nem komolyan gondolt nyilatkozatról van szó.” Úgy véli, hogy enélkül lehetetlen a színlelt és a nem komolyan gondolt nyilatkozatokat elhatárolni egymástól. Ebben a megközelítésben úgy látja, hogy ez különbözteti meg a mentális reservatiót, a színlelt ügyletet, és a komolytalan nyilatkozatot: mentális reservatio esetében a színlelő a másik szerződő felet akarja becsapni, színlelés esetében a szerződő felek egy harmadikat, a komolytalan ügyletnél pedig nincs megtévesztő szándék.⁷⁵

⁷³ Szladits, 143. p.

⁷⁴ Baeck. 102-106. p., Münch. Komm, 899. p.

⁷⁵ Kallimopoulos Georgias: Die Simulation im bürgerliches Recht. Karlsruhe 1966. 48. p.

Természetesen ezek az elhatárolási szempontok helytállóak, az is igaz, hogy a komolytalan ügyletet egyébként nem lehetne elhatárolni a színleléstől, de mégsem mondhatjuk, hogy a színlelés *csak* akkor állhat fenn, ha megtévesztési szándék társul hozzá (bizonyítást nyer). Ezért ez az elem nem tekinthető a színlelés normatív jellemzőjének. Viszont, ha az egyéb tényállási elemek nem segítenek, azokkal párhuzamosan a becsapási, megtévesztési szándék, mintegy felismerhetőségi, alátámasztási elemként, megerősítő bizonyítékként felhasználható a megállapításnál.

Összegzőként kimondhatjuk, hogy a felek részéről a harmadikak megtévesztési szándéka a színlelt szerződéssel rendszerint ugyan együtt jár, de tényállási elemnek nem minősülő ismerve. A szerződés semmissége színlelés esetén abból kifolyólag nyer megállapítást, hogy a felek a szerződést kétoldalú, közös, tudatos akarathiánnyal kötötték meg. A színlelt szerződés tényállásának megállapításához a megtévesztési szándék, a megtévesztés megvalósulásának bizonyítása nem szükséges. Ennek inkább a bizonyítás, illetve a jogkövetkezmények levonása szempontjából van relevanciája főként harmadik személy, hatóság vonatkozásában.

b) Motívum

A szerződéseknél nem szokás vizsgálni, hogy mi vezette az alanyokat a szerződés megkötéséhez, valójában a cselekmény motívuma a polgári jogban nem bír olyan jelentőséggel, mint pl. a büntetőjogban. A színlelt szerződések meglétének bizonyításához ugyanakkor az egyik iránymutató szempont lehet annak a körülménynek a bizonyítása, amely miatt esetleg valóban felmerülhetett a felekben, hogy az ügyletet csak színleg kössék meg. A színlelt szerződés motívuma a bizonyításnál mintegy meghatározó körülményként merülhet fel. A felek a megtévesztést valamilyen indíttatástól motiváltan alkalmazzák. Ilyen ok lehet például valamilyen jogellenes *előny elérése*, vagy valamiféle, a felek számára *hátrányos jogi helyzet elkerülése*. Ahhoz viszont, hogy a színlelést megállapítsuk, nem szükséges, hogy ez a motiváció bizonyítást nyerjen, s az sem, hogy a megcélzott hatás valóban bekövetkezzen. Ennek csupán abból a szempontból van jelentősége, hogy a jogkövetkezmények, és a vagyoni viszonyok elrendezése megfelelően megtörténhessen.

Az előzőekkel összhangban itt is fontos hangsúlyoznunk, hogy nem azért lesz színlelt az ügylet, mert hátrányt okozott valakinek, vagy mert jogtalan előnyt hozott a feleknek, hanem mert a felek

kétoldalú, közös, tudatos akarathiánnyal kötötték meg az ügyletet. Ha a felek kapcsolata megromlik, a színleltség megállapításához elegendő a kétoldalú, közös, tudatos akarathiány meglétének bizonyítása, a színleléshez vezető cél és annak tényleges elérése nem bír relevanciával. Természetesen az is igaz, hogy egészen addig, amíg az valakinek sérelmet nem okoz, a szerződés színleltsége senkit sem zavar, a semmisség kérdése általában fel sem merül. Tény, hogy a gyakorlatban 3. személy kezdeményezésére általában pontosan a külső hatásra hivatkozva indul el a szerződés színleltségének megállapítására irányuló eljárás.

Itt szükséges megjegyeznünk, hogy ahogy Szászy-Schwarz mondja a „színlelés nem szükségképpen dolusos”⁷⁶ Lehet, hogy a szerződő feleket nem egy csalárd, elítélendő cél vezérli a színleléshez. Ilyen, ha a haldoklót kívánják megtéveszteni azzal, hogy annak akaratának megfelelően megkötik egymás között az ajándékozási szerződést, de valójában mindketten tudják, hogy ezt csak színlelik, s az ügylet ténylegesen nem jött létre közöttük. Természetesen a felek kétoldalú, tudatos, szándékközösséggel megvalósított akarathiánya miatt ez a szerződés is színlelt, semmis lesz.

⁷⁶ Szászy-Schwarz, Akaratlan szerződések, 308. p.

2. A színlelés esetei

Ahhoz, hogy a színlelés semmisségi okként érvénytelenséget eredményezzen, mindig kétoldalú, tudatos magatartásban kell megnyilvánulnia. A felek tudatosan, egyező akarattal nem kívánják a nyilatkozataik alapján keletkezett kontraktus vonzataként adódó joghatások bekövetkeztét, kifelé azonban azt a látszatot igyekeznek kelteni, mintha azokat óhajtva szerződnének. Ha van is valós szerződéskötési szándékuk, a cél az, hogy egy más tartalmú szerződéssel leplezzék el a tényleges akaratuknak megfelelő ügyletet. A színlelésnél a felek vagy egyáltalán nem akarnak szerződést kötni, vagy pedig akarnak, de valódi szándékukat leplezve, palástolva, a külvilág felé egy teljesen más szerződést kötnek meg.

A fenti két esetet a későbbiekben az olasz jogirodalomból kölcsönvett „abszolút színlelés” (szerződéskötési szándék nélkül szimulált jogügylet), illetve „relatív színlelés” (szerződéskötési szándékkal tett, palástolt ügylet) elnevezésekkel fogjuk aposztrofálni.⁷⁷

⁷⁷ Alberto Buscema: La simulazione nell'imposta di registro. Dalla rivista "Il Fisco" n. 12/2003, Dubbi sulla costituzionalità di parte dell'art. 38 D.P.R. 131/1986

A) Színlelt ügylet szerződéskötési szándék nélkül - Abszolút színlelés

*„Nem lehetetlen, hogy valami alku puszta költemény legyen,
mivel a felek nem kötelező szándékkal,
hanem akármi okból csak színre szerződtek:
és természetes, hogy a valóltan alkunak semmi ereje sincs”⁷⁸*

A színlelt szerződések egyik csoportjánál teljesen hiányzik a felek szerződéskötési akarata. Ahogy a fenti idézetben is olvashatjuk, mintegy ”költeményt” hoznak csak létre a látszólagos nyilatkozataikkal. A felek között arra vonatkozóan fennáll a konszenzus, hogy úgy tegyenek, mintha szerződést kötnének, de valójában egyik sem gondolja valósnak a köztük létrejövő ügyletet. A szerződéskötésre irányuló valós akarat hiánya miatt a szerződés nem alkalmas jogi hatások kiváltására, és a felek nem is kívánják azokat. Az olasz jog a színlelt szerződéseknek ezt az esetét nevezi *abszolút színlelésnek*.

A színlelt ügylet külvilág számára ismert látszólagos akaratnyilatkozata mögött meghúzódik egy valóságos akarat, amely itt a „nem szerződésre” vonatkozik. A felek tisztán látják belső viszonyukban, hogy valójában nem kötöttek szerződést. Ebben a tekintetben köztük abszolút konszenzus van.

A szerződési nyilatkozatot csupán valamely motiváló tényező következményeként ”játsszák” el. Ez irányulhat jogszabály megkerülésére (pl. amikor adózás elkerülésére kötnek ingatlan átruházására irányuló szerződést, vagy csak látszólag kötnek meg a felek egy lakásbérleti szerződést, azért mert a bérlő élvezni akarja az adott területre hatályos jogszabályok, rendelkezések előnyét), de más érdekeinek sérelmére is (pl. színlelt ügylettel fedezetelvonás).

A szerződéskötési szándék nélkül kötött színlelt ügyletek jellemzőit az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- a. A szerződés megkötésekor
- b. mindegyik fél,
- c. egyező akarattal,
- d. az egész szerződésre vonatkozóan
- e. látszólag szerződik,
- f. mivel valós szerződéskötési szándékuk nincs.

⁷⁸ Frank Ignác: A közigazság törvénye Magyarhonban, Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1847. I. 567. p.

B) Színlelt ügylet szerződéskötési szándékkal - Relatív színlelés

„...néhánykor valóságos alkut kötnek: csak hogy igaz voltát palástolni kívánják, és azért álnevét költik, vagy mást végezve mást színlelnek, talán írással is.

Már ha a helyes eset bíró elé kerül és a valóság kitudódik, semmi kétség, hogy ítélni nem a külső szín és nem az írás, hanem a belső valóság szerint kell”⁷⁹

A színlelés másik csoportjába tartozó ügyleteknél a felek szerződni kívánnak, de a valós ügyletet eltakarják, palástolják, leplezik egy színlelt ügylettel. Ahogy *Pólay Elemér* megfogalmazta „A felek akartak, de takartak.” Akarnak szerződést kötni, de takarják a valós ügyletet egy másikkal, amely általában magában foglalja a komoly ügylet tartalmi elemeit.

A szerződéskötésre vonatkozóan konszenzus áll fenn a felek között, de akaratuk nem arra a szerződésre irányul, amit látszólag megkötnek. Ekkor két szerződést kell figyelembe vennünk, a leplező (*negotium simulatum*), illetőleg a leplezett (*negotium dissimulatum*) szerződést.

A leplező szerződés, mint színlelt ügylet megítélése, a fentiek szerint nem jelent problémát. Az a felek akaratának hiánya miatt - mind a magyar, mind a külföldi jogrendszerekben - semmisnek tekintendő.⁸⁰

A leplezett szerződés megítélése is csaknem minden általunk tanulmányozott jogrendben azonos módon nyer szabályozást.

A magyar magánjogi kodifikációs törekvések rendelkezéseit olvasva megállapíthatjuk, hogy az alaptétel a kezdetektől fogva csaknem változatlan: ha a színlelt szerződés más jogügyletet palástol, akkor ez utóbbi érvényessége a rá vonatkozó szabályok szerint ítélandó meg. A mai magyar szabályozás és az elkészült Ptk.Tervezet sem tér el ettől. A német és az osztrák polgári törvénykönyvben ugyanezzel a megoldással találkozhatunk. Az Alapelvek 6. 103. cikke pedig a színlelés kapcsán kizárólag erre a tényleges megállapodásra utal: „Ha a felek olyan színlelt szerződést kötöttek, amelynek szándéka nem a felek közötti tényleges megállapodásnak való megfelelés volt, úgy a felek közötti tényleges megállapodás érvényesül.”

Az CC. - s ennek mintájára a Szerződési Kódex - sem tartalmában, inkább megközelítési módjában tér el némileg az eddigiektől: amennyiben annak formai és tartalmi elemei („...di sostanza e di forma”) megvannak, akkor a felek között a dissimulált ügylet joghatásait kell

⁷⁹ Frank, 567. p.

⁸⁰ Ptk. 207.§(5)

alkalmazni. Vagyis nem minősíti önmagában megítélendőnek a palástolt ügyletet, nem is annak egyéb érvényességi okaira utal, hanem a szerződésektől elvárt tartalmi és formai kikötések meglétét jelöli meg döntő tényezőként.⁸¹

A jog a felek valós akaratát védelemben részesíti. Így a jogviszonyt ennek megfelelően kívánja rendezni. Amennyiben a felek valóban szerződni kívántak, és a valós akaratnak megfelelő ügylet az egyéb érvényességi feltételeknek is megfelel, a leplezés tényétől függetlenül érvényesnek tekintendő. Ezáltal viszont a palástolt szerződéshez kapcsolódnak azok az esetleges jogi hatások is, amelyeket a felek el kívántak kerülni (pl. magasabb illeték kifizetése).

A Polgári Törvénykönyv magyarázatában a leplezett szerződés érvényességéről az alábbiakat olvashatjuk: „Ha a leplezett szerződés is érvénytelen, a szerződés semmis.”⁸² Ebből a megállapításból az a következtetés szűrhető le, hogy ha a leplezett szerződés csupán valamely megtámadási ok miatt lehetne érvénytelen ez a megtámadhatóság is általában az ügylet semmisségéhez vezetne. A leplezett szerződés önmagában történő megítélése azonban azt tételezi, hogy annak vizsgálatakor - önállóan, függetlenül a színlelt ügylettől - bármely érvénytelenségi ok a maga szabályai szerint nyerjen elbírálást és járjon annak következményeivel. A színlelés megállapítása után a palástolt szerződés teljesen függetlenedik, a továbbiakban azt akár a megtámadhatóság, akár a semmisség alapján meg lehet ítélni.

A szerződéskötési szándékkal történő színlelésnél a felek nem az egész szerződést színlelik, hanem annak csak bizonyos „kényes” elemeit. A felek tisztában vannak azzal, hogy ezzel szemben melyek a valós szerződési elemek. Közöttük abszolút konszenzus van mind a színlelés, mind a leplezett ügylet tartalma tekintetében.

A szerződés leplezésének alapvető jellemzőit az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- a. A szerződés megkötésekor
- b. mindegyik fél,
- c. egyező akarattal,
- d. a szerződés egészére, vagy egyes részére
- e. a valóságtól eltérően látszólag szerződik
- f. úgy, hogy mögötte van szerződéskötési szándékuk is.

⁸¹ CC. Art. 1414.2.m. Se le parti hanno voluto concludere un contratto diverso da quello apparente, ha effetto tra esse il contratto dissimulato, purché ne sussistano i requisiti di sostanza e di forma.

⁸² A Polgári Törvénykönyv Magyarázata, Közgazdasági és Jogi kiadó, Budapest, 2001, 712. p.

3. A színlelés oka, célja

Az érvénytelenség dogmatikai rendszerében a színlelt szerződés olyan speciális tényállást takar, amelyben a felek közös akarata arra irányul, hogy a nyilatkozataik szerinti kontraktust vagy egyáltalán ne kössék meg, vagy a nyilatkozataikban foglalttól eltérő tartalommal szerződjenek. Bár a jogirodalomban többször felvetődött az a kérdés, hogy az akarathiánnyal kötött szerződések voltaképpen tekinthetők-e létrejött ügyletnek, azokat a hazai magánjog - más nemzetek szerződési jogaihoz hasonlóan - hagyományosan és következetesen az érvénytelen szerződések csoportjába sorolja. (Erre vonatkozóan ld. később: „Nem létező, vagy érvénytelen a színlelt jogügylet” c. alatt.)

A színlelés esetében az akarathiánynak olyan „súlyos fokával” találkozunk, amikor a felek mindegyike *tudatos* akarathiánnyal létesít egy látszólagos szerződéses kapcsolatot. Kérdés, mégis mi vezeti a feleket arra, hogy egy ilyen hibás ügylet létrehozatalához folyamodjanak?

Az alábbiakban kísérletet teszünk a színlelt jogügyletek létrehozását motiváló tényezők feltárására, és meghatározott szempontok szerint történő rendszerezésére.

Kiindulási pontként a szerződés előkészítési szakaszát a felek akarati motívuma szempontjából elemezzük. Érvényes szerződéskötésnél a feleket az ügyletkezhez kapcsolódó, legális, a jog által támogatandó érdek kielégítésének a lehetősége vezérli. (Így pl. adásvétel esetében a tulajdonjog átruházása, bérlet esetében az érintett dolog használati jogának megszerzése, stb.) Színlelt ügyleteknél ez a fajta tiszta motiváció felborul azáltal, hogy a szerződés megkötésére vagy eleve illegális cél vezeti a feleket (szerződéskötési szándék nélküli színlelés), vagy a valóban létező belső érdekmotivációra ráépül egy, a színlelt külső tényállással kielégíthető leplezett érdek (palástolás). Utóbbi esetben az érdekek legalitásának meghatározása legtöbbször nem egyértelmű. Előfordul, hogy pontosan a leplezett szerződésben foglalt elemek legálisak, és az abban foglalt célra építenek rá egy külső „illegálisan” elérni kívánt joghatást. (Pl. illetékcsoökkentés érdekében a leplezett szerződésben foglalt valós vételár helyett a színlelt kontraktusba építik bele a valótlan, illegális tényállási elemet.) Más esetekben a leplezett szerződés elemeit amiatt nem lehet „kívülre felmutatni”, mert azok valamely oknál fogva nem vállalhatók fel (pl. jogszabályba ütköznek), és ezért szükséges *a tényleges ügyletet elfedő*, „szabályos”, a jognak megfelelő szerződés megalkotása.

Szalma József a fentiekről így gondolkodik: „A színlelt és a palástolt szerződések kapcsolata tulajdonképpen két kauza-csoportot látat, eltérően az érvényes szerződések egységes jogcímétől. A színlelt szerződéseknel megkülönböztetjük a felek „belső” (szerződésen belüli) jogcímeit (indítékait), valamint a „külső”, mindkét szerződés joghatásain kívüli jogi célt. A „belső” jogcím nem más, mint a palástolt szerződés joghatásaiból következő jogosultság megszerzésének a lehetősége (pl. leplezett adásvétel alapján a tulajdoni jogosultság megszerzésének az érdeke). E jogcím szerves részét képezi az adott szerződéstípushoz tartozó rendszerinti jogi következményeknek. A „külső” jogcím, jogi cél ezzel szemben nem tartozik a palástolt szerződés joghatásaihoz, inkább a színlelt szerződés következményeihez tartozna, amennyiben a színlelt szerződés a jogrend szemszögéből érvényes lenne. E „külső” jogi cél nem más, mint a palástolt szerződésre érvényes, sokszor a polgári jogon kívül álló kényszerítő jogi normák felek által, közös akarattal kívánt kerülési szándéka (agere in fraudem legis)”⁸³

A) A színlelt jogügyletek kauza-rendszere

A korábbiakban már felvetettük, hogy a szerződések színlelt voltának meghatározásakor annak nincs jelentősége, hogy melyik fél érdekkörében merült fel a színleléshez vezető belső motiváció. Előfordulhat, hogy csak az egyiknek áll érdekében, lehet, hogy mindkettőnek, de még az is felmerülhet, hogy akár mindkettőnek, de más-más okból. A kauzális kapcsolat vizsgálatában ennek nincs érdemi relevanciája, hiszen bármelyiknél is jelentkezik, mindketten elfogadják azt a színlelés motivációjaként. Ahhoz, hogy a belső, kifelé nem ismert érdekeket, a szerződés valódi kauza-rendszerét áttekinthetővé tegyük, a motivációkat két alcsoportra választhatjuk szét aszerint, hogy a csalárdság milyen sérelemre irányul. Ilyen megközelítésben megkülönböztethetünk **jogszabály kijátszására** irányuló, illetőleg **harmadik személy érdekének megsértésére** kötött ügyletet.⁸⁴

⁸³ Szalma József: A színlelt szerződések, Jogtudományi Közlöny, 1998/1, 16. p.

⁸⁴ Az olasz jog alapvetően megkülönbözteti a megengedett és a nem megengedett okból tett színlelést. Ha a causa simulandi nem megengedett, akkor nevezik csalárd színlelésnek („fraudolenta”). Torrente, 139. p.

a) A jogszabály megkerülését célzó színlelés

Az aktuális jogrendszereknek mindig lesznek olyan elvárásai, amelyeket egyes jogalanyok nehezményeznek, a megfelelő szabályokat nem kívánják betartani, s jogsértő, jogellenes magatartással, mintegy önkényesen ki akarják vonni magukat azok rendelkezései alól. Ennek érdekében gyakran folyamodnak a színleléshez is.

Álláspontunk szerint éppen ezért a színlelt ügyleteknek ez a tényállása a jogszabályba ütköző, tiltott szerződések egyfajta alcsoportjának tekinthető, ahol az önálló semmisségi okot képező színlelés tartalmi elemként való megjelenése speciálissá teszi a tényállást. Ekkor a szerződés önmagában a színlelés, mint semmisségi ok miatt lesz érvénytelen, és csupán motivációként kapcsolódik hozzá a jogszabály megkerülése. Röviden: a leplezett jogkerülő magatartás a megkötött szerződés kauzájaként, nem pedig érvénytelenségi okaként merül fel. (Az más kérdés, hogy ha azért színlelték, mert a köztük egyébként létrejövő szerződés jogszabályba ütköző, akkor az önmagában megítélendő leplezett szerződés majdan jogszabályba ütközés címén semmis szerződésnek minősül.)

Hangsúlyozzuk, hogy a színlelt ügyletek nem csak polgári jogi rendelkezésekbe ütközhetnek: a jogalanyok kerülő szándékukkal a jogrendszer bármely területéhez tartozó rendelkezések kijátszását megcélozhatják. Ezért a színlelt ügyletek gyakran képeznek kapcsolódási pontot különböző jogágak területei között.

Alapkérdésként felvethető, hogy többnyire milyen motiváció vezeti a szimulált ügyletek létrehozásában a feleket, milyen jellegű jogszabályi rendelkezések színleléssel történő megkerülésében, kijátszásában érdekeltek általában. Ha sikerülne e kauzák kategóriáit in concreto behatárolni, akkor a hozzájuk kapcsolódó színlelések megvalósulásuk jellegzetessége, és következményeik vonatkozásában is élesebben szétválaszthatók lennének.

Véleményünk szerint a jogszabály kijátszását célzó színlelés alapvetően az alábbi „csalárd célok” elérését szolgálja:

1. *A jogszabály által előírt kötelezettség (pl. adófizetés, illetékfizetés) megkerülése.*
2. *Valamely jogszabályban megfogalmazódó tiltás (pl. külföldi állampolgárok földszerzési tilalma) alól történő kivonás.*
3. *Jogszabály kijátszásával a felek számára valamilyen előny megszerzése.*

Jogsabályi kötelezettség megkerülése színleléssel

Amennyiben a jogi norma a felekre nézve valamely kötelezettséget rendel, céljuk a színleléssel a mentesülés, illetőleg a teher csökkentése lehet. A szerződések különválaszthatók aszerint, hogy magát a szerződéskötési szándékot is szimulálják-e a felek (A.), vagy valóban van közöttük szerződéses kapcsolat (B.). Utóbbi esetet még az is árnyalja, hogy a szerződők a valós ügylethez kapcsolódó kötelezettség alól mentesülni kívánnak, vagy azt csupán enyhíteni igyekeznek.

A.

A jogszabály megkerülésére irányuló szerződések közül az *abszolút színlelés* megvalósulási eseteit leggyakrabban a kötelezettséget előíró rendelkezések illegális megkerülésének szándéka eredményezi. A felek egyébként nem akarnak szerződni, a színlelés tehát az ügyleti akaratot érinti. Ekkor szerződést nem tekintik létrejöttnek maguk között, hiszen a külvilág számára kötött látszólagos szerződéssel céljuk csupán a kötelezettség megkerülése. A felek azt a látszatot kívánják megteremteni, hogy nem is keletkezett a jogosulttal (tipikusan az állammal) szemben kötelezettségük, vagy az nem olyan mértékű, természetű, mint amelyet a közérdeket képviselő jogalkotó az adott jogviszonyhoz kapcsol.

Példa: amikor a szerződő feleket az ingatlan eladásból származó bevételhez kapcsolódó adófizetési kötelezettség elkerülése motiválja. Csupán azért kötnek egy szimulált ingatlan adásvételi szerződést, hogy az eladásból származó bevételt az adójogszabályok fizetési kötelezettsége alól kivonják. A ténylegesen kapcsolódó kötelezettségek teljesítésére - így az ingatlan és a vételár átadására - nem kerül sor, a szerződés csak a jogszabályban foglalt terhek alól történő mentesülést biztosítja (természetesen amennyiben a látszatügylet pl. az érintett állami szerv felől elfogadást nyer).

Ilyen esetekben a felek kötelmi kapcsolatát kifejezetten a kötelezettség alól történő mentesülés (enyhítés) lehetősége generálja. Az egyedül felmerülő kauza maga a jogszabály kijátszása, s ez kifejezetten a színlelt szerződés megkötésével elégül ki. Csak a színlelt ügylet jogszabályi rendelkezéshez kapcsolódó hatásának elérése a cél, egyebekben a szerződés tényleges jogcímét, következményeit a felek nem kívánják (pl. valójában nem ruházzák át a tulajdonjogot). Éppen ezért olyan tartalommal kötik az ügyletet, aminek következményeként a jogszabályi kötelezettség megszűnik, vagy mérséklődik.

B.

Jogsabályi kötelezettség megkerülése érdekében gyakran fordulnak a felek a *relatív színlelt szerződés kötéséhez* is. Ilyenkor a köztük meglévő valós szerződéshez kapcsolódó kötelezettséget nehezményezik. Ekkor a leplezett szerződés szabályos, érvényes jogügylet, viszont az ahhoz kapcsolódó jogsabályi kötelezettséget a szerződő felek terhesnek találják, s a látszólagos ügylettel egy kedvezőbb pozíció elérésére törekednek.

Tipikusan ez mozgatja a feleket, amikor például illetékcsoökkentés céljából a szerződésben a valósnál kisebb vételárat tüntetnek fel, vagy hasonló szándékkal az ajándékozást adásvételi szerződéssel leplezik. Alapvetően ez a motivációja a munkaszerződések polgári jogi szerződésekkel történő leplezésének is, hiszen ezzel a munkáltató pl. kedvezőbb társadalombiztosítási szabályok alá esik, nem terhelik a munkavállalóval szemben a Munkatörvénykönyvében foglalt szigorúbb kötelezettségek, a munkavállalóra pedig esetlegesen kedvezőbb adózási szabályok vonatkoznak.

A felek csalárdsága ezeken az eseteken abban mutatkozik meg, hogy a kedvezőbb pozíció megszerzése végett az egyébként szabályos szerződést alakítják át szabálytalanná a jogsabály kijátszására, s az ehhez gyakran társuló harmadik (pl. hatóság) megtévesztésére. A szerződő felek ilyenkor valójában pontosan a színlelt szerződés megváltoztatott elemeihez kapcsolódó egyes joghatások beálltát kívánják (illeték kérdése). Céljuk itt nem csupán az, hogy a szerződés egy jogsabályi előírásnak, elvárásnak megfeleljen, hanem az ő elvárásaikat is kielégítse.

Tiltó jogsabályi rendelkezések megkerülése

A színlelt szerződésekben belül kifejezetten **palástolt szerződések** megkötését generálják a tiltó rendelkezések. A felek által kívánt szerződés ugyan az érdeküknek mindenben megfelel, de az, vagy annak egyes elemei **valamely jogi tétel rendelkezésébe ütköznek**. A felek ennek ellenére nem lépnek vissza az ügyletkötési szándékuktól, sőt, egy illegális síkra helyezkedve, a színleléssel az érintett jogsabálynak megfelelő legális látszatot teremtenek. Tipikusan ilyen az alanszínlelés abban az esetben, amikor a kívánt szerződés megkötése csak meghatározott alanyi kör számára lenne biztosított (pl. termőföldre kötött zsebszerződések).

Szemben az 1.B pontban foglaltakkal, itt a palástolt ügylet lesz a jogsabályba ütköző, amit egy szabályos szerződéssel lepleznek, míg előbbinél a palástolt ügylet felel meg a szabályos szerződésnek, és a színleltbe építik bele a jogtalan elemet (pl. csökkentett vételár). Ott a leplezett

szerződés érvényes lesz, míg itt jogszabályba ütköző, tiltott ügyletnek, így semmis szerződésnek minősül.

Illegális előny elérése

Ennek a csoportnak speciális jellemzője, hogy a színleléssel elérni kívánt cél valamely jogtalan előny megszerzésére irányul. A felek olyan körülményeket teremtenek, mintha a jogszabályban foglalt feltételrendszernek megfelelénének. Ezt megcélozhatják úgy is, hogy a kapcsolatot csupán a cél elérésére hozzák létre, de előfordulhat az is, hogy az egyébként is szerződni szándékozó felek ezt a további illegális, leplezendő érdeket ráépítik az alapügyletre, azért, hogy a látszólagos ügylettel előnyre tegyenek szert.

Pl. támogatott kamatozású hitel felvétele érdekében az erre vonatkozó jogszabályi rendelkezés feltételeinek szerepeltetése egy látszólagos ingatlan adásvételi szerződésben. A cél ekkor nyilván a hitel előnyösebb kamatokkal történő felvétele. De ugyanígy illegális előnyszerzésre vezet egy lakáscélú önkormányzati támogatás jogtalan igénybevételére irányuló színlelés, vagy mondjuk egy település önkormányzata által nyújtott előny igénybevétele érdekében kötött színlelt bérleti szerződés is.

b) Harmadik személy érdekének megsértése

Színlelt szerződések megkötésének másik lehetséges fő motívuma harmadik személy jogának, törvényes érdekeinek sérelme, kijátszása. Kérdés, hogy ki lehet az érintett harmadik személy?

Írányulhat a színlelés bármely gazdasági, vagy privát jogalany ellen, de tágítva a kört, akár bármely hatóság is sérelmet szenvedhet. Ez utóbbi esetben azonban gyakran jogszabály kijátszása is társul a harmadik személy (pl. adóhatóság) sérelméhez.

A harmadik személy sérelméhez mindig kapcsolódik a felek, vagy valamelyik szerződő fél titkolt érdeke is, melyet csak a harmadik személy sérelmével lehet a kívánt módon kielégíteni.

A harmadik személy vagy eleve rendelkezik valamely jogosultsággal, melyet e felek kijátszanak (elővásárlási jog, fedezetelvonási célzattal kötött színlelésnél más jogalapból származó követelés), de lehetséges az is, hogy egy majdan keletkező jogos igényének érvényesítését próbálják megakadályozni.

A turpis causa olykor szerződéskötési szándék nélküli színleléssel, máskor palástolással érhető el.

Előbbire tipikus példa a fedezetelvonási célzattal kötött színlelés. A felek valójában nem szerződnenek, pusztán a tartozás behajtásának megghiúsítása indokolja a kapcsolat létrehozatalát.

Kifejezetten szerződéskötési szándék nélkül, pusztán a harmadik személy sérelmének motivációjából kötik meg a felek azt a tartási szerződést is, amely azt a célt szolgálja, hogy az ingatlanra a felperes ne szerezhessen özvegyi haszonélvezeti jogot. De más jogát sérti az az öröklési szerződés is, amelyet a felek nem tartási szolgáltatások nyújtása érdekében, hanem a kötelesrészre jogosult igényének megghiúsítása céljából kötnek.⁸⁵ Palástolással valósul meg a sérelem, amikor a leendő örökös érdekét sértve az örökhagyóval ajándékozást leplező adásvételi szerződést kötnek, és így annak tárgya nem kerül a hagyatékba (vagy osztályrabocsátásra).⁸⁶

Hangsúlyosan meg kell különböztetni a harmadik személy sérelmére kötött színlelést attól a szituációtól, amikor egy szerződés érvénytelenségéből kifolyólag más jogai sérülnek. Ekkor a szerződés érvényességében bízó, ezáltal sérelmet szenvedő jóhiszemű harmadik személy jogainak védelme áll a középpontban. Színlelésnél azonban kifejezetten a harmadik személy jogainak sérelme a látszatügylet indítéka, s a harmadik fél érdeke - az előbb említett szituációval ellentétben - éppen a szerződés érvénytelenné nyilvánításához kapcsolódik.⁸⁷ Itt a szerződő feleket pontosan az a cél vezérli, hogy a kívülálló, aki quasi címzettje a színlelésnek, a látszatügyletből kifolyólag ne szerezhessen meg valamilyen jogot, vagy sérelmet szenvedjen valamely jogosultsága, míg párhuzamosan valamelyik szerződő fél érdekei realizálódjanak.

B) A kauza hatása a szerződések jogi sorsára

A színlelt szerződés minden esetben semmis, ahhoz az érvénytelenség jogkövetkezményei kapcsolódnak. Mivel a megkötött szerződés a színlelés okából érvénytelen lesz, ha nem húzódik meg egy leplezett ügylet a háttérben, a felek helyzete olyanná válik, mintha nem is szerződtek volna. Mivel fő következmény az eredeti állapot visszaállítása, a színleléssel elért jogkövetkezmények sem állnak be. A felek a kötelezettségek alól nem mentesülhetnek, azt nem enyhíthetik, az elért előny nem illeti meg őket, s a harmadik személy jogai sem csorbulhatnak.

⁸⁵ BH. 2001. 475.

⁸⁶ BH. 1998. 177

⁸⁷ A színlelt szerződések egyik sarkalatos problémája pontosan abban rejlik, hogy az a kívül világ számra érvényes szerződésként tűnik fel. Ennek megfelelően sokkal gyakoribb lehet - motivációtól függetlenül is - a jóhiszemű kívülállókkal szemben a sérelem okozása. Ez a harmadik személy az ügyletben bízva akár jogokat is szerezhethet, de akár kára is keletkezhet abból kifolyólag, hogy az ügylet érvényességben jóhiszeműen bízott.

Például színlelt ügylettel történő fedezetelvonásnál a követelés jogosultja felléphet igényével az érintett vagyontárgy vonatkozásában, hiszen az továbbra is a kötelezett tulajdonát képezi; vagy a szimulált jogügyletben érintett harmadik fél gyakorolhatja azt a jogát, ami egyébként a szerződés megkötése nélkül megillette volna (pl. örökösödési igény).

Amennyiben viszont a felek ténylegesen szerződtek, a színlelt szerződés érvénytelenségének megállapítása után további kérdés - a fenti kauza-csoportokra figyelemmel - a leplezett szerződés jogi sorsának elbírálása.

a)

A színlelés kauzája csak a **tiltó jogszabályok** esetében van a leplezett szerződés érvényességére közvetlen kihatással, mivel itt a felek kifejezetten azért színleltek, mert a szerződés jogszabályba ütköző (azt megkerülő, vagy esetleg jó erkölcsbe ütköző) volt. Ilyenkor, mivel a szerződés önálló elbírálása alapján egyértelműen a tilos szerződések csoportjába sorolható, s mint ilyen a semmisséget vonja maga után, a szerződés érvénytelen lesz. A jogszabályi **kötelezettség** megkerülésére irányuló ügyletek vonatkozásában a feleket továbbra is olyan mértékű és természetű kötelezettség (illetékfizetés, adófizetés, járulékfizetés, stb.) terheli, amelynek teljesítésére a leplezett ügylet alapján kötelesek lettek volna. Amennyiben a felek a színlelés következtében valamely jogtalan **előnyhöz** jutottak, a valós ügyletnek megfelelően megvizsgálandó, hogy igényt tarthatnak-e, s ha igen, milyen jellegű és mértékű előnyre, viszont a jogtalan előny -járulékaival együtt- visszajár.⁸⁸

b)

A **harmadik személy sérelmét okozó szerződéseknél** nehezebb a bizonyítás, mint a jogszabályok megkerülését célzó esetekben. A színlelés bizonyítása mindig azt terheli, aki erre hivatkozik.⁸⁹ Amennyiben ez a kívülálló, akkor igen nehéz helyzetben van amiatt, hogy a szerződő felekkel szemben az objektív tények feltárásán keresztül el kell jutnia a szubjektív akarathány bizonyításáig.

A **palástolt szerződés jogi sorsának** megítélésakor érdekes vizsgálni annak leplezett jellegét is. Lehet, hogy pontosan azért leplezték, mert annak a harmadik személyre nézve pozitív kihatása

⁸⁸ Amennyiben az ügylet jellege indokolja, a kötelezettség megsértése, illetőleg az illegális előnyszerzés még egyéb szankciók kivetését is indokoltta teheti (pl. adóhatóság részéről bírság alkalmazása).

⁸⁹ BH. 1996. 86., BH.1999.9.

volt, arra vonatkozóan meglévő jogával élhetett volna (például elővásárlási jog kijátszása, vagy ajándékozás leplezése - osztályrabocsátás alól történő kivonás szándékával - adásvétellel). A leplezés által olyan megtévesztő helyzetet teremtettek, mintha nem a joggyakorlás feltételeként szabott tényállás valósult volna meg. Így, miután a leplezett ügylet érvényes lesz, az ehhez kapcsolódó jogát aktívan érvényesítheti. Amennyiben a jogait már nem tudja gyakorolni, illetőleg a színlelésből kifolyólag egyéb sérelmet szenvedett, a harmadik személy a jogszabályban meghatározott igényekkel (pl. kártérítés) élhet a felekkel szemben, akik egyetemlegesen kötelesek vele szemben helytállni.

Egyes konkrét esetekben a jog speciálisan rendelkezik a harmadik személyt megillető jogosultságról. Ezzel találkozhatunk az elővásárlási jog kijátszása esetén is, amikor a felek pl. ajándékozási szerződést kötnek adásvétel helyett, mert arra a jogosult elővásárlási jogát nem gyakorolhatja. Mivel a jogviszony a leplezett szerződés alapján ítélandó meg, az elővásárlási igényével élni szándékozó jogosult hivatkozhat a szerződés vele szembeni hatálytalanságának megállapítására. (Fedezetelvonási célzattal kötött színlelésnél nem ugyanezzel az esettel találkozunk. Ott ugyanis a személyi hatálytalanság magához a fedezetelvonó szerződéshez kapcsolódik. Ha azonban csak színlelték, akkor nincs egy mögöttes, palástolt szerződés a színlelt fedezetelvonás mögött, így a színlelt szerződés érvénytelen és az érvénytelenség jogkövetkezményei alkalmazandóak.)

Összegezve: Minden színlelt ügylet mögött meghúzódik egy *turpis causa*, amelynek elérésére a felek a színlelést, mint eszközselekményt használják.⁹⁰ A feleket egy látszólagos szerződés megkötésére minden esetben valamely harmadikok elől közösen eltitkolt causa vezérli. Ez realizálódhat egy tiltó, vagy kötelezettséget előíró jogszabály rendelkezéseinek kijátszásában, illetőleg valamely előny jogszabály-ellenes megszerzésében, de ugyanígy egy harmadik jogalany sérelmében is. A szerződések kauzalitása a színlelésnek nem normatív eleme, a gyakorlatban többnyire annak színlelt jellege megítélésében játszik szerepet. Meghatározó jelentősége inkább a leplezett szerződés jogszabályba ütköző, tilos voltának elbírálásában van.

⁹⁰ Bár a joggyakorlatban nem ez a jellemző, - ahogy már a korábbiakban is jeleztük - nem kizárt a pozitív okból történő színlelés sem. (Pl. erkölcsi okokból, stb.) Az akarathiány miatt a szerződés ilyenkor is semmis.

4. A színlelés tárgya

A következőkben azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy mire irányulhat a felek színlelése, mi az, amit másként „mutatnak”, mint a valóság. Ennek a kérdésnek a tárgyalását is két részre kell választani a szerződéskötési szándék megléte alapján. Ha a felek nem kívánnak szerződést kötni, a színlelés magát az ügyleti akaratot érinti. Ezzel szemben a palástolásnál általában meghatározott szerződéses elemeket színlelnek: úgymint visszerhesség-ingyenesség, ellenszolgáltatás nagysága, felek személye, stb.

A)

Amikor a felek akarata az egész szerződés színlelését felöleli, hiányzik a valós szerződéskötési szándék. Ilyenkor felesleges vizsgálunk, hogy mely részre terjed ki a színlelési tudattartalom. Valójában az a szerződéssel kapcsolatos minden elemre kiterjed, hiszen alapvetően a jogügylet létrehozatalára irányuló akarat tényező hiányzik; így ezen túl mindaz, amit a szerződés magában foglal, harmadik személyek irányában csak látszat. Ennek megfelelően először célszerű azt vizsgálni, hogy egyáltalán volt-e a feleknél szerződéskötési akarat, s ha igen, csak másodlagosan kutatható, hogy mire irányult a színlelés, s így van-e a színlelt ügylet mögött olyan jogviszony, amely formailag és tartalmilag egy másik érvényes szerződés feltételeinek megfelel.

Az ügyleti akarat - és természetesen az erre épülő egész szerződés - színlelése fordul elő például akkor, amikor a felek színlelve elvonják a hitelező elől a fedezetet, vagy ha látszólag ingatlan adásvételi szerződést kötnek az adófizetés elkerülése érdekében.

B)

Palástolás esetén a felek nem színlelik az ügyleti akaratot, az minden esetben megvan. Ekkor csak a szándékuknak megfelelő szerződés meghatározott elemeit színlelik, azokat, amelyeket a külvilág számára valamilyen okból másképp kívánnak feltüntetni. A palástolt szerződés általában az ügylet *jogcímét*, valódi *tartalmát*, illetve a *feleket* leplezi, de természetesen a szerződés bármely elemére irányulhat.

a) Jogcím leplezése

A felek akarata más szerződés megkötésére irányul, mint amelyet látszólag kötnek, így más *jogcímet* tüntetnek fel, mint amire a szándékuk ténylegesen kiterjed. Ekkor a felek szándékosan nevezik másképp az ügyletet, és kötnek meg olyan szerződést, amely tartalmában is az „ál” jogcímhez igazodik. Mögötte azonban egyértelműen megegyeznek a köztük létrejövő valós ügylet tartalmában is.

Tipikus esete a jogcím színlelésének, amikor a felek az ajándékozási szerződést leplezik, pl. adásvétellel, vagy tartási szerződéssel. Ennek többféle oka lehet. Leggyakoribbak a magasabb illetékvonzat, a kapcsolódó öröklési jogi következmények.

De jogcím-palástolással találkozunk annál a *tartási szerződéssel leplezett életjáradéki szerződéskötésnél* is, ahol a felek akarata valójában nem terjed ki a tartás elemeire, viszont csak a tartási szerződés megkötésével tudták biztosítani a lakásbérlet-jogosultság folytatását a szerződő félnek.

Nem volt azonban színlelt az a látszólag tartási szerződésbe burkolt életjáradéki szerződés, amiben a tartási szerződés keretein belül a felek abban állapodtak meg, hogy arra az időre, amíg a felperes a leányánál tartózkodik, természetbeni szolgáltatásaikat az alperesek pénzzel megváltják. A szóban forgó megállapodás önmagában nem tette a jogügyletet életjáradéki szerződéssé, annál is inkább, mivel perbeli nyilatkozataik szerint a természetbeni tartásra - ha azt a jogosult igényli - az alperesek bármikor készen álltak. A felek a szerződés tartalmát szabadon állapíthatják meg, a szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akaratallal eltérhetnek, ha az eltérést jogszabály nem tiltja.⁹¹

Jogcím színlelésének minősül az *adásvétellel leplezett ajándékozási szerződés* is. (Pl. illetékcsoökkentés, vagy hagyatékba való betudás elkerülése érdekében.) Később, ha az „eladó” az ajándékot vissza kívánja követelni, előbb be kell bizonyítania a színleltséget, majd miután a jogviszony a leplezett szerződés alapján értékelhető, alkalmazhatók az ajándék visszakövetelésére irányadó szabályok is.⁹²

Hasonló a helyzet, ha pl. elővásárlásra jogosult érdekeinek kijátszása céljából, az adásvételt leplezik ajándékozással. Ekkor a felek érdeke éppen ellenkezőleg azt kívánja meg, hogy az

⁹¹ BH. 2000. 14.

⁹² BH. 1997. 527.

adásvétel esetére szóló elővásárlási jog gyakorlásának lehetőségét kizárják. Természetesen ekkor is a leplezett szerződés alapján ítélandó meg a jogügylet.

Ingatlan átruházásával kapcsolatosan a **XXV. Polgári Elvi Döntés V.** pontja külön rendelkezést ad arra az esetre, hogy miként kell értékelni a leplezett szerződést akkor, ha a feleknél az ingatlan átruházására irányuló szándék megvan, de a leplező ügylet ezt a tartalmat nem fogja át, s a tulajdonátruházás írásbafoglalása nem történt meg.

„Ha az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló megállapodásukat a felek olyan színlelt szerződéssel leplezik, amelynek írásba foglalt tartalmához az ingatlan tulajdonjogának átruházása ugyancsak hozzátartozik, ebben az esetben a leplezett szerződést nem teszi érvénytelenné egymagában az, hogy a szerződésről készült okirat a tulajdonjog átruházásának jogcímét, illetőleg az ellenszolgáltatást nem a felek valóságos akaratának megfelelően tünteti fel. Ha azonban a színleges írásbeli szerződésből az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló szándék nem tűnik ki, a tulajdonjog átruházására vonatkozó akaratnyilvánítás írásba foglalásának hiánya miatt a leplezett szerződés érvénytelen.

Kérdésként merült fel a bíróságok gyakorlatában a különböző színlelt szerződések (ajándékozást leplező adásvételi szerződés, adásvételi szerződéssel palástolt tartási, vagy életjáradéki szerződés, stb.) elbírálása kapcsán, hogy elismerhető-e az ingatlan tulajdonjogának átruházására vonatkozó leplezett szerződés érvényessége akkor, ha a színlelt (és írásba foglalt) szerződés *tulajdon-átruházást nem* tartalmaz (tehát pl. a felek színlelt haszonbérleti szerződést kötnek az adásvételi szerződés leplezése céljából).

A Ptk. 207. §-ának (5) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a színlelt szerződés semmis, ha pedig az más szerződést leplez, a szerződést a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

Eszerint valamely színlelt szerződés elbírálásánál nem a külső alakból, hanem a felek valóságos szerződési akaratából kell kiindulni; nem a színlelt, hanem a valóságos szerződés az irányadó. Önmagában a szerződés leplezett volta (a tulajdonjog átruházási jogcímének a valóságos szerződési akaratától eltérő feltüntetése) tehát nem eredményezi a szerződés érvénytelenségét.

A törvény említett rendelkezéséből azonban az is következik, hogy a leplezett szerződés érvényességi kellékeinek hiánytalanul meg kell lenniük a színlelt szerződésben. A törvény ugyanis csak a színlelést tekinti közömbösnek, de nem ad felmentést az egyéb érvényességi feltételek megtartása alól. Ezt fejezi ki az a rendelkezés, hogy a szerződést a leplezett szerződés alapján kell megítélni. Miután pedig a valós szerződési akarat a színlelt szerződésben burkoltan jelentkezik, mellőzhetetlen, hogy a színlelt szerződés is tartalmazzon tulajdon-átruházást (bár a valóságos, leplezett szerződésben megjelölttől eltérő jogcímen). Ha ugyanis a színlelt szerződésben nem jut kifejezésre az ingatlan tulajdonjogának átruházására irányuló szándék, hiányzik a szerződésnek ez a lényeges eleme a leplezett szerződésből is, és így a leplezett szerződés emiatt érvénytelen. Ezek szerint, ha a tulajdonjog átruházására irányuló szerződést olyan színlelt szerződéssel leplezik, amelynek lényeges tartalmához ugyancsak hozzátartozik az ingatlan tulajdonjogának átruházása, és azt tartalmazza is, akkor a palástolt szerződés érvényesnek ismerhető el. Ha azonban az írásba foglalt szerződés csupán az ingatlan használatának időleges átengedésére szolgálhat jogcímmel, de az ingatlan tulajdonjogának átruházására jogcímet érvényessége esetén sem adna, akkor, minthogy az okirat a feleknek az ingatlan elidegenítésére irányuló akaratnyilvánítását nem tartalmazza, s ekként a leglényegesebb tartalmi elem nincs írásba foglalva, a palástolt szerződés leglényegesebb tartalma is csak szóbeli megállapodásként jelentkezik, következőképp az ilyen szerződés ingatlan tulajdonjogát elidegenítő érvényes szerződésnek nem ismerhető el.”⁹³

⁹³ XXV. Polgári Elvi Döntés V. pontja és indokolása.

A Polgári Törvénykönyv kommentárja az alábbiak szerint véleményezi a fenti rendelkezést:

„A XXV.PED szerint a leplezett (bár írásbeli okiratban meg nem jelenő) ingatlanátruházási szerződést nem teszi érvénytelenné az a körülmény, hogy az írásba foglalt palástoló ügylet, vagyis a színlelt szerződés a vételárat nem a felek valóságos akaratának megfelelően tünteti fel. A bírói gyakorlat - vitatható dogmatikai alátámasztása ellenére, nyilvánvaló életszerűsége miatt - követi a XXV. PED-ben foglaltakat.(BH.1997.593.)”⁹⁴

Az új Ptk. koncepciója azonban a XXV. PED. V. pontjában foglalt, a színlelt adásvételi szerződésekre vonatkozó fenti jogtételről azt írja, hogy azt az abban foglalt ellentmondás miatt meg kell szüntetni, *a továbbiakban nem látja alkalmazhatónak.*⁹⁵

Részünkről az V. pontot a hozzákapcsolódó indokolással együtt továbbra is elfogadhatónak és alkalmazhatónak találjuk.

Végezetül szükséges megkülönböztetni a jogcímleplezést a *tévesen megjelölt jogcímtől*. Utóbbi esetben a felek akarata egy köztük valóban létrejövő kapcsolatra, a szerződés tartalmi elemeiből kiolvasható szerződésre vonatkozik, de annak megnevezését helytelenül adják meg. Míg a színlelésnél a felek szándékosan egy másik jogcímnek megfelelő tartalommal kötik meg a szerződést, tudva azt, hogy valójában nem ez a valóság, hanem a leplezett, valós akaratuknak megfelelő ügylet él közöttük. A jogcím téves megjelölése - így például gondozás helyett tartás -, a szerződést nem teszi érvénytelenné.⁹⁶

b) Alanyszínlelés

Amikor a felek színlelése a szerződés *alanyára* vonatkozik, a felek jogcím szerint azt a szerződést kötik meg, amely a szándékuknak megfelel, viszont a ténylegesen szerződő fél helyett látszólag egy másik személy köti meg a szerződést. A szerződő felek valós szándéka ellenben arra irányul, hogy az ügylet hatásai egy másik személy javára valósuljanak meg.

Mindazonáltal amikor az ügylet színleges vonása az alany hamis feltüntetésében mutatkozik meg, mintegy három „jogviszonnyal”, és három jogalannyal találkozunk. Az első a színlelt jogügylet, a második a leplezett, vagyis a valós szerződő partnerek ügylete, míg a harmadik a színlelt alany és

⁹⁴ A Polgári Törvénykönyv kommentár. 370/7 p.

⁹⁵ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. Magyar Közlöny, 2003. 8.sz. 105. p.

⁹⁶ BH. 1997. 436.

a harmadik személy, a valós szerződő fél megállapodása, aminek lényege alapvetően abban rejlik, hogy az ügyletből származó joghatások a leplezett alanyra nézve állnak be, így őt terhelik a kötelezettségek, illetőleg a jogosultságok is őt illetik meg.

A kapcsolatrendszer így néz ki:

1. A szerződik B színlelt alannal (színlelt ügylet)	semmis
2. A szerződik C-vel (leplezett ügylet)	érvényes lehet
3. B és C közötti megállapodás	A színlelés háttérére vonatkozó megállapodás: általában ennek feltárásával deríthető ki pl. a színlelés oka, esetleg B mentesítésének módja.

Mivel itt három jogalannyal találkozunk, az *akaratot* is mindhárom alany szemszögéből kell megvizsgálni. A szerződés alanyára irányuló színlelés esetére is irányadó az az általános szabály, hogy a színlelésnek valamennyi szerződő fél részéről fenn kell állnia. Ez jelen esetben azt jelenti, hogy mindketten tudják, hogy a szerződés a joghatásait nem kettőjük, hanem a leplezett másik fél és a szerződő partner viszonyában fejt ki, a látszólagos partnerrel szemben pedig az ügylet sem jogokat, sem kötelezettségeket nem teremt. Leegyszerűsítve: a látszólagos alannak is tudnia kell, hogy valójában nem ő lesz a szerződéses partner, illetőleg akivel megkötö a kontraktust, annak tudata is kiterjed arra, hogy valójában a háttérben meghúzódó jogalannyal szerződik.⁹⁷

A kérdés továbbá az, hogy a *harmadik személynek* (leplezett alany) milyen tudattartalommal kell bírnia? Természetesen a leplezett félnek is tisztában kell lennie a színleléssel, egészen pontosan azzal, hogy a szerződést valójában nem a látszólagos ügyletkötő, hanem ő köti meg. Ő csak akkor lehet a leplezett ügylet alanya, ha valóban akarta azt. Ha nem akarta, hiába hivatkozik utóbb az

⁹⁷ Pl. használt gépjármű eladásakor, ha az eladó személyét leplezik, erről azonban a vevő nem szerez tudomást, az adásvételi szerződés nem színlelt, mivel a színlelés kétoldalú, így amennyiben a másik fél valóban azzal a személlyel kívánt szerződni a kétoldalúság nem valósul meg. Szegedi Ítéltábla 13. Pf.III.20.295/2005.

alszerződő arra, hogy ő úgy gondolta, valójában csak látszólag köti meg a szerződést, és a harmadik alany majd a helyébe lép. Ha a 3. fél valójában nem is akart szerződni, a felek pedig ennek ellenkezőjében bízva színleltek, akkor a színlelt szerződés értelemszerűen semmis, a mögöttes viszony, mivel a leplezett alannál nem is volt szerződéskötési szándék, létre sem jön. Így nem is palástolással, hanem a színlelés abszolút esetével találkozunk. Kivéve, ha a háttérben meghúzódó személy magatartása, és egyéb körülmények egyértelműen arra utaltak, hogy ő - ha leplezetten is, de - szerződni kívánt. Ekkor ugyanis a kapcsolat a leplezett szerződés alapján ítélandó meg, és amennyiben az érvényes, a háttérben meghúzódó fél helytállni tartozik, nem bújhat ki a leplezett szerződés kötelezettségei alól. Természetesen a leplezett alany szerződéses akarata tiszta és befolyásmentes kell legyen a leplezett ügylet vonatkozásában.

Ha a felek valamelyike valóban akar szerződni, akkor az ügylet érvényes, mert bármely hátsó gondolat, szándék e vonatkozásban is csak titkos fenntartásnak (ld. később) minősül. Ennek tekinthető, ha A szerződő fél mögött van egy olyan személy (B), akivel megállapodik abban, hogy ő hozzásegíti a szerződés megkötéséhez, majd azt követően B-t illetik meg az azzal járó előnyök, és őt terhelik a kötelezettségek is. Minderről azonban C szerződő fél nem tud. Ekkor a jog C szerződő féllel szemben a ténylegesen szerződőt (A) tekinti üzleti partnernek. A szerződéses jogok és kötelezettségek az A és a C fél közti viszonyban állnak be. A-nak egy harmadik személlyel (B) megkötött megállapodása csak rejtett indoknak minősül. Más kérdés, hogy a köztük lévő belső viszonyra figyelemmel a háttérben maradt B a ténylegesen szerződő A partnerrel szemben helytállásra köteles. (Valójában ezt tekintjük „stróman-ügyletnek”, ld. később.)

Amennyiben hitel-, vagy kölcsönszerződés megkötésekor egy erősebb gazdasági partner lesz a hitelfelvevő, a hitelező szempontjából irreleváns, hogy a vele szerződő a nyújtott kölcsönt kinek továbbítja. Az, hogy valójában másnak áll érdekében kölcsönt felvenni, és a szerződő hitel-felvevő fél majd annak továbbítja az összeget, csak a hitel-, illetve kölcsönszerződés rejtett indoka. A hitelező szempontjából a szerződő partner továbbra is a tényleges kötelezett.

Nem színlelt az a szerződés sem, melyben a felperes-hitelező valóban a vele szerződő I. rendű alperesnek kívánta nyújtani a kölcsönt a II. rendű alperes készfizető kezessége, és a tulajdonában lévő zálogtárgyra alapított zálogjog mellett. A két alperes között létrejött megállapodás gyakorlatilag az ügylet rejtett indoka, a felperes nem köteles vizsgálni, hogy a II.

*rendű alperes miért vállalta a kezességet, illetve a zálogjog-terhet. Részéről a szerződés az I. rendű alperessel megkötött, hiszen neki kívánta nyújtani a kölcsönt. Az ő szemszögéből a másik személy és vagyontárgya csupán biztosítékként lépett be.*⁹⁸

Az akarat aspektusainak vizsgálatát követően az alanszínlelés *motivációját* elemezve megállapíthatjuk, hogy az leggyakrabban olyan esetekben merül fel, amikor **jogszabály, vagy valamely szabályzat rendelkezése** alapján csak meghatározott minőségekkel rendelkező személy lehet szerződő fél, illetőleg negatívan megközelítve, meghatározott kör kizárt az érintett szerződés megkötése alól.

Tipikusan idesorolhatók a kontárszerződést leplező ügyletek, illetve a hétköznapi életben „zsebszerződés” elnevezéssel elhíresült termőföld átruházó szerződések.

Régebben a *kontár szerződések* semmisnek minősültek, ezért a felek gyakran éltek alanszínleléssel, vagyis - mindkét fél által tudottan - egy engedéllyel rendelkező személy szerződött le a „kontár” helyett. Ha egy jogszabályi előírás meghatározott minőségekkel rendelkező személynek engedi csupán a szerződést, akkor bármely olyan ügylet, amelyben ennek kijátszására látszólag egy ilyen jellemzőkkel bíró személy szerződik, az ügylet színlelt, s a fenti rendelkezésbe ütközés miatt semmis lesz. Valójában az alanszínlelés jogszabály megkerülésével történik, így a leplezett ügylet mindenképpen érvénytelen.

Néhány évvel ezelőtt hasonlóképpen foglalkoztatta a magyar jogirodalmat a *zsebszerződések* kérdése. Ezekben a kontraktusokban a külföldi (magyar állampolgársággal nem rendelkező), ezért a termőföldszerzés alól kizárt jogalany helyett egy magyar látszólagos vevő szerződött le. Természetesen ezek is csak akkor lesznek színlelt ügyletek, ha az eladó is tudta, hogy valójában mással szerződik, és ezt a „helyettesítő” személyt csak „szükségyszerűségéből” kell vevőként feltüntetni. (A zsebszerződésekről ld. még később.)

Természetesen a jogszabály és más rendelkezések kijátszása mellett találkozunk *egyéb motivációval* is. Pl. egy feltaláló oly módon kívánta egyéb vagyoni, pénzügyi kapcsolatait rendezni, hogy akikkel szemben más jogalpból származó kötelezettségei álltak fenn, meghatározott százalékban feltalálóként tüntette fel maga mellett egy megállapodásban, annak érdekében, hogy a szerződés előnyeiből ők is részesüljenek. A hitelezők ily módon való

⁹⁸ Fővárosi Bíróság 45. Pf. 26 068/1997/5., BH.1998.144

feltüntetése alanyszínlelést valósít meg, s így színlelt alanyokra vonatkozóan a szerződés semmis.⁹⁹

Egyszerű személyes indok lehet, hogy a valóban szerződő fél, - valamilyen okból - nem kíván, mint vevő a szerződésben szerepelni. Például pozíciójával való összeférhetetlenség miatt nem szeretné, ha kiderülne, hogy valójában ő érintett az ügyletben.

Bármely ok is vezet az alanyszínleléshez, mivel a háttérben egy valós szerződés húzódik meg, másodlagos lépésként a három fél viszonyának rendezése érdekében *a leplezett ügylet*hez kell visszanyúlni.

Mivel a felek akarata szerint a színlelt alannak semmilyen joga, illetve kötelezettsége nem származik az ügyletből, a valós szerződés a rejtett harmadik személy és a tényleges alany között jön létre. Akaratuk szerint egymásnak tartoznak teljesítési kötelezettséggel. A ténylegesen szerződők kapcsolata külön vizsgálendő aszerint, hogy egyéb érvényességi feltételeknek megfelel-e. Ahogy a korábbiakban utaltunk rá, általában elmondható az alanyszínleléssel kötött szerződésekre, hogy megkötésüket gyakran egy jogszabály megkerülése motiválja, így az esetek nagy részében ezek a leplezett ügyletek jogszabályba ütközés miatt érvénytelenek. Ezért többnyire a ténylegesen szerződő felek viszonyában az érvénytelenség jogkövetkezményeit kell az elszámolás alapjaként figyelembe venni.

Ha a színlelt alanyhoz anyagi javak kerültek, mivel azokra semmilyen jogosultságot nem formálhat, azokkal a valós felek felé elszámolni köteles.

Színlelt és valós alany elszámolásához kapcsolódó, gyakran előforduló probléma, hogy amikor a szerződés másik oldalán álló fél a színlelt alanyhoz fordul követelésével, a valós alany nem mentesíti a színleg szerződő felet a szerződéses kötelezettségek alól. Ilyenkor a színlelt alany rendszerint a szerződés érvénytelenségének megállapítását kéri, tekintettel arra, hogy az eredeti megállapodás nem erről szólt.

Érdekes kérdés még a kívülállók védelme, akik joggal bíztak a szerződés érvényességében. Ekkor a színlelt ügyletbe kapcsolódóan a szerződő feleket egyetemleges kötelezettség terheli a kívülállóval szemben. Kérdés, hogy a leplezett, valós szerződő felet mennyiben érinti ez a kötelezettségvállalás? Úgy véljük, hogy a szerződésben feltüntetett alanyok kötelezettségeiben a leplezett alannak is egyetemlegesen osztoznia kell.

⁹⁹ BH. 1988. 307.

A gyakorlatban sokszor problémát jelent az alanszínlelés és az ún. *stróman-ügyletek* közötti különbségtétel, ezért nem kerülhetjük meg a két tényállás elhatárolásának kérdését.

A stróman ügyleteknek pontosan abban keresendő a lényege, hogy a szerződésben egy „jónevű”, megbízható személy szerepel szerződő félként, aki mögött valójában egy „mozgató” személy húzódik meg. A feltüntetett személy jelentéktelenségét már az ügylet elnevezése is híven tükrözi, hiszen nem egyéb ő, mint „szalmabáb”.

Látszólag ez az eset azonos az alanszínleléssel, pedig - bár kétségtelenül nagyon közel állnak -, mégis élesen el kell határolni őket egymástól.

Az *alanszínleléssel* kötött szerződések lényege, hogy a szerződő felek mindegyike abban a tudatban köti meg a szerződést, hogy a színlelt fél helyett egy harmadik személynél fognak a szerződési jogok és kötelezettségek beállni, következésképp a szerződő felek a szerződés jogi hatásait egymás között nem kívánják. A *stróman ügylet* lényege ellenben az, hogy a háttérben meghúzódnak nem kíván a külvilág előtt megjelenni, ő valóban azt kívánja, hogy a szerződéskötésnél jelenlevő személy legyen a jogügylet alanya, azzal, hogy valójában annak a cselekedeteit a háttérből ő irányítja, és mozgatja. A tényleges jogi hatásokat a szerződő felek kívánják, a stróman és a „mozgató személy” között viszont van egy hátsó megállapodás, amely a kapcsolatuk alapját képezi, s amelyről a szerződő nem tud (adott esetben ez csak rejtett indoknak minősül).

A stróman ügylet esetében a jogi konstrukció három pólusból vizsgálendő. Van egy a stróman és egy harmadik személy által megkötött ügylet, amely mögött meghúzódnak egy a stróman és a mozgató személy közötti megállapodás. A strómannal szerződő harmadik személy nem tud a mögöttes ügyletről, tehát a szerződés nem színlelt. A szerződés a szerződő felek között érvényesen létrejön, viszont a strómannak a szerződés során tanúsított magatartását alapvetően a mögöttes álló személy akarata határozza meg.¹⁰⁰ A felek egymás között a bizalomra építve olyan kapcsolatot hoznak létre, amely a strómanként szereplő személynek meghatározott korlátozásokkal biztosít jogokat, illetve valójában kevesebb jogot ad, mint ami kifelé feltűnik.

Osztjuk Ulrich Baecknek azon véleményét, miszerint - a későbbiekben részletesebben tárgyalt fiduciárius, illetve kerülő ügyletekhez hasonlóan -, a stróman ügyleteknél az alapvető elhatárolási kérdés, hogy vajon a felek azért, hogy az ügylettel elérni kívánt célt elérjék, szükségesnek tartanak-e egy érvényes jogügyletet létrehozni, vagy elegendőnek ítélik a színlelést is. Így csak

¹⁰⁰Pl. A BGB kommentár a stróman ügyletet a fiduciárius ügyletek egyik esetének tekinti. Münch. Komm. 900. p.

akkor történik meg a színlelés, amikor a leadott nyilatkozatokat nem fedte le a kapcsolódó jogkövetkezmény akarata, szándéka. Ekkor a nyilatkozó a nyilatkozatához kapcsolódó jogkövetkezményeket ténylegesen nem kívánja „életbe léptetni”.¹⁰¹

c) Tárgy színlelése

A felek leplezhetik a szerződés közvetlen és közvetett *tárgyát* is. *Közvetlen* tárgyként jelenik meg valamely tevékenység leplezése, általában amikor valamilyen jogszabályi, vagy egyéb akadálya van a tevékenység végzésének. (Példák: főállású munkahely szerződésében korlátozva van, hogy a munkavállaló a munkahelyén kívül hasonló tevékenységet folytasson. Ilyenkor a helyzet „megkerülésére” kötött szerződés lehet alany-, de egyben tevékenység leplező is. Ha valaki valamely foglalkozástól el van tiltva, de ő mégis folytatja azt, úgy, hogy színlelt szerződésben foglaltak szerint látszólag más tevékenységet végez. Vagy valaki nem akarja a tevékenységéhez szükséges engedélyeket beszerezni, s ezért látszólag nem-engedélyköteles tevékenységre szerződik.¹⁰²)

Alapvetően jellemző a közvetlen tárgy színlelt feltüntetésére, hogy ez akkor merül fel, ha az adott tevékenység gyakorlásához szigorúbb kritériumok, kötelezettségek kapcsolódnak. Ekkor helyette a felek igyekeznek olyat feltüntetni, amely nem tartozik a szigorúbb rendelkezések hatálya alá.

A szerződések *közvetett tárgya* az a dolog, amire az emberi tevékenység irányul. Amennyiben jogszabályi korlátok, vagy a felek mással szemben fennálló érdeke indokolja, szükséges lehet színlelve megjelölni a szerződés közvetett tárgyát is. Ekkor a létrejött jogviszonyt a leplezett szerződés tartalma alapján kell megítélni és értelmezni. Ez alapján a felek nem azzal a szolgáltatással tartoznak, ami a palástoló szerződésben megnevezésre került, hanem amelyre a mögöttes megállapodásuk irányult. Ha azonban az jogszabályi korlátozásnál fogva nem képezhetette szerződés tárgyát (pl forgalomképtelen, korlátozottan forgalomképes dolog), akkor a leplezett szerződés érvénytelensége folytán a felek között semmilyen joghatás nem állhat be a dolog vonatkozásában.

¹⁰¹ Baeck. 74.-97. 173. p.

¹⁰² Tárgy leplezésének minősülhet az is, amikor a felek tartási vagy öröklési szerződéssel leplezik a köztük létrejövő gondozási szerződést. A jogcím leplezése ekkor a közvetlen tárgy színlelésével is együtt jár, mivel az akaratuk csak a gondozási elemeket fogta át.

A színlelés egyaránt irányulhat a dolog minőségére, valamely jellemvonására (pl. képet ki festette), vagy akár mértékére, illetve mennyiségére. Amennyiben e tekintetben a felek másban állapodtak meg, mint amire a színlelt ügyletben szerződtek, értelemszerűen a valós megállapodásnak megfelelő szolgáltatást, dolgot kötelesek teljesíteni. A dolognak a leplezett szerződés feltételeinek kell megfelelnie. Ha viszont jogszabály alapján a leplezett vonásokkal rendelkező dologra nem szerződhetek, akkor a fentiek itt is irányadóak.

(A szerződés tárgyának kérdéséhez szorosan kapcsolódik az ellenszolgáltatás mértékének színlelt megjelölése is, melyet gyakorisága miatt majd a kiemelt esetek körében tárgyalunk.)

IV. Titkos fenntartás, rejtett indok, komolytalan ügyletek

1. A titkos fenntartás és a rejtett indok

„Színlő nyilatkozatnak mondom ezeket, nem színlelt nyilatkozatoknak, mert a nyilatkozat ezen esetben nem színleges, hanem valódi, csak az akarat, melyet a nyilatkozat kifejezésre hoz, nem valódi, nincs meg, hanem csak színleg van meg: színlelt akarat.”¹⁰³

A reservatio mentalis alatt a régi idők hétköznapi szóhasználatában a szerződésekkel kapcsolatos hátsó szándékot, eltitkolt huncutságot értették. Erre a másik szerződő félnél meglévő esetleges titkos gondolat meglétére utal Mikszáth Kálmán is, amikor „A fekete város” c.művében a következőket írja:

„János úr ...át meg átolvasta az irat szövegét, keresve benne a reservatio mentalist...”

A jogi procedúrák során ma is gyakori, hogy egy szerződés színleltségének megállapítására irányuló eljárásban csak az egyik oldalon meglévő titkos fenntartás, illetve rejtett indok nyer bizonyítást. Ezeknek a tényállásoknak a határozott megállapítása, vagyis az egyik fél akaratának hiánya ellenére a szerződés érvényessége érintetlen marad. A mentalis reservatio mind a hazai, mind a külföldi magánjogokban határozott és konkrét megítélés alá esik: a titkos fenntartás a szerződés értelmezését, érvényességét nem érinti.¹⁰⁴

Az alábbiakban megvizsgáljuk az ezen a tételeen alapuló dogmatikai sajátosságokat, joggyakorlatot, ezáltal is közelebb jutva eme jogi álláspont megértéséhez.

Legelőször tekintsünk meg kiváló jogtudósaink titkos fenntartásra vonatkozó meghatározásaiból néhányat:

A) Szász-Schwarz Gusztáv:

„A színlő nyilatkozat: ki tudva kötelező nyilatkozatot ad kötelező szándék nélkül (u.n. egyoldalú simulatio, reservatio mentalis): e nyilatkozat által, ha annak színlelő volta felismerhető nem vala, köteleztetik és eltérő szándékára nem hivatkozhatik” (1901)¹⁰⁵

¹⁰³ Szász-Schwarz: Akaratlan szerződések, 304. p.

¹⁰⁴ BH. 2001.384; BH.2001234.; BH 2001.172.

¹⁰⁵ Schwarz, Akaratlan szerződések, 304. p.

B) Almási Antal:

„...annak titkos, benső, az ügyleti ellenfél által ennek vétkessége nélkül fel sem ismerhető fenntartása, hogy az ügyleti hatások ne álljanak be, az ügylet érvényét nem érinti (mentalis reservatio)” (1926)¹⁰⁶

C)

Szladits Károly:

„Ha a nyilatkozó nem komoly nyilatkozatát azzal a célzattal teszi meg, hogy azt a másik fél komolynak vegye: a titkos fenntartás (reservatio mentalis) esete áll elő.” (1933)¹⁰⁷

D) Tóth Lajos:

„Ha a színlelés egyoldalú: előttünk áll a fenntartás (reservatio mentalis) jelensége. Valaki a nyilatkozatát akarja, ámde a jogi, meg a gazdasági hatásokat nem akarja, azt akarja, hogy a másik ezt a nyilatkozatát komolyan vegye és ő a rezerváció mentálisra való hivatkozással kiugorhassék a jogviszonyból.” (1938)¹⁰⁸

Fenti meghatározásokból is láthatjuk, hogy az akarathiány egy olyan sajátos esetével találkozunk, amely csak az egyik fél oldalán, és szándékosan áll fenn: a titkos fenntartás (reservatio mentalis) tehát az egyik szerződő fél oldalán jelentkező *tudatos akarathiányt* jelent.

Titkosnak nevezzük, mivel az egyik fél tudatosan, egészben vagy részben más tartalmú ügyletet akar kötni, mint amire vonatkozóan nyilatkozatot tesz, és ezt nem közli a másik féllel, sőt kifejezetten nem szeretné, ha az a másik tudomására jutna. A titkos fenntartás hangsúlyozottan fontos eleme, hogy aki ezzel él, az valós szándékát nem akarja a másik fél tudomására hozni. A fenntartásnak kifejezetten *a szerződő partner előtt* kell titokban maradnia. Vagyis akár mindenki más tudhatja, hogy a nyilatkozattevő nem valós szándékból szerződik, csak az nem, akivel megköti az ügyletet, vagyis a nyilatkozat címzettje.

Vizsgáljuk kissé a „reservatio mentalis” *elnevezést!*

A „*mentalis*” szó jelentéstartalma a tudatban, a szellemiekben, lelkiekben létező, a „*reservatio*” pedig tartózkodás, elhatárolás, fenntartás értelemben használatos. A „mentalis reservatio”

¹⁰⁶ Almási, 317. p.

¹⁰⁷ Szladits, 143. p.

¹⁰⁸ Tóth Lajos. Magyar magánjog. Kötelmi jog. MTA kiadása Bp.1938. 172. p.

kifejezés tehát - közelítőleg „lefordítva”- tudati, gondolati tartózkodást, fenntartást takar. Ha a „mentalis” szót tágabb értelmezésben (egy személy vonatkozásában) „benső, belső” jelentésben használjuk, akkor a „reservatio mentalis” szókapcsolat valamiféle belső elhatárolódás megjelölésére szolgálhat.

Ami mármost a jogi frazeológia tartalmát illeti, a „reservatio mentalis” esetének megvalósulásáról akkor beszélhetünk, ha a szerződő fél mintegy „benső szándékát” tekintve „elhatárolódik” a szerződéses nyilatkozattól, s az így létrejövő ügylettől. Vagy egyáltalán nem tulajdonít megtett nyilatkozatának kötelező erőt, vagy más tartalommal: mondhatni egyoldalúan színlel, szerződéskötési szándék nélkül, esetleg -tovább lépve-, egyoldalúan palástol, a valós szerződéses akaratát leplezve.

Az elnevezés elemzése alapján sejthető, hogy a titkos fenntartáshoz a következő fontos *elemek* megléte mindenképpen szükséges: *egyoldalú, tudatos, akarathiány*.

Egyoldalú, hiszen a másik félnek nem lehet róla tudomása, az előtt titokban marad. Attól sem válik kétoldalúvá, ha mind a két oldalon van titkos fenntartás, de erről a másik fél nem tud (sőt mind a ketten igyekeznek ezt titkolni). *Tudatos*, hiszen az érintett személy tisztában van azzal, hogy nyilatkozatának joghatását nem kívánja, valójában ő eltérő tartalommal szerződne, vagy egyáltalán nem is kíván szerződni. Így *Akarathiány* is megállapítható, mégpedig az ügylet joghatásait illetően, melyeket a titkos fenntartással élő fél egyáltalán nem, vagy másként kíván. Az 1907-es Magyar Jogi Lexikon szerint „az egyik szerződő fél az akaratot ugyan kijelenti, de ezt bensőleg tüstént visszavonja, visszaszívja, minélfogva a kijelentés itt is *akarat nélkül áll*, ez a reservatio mentalis. Ha a másik fél erről nem tud, azt észre nem veszi, sem a körülmények ezt a belső visszavonást könnyen felismerhetővé nem teszik, akkor ennek sincs befolyása a jogügylet érvényére, az illető a kijelentés tartalma szerint van az ügyletkező kötvén...”¹⁰⁹ A lexikon megállapításával annyiban vitatkoznánk, hogy a tényleges akarat kifejezése valójában egyáltalán nem történik meg. Más oldalról: a „kijelentett” soha nem felelt meg az akaratának. Ez a fordulat, hogy a „fél az akaratot ugyan kijelenti, de ezt bensőleg tüstént visszavonja” nem helyes. A pontos meghatározás az, hogy megtett nyilatkozatával a valódi akaratától eltérőt fejez ki.

¹⁰⁹ Jogi lexikon , 1907,424. p.

Mi történik, ha a fenti kritériumok maradéktalanul megvalósulnak? Ha szigorúan és következetesen ragaszkodnánk az akaratelmélethez, akkor joggal mondhatnánk, hogy a szerződés nem jött létre, mert az egyik fél akarata egyértelműen hiányzott. Ám pont a *reservatio mentalis* az a jogintézmény, melyen az akaratelmélet megtörni látszik, hiszen maga Savigny, és követői sem ismerik el a szerződés érvénytelenségét eredményező körülményként.¹¹⁰

Ahogy *Bíró György* Kötelmi Jog című egyetemi tankönyvében olvashatjuk: „a ki nem fejezett szándék, azaz a titkos fenntartás nem lehet releváns még egyoldalú jognyilatkozat esetében sem. A jognyilatkozat azon távolabbi célja, mely csak az egyik fél tudatában rejtezik, de magában a jognyilatkozatban nem tűnik elő, nem lehet jogkövetkezmény kiváltására alkalmas, így mint egyoldalú színlelés közömbös.”¹¹¹

Amikor az akarat nyilatkozat formájában realizálódik, már a kívülállókkal szembeni méltányosság és a megbízható piaci mechanizmusok is azt kívánják meg, hogy a szerződés értelmezésénél tekintettel legyünk a másik félre. Ekkor viszont a valós akarat objektív megnyilvánulása teljes mértékben hiányzik. Ilyenkor inkább a nyilatkozat megértése, a méltányosság, a másik félnek a nyilatkozaton alapuló szerződési bizalma, semmint a fenntartással élő fél valós akaratának hangsúlyozása kap elsőbbséget. A hatályos jogrendszerek többnyire túlléptek a szerződések tisztán akarati értelmezésén (vagy ez a megközelítés -mint a magyar jogban- nem is nyert bennük igazán teret). A nyilatkozat elmélet preferálása következetesen elvezet a másik fél védelmében a *reservatio mentalis* közömbösségének kimondásához. Ennek megítélése egyik - általunk tanulmányozott - jogrendszerben sem okoz gondot.

A magyar magánjog ennek alkalmazásában végig következetes volt. Sőt olyannyira közömbös volt az akaratnyilatkozatban nem szereplő titkos fenntartással szemben, hogy ez még akkor is fennállt, ha a nyilatkozat címzettje, mint lehetséges szándékról tudott vagy tudhatott.¹¹² A hatályos Ptk. rendelkezés is közömbös tényezőként kezeli a titkos fenntartást:

Ptk 207. (4) A felek titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényessége szempontjából közömbös.

¹¹⁰ V.ö. Weiss.89. p.

¹¹¹ Bíró, 154. p.

¹¹² Szladits 313. p.

A magyar szerződésértelmezési tételnek megfelelően¹¹³, ha a másik félnek az értelmezés szabályaira figyelemmel úgy kellett értenie a szerződést, hogy abból a nyilatkozó rejtett szándéka, titkos fenntartása nem derülhetett ki, akkor ez utóbbira nem lehet eredménnyel hivatkozni. Előtérbe kerül a *nyilatkozási elv*, hiszen az ellen-fél érdekére figyelemmel a fél megtett nyilatkozatát kell alapul venni, tényleges szándéka érdektelen, ismeretlen eleme marad a szerződésnek, annak nem válik részévé, az értelmezésénél nem kap szerepet.

Ez következképp azt jelenti, hogy *reservatio mentalis*sal kötött ügylet a szerződő felet mindenképpen kötelezi, mivel („*nemo turpitudinem suam allegans auditur*”) senki sem hivatkozhat védelmül a saját maga csalárdságára. A szerződés érvényessége miatt, hiába nem állt szándékában, mégis teljesítenie kell azt a kötelezettséget, amire a másik felet „becsapva” vállalkozott. (Pl. rosszhiszemű tréfa, csalás)¹¹⁴

S ezzel el is érkeztünk a *színlelés és a titkos fenntartás* között fennálló fő különbséghez. Színlelés esetében a két fél között konszenzus van a színlelés, az akarattól eltérő látszat megteremtésében. A felek egymás valóságos akaratát ismerik. Céljuk is az, hogy azt a másik megismerje, és azt átlátva beleegyezzen a színlelésbe. Ezzel szemben titkos fenntartásnál a fél magában tartja az akaratát, objektíve nem nyilvánítja ki azt a másik félnek. Sőt, ami a *reservatio mentalis* a később említendő komolytalan ügylettől is megkülönbözteti, kifejezetten nem akarja, hogy a másik e rejtett akaratot megismerje. Ahogy már korábban, Kallimopoulosnál is láthattuk: színlelésnél a felek a külvilágot akarják megtéveszteni, itt pedig egyik fél a másikat. *Reservatio mentalis*nál a nyilatkozatot fogadó fél érdekében előtérbe kerül a nyilatkozási elv alkalmazása, míg a színlelésnél a szerződő partner ilyen jellegű védelmére nincs szükség, ott legfeljebb a harmadik fél nyilatkozatba vetett bizalmának kérdése merül fel.

Vizsgálódásunk középpontjába a továbbiakban a *felismert, illetőleg felismerhető reservatio mentalis* kerül, hiszen mindaz, amit a titkos fenntartásról áttekintettünk, csak arra az esetre igaz, ha a másik fél előtt rejtve marad a titkos akarat. A következő kérdés az, hogy honnan kezdődően mondhatjuk, hogy a fenntartás **nem volt titkos**, s ekkor hogyan alakul a **szerződés jogi sorsa**?

¹¹³ Ptk. 207.§, Új Ptk.-ban is: 5:62. § [A szerződés értelmezése](1) A szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett.

¹¹⁴ Szladits, 143.: Celsus alábbi példáján láthatjuk, hogy a titkos fenntartás már a római jogban sem érintette a felek nyilatkozata szerint létrejött szerződést: „Nem lehet megengedni, hogy az, aki általában mindarra nézve, amit neki hagyományoztak, kiegyezett, utóbb arra hivatkozzék, hogy ő csak arra gondolt, ami a végrendelet első részében szerepel, s nem arra is, ami a későbbiekben.” Brósz-Pólay. i.m. 205.p.

Fontos megjegyeznünk, hogy olyan „rést” keresünk, amikor már titkos fenntartásról nem beszélhetünk, de a felek színlelésre jellemző konszenzusos ”beleegyezése” még hiányzik. A másik fél felismerte, vagy felismerhette a reservatio mentalist, de ha felismerte is, ezt a tudomását nem hozta a színlelő tudtára (mert ha igen, és így mégis megköti az ügyletet, akkor az már a színlelés megvalósulásának lehetőségét veti fel).

Az 1907-es Magyar Jogi Lexikon szerint „érvényes lesz az az ügylet, amit csak az egyik fél köt meg színleg, s a másik erről nem tud, sem fel nem ismerheti, hanem a kijelentést komolynak, valódi akarás kifolyásának veszi és saját akaratát hozzá köti. Itt a színlelő kötve van az ügyletnek, még ha igazolná is, hogy neki komoly akarata nem lehetett, nem menekül az ügylet alól, *legfeljebb ha azt tudná begyőzni, hogy az ügyfele felismerte a színlelést, vagy felismerhette volna a körülményekből, tehát rosszhiszeműleg köti magát az ügyletnek.*”¹¹⁵

A színlelő félnek tehát - „ha menekülni kívánt a következményektől” - bizonyítania kellett, hogy a másik felismerte, illetve a körülményekből felismerhette a valós szándékot. A titkos fenntartáshoz kapcsolódó jogi közömbösség megszűnik, ha a fogadó fél számára felismerhető a fenntartás, hiszen az alapvető kérdés az, hogy hogyan kellett értenie a nyilatkozatot.

A Ptk. 207.§ értelmében a nyilatkozatot úgy kell érteni, ahogy a nyilatkozó feltehető akaratára, a körülményekre, a szavak általánosan elfogadott jelentésére figyelemmel a másik félnek értenie kellett. (Nizsalovszky véleménye szerint - az általa vizsgált Mt. értelmezési tételéből is levezethető volt¹¹⁶- az értelmezési tétel mellett a mentalis reservatio hatástalanságának kiemelése szinte felesleges”)¹¹⁷

Amennyiben a fenntartást a másik fél felismerte, a szerződés jogi sora a semmisség lesz. A BGB. 116.§ explicite rögzíti a szerződés minősítését: „*A szerződéses nyilatkozat nem lesz semmis amiatt, mert a nyilatkozó magában úgy gondolja, hogy nem akarja megtenni. A nyilatkozat akkor lesz semmis, ha ezt a másik fél felismeri.*”

¹¹⁵ Jogi lexikon 1907.424. p.

¹¹⁶ Mt. 996.§ A szerződési nyilatkozatot abban az értelemben kell venni, amint azt annak a félnek, akihez a nyilatkozatot intézték, a körülmények méltatásával értenie kellett.

¹¹⁷ Nizsalovszky, Fogyatékos jogügyletek, 163. p.

Hangsúlyozzuk, hogy a felismert titkos fenntartás nem vezet színlelt szerződéshez. A színlelés nem állhat fenn, mert - a beleegyezés hiánya miatt- nincs meg a már korábban elemzett normatív feltételek egyike: a „közösség”. A tényállás szubjektív oldala nem éri el a színlelés tudati szintjét, mivel hiányzik a felek közös színlelési szándéka. A színlelt szerződés létrejöttéhez a fogadó oldaláról nem elegendő a színlelés szándékának felismerése, ahhoz tényleges beleegyezésére, valóságos konszenzusra van szükség.¹¹⁸

Az Európai Kereskedelmi Kódex Tervezet erre egy frappáns és számunkra is érdekes megoldást alkalmaz:

- 1. ...érvénytelen az a szerződés, amelyet a felek csak látszólag kötöttek meg (színlelt szerződés)*
- 2. Ha valamely fél akaratával össze nem csengő nyilatkozatot tesz a másik fél felé, e nyilatkozat őt abban az értelemben köti, ahogy azt a másik fél a jóhiszeműség és a tisztesség követelménye szerint értelmezhetette, kivéve, ha a nyilatkozat címzettjének a titkos fenntartásról **tudomása volt**; ebben az esetben az akaratnyilatkozat a címzett harmadik személyekkel szemben ugyanolyan joghatást fejt ki, mint a jelen cikk előző bekezdéseiben szabályozott színlelt ügylet.*

Külön kategóriát képez a színlelt ügyletek köre, amennyiben viszont a titkos fenntartásról tudomása volt a másik félnek, a bekövetkező joghatás megegyezik a színlelt ügylet vonzatával (az is semmis lesz).

Összegzésként: Amennyiben a fenntartás titkos, így a másik fél előtt valóban rejtve maradt, akkor az a szerződés érvényességét nem érinti. A fél nem hivatkozhat rá a szerződésben joggal bízó szerződővel szemben. Ha azonban a jóhiszeműség és a tisztesség követelményét vizsgálva, a tőle elvárható gondosságot is figyelembe véve a fenntartást felismerhette, akkor a szerződés semmis lesz, sőt ez már a nyílt disszenzus - ezáltal a létre sem jött szerződés - kérdését is felveti.

Rejtett indok

A rejtett indok közel áll a titkos fenntartáshoz, a gyakorlatban a két eset szinte teljesen összemosódik. Ha különbséget kívánunk tenni, akkor mondhatjuk, hogy a rejtett indok olyan múltbeli tényre épített tudattartalom, illetve olyan titkolt jövőbeni bizakodás, amely a felet a

¹¹⁸ Münch. Kom. 898. p.

szerződés megkötésére indítja.¹¹⁹ Menyhárd Attila megfogalmazásában rejtett indok a feleknek az a célja, amely a szerződésben nem jut kifejeződésre.¹²⁰ A rejtett indok, a szerződés távolabbi célja, akár háttere, szintén nincs az érvényességre kihatással.

A színleléshez való viszonyukat vizsgálva, a titkos fenntartás egyfajta rejtett színlelésnek fogható fel, amikor is mást nyilatkozik a fél, mint ami valójában a szándéka, ilyenkor fennáll az egyoldalú színlelés. A rejtett indokot azonban nem tekintjük egyoldalú színlelésnek. A szerződés indoka alapvetően nem olyan elem, amelyre a feleknek a szerződéskötéskor szükségszerűen ki kellene térniük. Minden szerződés esetében van mindegyik szerződő félnél egy olyan motívum, ami őt a szerződés megkötésére indítja. Erről vagy tud a másik fél, vagy nem, ennek - s általában annak sem, ha ezt szándékosan eltitkolja - az esetek nagy részében semmilyen jelentősége nincs. (Így nem érinti az adásvételi szerződés érvényességét, ha az eladó azért ruházza át vagyont másra, mert nem akarja, hogy az az örökösé legyen.)¹²¹ (Más a helyzet, ha ezt közösen, színleg teszik.)

De míg a *reservatio mentalis* teljességgel közömbös a szerződés értelmezése és érvényessége szempontjából, addig a rejtett indoknak - mint azt az alábbiakban látni fogjuk - más érvénytelenségi okkal összefüggésben meghatározó szerepe lehet.

A rejtett indok önmagában ugyan nem kaphat szerepet az érvényesség megítélésakor, azonban megtévesztő magatartásként, **tévedés** okozójaként, így megtámadási okként esetleg érvénytelenséghez vezethet. Mindenképpen szükséges egyéb tényállási elem is az érvénytelenségi ok megállapításához.¹²² A **tévedés** esetét meríti ki, ha az idős eladó azzal a várakozással adja el ingatlanát a fiatal vevőknek, hogy azok a későbbiekben őt majd támogatni fogják. Ez az eladó fél részéről tévedésnek minősülhet.¹²³

¹¹⁹ Amikor valaki azért nyújt valamely tartási, gondozási szolgáltatást egy másik személynek, mert abban bízik, hogy ennek fejében majd a hagyatékából részesedni fog, ez csupán rejtett indoknak minősül, holott ez még nem is egy szerződéskötés motívuma részéről, csak egyfajta bizakodás egy későbbi jogügylet jogosulti pozíciójában. Ennek ugyanis csak akkor van realitása, ha később bizonyítani tudja, hogy az örökhagyó konkrét ígéretet tett arra vonatkozóan, hogy a gondozás fejében a hagyatékából részesedni fog. BH. 2001.476.

¹²⁰ Menyhárd I., 155. p.

¹²¹ P.törv. V 20813/1976

¹²² Nem érinti a szerződés érvényességét, amikor a kölcsönügyletben a kölcsönvevő és az érte készfizető kezességet vállaló olyan megállapodást köt, miszerint valójában a kezes fogja megkapni a kölcsönösszeget. Azaz tulajdonképpen a kezes lesz a kölcsönfelvevő, vagyis egyoldalú alanyszínlelést valósítanak meg. Ha a kölcsönadó szerződéskötési szándéka arra irányult, hogy a kölcsönt a ténylegesen szerződő félnek nyújtsa a másik fél kezességvállalása és zálogfedezet biztosítása mellett, akkor a kölcsönvevő és keze közötti megállapodás a kölcsönügylet vonatkozásában nem alanyszínlelés, hanem titkos fenntartás, rejtett indok. Fővárosi Bíróság 45.Pf.20 068/1997/5

¹²³ Polgári Törvénykönyv magyarázata, Szerk. Eörsi Gyula, Gellért György, Budapest, 1981, 980. p.

A mindkét fél részéről fennálló rejtett indok sem releváns a szerződés érvényessége szempontjából. Az az indok viszont, amely *mindkettő előtt ismert* (nem marad rejtve), jelentőséggel bírhat, s mint közös téves feltevés, megtámadási alapot képez. (a színlelés és tévedés elhatárolását ld.”A színlelés és egyéb érvénytelenségi okok” címszó alatt)

Úgy véljük, hogy az ingyenes ügyletek esetében a rejtett indok, mint téves feltevés, s így az ajándékozás indokában való tévedés megállhat, és egyéb feltételek megléte mellett a szerződés megtámadhatóságához vezethet.

Az ajándékozónak az ajándékozásra indító, lényeges körülményre vonatkozó feltevése egyoldalú, és ezért annak szerződés-kötéskori megléte a szerződés Ptk. 228. §-ának (2) bekezdésében meghatározott, ún. bontó feltétellel ellentétben a felek kifejezett szerződéses megállapodásának hiányában is megállapítható. Annak végleges meghiúsulására alapítottan azonban az ajándék a Ptk. 582. §-ának (3) bekezdése alapján csak akkor követelhető vissza, illetve az ajándék helyébe lépett érték csak akkor követelhető, ha az ajándékozó az ajándékozásra indító ilyen feltevésének a szerződés-kötéskori meglétét az ajándékozáskor kifejezetten, vagy legalább a megajándékozott által kétséget kizáróan felismerhető módon kinyilvánította. A felek titkos fenntartása, vagy rejtett indoka ugyanis a Ptk. 207. §-ának (3) bekezdése szerint a szerződés érvényességét nem befolyásolja. Nem adhat alapot ezért ajándék visszakövetelésére sem az olyan titkos fenntartás, vagy rejtett indok, amelyet a megajándékozott a szerződéskötéskor, vagy azt követően nem ismerhetett fel, és ezért nem állott módjában, hogy e körülmények bekövetkezését megakadályozza, vagy azok következményeinek elejét vegye.¹²⁴

Előfordulhat például, hogy egy gyermekeit megajándékozó szülő később peres úton óhajtja az ajándékot visszakövetelni, mivel úgy látja, a megajándékozottak nem viselkedtek arra méltó módon. Ha a körülmények feltárása nem hagy kétséget afelől, hogy az ajándékozáskor sem kifejezetten, sem az alperesek által felismerhetően nem juttatta kifejezésre azt, hogy az ajándékozással összefüggésben a gyermekeivel, és így az alperessel szemben bármiféle elvárása lenne, a felek közötti kapcsolat pusztá megromlása az ajándék visszakövetelésének jogszerűségét nem alapozhatja meg.¹²⁵

¹²⁴ BH. 2000. 11

¹²⁵ BH. 2000. 489

A Ptk. Tervezet sem kíván változtatni az eddigi szabályon, mely szerint a szerződéskötésnek a másik fél számára rejtve maradó motívumai közömbösek a szerződés érvényessége szempontjából. Ezért a szerződéskötő fél téves feltevése visszterhes szerződéseknél a továbbiakban sem vezet a szerződés érvénytelenségére, ugyanakkor az ingyenes ügyleteknél tévedés címén továbbra is relevanciával bírhat.¹²⁶

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a titkos fenntartást és a rejtett indokot két alapvető okból is közömbösen kezeli a jog. Az egyik ok, hogy a rejtve maradt akaratra hivatkozva bármilyen ügyletet meg lehetne hiúsítani, amint az kedvezőtlen kimenetelűnek mutatkozik. A másik, hogy gyakorlatilag kifürkészhetetlen, hogy mi lehetett a felek szerződéskötés kori rejtett szándéka, indoka. Ezeket amennyiben a másik fél számára nem voltak felimerhetőek méltánytalan és ésszerűtlen lenne hivatkozási alapként a kívülállókkal szemben elfogadni. Márcsak az ezzel együttjáró üzleti bizonytalanság, az állandó szerződéses kockázat miatt sem. A támogatandó cél a szerződésbe vetett bizalom erősítése. Ennek megfelelően a szerződéses nyilatkozatok értelmezésénél a másik fél előtt rejtve maradt szándék nem bírhat relevanciával.

¹²⁶ Ptk. Tervezet, 5:68. § [Titkos fenntartás, színlelt szerződés] (1) A fél titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényessége szempontjából közömbös.

2. A komolytalan nyilatkozat

„Hova is jutnánk ha kiki a látszólag legkomolyabban vállalt kötelezettsége alól a „tréfára” való hivatkozással kibújhatnék.”¹²⁷

Ha a nyilatkozó azzal a feltevessel teszi meg a nyilatkozatát, hogy annak komolytalan volta más számára felismerhető, komolytalan nyilatkozatról beszélünk. Az így tett nyilatkozatok a tudatos akarathány eseteit bővítik, mivel a nyilatkozó akarata átfogja azt, hogy nyilatkozatához joghatás nem fog kapcsolódni. Mindezt azonban a megtevesztés szándéka nélkül teszi.

A komolytalan nyilatkozatokról, szemben a korábbi - főként a német mintát követő - magánjogi kodifikációs tervezetekkel, a hatályos Ptk. nem tesz említést, és nem szerepel ez a téma a Ptk. Tervezetben sem.

Ugyanakkor a már korábban hivatkozott kodifikációs tervezetek az Mtj. szövegezésével azonos módon, tételesen rendezni kívánták a komolytalan nyilatkozat kérdését. Az Mtj. 1001.§-a szerint:

„Nem komolyan tett szerződési nyilatkozat, amelyet abban a feltevésben tettek, hogy nem komoly voltát a másik fél fel fogja ismerni, semmis, ha ez azt felismerte; ellenkező esetben a tévedésre vonatkozó szabályok szerint megtámadható.”¹²⁸

A később elkészülő Ptk. végül a komolytalan szerződési nyilatkozatok tételes rendezését kihagyta a szabályozási köréből, feltehetőleg azért, mert ezeknek a szerződéseknek a megítélése a szerződéskötés általános rendelkezéseiből külön szabályozás nélkül is levezethető. Ténylegesen ezeknek a nyilatkozatoknak annyiban van jogi relevanciájuk, amennyiben a másik fél, illetőleg kívülálló vonatkozásában értelmezéssel (pontosabban a félreértéssel) kapcsolatos probléma mérülhet fel. Esetleg, ha utóbb valamelyik szerződő fél arra hivatkozik, hogy ő valóban komolyan gondolta az akaratnyilatkozatban foglaltakat. Ennek a helyzetnek az elbírálása a Ptk. 207.§(1) bekezdésében foglalt értelmezési elv alapján rendezhető. A nyilatkozó akarata tudatosan hiányzik, a kérdés a továbbiakban csak az, hogy ez „kívülről” valóban felismerhető volt-e? Ennek vizsgálatához az ilyen ügyleteket szétválasztjuk aszerint, hogy a komolytalan nyilatkozat esete csak az egyik fél oldalán áll fenn, vagy esetleg mindkét oldalon.

¹²⁷ Szászy-Schwarz, Akaratlan szerződések, 305. p.

¹²⁸ Hasonlóképpen rendelkeztek a korábbi tervezetek is. Nem komoly szándékkal tett nyilatkozatok Id. pl. I. szövegtervezet. 986.§, II..terv.773.§, IV.terv. 775.§

A) Egyoldalú komolytalan nyilatkozatok

Ha a szerződéskötés során csak az egyik fél tesz komolytalan nyilatkozatot, a probléma pontosan abból fakad, hogy ő úgy gondolja, annak komolytalanságával a másik fél is tisztában van. Nem akarja megtéveszteni, nem található semmilyen érdek, motívum, amely őt a másik fél „becsapására” indítaná. Ekkor a szerződés értelmezési alapelvéből kiindulva, a nyilatkozó akaratára is figyelemmel, azt kell a megítélésnél alapul venni, hogy a nyilatkozatot az egyéb körülményekre is tekintettel a másik fél hogyan érthette. A nyilatkozattevőt terheli annak bizonyítása, hogy a szerződéses nyilatkozata nem volt komoly, és annak valótlanosságát a másik fél felismerhette.

Láthattuk, hogy a korábbi magánjogi tervezetek a komolytalan szerződési nyilatkozatok kifejezett rendezését adták. Amennyiben a másik fél a nyilatkozat komolytalanságát felismerte, a szerződés érvénytelen, semmis. Ezzel az esettel nem merül fel további értelmezési probléma. Ha nem ismerte fel a komolytalanságot, akkor a szerződés érvényes, bár tévedés címén megtámadható.¹²⁹

Érdekes értelmezési kérdést vet fel azonban az az eset, amikor a körülményekből felismerhető volt ugyan a nyilatkozat komolytalansága, de a másik fél **azt mégsem ismerte fel**. Vajon ez kinek a „rovására” írható?

Neves jogtudósok erről vallott gondolatait olvasva is ellentmondásokba ütközünk:

Szászy-Schwarz Gusztáv: „a nyilatkozat által, ha annak színlelő volta **felismerhető**, nem köteleztetik és eltérő szándékára nem hivatkozhatik”. Akaratlan szerződések c. tanulmányában Szászy-Schwarz nem tesz különbséget a „színlő” és a komolytalan ügyletek között, a színleléshez sorolja az egyoldalú tréfát is.

Ugyanígy, az 1907-es Magyar Jogi Lexikon sem különíti el a komolytalan ügyleteket az egyoldalú színleléstől: „a színlelő kötve van az ügyletnek, még ha igazolná is, hogy neki komoly akarata nem lehetett, nem menekül az ügylet alól, *legfeljebb ha azt tudná begyőzni, hogy az ügyfele felismerte a színlelést, vagy felismerhette volna a körülményekből, tehát rosszhiszeműleg köti magát az ügyletnek.*”¹³⁰

¹²⁹Id. még: Szladits, 143.; Almási, 317. p.

¹³⁰Jogi lexikon, 424. p.

Tóth Lajos a tréfáról azt írja, hogy *megtámadható* a szerződés, ha a másik fél nem ismerte ugyan fel a tréfás szándékot, *de felismerhette volna*.¹³¹

Weiss Emília a következőket írja *a fel nem ismert komolytalan ügyletről*: "Az ilyen szerződési nyilatkozat semmisnek vagy érvényesnek elismerése az egyes jogrendszerek akarati elméleti vagy nyilatkozati elméleti beállítottságán kell, hogy múljon. Az akarati elvet követő jogrendszerek, ha az akarati elv követésében következetesek, a szerződés érvénytelenségének megállapításában aligha lesznek arra figyelemmel, hogy a másik fél a nyilatkozat komolytalan voltát felismerte vagy sem, legfeljebb adott esetben kártérítéssel fogják a nyilatkozat vevőjét kárpótolni. A nyilatkozati elvet követő jogrendszerek viszont csak akkor fogják ezen a címen a szerződés érvénytelenségét megállapítani, ha a bizalomvédelem, a forgalombiztonság és a nyilatkozatért való helytállás követelménye nem követeli az ellenkezőjét. Ezekben a jogrendszerekben kézenfekvő lehet a kérdésnek a *tévedés* egyes szabályainak analóg alkalmazásával való megoldása. A bizalomvédelem és a forgalombiztonság jegyében sem kell az ügylet érvényességét ilyen esetben elismerni, ha a másik fél az ügylet komolytalan voltát nem ismerte ugyan fel, de kellő körütekintéssel, kellő gondossággal felismerhette volna, s ha jogunk az ingyenes ügyleteknél általában nem a nyilatkozati, hanem az akarati elvet követi, a nyilatkozat komolytalan volta miatti akarathányagnál sincs ok az ettől való elétérésre."¹³²

Menyhárd Attila ugyanerről a témáról így ír:

„A II. világháború előtti magánjogunk szerint annak hatása, ha a nyilatkozó valódi ügyleti akarat nélkül, nem megtévesztési szándékkal és abban a tudatban tette meg a nyilatkozatát, hogy annak komolytalanságát a nyilatkozat címzettje is felismeri, elsősorban attól függött, hogy a címzett felismerte-e -s ha nem, miért nem- a nyilatkozat komolyságának hiányát. Ha a címzett a nyilatkozat komolytalanságát felismerte, vagy gondos eljárás esetén *felismerhette volna*, a nyilatkozat *semmis*. Ha a nyilatkozat komolytalanságát véltensége ellenére sem ismerte fel, az ügylet a tévedésre vonatkozó szabályok szerint volt megtámadható.” Véleménye szerint ma ezeknek az eseteknek a megoldása -kifejezett rendelkezés hiányában- az értelmezési elv szerint alakul. Ebből kiindulva annyit mond, hogy „ha a címzett félnek a komolytalanságot *nem kellett felismernie* a szerződés érvényes lesz, esetleg tévedés címén megtámadható.”¹³³

¹³¹ Tóth, 170. p.

¹³² Weiss, 351-352. p.

¹³³ Menyhárd I., 156. p.

Nizsalovszky szerint a sarkalatos kérdés a felismerhető, ám fel nem ismert nyilatkozatok problematikája. Az Mt. szerint is a tévedés címén történő megátadás feltétele az, hogy a tévedés a másik fél által felismerhető legyen. Ebből az következik, hogy a megtámadhatóság általában „csak az objektív felismerhető bár fel nem ismert nem komoly nyilatkozat esetére van megállapítva, a fel nem ismert és objektíve fel nem ismerhető komolytalanság esetén a megtámadásnak csak akkor van helye, ha egyébként a másik félre a szerződésből ingyenes előny vagy aránytalan nyereség háramolnék. A felismerhetően nem komoly nyilatkozatra komolyan tett nyilatkozattal keletkező tényállás valójában a nyílt disszenzus esete, amelyet az egyik fél nem ismert fel, és nem a tévedése”.¹³⁴

Igen szélsőséges megoldást alkalmaz a **BGB.** ebben a kérdésben: az ügylet akkor is semmis lesz, ha a másik fél a komolytalanságot nem ismerte fel.

***BGB. 118.§** Egy nem komolynak vélt szándéknyilatkozat, amit azzal az elvárással tesznek meg, hogy a komolyság hiányát nem lehet nem felismerni, semmis.*¹³⁵

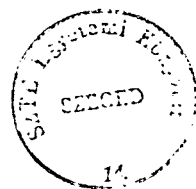
Ebben a passzusban különösen érződik a német jog akarati teória irányában történő elfogódottsága, még akkor is, ha egyéb esetekben a bizalomelmélet határozott előretörésével találkozunk. A kommentár ezt a szabályt kifejezetten az BGB. készítőinek akaratelméleti elfogódottságának konzekvenciájaként említi. A német jogban is idesorolható a vicc, irónia, dicsekvés, pusztá udvariasság stb., mely nyilatkozatokat azzal a feltevessel tesznek meg, hogy annak komolytalansága felismerhető. Láthatóan egyoldalú nyilatkozatról van szó, amely nem attól függően lesz semmis, hogy a másik fél hogyan érthette, hanem már pusztán abból kifolyólag - és itt egyértelműen kiolvasható az akarati elv dominanciája - hogy a nyilatkozó fél szubjektíve úgy gondolta, hogy a komolytalanságot fel lehet ismerni. Nem is kérdés tehát, hogy a nyilatkozat fogadója azt felismerte, vagy felismerhette-e.

Nizsalovszky erről azt írja, hogy a másik fél részéről való felismeréstől, illetve fellismerhetőségtől való független semmisnek nyilvánítás a nyilatkozatba vetett bizalom védelmének elvébe ütközik.¹³⁶ Valóban, a német megoldás a fogadó fél érdekét gyakorlatilag nem méltányolja. A kommentár szerint a nyilatkozat fogadóját a bizalomvédelem jegyében oly

¹³⁴ Nizsalovszky, Fogyatékos jogügyletek, 168.

¹³⁵ BGB.§ 118. Mangel der Ernstlichkeit: Eine nicht ernstlich gemeinte Willenserklärung, die in der Erwartung abgegeben wird, der Mangel der Ernstlichkeit werde nicht verkannt werden, ist nichtig.

¹³⁶ Nizsalovszky, Fogyatékos ügyletek, 168.

módon kellene védelemben részesíteni, hogy biztosítani kell számára a tévedés címén történő haladéktalan megtámadás lehetőségét. Ha nem kellett feltűnnie a komolytalanságnak, a nyilatkozat elfogadójára helyezi a rizikófaktort, egyfajta megértési kockázatként. Ezzel szemben azonban a jog ad egy ún. bizalomelméleti korrektúrát, amelyben a nyilatkozattevő kártérítési kötelezettségét statuálja.¹³⁷

Van azonban olyan nézet is, mely szerint a 118.§-t csak olyan esetekben kellene alkalmazni, amikor eleve fennáll a nyilatkozat nyilvánvaló komolytalansága mindenki számára (színpad, oktatási cél). Vagyis kezdettől fogva nyilvánvaló, hogy a nyilatkozatot nem lehetne valósnak elfogadni. Ezeknél a nyilatkozatoknál eleve fennáll a komolytalanság objektív felismerhetősége...még tovább szűkitve a kört, e vélemény szerint csak a vicces nyilatkozat lesz a 118 § alapján semmis. Ekkor objektíven és jogosan abból indulhat ki a nyilatkozó, hogy a komolytalanságot fel lehet ismerni.

Ennek a nézetnek ellentmond a 118. és 122.§-nak a nyilatkozó terhére történő együttes alkalmazása. A 122.§(2) bekezdése alapján akkor marad el a kártérítési kötelezettség, ha a fogadó a komolytalanságot tudta, vagy arról tudnia kellett volna. (Gyakorlatilag a 122.§ alkalmazásával korrigál a BGB azzal, hogy a nem komoly nyilatkozattevőt a másik fél irányában a negatív interesse megtérítésére éppen úgy kötelezi, mint ahogy kötelezve van erre az, aki a jognyilatkozatot tévedés címén megtámadhatja.¹³⁸) Ha azt feltételeznénk, hogy a 118.§ csak akkor alkalmazható, amikor a fogadónak a komolyság hiányát fel kellett volna ismernie, akkor a 118.§ eseteiben sohasem lenne kártérítési kötelezettség. A kártérítési kötelezettségnek a 122.§ (1) bekezdésében foglalt nyomatékos statuálása teljességgel értelmetlen lenne. Megfordítva: pontosan ilyen kevésbé lehet azt mondani, hogy egy nyilatkozat, melynek semmisségét objektíve nem lehetett felismerni, eshetne a semmisség szankciója alá, ugyanis a 118.§ csupán csak azt előfeltételezi, hogy a nyilatkozónak szubjektíve az volt a véleménye, hogy a komolytalanságot felismerik.¹³⁹

A fentiekről kialakított véleményünket az alábbi pontokban foglaljuk össze.

Ha a nyilatkozat komolytalanságát a másik fél felismerte, erre az esetre elfogadjuk Nizsalovszky által felvetett nyílt diszszenzus, így a *létre sem jött ügylet* megállapítását. A másik fél tudja, hogy

¹³⁷ BGB.§122.

¹³⁸ Nizsalovszky, Fogyatékos ügyletek, 168. p.

¹³⁹ Münch. Komm. 904-905. p.

a vele szerződő mást akar, de mégis ellenkezően nyilatkozik, a nyílt disszenzus esete áll fenn. Ha a komolytalanság felismerhető, de a másik fél nem ismerte fel tekintettel a szerződéskötés során a *másik féltől is elvárható gondosságra*, és a szerződéses nyilatkozatok értelmezési tételére, az ügylet semmis. Ha a komolytalanság nem volt felismerhető - az ügylet érvényes. (Véleményünk szerint ingyenes ügyletek esetében ekkor tévedés címén megtámadható a szerződés, hiszen ezeknél nem szükséges, hogy a másik fél a komolytalanságot felismerje, az egyéb esetekben, mivel ez a feltétel hiányzik, a tévedés címén történő megtámadás nem lehetséges.)

B) Kétoldalú komolytalan nyilatkozatok

Amennyiben *mindkét fél komolytalan* nyilatkozatot tesz, akkor fel sem merül bennük, hogy a kívüllág számára annak ilyen jellege nem egyértelmű. Ha komolytalan nyilatkozatukat komolyan véve valaki mégis kárt szenved, az eset összes körülményének figyelembevételével, mérlegelésével kell elbírálni, hogy fennállhat-e felelősségük a harmadik személy irányában.

A főszerep ismét a szerződés értelmezéséé lesz. Azonban a kétoldalú komolytalan nyilatkozatnál, mivel a felek között konszenzus van a nyilatkozatok valótlanágát illetően, nem a belső viszony értékelése vet fel értelmezési kérdéseket, hanem az, hogy kívülálló harmadik személy joggal bízhatott-e a szerződés komolyságában. (Természetesen az is felmerülhet, hogy az egyik fél azt mondja, nem volt egység a komolytalanságban, és valamelyikük mégis komolyan vette a nyilatkozatot: ekkor egyoldalú lehet a komolytalanság.)

Ekkor viszont mindkét fél hiányzó akaratára tekintettel - szemben a 3. fél érdekét szolgáló nyilatkozati elvvel - az akarat preferálása jellemző. Szemben az egyoldalú komolytalan nyilatkozattal - ha felismerte (felismerhette) a kívülálló a komolytalanságot, ha nem – itt az akarati elv dominanciájával találkozunk. A 3. személy érdekeinek védelmét nem helyezik a nyilatkozat értelmezésére tekintettel a két fél tényleges akarata fölé. A nyilatkozati elv dominanciáján alapuló megítélés ebben az esetben nem megy el olyan messzire, hogy ez a szempont a szerződés érvényességét eredményezze. Az olasz jogban használt fordulattal élve: „a látszat nem kerekedik felül a valóságon” a harmadik fél védelmében sem.

Függetlenül attól, hogy azt 3. személy valóban komolynak vehette-e, a szerződés érvénytelen, semmis lesz, és pusztán a kártérítés kérdése merülhet fel. Ha valóban bízhatott az ügylet

komolyságában, a szerződő felek egyetemlegesen kártérítéssel tartoznak neki, ha nem, a felek kártérítésre nem kötelezhetőek, a harmadik személy viseli a saját kárát.

C) A komolytalan ügyletek esetei

A komolytalan ügyletek közé sorolható a *tréfából, játékból, illetve oktatási célból* megkötött ügylet. Ilyenkor a nyilatkozó nem komoly szándékkal nyilatkozik, pusztán a játék-elem motiválja, vagy csak egyszerűen tréfálkozik a másik féllel, esetleg az oktatást elősegítendő, szemléltető jelleggel teszi meg nyilatkozatát. Szándéka nem terjed ki arra, hogy a másik felet megtévessze, sőt számára természetes, hogy az tisztában van nyilatkozatának komolytalanságával, a szerződéskötési szándék tényleges hiányával.

A *tréfa* esetében Szladits különbséget tesz a jóhiszemű és a rosszhiszemű tréfa között.¹⁴⁰ Előbbit a komolytalan nyilatkozatok közé, míg utóbbit a *reservatio mentalis*hoz sorolja. Nem tesz említést a kétoldalú rosszhiszemű tréfáról (amikor a felek valóban azt akarják, hogy a másik komolyan vegye a nyilatkozatukat). Ez utóbbi, úgy véljük, hogy a színlelés esetét meríti ki, és a komolytalan ügyletek közé csupán az egyoldalú és a kétoldalú jóhiszemű tréfa sorolható.

Az olasz jog a tréfától (*scherzo*), melyet valójában senki sem szándékozott komolyan venni, megkülönbözteti a nem komoly szándékkal tett nyilatkozatot, melyet azonban a másik fél komolyan vett (*ischerzo-ioci causa*). (Kifejezetten a külső fogadó szemszögéből határolja el a két esetet.) Előző esetben az ügylet semmis, míg ha a másik fél nem ismerhette fel, hogy itt tréfáról van szó, akkor az ügylet érvényes lesz.¹⁴¹

Ez utóbbit találhatjuk meg Szászy-Schwarz Gusztávnak egy Jheringtől vett példájában is: „A diák, ki boros jó kedvében összevásárolja az összes üggyébe eső szénaboglyákat s azokat szállása elé rendeli vitetni: hiába hivatkozik tréfára, mikor az eladók pénzüket követelik...*szerződési kötelelem származik*, dacára annak, hogy részemen a kötelező nyilatkozatnak... nélkülözhetetlen kelléke, az akarat hiányzik.”¹⁴²

Szladits pl. a komolytalan ügyletek közé sorolja még, ha valaki kölcsönös kötelezettségvállalás nélkül akar a másikkal megállapodást kötni (amely csupán társadalmi, erkölcsi, stb. közvetett

¹⁴⁰ Szladits, 143. p.

¹⁴¹ Torrente, 137. p.

¹⁴² Schwarz, 305. p.

kényszerítéssel jár), s a másik ezt a jogi kötelezés értelmében fogja fel.¹⁴³ Egy Szász-Schwarznál olvasható esetben például pusztán a dicsekvési szándék, az „úrhatnámkodás” vezet valakit egy ügylet látszólagos megkötésére:

„Ha megalkuszom egy nyerges paripában, talán fitogtatásból, hogy jelenlevő szomszédom urhatnám kedvteléseimet bámulja: ha akár alku közben két hites tanu előtt titkon ki is jelentem, hogy nincs eszemben lovat venni: áll a vásár s tanuimra nem hivatkozhatom”¹⁴⁴

A felek **játékból** tett nyilatkozata szintén nem ad alapot arra, hogy azt bárki komolynak vegye: az ilyen ügyletek szintén semmisek, figyelemmel az értelmezés kapcsán a fentiekről elmondottakra. A játékhoz kapcsolódóan mindenképp említést érdemel az az eset, amikor a felek játék segítségével bonyolítják valós ügyleteiket, pl. kártyajátékkal, fogadással, a tényleges vagyontárgyakat makettekkel helyettesítik, vagy pl. a társasjátékban nyerhető vagyontárgyakra vonatkozóan, ha olyanoknak valóban tulajdonosai, megállapodásuk szerint komoly játékot folytatnak.¹⁴⁵ A játékból eredő komoly szerződéseket nem sorolhatjuk a komolytalan ügyletekhez, az ahhoz kapcsolódó valós szándék miatt. A felek ugyan játszanak, de az abból eredő követeléseiket komolyan veszik. Akaratuk ténylegesen arra irányul, hogy a játék eredményeként a nyertes követelhesse a megjelölt téteket a vesztestől. Itt nem vezérli őket a tréfálkozás szándéka, s nem is játékból teszik a nyilatkozatot, hanem a játékból eredően valós követelésük van egymással szemben. Ilyen ügyletek esetében az állam közömbös, azok keletkezésüktől kezdve államilag nem kikényszeríthető érvényes szerződések (naturalis obligatio). Ugyanakkor, ha tiltott játékról van szó, az, mint jogszabályba ütköző szerződés semmis, érvénytelen lesz.

Vannak olyan szélsőséges, sajátos élethelyzetek, amikor joggal merül fel az a kérdés, hogy az elhangzott nyilatkozatok egyáltalán jognyilatkozatnak minősülnek-e? Ilyen eset a *színpadon*, és az *oktatási céllal* tett nyilatkozat is. Ezek tekintetében osztjuk Weiss Emília nézetét, mely szerint nem indokolt azokat ügyletnek tekinteni.¹⁴⁶

¹⁴³ Szladits, 312. p.

¹⁴⁴ Schwarz, Akaratlan szerződések, 305. p.

¹⁴⁵ Pl. „Gazdálkodj okosan”, „Monopoly” játék esetén.

¹⁴⁶ Weiss, 351. p.

A színpad esetén a sajátos körülmények, a csupán szerepként, más bőrébe bújva előadott nyilatkozattétel eleve kizárja, hogy a nyilatkozót ügylet létrehozatalában résztvevő személynek tekintsük. Itt az ügylet létrejövetele komolyan senkiben sem merülhetne fel, így az érvénytelenség kérdésének felvetése eleve indokolatlan. Éppen ezért, mivel ilyenkor joggal senki sem alapozhat komoly ügyletre, kizárt kell legyen a külső személy kártérítési igénnyel való fellépése is.

Hasonlóképpen vélekedünk az *oktatási célból*, szemléltető jelleggel tett nyilatkozatokról is. "Nem komoly a jogi szándék nélkül, tehát gyakorlás vagy tanulás céljából tett akaratnyilvánítás."¹⁴⁷ Torrente is úgy ír a tanár által a hallgatók számára teremtett szituációban elhangzó nyilatkozatokról, mint amikor egyértelműen felismerhető, hogy az ügyletek nem bírnak valós jogi értékkel.¹⁴⁸

Ekkor - szintén a körülmények sajátos jellegéből fakadóan - úgy gondoljuk, komolyan fel sem merülhet egy jogügylet tényleges létrejövetelének gondolata.

Ezekre a nyilatkozatokra vonatkozóan a „*jognyilatkozat*” megtételének kérdése egyszerűen *fel sem merülhet!*

D) Nem létező vagy semmis a komolytalan jogügylet?

Érintőlegesen már a korábbiakban is utaltunk az akarathiánnyal tett nyilatkozatokkal kapcsolatosan időről időre felmerülő problémára: a nem létezés és az érvénytelenség dilemmájának kérdésére.

A római jogban a komolytalan szerződési nyilatkozatok nem hoztak létre még érvénytelen szerződést sem. A római jog nemlétezőnek tekintette a játékból, tréfából, vagy tisztán oktatási célzattal kötött szerződést:

„Nem keletkezik kötelelem, ha a felek a szerződési nyilatkozatot csupán tréfából (*per iocum*) vagy oktatási célzattal (*demonstrandi intellectus causa*) tették meg. Guarino ezeket a tényállásokat a „komolyság hiánya” („*mancanza di serietà*”) címszó alatt tárgyalja, és megállapítja, hogy a *ioci causa*, ill. *docendi causa* tett nyilatkozatok esetében az ügyleti akarat külső manifesztációja nem

¹⁴⁷ Almási, 317. p.

¹⁴⁸ Torrente, 137. p.

felel még a belső akaratnak, amelynek következtében az ilyen ügyletet az olasz romanista semmisnek tekinti („*il negozio è nullo*”).¹⁴⁹

Az akarat dogmájának következetes végigvitele ezeknek az ügyleteknek nem létező szerződéssé minősítését indokolná. Az észjogi iskola ennek következetes levezetéseként arra is jut, hogy ilyenkor nem jön létre szerződés. Szászy-Schwarz a már korábban hivatkozott, „Az akaratlan szerződések” című munkájában Savigny, Windscheid, Unger, Fichte, stb. gondolatait is idézve, foglalkozik az akarat nélküli szerződés - így pl. a színlő nyilatkozatok - létezésének, érvényességének problematikájával. Tanulmányában a színlő, akaratlan nyilatkozatok címszó alatt még a *reservatio mentalis* és a komolytalan nyilatkozatok (tréfa) eseteinek összemosisásával találkozunk. Az egyoldalú színlő nyilatkozatokról az észjogi iskola képviselője, Fichte - az akarat uralkodó dominanciáját figyelembe véve - azt állította, hogy színlő nyilatkozat alapján szerződés nem keletkezhet. Olyannyira ezen az állásponton voltak, hogy Szászy Schwarz pl. Unger, vagy Fichte gondolatát egyenesen „nagyon kellemetlen skolasztikus agyafurtságnak” nevezte. Holott - ahogy kifogásolja - valóban nem lehet másra jutni, ha „a legvastagabb ellentmondásba esni nem akarunk”. Az, hogy a fogadó fél komolynak vesz egy komolytalan nyilatkozatot, nem pótolja a nyilatkozattevő fél hiányzó akaratát: „Ellenfelem komoly felfogása éppoly kevésbé pótolhatja nem létező akaratomat, mint a gyermek bármi komoly felfogása nem teheti létezővé a mesebeli királyfikát.”¹⁵⁰

Ahogy már korábban is írtuk, *reservatio mentalis* esetében az akaratdogma alkalmazása kudarchoz vezet. (Maga Savigny, az akarat teróriájának megalkotója is éppen ebben az esetben kezeli evidenciaként, hogy a nem felismerhető színlelés nem kötelez.) Éppen ezért érdekes látni a pandekták magyarázatát a *reservatio mentalis mellőzésének elfogadására*: Unger szerint lehetetlen bizonyítani a valódi akaratot, Schliemann és Windscheid pedig a képmutatásban rejlő dolussal magyarázza figyelmen kívül hagyását...Ahogy Szászy-Schwarz írja: „alig szerencsésen”, hiszen ezeket a tételeket ő munkájában nyomban meg is cáfolja.¹⁵¹

Az akarati és a nyilatkozati elv ésszerű kombinációjaként a másik fél védelme érthető módon indokolja ezekben az esetekben a fel nem ismerhető, ki nem nyilvánított akarat figyelmen kívül hagyását, hiszen a rugalmas, megbízható piaci mechanizmus ezt mindenképpen megkívánja.

¹⁴⁹ Siklósi Iván: A nemlétező szerződés jogdogmatikai kategóriája és esetkörei a római jogban, *Jogelméleti szemle*, 2006/1.

¹⁵⁰ Szászy Schwarz, Akaratlan szerződések, 307. p.

¹⁵¹ Ld. Szászy-Schwarz, Új irányok, 273-336. p.

Szászy-Schwarz más munkájában egyértelműen meg is fogalmazza álláspontját: „jogügyletként kell megállnia az olyan kijelentésnek is, amelyet a fél csak tréfából tesz, de oly körülmények között, hogy a másik a tréfás szándékot fel nem ismerhette... itt a jog hatásainak be kell állniok, noha a cselekvő semmis joghatási akaratot nyilvánítani nem akart.”¹⁵²

Tóth Lajos a komolytalan nyilatkozatokról a következőképpen ír:

„Megtörténik, hogy valaki megteszi a szerződési nyilatkozatot, ezt akarja is. Ám a hozzá fűződő joghatást és gazdasági hatást nem akarja, mert nem komolyan, merő tréfából nyilatkozott. Nem csupán a tréfa jelensége tartozik ide. Idetartozik az az eset is, amikor a tanár tanszékéből tanítás céljaira teszi meg a szerződési nyilatkozatot...ha a nyilatkozatot leadó föltette, hogy nyilatkozatának nem komoly voltát a másik fel fogja ismerni: a szerződés **nem érvényes**. Közelebről: **semmis**, ha a nyilatkozat nem komoly voltát a másik csakugyan felismerte, **megtámadható**, ha nem ismerte fel, de felismerhette volna.”¹⁵³

A döntő tényező az, hogy az adott jogrendszerben az akarat, vagy a nyilatkozati elv dominanciáját követik-e. Az akarat elvet követő felfogás szerint a szerződés nem lesz érvényes, maximum a nyilatkozatot komolynak felfogó személy kártérítésben részesülhet, míg a nyilatkozati elv dominanciája esetén az érvénytelenség megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a „bizalomvédelem, a forgalombiztonság, és a nyilatkozatokért való helytállás követelménye nem kívánja meg az ellenkezőjét”. Az ilyen szemléletű jogrendszerekben megoldás lehet a tévedés analóg alkalmazása az ilyen esetekre. Nagyon fontos azonban megállapítani, hogy mindez csak akkor merülhet fel, ha a másik fél az ügylet komolytalan voltát kellő körültekintéssel, kellő gondossággal felismerhette volna.¹⁵⁴

Menyhárd véleménye szerint az ügyleti szándék nélkül tett nyilatkozatokat, ha adott esetben a komolyság hiányát relevánsnak tekintjük, logikusabb volna - különösen törvényi rendelkezés hiányában - inkább nem létezőnek, mint semmisnek tekinteni. Abban az esetben, ha a komolytalan nyilatkozat nem hoz létre szerződést, elvileg felmerülhet a Ptk 6.§-ának alkalmazása, de az önhibán kívüliség, mint feltétel valószínűleg nem fog teljesülni.¹⁵⁵

¹⁵² Szászy –Schwarz, Új irányok, 23.p.

¹⁵³ Tóth, 171. p.

¹⁵⁴ Weiss, 351. p.

¹⁵⁵ Menyhárd I., 157., Korábban: Nizsalovszky, Fogyatékos jogügyletek, 167. p.

Véleményünk szerint a már korábban leírt sajátosságok miatt színpadon és az oktatási céllal kötött ügyleteket a sajátos körülmények, sajátosságok miatt egyértelműen fel sem merül a jognyilatkozat megtételének kérdése.

A további kétoldalú komolytalan ügyletek megítélése vonatkozásában felmerül azok semmis illetőleg az akarat kétoldalú, tudatos, szándékos hiánya miatt létre nem jött ügyletként történő megítélése is. Ha a felek között az egyetértés fennáll arra vonatkozólag, hogy a nyilatkozatukat csak komolytalanul tették meg, kérdés, hogy miért kellene ezt létrejött majd érvénytelen szerződésnek tekinteni. A felek között nem jött létre ténylegesen egy konszenzusos megállapodás a szerződés lényegi elemeit illetően. Értelmetlen ezeket a felek akaratával szemben kívülről létrejött, de egyébként érvénytelen szerződésnek titulálni. Ez az eset megfelel a nyílt disszenzusnak, melynek eredményeként a szerződés nem jöhet létre. (Ha ezzel a szerződés létrejövételében jóhiszeműen bízó harmadik személlyel szemben kárt okoznak - vagyis szándékuk ellenére más mégis komolyan vehette - a többiek közös károkozása alapján felelhetnek.)

Úgy véljük, hogy a kétoldalú komolytalan nyilatkozatok – ld. később erről a színlelt szerződéseket is – ennek megfelelően nem létező szerződésnek tekinthetők.

E) Elhatárolás az egyoldalú és a kétoldalú színleléstől

A **komolytalanul megtett nyilatkozatok** nagyon közel állnak a színleléshez: ekkor is tudatosan hiányzik a szerződéskötéskori akarat, viszont a komolytalan nyilatkozatot tevő eleve azzal számol, hogy nyilatkozatának valótlanságát a címzett, illetőleg a kívülállók felismerik. Míg a színlelésnél, legyen az akár egyoldalú, akár kétoldalú, pontosan az az egyik meghatározó ismerv, hogy valaki előtt titokban kívánják tartani az akarathíányt. Reservatio mentalisnál a másik partner előtt, míg a színlelt ügylet esetében a kívülállók előtt.

A komolytalan nyilatkozat pontosan abban különbözik a titkos fenntartástól, hogy itt nem áll fenn az eltitkolás szándéka: vagyis a fél/felek -túl azon, hogy nem akarnak nyilatkozatukhoz szerződéses hatást fűzni (és itt a palástolás fel sem merülhet!)-, úgy gondolják, hogy a másik fél, és a kívülállók számára is egyértelmű és világos, hogy a nyilatkozatuk mögött nincs valós szerződéskötési szándék.

Van olyan nézet is, mely szerint a fel nem ismerhető komolytalan ügyleti nyilatkozat azonos a mentalis reservatioval.¹⁵⁶ Ez - úgy gondoljuk - helytelen megoldás a két különböző akarati hozzáállás összemosására. Hiszen a különbség abban áll, hogy komolytalan nyilatkozatnál a nyilatkozóban fel sem merül annak lehetősége, hogy azt a másik fél komolyan veheti, míg titkos fenntartásnál pontosan az a nyilatkozó célja, hogy a másik fel ne ismerje, hogy nyilatkozata nem valódi. S itt nem egyfajta komolytalanságról van szó, hanem pontosan átgondolt tudatosságról, amit a nyilatkozó valamilyen leplezett érdeke indokol. A komolytalan nyilatkozatnál nem találunk semmilyen komolyabb érdekmotivációt, ami van, az viszont nem titkolandó. Ez alapján - véleményünk szerint - sokkal inkább az éles elméleti elhatárolás indokolt, még akkor is, ha bizonyítás, felismerhetőség szempontjából tényleg nehéz a konkrét esetekben különbséget tenni. Így a félnek esetleg érdekében állhat a komolytalan nyilatkozat bizonyítása ahhoz, hogy a szerződés ne legyen érvényes.

A komolytalan nyilatkozatoknál tehát ismét találkozunk a tudatos, szándékos akarathiány fellépésével, azonban csalárd szándék ebben az esetben a nyilatkozattevő félnél nem mutatható ki. Ha egyoldalú a komolytalan ügylet, akkor a nyilatkozó nem kívánja, hogy a másik fél, komolynak fogja fel a nyilatkozatát, ha pedig kétoldalú, akkor a felek nem kívánnak kifelé megtévesztőek lenni, úgy gondolják, hogy nyilatkozatuk komolytalansága mindenki számára egyértelmű. Abban különbözik tehát a komolytalan ügylet a színleléstől, hogy nincs mögötte látszatteremtési szándék.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Weiss, 352. p.

¹⁵⁷ Ha a nyilatkozatot tevő fél a másikkal **egyetért** arra nézve, hogy a nyilatkozat nem komoly, de azt akarja, hogy **harmadik személyek komolynak tartsák** - a jogügylet színlelt. (Harmadik személy sérelmére tett színlelés.) Ilyenkor az ügylet az azt kötő felek között semmis, és az előbbi állapotba való visszahelyezésnek van helye. (P.III.2801/1923) Grill.XVIII.498.

2. cím

A színlelt szerződés megkötése, érvénytelensége, és a jogkövetkezmények

I. A szerződéskötés mechanizmusa a színlelt ügylet esetében

1. A szerződéskötési szabadság

Napjainkra általánosan elmondható, hogy az üzleti élet sokoldalúságának, a piacok nyitottságának és fejlődésének következményeként kiszélesedtek a felek szerződéses szabadságából eredő lehetőségek, egyre színesebb szerződéses kapcsolatok jönnek létre. Ezzel párhuzamosan mind gyakrabban merül fel az a kérdés, hogy egy adott jogi magatartás nem meríti-e ki a felek szerződéses autonómiájából fakadó lehetőségeket, nem vezet-e valamely tiltott, a jog által valamilyen módon szankcionált szerződéses kapcsolathoz? A szerződési szabadság, még ha a felek számára tágas mozgásteret biztosít is, nem korlátlan jogosultság. Szerződéskötéskor a jogrendszer kógens szabályaira, tiltó rendelkezéseire, egyéb korlátozásaira és -nem utolsó sorban- mások jogaira is szigorú figyelemmel kell lenni. Ha ezeket a szerződő alanyok megsértik, akkor meghatározott jogi konzekvenciákkal kell számolniuk.

Ugyanakkor a szerződési jog fejlődési vonala egyértelműen a szabadság széles spektrumának biztosítása felé mutat. A *Ptk. Tervezet* is abból indul ki, hogy a vagyoni forgalom résztvevői (tulajdonosi minőségükben) képesek érdekeik érvényesítésére és védelmére, és ezért a magánjognak a lehető legszűkebb körben kell szerződéses kapcsolataikba beavatkozni. Ennek a kiinduló tételnek egyenes következménye a magánautonómia széleskörű elismerése, és az állami (bíróági) beavatkozás jogi lehetőségeinek visszaszorítása. Ilyen beavatkozásra kivételesen, és csak ott van szükség, ahol a szerződő felek jogi egyenjogúsága és mellérendeltsége mögött - a szerződési feltételek meghatározására is döntő módon kiható - (gazdasági, szakismereti, stb.) egyensúlytalanság állapítható meg. Ezeket a kivételes, beavatkozást igénylő szituációkat, az ún. „gyengébb fél” védelmének eseteit az új törvénynek kifejezetten meg kell határoznia. Ilyen helyzetek fordul elő például tipikusan a fogyasztói jogviszonyokban, illetve az általános szerződési feltételekkel kötött ügyletekben is. Hagyományos védelmi eszközként a reform után is

a tilos, az erkölcstelen, és az uzsorás ügyleteket semmisséggel szankcionáló rendelkezések vehetők igénybe.¹⁵⁸

A szerződési szabadság legszűkebb értelmezésében a felek szabadon dönthetik el, hogy kívánnak-e szerződést kötni. *Tágabb értelmezésben* ez felöleli a partnerválasztás, a típusmegválasztás, illetve a tartalom kialakításának szabadságát, a diszpozitivitást is.

A felek szabadon választhatják meg szerződő **partnerüket**. Ez alól kivételt csak olyan esetek képeznek, amikor jogszabály, illetőleg belső szabályzat erre vonatkozóan konkrét előírásokat, korlátozásokat fogalmaz meg. Amennyiben a szerződő fél nem felel meg ezeknek az előírt elvárásoknak, a felek gyakran folyamodnak a színlelés eszközhöz. Ilyenkor a valóságban azzal szerződnek, akivel ténylegesen akartak, ám a színlelt ügyletben egy másik, a megkötéseknek megfelelő alanyt tüntetnek fel. (Ilyen például az az eset, amikor a külföldi által nem megvásárolható termőföldet látszólag magyar állampolgár veszi meg.)

A **típusszabadság** lehetőséget teremt arra, hogy a felek ne csak a Ptk.-ban megnevezett ún. tipikus szerződéseket köthessék meg, hanem akár azok elemeit keverve *vegyes*, vagy a Ptk.-ban nem is szereplő, *atipikus* szerződéseket hozzanak létre. Így általában nem színlelt ügyletek azok a jogi konstrukciók, amelyekkel ezt a lehetőséget kihasználva próbálnak meg a jogalanyok újabb és újabb jogi megoldásokat kialakítani. (Ugyanakkor nem kétséges, hogy ezt a lehetőséget nem egyszer -olykor a színlelést is beépítve- visszaélészerűen gyakorolják.)

Egyébként a szerződéskötési autonómia elvben nem zárja ki a **színlelést**, hiszen a felek szabadon választhatják meg azt a szerződéstípust, mely igényeiknek megfelel. Ugyanakkor a Ptk. konkrét rendelkezése mégis a szimuláció korlátozását célozza azzal, hogy azt nem közömbös ügyletként, hanem kifejezetten érvénytelen kapcsolatként kezeli. Így, bár a felek autonómiája lehetővé teszi, hogy közösen színleljenek, ha viszont ezzel az ügylettel kapcsolatosan bármilyen jogi probléma felmerül (akár egyik fél, akár mindkét fél, akár harmadik fél vonatkozásában), az eljárás során a szerződés a színlelt ügyletre vonatkozó rendelkezések szerint nyer elbírálást.¹⁵⁹

A **diszpozitivitás** értelmében a jogszabály csak a szerződést pótló, kiegészítő, kiteljesítő előírásokat tartalmazza, vagyis a szerződés *tartalmának* kialakítása a felekre van bízva. A szabad tartalomválasztást csak két tényező korlátozhatja: a tilalom és a kogencia.¹⁶⁰ Az, hogy az akarategység, szándékegység milyen tartalommal realizálódik, ezektől a korlátozó

¹⁵⁸ Ptk.Tervezet indokolása 32.p.

¹⁵⁹ Szalma, 14. p.

¹⁶⁰ Eörsi, 40. p.

rendelkezésektől eltekintve, nem bír jelentőséggel. Amennyiben viszont eltérően nem rendelkeznek, az érintett kérdésre a jogszabály rendelkezése az iránymutató. Ha a szerződésre vonatkozóan van kógens, vagy tiltó rendelkezés, előfordulhat, hogy a felek színleléssel próbálják azt megkerülni. Ilyenkor azt a látszatot teremtik meg, mintha megfelelénének a jogszabály elvárásainak. Teszik ezt azért, mert csak azok a szerződések lehetnek érvényesek, amelyek megengedettek, amelyeket az adott jogrendszer érvényes ügyletként ismer el.

A fentiekben már említést tettünk arról a napjainkra jellemző tendenciáról, miszerint a bonyolulttá vált gazdasági, piaci kapcsolatok egyre határozottabb ösztönzést nyújtanak újszerű szerződéses módozatok kialakításához. Ezekhez a **diszpozitivitás** teremti meg a szükséges előfeltételeket. Amikor a jogalkalmazó egy-egy vitás kérdés kapcsán ilyen újszerű megoldásokkal találkozik, a hatályos rendelkezések figyelembevételével igyekszik kezelni a felmerült jogi problémát, úgy, hogy közben a szabadságot, a kapcsolatteremtés lehetőségét sem vitatja el a felektől. A gyors gazdasági változások azonban odavezethetnek, hogy a tételes jog nem tud elég gyorsan reagálni egy-egy újszerű jogi konstrukcióra, s gyakran időbe telik, mire kikristályosodik az új konstrukció helyénvaló megítélése. Addig viszont igen gyakori az ilyen ügyletek egyszerűen színleltté minősítése (pl. fiduciárius biztosítékok.).

Miközben ezekre a bonyolult konstrukciókra a joggyakorlat nyitottan és toleranciával reagál, nem feledkezhet meg a dogmatikai alapokról sem. Ha például valóban megállapítható, hogy egy bonyolult szerződési rendszert pusztán abból a megfontolásból építettek fel a felek, hogy színleljenek, hiába tűnik az „ötletes” jogi konstrukciónak, a jogalkalmazónak, amennyiben annak egyéb feltételei fennállnak a színlelt ügyletként kell megítélnie.

2. A szerződéses érdek és a színlelés érdekmotivációja

Eörsi a **szerződési szabadságot** a jogi fogalom szintjére szűkíti, amikor jelentését abban határozza meg, hogy a felek akarata jogi értelemben szabad. (Vagyis filozófiai értelemben nem releváns ez a kérdés.) Ilyen megközelítésben lehetséges, hogy jogilag fennáll ugyan a szerződéses szabadság, a valóságban azonban a felek pl. gazdasági kényszer hatására kötik meg a szerződést. „A szerződési szabadság és a szerződési kényszer között csak jogilag van éles határvonal, ténylegesen ezek szélső sávjai összeérnek. A szerződési szabadság eleve figyelmen kívül hagyja az akaratalakítás objektív és szubjektív feltételeit, és csupán arra vonatkozik, hogy jogszabály nem áll útjában a felek akaratának”¹⁶¹

Tény, hogy a felek szerződési akaratának mozgatórugója minden esetben valamely felismert gazdasági, vagy más jellegű érdek. Szuverén jogalanyok szerződésre lépését mindig valami olyan érdek motiválja, amelyet optimálisan az adott személlyel történő szerződéskötés révén látnak kielégíthetőnek. A felek, mérlegelve az esetlegesen felmerülő lehetőségeket, szabad akaratukból egymást választják. Ahogyan Eörsi Gyula megfogalmazza: „a szerződési akaratnyilatkozatok mozgatói különböző **szükségletek kielégítésére irányuló érdekek**.”¹⁶²

Egy színlelt szerződés megkötésekor némileg más a helyzet. Színlelt szerződés megkötésére pontosan az indítja a feleket, hogy egyik, vagy akár mindkét fél felismeri azt a konkrét érdeket, ami miatt a szerződés megkötését színlelniük kell. Ekkor nem a klasszikus érdek-kielégítési mechanizmussal találkozunk a szerződés megkötésekor, mivel a felek nem az adott szerződés megkötésével természetesen együtt járó érdeket kívánják kielégíteni. A valós árucserkapcsolat iránti igény sok színlelési esetnél (abszolút színlelés) egyszerűen nem is létezik. Más érdek vezérli a feleket: például, hogy az örökös ne örökölhessen, az örökhagyó színlelt átruházási szerződést köt valakivel. Hasonló eset, amikor valaki az ingatlanának eladásából befolyt összeget - az adójog-szabályok kijátszása érdekében - látszólag visszaforgatja másik ingatlan megvásárlásába.

A fentiekből következően a szokásos érdekmotivációval abszolút színlelésnél egyáltalán nem, relatív színlelésnél pedig csak a leplezett ügyletekkel kapcsolatban találkozunk. Amíg abszolút színlelésnél csupán egy - általában csalárd - érdek kielégítésének szándéka mutatható ki, addig palástolásnál ezen túlmutatóan valamiféle kettős érdekmotiváltság fedezhető fel.

¹⁶¹ Eörsi, 40. p.

¹⁶² Eörsi, 25. p.

Abszolút színlelés esetében, mivel a felek szerződéskötési szándéka hiányzik, egyáltalán nem találkozunk a fentiekben elemzett, valós árucserére irányuló ügyletkötést motiváló tényezővel. A feleket egy - valamilyen oknál fogva jogilag nyíltan fel nem vállalható - leplezendő érdek vezérli. A fél, illetőleg felek felismerik ezt az érdeket, és tudatosan bennük annak jogellenes volta. A szerződéskötés általános eseteiben ilyenkor a felek elállnak a szerződéskötés szándékától, visszalépnek, tekintettel arra, hogy kontraktusuk jogszabályba ütközne, illetve más jogos érdekeit sérthetné. Ha mégis színleléshez folyamodnak, akkor ettől a döntésüktől kezdődően a feleket már egy olyan érdek vezérli, melynek jogsértő voltával tisztában vannak. Tudják, hogy ha megfogalmazódott érdeküket ki akarják elégíteni, az csak látszólagos szerződéskötés útján lehetséges.

A fentiekkel ellentétben *palástolásnál* már kettős érdekekkel találkozunk. Ebben az esetben megtalálható a tényleges szerződéskötésre irányuló motiváció, egy valós, kétoldalú ügylet megkötésére irányuló szerződéskötési érdek -pl. ajándékozás-, melyre ráépül egy a leplezett ügylet sajátosságait felismerve kialakult, színleléshez vezető érdek is (pl. magas az illetéke, ezért csökkentjük adásvétellel). A palástolás a felek egyéb - nem a szerződéses joghatás elérését célzó - érdekének kielégítését szolgálja. (így ha illetékcsoökkentés miatt adásvételnek tüntetnek fel egy ajándékozást, akkor a felek jogellenes érdeke az illetékcsoökkentésre irányul.) Ebben realizálódik valójában a leplezés indoka, a felek érdekük elkendőzendő jellegét felismerve színlelik a szerződést.

Már a korábbiakban is felvetettük azt a kérdést, hogy szükséges-e a színlelés megállapításához az, hogy az erre vezető érdek mindkét félnél jelentkezzen? A színlelt szerződések legnagyobb részében csak az egyik fél oldalán mutatható ki olyan érdek, amely miatt érdemes volt a feleknek ezt a jogellenes helyzetet felvállalniuk, s csak igen kevés esetben mutatható ki az, hogy mindkét fél érdeke indokolja a színlelt szerződés megkötését. A színlelő magatartásnak ugyanakkor mindenképpen kétoldalúnak kell lennie, különben a szerződés érvénytelensége ezen a címen nem állapítható meg. Ahogy már korábban, a színlelés feltételeinél is megemlítettük, a Ptk. erre a kérdésre nem tér ki. Márpedig a színlelés vonatkozásában a felek között konszenzusnak, egyetértésnek kell fennállnia. Ha a színleléshez vezető érdek egyoldalú is, a színlelésben

mindenképpen kétoldalúan kell megállapodniuk a feleknek. A másik félnek el kell fogadnia a színlelés felvetését, ajánlatát, azzal egyet kell értenie, bele kell egyeznie.

3. A szerződő felek akarata és a színlelés

Az érdekek vizsgálatával már át is léptünk a szerződéses akarat szerepének témakörébe, hiszen a szerződő felek akaratát alapvetően felismert érdekük befolyásolja. Ebből kifolyólag egy szerződéses kapcsolat akkor tud szabad, befolyásmentes döntési folyamat eredményeként létrejönni, ha a különböző, de egymásra utalt érdekű felek nem kiszolgáltatott alárendeltségi, hanem szabad, abszolút éremotivált mellérendeltségi kapcsolatban állnak.

Szerződéskötéskor a szabad akaratú mellérendelt felek addig csiszolják elképzeléseiket, amíg közös nevezőre, konszenzusra nem jutnak a megkötendő ügylettel kapcsolatban. Színlelésnél ugyanakkor a felek akarata alárendelődik egy - általában csalárd - érdek kielégítésének, s annak elérése érdekében konszenzus jön létre közöttük a jogsértő ügylet megkötésének tekintetében. Egyetértésben vannak a színlelt szerződés, illetőleg a leplezett szerződés tartalmát illetően, és abban, hogy kontraktusukhoz ténylegesen nem kapcsolódik joghatás, azt tudatosan nem is kívánják. Ebből következőleg a felek akarata egészen másra irányul, mint a szabályosan, érvényesen megkötött ügyleteknél. Valójában vagy egyáltalán nem terjed ki szerződéskötésre, vagy ha mégis, akkor nem olyanra, mint amelyet a látszatkeltés érdekében megkötnek. Itt mindenképpen egy *többletelemmel bővül az akarat elem*, ami azután elvezet a szerződés érvénytelenségéhez. Mindkét fél tisztában van a színlelés tényével, mindegyikük akarata átfogja azt, hogy a külvilág felé egy olyan látszólagos megállapodást mutassanak fel, amely nem felel meg valós akaratuknak. Palástolás esetén emellett még azzal is tisztában van mindkét fél, hogy ezen túlmenően milyen, a valós szándékuknak megfelelő megállapodás jött létre közöttük. A felek valós akarata így valójában rejtve marad, a szerződés nem annak akaratnyilatkozat formájában történő kifejeződése lesz, hanem ún. álakaratot fog tükrözni. Relatív színlelésnél a felek között fennáll a valós szerződés megkötésére irányuló tényleges szerződéses konszenzus, és erre épül rá még egy megállapodás, ami magára a színlelésre vonatkozik.

Így - míg a szabályosan megkötött szerződések pontosan a felek valós, egybehangzó akaratának kifejeződései -, a színlelt szerződésben a feleknek a színlelt elemekre vonatkozó egybehangzó akarata tükröződik, hiszen ezek tekintetében áll fenn közöttük konszenzus.

4. Az akaratnyilatkozatok

A szerződés létrejöttének következő fázisa a kiforrott akarat objektív kinyilvánítása, kifejezése. Ez az akaratnyilatkozat a szerződés alapvető szerkezeti eleme. Hiába alakulnak ki az érdekek, ha az akarat valamilyen formában kifelé nem nyilvánul meg, nem lesz belőle objektív tényállásként megálló nyilatkozat, hiszen a szerződéses nyilatkozat megtétele nem más, mint az akarat formai kifejezése. Amennyiben a felek a szerződést megkötik, szabályos esetben a létrejött ügylet híven tükrözi a felek tényleges akaratának megfelelő jogi célt, elérendő állapotot. Rendes körülmények között az akarat, és annak kifejezése adekvát egymásnak, vagyis a felek egymás és a külvilág számára kinyilvánított akarata megegyezik a valóságos szándékukkal. Előfordulhat azonban, hogy a szerződésben foglaltakkal ellentétes akarat, tudati tartalom húzódik meg a látszat mögött, akár egyik, akár mindkét fél részéről.

A **színlelt szerződés** megkötése előtt lezajló egyeztető szakaszban a felek konszenzusra jutnak a valós akaratuknak megfelelő kapcsolatban, amelyet a rajtuk kívül állóknak nem fednek fel. Erre a rejtett konszenzusra építik azután rá ún. ál-akaratnyilatkozataikat, melyek csak a kívülállók számára tűnnek valós akaratnyilatkozatoknak, valójában ezek annak csak látszatai. Hiszen a felek csak a látszatkeltésben egyeztek meg, valójában vagy nem is jött létre ügylet közöttük, vagy ha igen, akkor az egészen más tartalommal, okkal, céllal kötött meg. Tehát színlelt szerződésnél a felek valóságos akarata, és kifelé megtett nyilatkozataik nem fedik le egymást, a külvilág számára szándékosan hamis látszatot keltenek kontraktusuk motivációjának vonatkozásában. „A színlelt ügyleteknél a nyilatkozat mellett, amely közvetlenül azért jön létre, hogy látszólagosan az ügylet létét igazolja, létezik egy ellen-akaratnyilatkozat is, ami pont azt célozza, hogy ennek értékét elvonja.”¹⁶³

Összegezve az elmondottakat: színlelésnél a felek által kinyilvánítottak valójában nem foghatók fel tényleges akaratnyilatkozatként, azok csak látszólagos, ál-akaratnyilatkozatok.

¹⁶³ Torrente, 139. p.

5. A szerződés értelmezése

Egy szabályos szerződéses kapcsolatban az akarat objektív kifejezését követően alapvetően az a kérdés, hogy egyformán értette-e a nyilatkozatot mindkét fél, és ez az értelmezés összhangban van-e az akaratukkal? Ha nem, az akarat és a nyilatkozat között feszülő ellentétet az értelmezési alapelv segítségével fel kell oldani, és a szerződés tartalmát ennek megfelelően meghatározni.

Az akarat és a nyilatkozat disszonanciája esetén felmerülő értelmezési nehézségekkel színlelt ügyleteknél nem találkozhatunk: ezeknél a felek akaratuk kifejezett nyilatkozat tekintetében egységes. Mindketten tudják, hogy az nem fejezi ki közös akaratukat, köztük valójában a háttérben meghúzódó megállapodás él. (E megállapodás lehetséges, hogy éppen a nem-szerződés szándékának kifejeződése, vagy más egyéb leplezendő ügylet.)

A színlelt jogügylet érvénytelenségének alátámasztására mindegyik értelmezési elmélet képviselői kidolgozták a maguk teóriáját. Az **akaratelméletet** követő megközelítésben, mivel a látszólagos ügyletet a felek nem kívánták, az olyan, mintha nem is létezne, quasi azzal kell foglalkozni, ami mögött valóságos akarat húzódik meg. Ez pedig a palástolt ügylet, ami azon az alapon, hogy a felek a létrejöttét, a hozzákapcsolódó joghatásokat kifejezetten el kívánták érni, érvényes lehet. Ekkor inkább a leplezett szerződés felek közötti értelmezésének kérdésében merülhet fel az akarat szerepének vizsgálata.

A **nyilatkozati elv** metodikája szerint az ügyletet kifejezetten „kívülről megközelítve”, a címmel és a külvilággal szembeni méltányosság mérlegelésével kell megítélni. Ebben a megközelítésben a szerződésen kívüli, objektív világ védelme kap nagyobb hangsúlyt. Színlelésnél a látszólagos jogügylettel a felek mindenképp egy „hamis üzenetet” küldenek, amelyet a külvilág valamilyen módon érzékel, és értelmez. A német jog a nyilatkozati elv különböző továbbfejlesztett változataival operál, de - értelemszerűen - mindegyik megközelítésben a külső felek védelme áll a mérlegelés középpontjában. Tekintettel vannak ugyan a felek akaratára, de alapvetően az akaratnyilatkozat általánosan elfogadott jelentését vizsgálják. Ez a szemléletmód törvényszerűen következik abból, hogy a német jogalkotásban alapvető elvként és elvárásként fogalmazzák meg a jogi forgalombiztonság követelményét, valamint a bizalmi elv érvényesülését. „A bizalmi elv azt is jelenti, hogy megdönthetően vélelmezhető a felek valós akaratuk és nyilatkozata közötti összhang.”- olvashatjuk Szalma Józsefnél. A bizalom elvének külső, a jogügylet érvényességében alappal bízó harmadik személy

dimenziójában történő érvényesüléséről pedig a következőket írja: „A nyilatkozási elmélet eredményeként, figyelemmel a jogbiztonságra, a bizalmi elv érvényesítésére...a színlelt szerződés felei eredménnyel nem nyújthatnak jóhiszemű harmadik személy iránti olyan kifogást, amelynek értelmében e harmadik személy jogosultsága érvénytelen, mivel színlelt, azaz semmis szerződés alapján jött létre...”¹⁶⁴

Az értelmezési kérdés színlelésnél alapvetően nem a belső viszonyban, hanem *a kívülálló harmadik személy védelme* vonatkozásában vethető fel. De még erre tekintettel is a felek valós akaratát kell tekintetbe venni, mivel nyilatkozatuk nem felelt meg a valóságnak, s nincs olyan méltányolható érdek - még a harmadikak védelme sem -, ami indokolná a szerződés nyilatkozási elv szerint történő értelmezését, s esetleges érvényesnek tekintését. „Semmisséget eredményez akaratí vagy nyilatkozat elméleti beállítottságra való tekintet nélkül valamennyi jogrendszerben a színlelt ügylet. Rendszerezendő kérdés ugyanakkor azoknak a harmadik jóhiszemű személyeknek a védelme, akik a színlelt ügylet valódi voltában bíztak, s erre további jogokat alapítottak. Ez a nyilatkozási elméleti beállítottságú rendszerekben sem vonja maga után a szerződés érvényességének az elismerését. Így a magyar magánjog is megelégszik a harmadik személy kártérítéssel történő kielégítésével.”¹⁶⁵

Nálunk a színlelt szerződés értelmezése még a nyilatkozási elv dominanciájának eredményeként sem vezetett odáig, hogy a harmadik személy védelme értelmében ahhoz bármiféle valós joghatást kapcsoljanak. A színlelés megítélésében alapvetően az akaratí nézőpont kap nagyobb hangsúlyt, így kapcsolja ki a jog a felek akaratához egyáltalán nem köthető joghatás alkalmazását. A *leplezett szerződés* érvényességének megállapítása alapvetően a felek akaratí dominanciájának védelmén alapul. A felek által megkívánt jogi kapcsolat elé a jog nem gördít akadályt. Az akaratí elv prioritását abban is felfedezhetjük, hogy a színlelt szerződésre még a harmadik személy védelme érdekében sem kívánja a jog a nyilatkozási elvet alkalmazni.

Egy „jól sikerült” színlelt ügyletnél a felek belső viszonyában nem vetődhet fel az értelmezés kérdése. Felmerülhet azonban akkor, ha mégsem volt konszenzus a színlelés kapcsán közöttük. Előfordulhat, hogy csak abban van akaratíegység a felek között, hogy színleljenek, de a részletek már nem egészen „kidolgozottak”. Ilyenkor a jogalkalmazó igen nehéz helyzetbe kerül, hiszen meg kell próbálnia az egyéb körülményekből, nyilatkozatokból kideríteni, hogy mi is lehetett a

¹⁶⁴ Szalma, 14-15. p.

¹⁶⁵ Weiss, 346., 88. p.

felek szerződéskötéskori akarata, és a megtett nyilatkozatot a másik fél hogyan értelmezhetette. Mindezt annak tudatában kell végeznie, hogy akármilyen szerződést egyszerűen érvénytelené lehetne nyilvánítani azon az alapon, hogy utóbb a teljesíteni nem szándékozó fél azt állítja, csak színlelték.

A felek **belső** viszonyában az értelmezés kérdése a következők szerint alakulhat:

Ha az értelmezés eredményeként megállapítást nyer, hogy az egyik fél valóban szerződni akart, a másik pedig színlelt, az csak titkos fenntartásnak minősül, így a szerződés érvényességét nem érinti. Ha az egyik fél szándéka szerint az egész szerződés érvényes, a másik pedig csak annak bizonyos részletében színlel (pl. a vételár megjelölésében), akkor hasonlóképpen itt is titkos fenntartás állapítható meg az egyoldalúan titkolt elemre vonatkozóan, így az a szerződés érvényességét megint nem érinti.

Ha az egyik fél pl. csak a vételárat színlelte (tehát egy részletkérdésben szimulált), magát a szerződést megkötöttnek tekintette, a másik viszont nem bírt valós szerződéskötési szándékkal, akkor a felek valós akaratának megállapítása céljából szükségessé válik a nyilatkozatok vizsgálata. Ha a részletkérdésben szimuláló fél valóban úgy értelmezhetette, hogy csak a vételárat színlelik, akkor egy palástolt szerződés megítélésénél követett eljárásnak megfelelően a tényleges akaratuknak megfelelő vételáron kell a szerződést érvényesnek tekinteni, annak minden egyéb jogi következményével együtt.

Lehetséges olyan eset is, hogy az egyik szerződő fél úgy gondolja, hogy csupán palástolásról van szó, vagyis ő ugyan valóban akar szerződni, de egy teljesen más szerződést tud a megkötött mögé, vagyis nem csupán a részleteket színleli, hanem az egészet. Ugyanakkor a másik fél pedig valójában csak színlel, nem akar szerződni. Az ellentét ilyenkor is az értelmezési alapelvek segítségével oldható fel.

Vitához vezethet az is, hogy a felek ugyan egyeznek abban, hogy szerződést színleljenek, mégpedig palástolással, de később az derül ki, eltérés volt köztük annyiban, hogy más tartalmat akarnak palástolni (pl. a megkötött bizományi helyett adásvételt), a másik szándéka viszont erre a szerződésre irányult, de más tartalommal. (Tehát például valóban bizományi szerződést kívánt,

de mondjuk más bizományi díjjal.) A szerződés megítélésénél ilyen esetben is kiemelt szerep jut a nyilatkozatoknak, döntő kérdés, hogy vajon hogyan érthették egymást a felek?

A lehetséges eseteket, valamint megítélésüket a következő táblázat alapján könnyebben áttekinthetjük:

<i>Egyik fél szándéka a szerződéssel</i>	<i>A másik fél szándéka a szerződéssel</i>
Érvényes.	<ul style="list-style-type: none"> - Szerződéskötési szándék nélkül színlelés - Az egész szerződés palástolása - Valamely lényeges részlet palástolása
Ha az értelmezés eredményeként a jogi relevanciával nem bíró egyoldalú színlelés kerül megállapításra, a szerződés érvényes lesz	
Abszolút színlelés	Relatív színlelés
Az egész szerződés palástolása	Egyes elemé(i)nek palástolása
Eltérő elemek palástolása	Eltérő elemek palástolása
A nyilatkozatok értelmezése dönti el a kérdést.	

Mindezekkel együtt le kell szögeznünk: színlelésnél tipikusan a jogi problémát nem a két nyilatkozat megfeleltetése jelenti. A felek akarata ebben az esetben alapvetően egységes, szimulálásnál - mintegy feltételként - a két nyilatkozat tökéletesen lefedí egymást. A felek akaratát és az arra épülő nyilatkozatot nem a klasszikus megközelítésben vizsgáljuk, mivel színlelésnél nem a felek közötti értelmezési probléma merül fel, mint általában.

6. A szerződés formája

„Történhetik, hogy a szerződő felek bizonyos szerződést annak rendje szerint kiállítanak, a nélkül, hogy az abban foglalt kötelezettség való volna...”¹⁶⁶

A színlelt szerződésekről tudjuk, hogy a kifejezett nyilatkozat nem fedi le a felek valóságos akaratát. A kifejeződésnek azonban rendkívül fontos szerepe van, hiszen a színlelés akkor érheti el a célját, ha mások - adott esetben kifejezetten a megcélzott személyek - az ügyletet megismerhetik. Természetesen a forma nem minden. Az a körülmény, hogy egy ügyletről okirat állítatik ki, és hogy a cselekmények tényleg létesítettek, nem zárja ki annak bizonyítását, hogy az valóban komoly ügyletként jött-e létre, vagy hogy a jogügyletet csak színleg kötötték meg a nélkül, hogy a jogviszonyt tényleg létesíteni akarták-e.

Mivel a színleléssel megcélzott látszatkeltés legegyszerűbben úgy érhető el, ha a felek szerződésüket írásba foglalják, olyannyira ez a forma a leggyakoribb, hogy sok jogforrás az írásbeliséget kifejezetten a színlelt szerződések attribútumaként kezeli. Pedig a felek számára fontos reprodukálhatóság nem zárja ki a szóbeli színlelés lehetőségét sem: természetesen ilyenkor elengedhetetlen, hogy a megcélzott külső harmadik a kontraktusnál jelen legyen, vagy legalább akadjon „tanú”, aki a „szerződéskötést” igazolni tudja, s annak létrejöttét az érintett tudomására hozza.¹⁶⁷

A szerződések megkötését általában formaszabadság jellemzi, de kivételesen jogszabály kötelező formát is előírhat. Ha a látszólagos ügylet kötelező formai előírásnak kell, megfeleljen, akkor a felek igyekeznek ezt betartani, hiszen ha -formai hiba miatt- már eleve egy érvénytelen szerződést kötnek, akkor kizárják annak lehetőségét, hogy az érvényesnek tűnjön.¹⁶⁸ A színlelt ügyletre éppen ezért jellemző, hogy a felek - formailag és tartalmilag is - igyekeznek azt a legnagyobb körültekintéssel elkészíteni, hogy ne akadhasson fenn az érvénytelenség hálóján. Ez az oka, hogy nem találkozunk például szóban megkötött, színlelt ingatlan-átruházó szerződéssel.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Suhayda, 248. p.

¹⁶⁷ A Ptk tervezetek 4. és 5. szövege (Mtj.) a harmadik személy kártérítés igényét csak az írásban megkötött színlelt ügyletek kapcsán ismerte el.

¹⁶⁸ Egy 1998-as eset kapcsán a contrario következtethetünk arra, hogy ha egy ügylet **írásbeli feltételhez van kötve**, akkor a leplezett szerződés eleve érvénytelen lesz, ha az írásba foglalás elmarad: „... a bankkölcsön-szerződés nincs alakiséghez kötve, ezért -ha a szerződést kötő felek bankhitel nyújtásra vonatkozó színlelt szerződése valójában bankkölcsön-szerződést leplez- az írásba foglalás hiánya miatt a szerződést nem lehet érvénytelennek minősíteni.”BH.1998.144. p.

¹⁶⁹ Az ingatlan átruházására irányuló színlelt ügyletek tartalmi és formai vonatkozásaira ld. korábban leírtakat a XXV. PED-ről.

Az esetleges tanúk a szerződés érvényessége szempontjából nem, inkább csak a bizonyítás kérdésében bírnak különös jelentőséggel. Az ügyvédi ellenjegyzés szintén nem érinti a szerződés színleltségének kérdését. Ugyanígy harmadik személy, illetve hatóság bejegyzése sem tesz egy látszólag megkötött ügyletet érvényessé.¹⁷⁰ Ez a hozzájárulás nem tekinthető a szerződéses akaratokat pótló momentumnak. Felmerülhet, hogy külső személyek minősített okiratba foglaltak iránt tanúsított bizalmának védelmében nem lehetne-e a közokiratba foglalt színlelt ügyleteket érvényesnek tekinteni? Bár a szóban forgó irat komoly bizonyító ereje miatt a kérdés nem intézhető el egy kézlegyintéssel, a hazai gyakorlat régóta következetes ebben a kérdésben is: az a körülmény, hogy a felek esetleg közjegyzői okiratot állítottak ki, nem zárja ki annak bizonyítását, hogy az okirat nem a felek valódi akaratát tartalmazza.¹⁷¹

A német szerződési jog sem tekinti érvényesnek az ilyen ügyleteket. A német szabályozás az elhamarkodott, meggondolatlan, átgondolatlan ingatlan-átruházási szerződések megkötésének úgy próbálja elejét venni, hogy feladatul szabja a közjegyző számára a mérlegelési lehetőség biztosítását, illetve a feleknek nyújtott szakszerű és pártatlan tanácsadást (figyelmeztető, és egyben védő funkció). Világosan és pontosan kell megállapítania a tulajdonszerzés tartalmi jegyeit. Ezek a funkciók annak feltárására is lehetőséget biztosítanak, hogy a szerződésbe foglalt akaratnyilatkozatok valóban komolyan gondoltak-e? Azonban még ezek együttese sem jogosít fel arra, hogy a közjegyzőnél kötött (ellenjegyzett) ügyletek esetére a semmisségi következményt megtagadassák. (Különösen lehetséges, hogy a közjegyző tájékoztatása nélkül nem komolyan gondolt akaratnyilatkozat kerül lejegyzésre. A BGB. 118.§ csak azt előfeltételezi, hogy a nyilatkozó szubjektíve azon a véleményen volt, hogy komolysága hiányát fel lehet ismerni, azt azonban nem, hogy a közjegyzőnek, vagy a másik félnek a komolytalanság fel kellett volna, hogy tűnjön.) Ezért nincs értékelhető különbség a közjegyzői okiratok és a magánokiratok között. A közjegyző és a másik fél által nem felismert komolytalan nyilatkozatnak sem kell érvényesnek lennie. A nyilatkozatba vetett bizalmat ebben az esetben is csupán a BGB. 122.§-a biztosítja.¹⁷²

¹⁷⁰ Budapesti Tábla G.774/1907) MD:II:137.)MBGY.74.

¹⁷¹ Magyar bírói gyakorlat G.332/1903 Dt. 3 .f.XXV:100.74.

¹⁷² BGH:Urt. V 26 Mai. 2000-V ZR 399/99-OLG Naumburg, NJW, 3127,

7. Képviselet és a színlelés

*„Aki más nevében és a más javára képezi ki a szerződési akaratot-képviselő
Aki a más nevében, de a maga javára teszi ezt-álképviselő
Aki a maga nevében, de a más javára tesz-bizományos
Aki a maga nevében és a maga javára teszi-szerződő fél
Aki előtt a szerződési akarat kiképeztetik-tanú
Aki a már kész szerződési akaratot leadja-küldönc
Aki segédkezik a szerződési akarat kiképezésénél-alkusz”¹⁷³*

Evidenciaként ismert, hogy a szerződéses nyilatkozatot nem csak a szerződő fél teheti meg, erre megbízottja, felhatalmazottja is jogosult. Ilyenkor a képviselt személy akaratából, helyette és nevében, a javára teszi meg a képviselő a nyilatkozatot, s a joghatások közvetlenül a képviseltnél állnak be.

Kérdés, hogy a színlelt ügyleteknél a képviselő személynek milyen tudattartalommal kell bírnia? Úgy véljük, hogy a képviselő akarata, mivel kifejezetten a képviselt személy helyett jár el, a szerződés színlelt voltára nincs kihatással. Pontosítva: a felek előzetesen megállapodhatnak abban, hogy színlelt lesz az ügylet, amit megkötnek, még akkor is, ha esetleg valamelyik, vagy mindkét fél helyett a tényleges szerződéskötéskor képviselő fog eljárni. Előfordulhat az is, hogy az egyik fél képviselőjével tudatosítja, hogy színlelt szerződést kíván kötni, és e tárgyban egyezzen meg helyette a másik szerződő féllel. A szerződés azonban mindkét esetben színlelt lesz: akkor is, ha a felek megegyeztek, de erről a képviselő nem tudott, és akkor is, ha kifejezetten a színlelésben való megállapodást bízzák a képviselőre. Az, hogy a képviselő tudott-e a szerződés színleltségéről, abszolút közömbös. Ha viszont a képviselő a képviselt személy tudta nélkül a szerződő féllel színlelt szerződésben állapodik meg, akkor - ahogy azt az alábbi, a német esetjogból vett példa is szemlélteti -, a szerződés a felek színlelésre vonatkozó egyező (kétoldalú, közös) akaratának hiányából eredően nem tekinthető színleltnek.

Képviselő előzetes közreműködésével kötött, „nem sikerült” színlelt ügylet: A tényállás szerint a felperes a szerződéskötésről alperes tárgyalási képviselőjével egyeztette a szerződés részleteit, akivel annak érdekében, hogy elkerüljék a két éven belüli magasabb áron való eladásból származó következményeket (az eladó ezen az időn belül, alacsonyabb áron szerezte az ingatlant), úgy egyeztek meg, hogy a tényleges vételárnál kevesebbet tüntetnek fel. Erről a képviselt szerződő partner nem tudott, a szerződést a benne szereplő alacsonyabb vételáron gondolta megkötöttnek.

¹⁷³ Tóth, 182. p.

A szerződés megkötésénél azt vizsgáljuk, hogy a szerződő felek akarata mire irányult, megvolt-e a színlelésben való egyetértés a szerződő felek részéről. Így nem színlelt az ügylet, ha a szerződő fél a közjegyzőnél az adásvételi szerződést maga kötötte meg úgy, hogy közben a szerződés előkészítése folyamán eljáró képviselője, és a másik fél színlelt ügylet megkötésére irányuló megbeszélését nem ismerte. A hiányzó színlelt ügyleti akaratot utólag nem lehet pótolni. A „nem sikerült” színlelt ügylet akkor is semmis, ha arról közjegyzői okiratot állítanak ki.

A BGB.117.§-ban egy színlelt ügylet megkötése a felek akaratmegegyezéséhez van kötve. Ennek a szerződő feleknél kell meglennie, csak az ő akaratukból adódhat a semmisség, mint jogkövetkezmény. Mivel a példában a vételár színlelttségére nézve ez a megegyezés hiányzott, az ügylet a megkötött áron lesz érvényes.¹⁷⁴

Más a helyzet cselekvőképtelen személy eljárása esetén. Ekkor a képviselő nem a képviselt akaratából, hanem a jog rendelkezésén alapulva, törvényes képviselőként jár el. Ilyen esetekben csak a képviselő akarata vizsgálándó, a képviselt akarata teljességgel közömbös.

Olyan esetekben, amikor egy korlátozottan cselekvőképes személy törvényes képviselője hozzájárulásával, beleegyezésével teszi meg nyilatkozatát, úgy véljük, hogy ekkor is alapvetően a szerződő, korlátozottan cselekvőképes személynél kell fenn állnia a színlelési szándéknak (Az, hogy a törvényes képviselő tud-e róla közömbös, illetve az is, ha a törvényes képviselő kívánta, az ügylet színlelttségét, a korlátozottan cselekvőképes viszont komolyan gondolta a nyilatkozatát). Az önállóan megtehető ügyletek kapcsán is természetesen az általános színlelési szabályok lépnek be, az érintett személyek akarata önállóan vizsgálható. A szigorúbb feltételekkel, pl. gyámhatósági hozzájárulással megköthető ügyletekre a cselekvőképtelenséggel kapcsolatban korábbiakban kifejtettek érvényesek, hiszen a gyámhatósági jóváhagyás nem pótolja a szerződéses akaratot.

A továbbiakban a színlelés és a valós képviselet kapcsán felmerülő néhány elhatárolási kérdésre térünk ki. A valós *képviselőt* határozottan meg kell különböztetni a *színlelt szerződő féltől*. A képviselő eljárása során a képviselt személy akaratából, annak nevében és javára jár el. Ellenben a színlelt alany látszólag a saját nevében és a saját javára köti meg a szerződést, valójában

¹⁷⁴ BGH.NJW 2000,3127,V. 26.5. 2000-V ZR 399/99;

azonban létezik egy mögöttes kapcsolat, amely alapján egy fel nem tüntetett, leplezett személynél állnak be a joghatások. Az első esetben az ellenoldali szerződő fél, és a képviselő is tudja, sőt kifejezetten fel is tüntetik, hogy a képviselt személy lesz ténylegesen a szerződő partner. Ezzel szemben az utóbbi szituációban mindkét szerződő fél tudja, hogy nem a színlelt alany lesz a szerződés alanya, mégis olyan látszatot teremtenek, mintha ő szerződne, miközben a valós szerződő személyét eltitkolják.

A következő elhatárolást igénylő probléma az *alanyszínlelés, a képviselet és a stróman ügyletek* kérdésköre. Az alanyszínlelés és a képviselet közötti különbséget az előbbieken már érintettük, most azt nézzük meg, miben különböznek ezek a *stróman* ügylettől. Stróman ügyletről beszélünk akkor, ha valakit bábként előretolnak, hogy saját nevében, de az őt „hátról mozgató”, irányító, nem látszó személy gazdasági érdekében megszerezzen egy jogot, és ezt gyakorolja is. Ebben az esetben mindkét szerződő fél valóban kívánja a joghatás beálltát.

A stróman-ügylettel látszólag azonos szituációról van szó akkor is, amikor színlelt alany alkalmazásával három személy színlelt ügyletet hoz létre. Pedig ebben az esetben egészen más a helyzet: mindhárom személy azt akarja, hogy a nyilatkozat ugyan megfeleljen az objektív tartalmi és formai feltételeknek, de az ehhez kapcsolódó tényleges gazdasági következmények elmaradjanak, s a szerződő felek vonatkozásában a nyilatkozat jogi következményekkel ne járjon (a színlelt alany valóban csak bábként van jelen).

Az *olasz jogirodalom* is hangsúlyosan megkülönbözteti az alanyszínleléstől (*interposizione fittizia di persona*), és a valós *képviselet*től (*interposizione reale*) az ún. *indirekt képviseletet*. Utóbbi megjelölés gyakorlatilag a stróman-szerepkört takarja. Indirekt képviseletről beszélhetünk például akkor, ha a vevő, aki valamilyen okból nem kíván a szerződésben szerepelni, megbíz egy másik személyt, hogy az kösse meg a saját nevében a kontraktust. Az eladó „tudatlan”, nem tudja, hogy valójában van egy effektív megállapodás a szerződés szerinti vevő és egy háttérben rejtőző harmadik személy között, hogy a megszerzett javakat, illetve jogokat a névleg szerződő majd átruházza megbízójára. Ez nem színlelt ügylet. Az olasz jog arra az alanyszínleléssel megkötött szerződéseknél bekövetkező szituációra, amikor a felek között a leplezett ügylet válik érvényessé, azt a fordulatot használja, hogy a valóság felülkerekedik a látszaton, vagyis a tényleges ügylet színlelés esetében köti a leplezett alanyt és a szerződő felet. Az indirekt

képviselet, illetve a stróman-ügylet esetében ilyen nincs, a szerződéskötésben résztvevő személyek valós ügyleteket bonyolítanak le.¹⁷⁵

További elkülönítendő esetek az alanszínlelés, illetve az *álképviselet*. Utóbbi esetben az álképviselő a „képviselt” és az ellenoldali szerződő fél tudta nélkül tünteti fel magát úgy, mintha képviselő lenne, és jár el képviselői minőségben. Az álképviselő eljárása esetén a „képviselőnek,, nincs a képviselttől származtatott jogosultsága arra, hogy az ügyletben helyette eljárjon, és az utóbb nem hagyta jóvá az eljárását.

Míg színlelés esetén mindhárman tudják, hogy a szerződésben feltüntetett egyik fél csak egy színlelt alany, az álképviseletnél az álság ott jelentkezik, hogy a szerződő személy az álképviselőt valós képviselőnek hiszi, s ráadásul maga a „képviselt” sem tud az eljárásáról. Itt joggal merül fel az a kérdés, hogy egyáltalán létrejön-e szerződés, akkor, ha valaki más helyett annak tudta nélkül szerződik. Felvethető, hogy a „képviselt” személy szerződési akaratának hiányára tekintettel az ilyen szerződés létre sem jött. Ilyen megfontolással viszont az akarathiánnyal összefüggő okok miatt érvénytelen szerződéseket is indokolt lenne létre nem jöttek tekinteni.

A Tervezet az álképviselet esetére az érvénytelenség alkalmazását látja indokoltnak, hiszen amellet, hogy ezzel a jóhiszemű szerződő fél, és a kívülállók érdekeit védelemben részesíti, lehetőséget ad annak a szabálynak az alkalmazására is, mely a szerződést érvényesen létrejötnek tekinti, ha a képviselt azt utóbb jóváhagyja. Valójában ilyen esetben az akarat utólagos pótlásával találkozunk. A szerződés megkötésének pillanatában a szerződő fél akarata még hiányzik, ezt utóbb pótolja, s ezzel mintegy kiküszöböli a szerződés érvénytelenségi okát.¹⁷⁶

Mivel a Ptk. az álképviselő által kötött szerződések jogi sorsáról nem rendelkezik, jelenleg a gyakorlat azt hol semmisnek- azon belül is más-más okokra hivatkozva-, vagy nem létező szerződésnek tekinti.¹⁷⁷ A semmisség alapja egyfelől a szerződéses nyilatkozat kinyilvánításának hibája, hiszen azt olyan személy tette meg, akinek erre nem volt jogosultsága. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy mivel akarathiány áll fenn a „képviselt” személy oldalán, a semmisségi okok csoportosításában az álképviselet az akarathiányos semmisségi okok közé önállóan is besorolásra kerülhet.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Torrente, 146-148. p.

¹⁷⁶ BH. 2005. 21.

¹⁷⁷ Bodzási Balázs: Az álképviselet legújabb bírói gyakorlatának elemzése, Themis, ELTE, 2005. június. 4-17. 5.p.

¹⁷⁸ Bíró, 352-53. p.

A színlelt szerződés és a képviselet kapcsolatának vizsgálatához szorosan hozzátartozik az egyik leggyakoribb kerülő ügylet, a *fiduciárius* ügyletek elhatárolása is. Ezeket a jogirodalomban betöltött különleges szerepük miatt külön címszó alatt, külön fejezetben tárgyaljuk.

8. Joghatás és színlelés

A szerződés legalább két fél joghatás előidézésére irányuló kölcsönösen egybehangzó megengedett akaratnyilatkozata.

A joghatás és a színlelt ügylet kapcsolata olyannyira preferált nézőpontja a színlelt ügyleteknek, hogy pl. az Alapelvek nem is a szerződés érvénytelenségénél, hanem a Tartalom és joghatás címszó alatt tárgyalja a színlelés esetét. A CC. például pedig kifejezetten a joghatás szempontjából közelít a színlelés esetköréhez, külön cím alatt vizsgálva az egyes alanyokra gyakorolt hatását.¹⁷⁹

A szerződéshez kapcsolódó joghatás kizárása a színlelt ügyletek egyik legkarakterisztikusabb, leginkább meghatározó vonása. A színlelt szerződések megkötésekor a felek színlelő szándéka arra terjed ki, hogy kölcsönösen, egybehangzóan megtett akaratnyilatkozatukhoz a belső viszonyukban ne kapcsolódjon joghatás. Ha pedig a joghatást - ami egy szerződéshez kapcsolódó, jogilag elérni kívánt cél (pl. adásvétel esetében a tulajdonjog átruházása) -, nem akarják, akkor valójában magát a szerződést sem: nyilatkozataik, még ha akaratlagosak is, csak látszólagosak. Ugyanakkor a felek pontosan azért színlelnek, mert - ugyan a belső viszonyban nem a színlelt ügyletnek megfelelő következményeket kívánják - kívülre bizonyos jogkövetkezmények bekövetkeztét mégis így kívánják elérni, megcélózni.

A joghatás beálltának nem akarására vonatkozik a felek színlelésre vonatkozó megállapodása is, melyben egymás között tisztázzák, hogy valójában nem kívánják a nyilatkozat tartalmához egyébként kapcsolódó joghatásokat, illetve, hogy melyek azok a hatások, amelyek a leplezett ügyletből eredően ténylegesen be fognak állni közöttük.

Az, hogy esetleg van egy valós szerződéskötési szándék, amire abból a célból építenek rá egy leplező ügyletet, hogy az ahhoz kapcsolódó valamely következmények (pl. kevesebb illeték fizetése) beálljanak, az még nem jelenti azt, hogy belső viszonyukban a szerződéshez kapcsolódó rendszerinti joghatásokat is akarják. Pontosabban: belső viszonyukban tudják, hogy a látszólagos

¹⁷⁹ CC. Libro Quarto: Delle obbligazioni. CAPO.X. Delle simulazione. Titolo: Dei contratti in generale. Art. 1414 Effetti della simulazione tra le parti (A színlelés hatása a felek között) „Il contratto simulato non produrre effetto tra le parti.”, vagyis „a színlelt szerződés nem eredményez joghatást a felek között”.

„A felek mind a ketten akarják a szerződési nyilatkozatot, de az ehhez fűződő joghatást, gazdasági hatást már nem akarják...más joghatást, más gazdasági hatást akarnak...az ehhez szükséges nyilatkozatokat azonban mellőzik. (Pl férj és a feleség összejárásának fedezeti alap elvonására, s ezért adásvételi szerződést kötnek, bár valójában nem az ehhez fűződő, hanem az ajándékozáshoz kapcsolódó joghatást kívánják) Torrente, 141-142. p.

ügyletben feltüntetett elem csak kívülre kerül felmutatásra, a belső viszonyra más az irányadó (pl. valójában nem a kevesebb - feltüntetett - vételárát kell átadni, hanem azt, ami a valós megállapodásuknak megfelel.)

A cél elérése érdekében ügyleti nyilatkozataikat helyesen teszik meg, de tudatosan nem fognak a szerződésnek megfelelő magatartást tanúsítani egymással szemben, hacsak nem a látszat kedvéért. Például átadják az adásvételi szerződésben szereplő dolgot, de azzal a kikötéssel, hogy erre csak mások megtévesztésére, a látszat megerősítésének érdekében van szükség, valójában az átvevő nem szerez tulajdonjogot.

Tóth Lajos megfogalmazásában ilyenkor „a nyilatkozati akarat jó és mégsincs joghatás, mert némely az akarat mögött álló lelki jelenségek (tréfa, színlelés) indokolják a joghatás elmaradását.”¹⁸⁰

A színlelt szerződésnél teljesen hiányzik a felek által elérni kívánt joghatás, mint szerződéskötési cél. Ilyenkor a felek vagy a szerződéssel kívánnak védekezni valamely kötelezettség teljesítése ellen, menekülni igyekeznek valamilyen kötelezettség elől (pl. adózás megkerülése ingatlan adásvételnél), vagy így próbálják valamilyen érdeküket kielégíteni. A látszólag feltüntetett szerződést teljesen szabályos, megengedett ügyletként kötik meg.

A szerződéskötési szándék nélkül kötött színlelt szerződések köre viszonylag szűk. Alapvetően a színlelést a felek valamely szerződés vagy szerződéses elem *leplezésére* használják fel. Ekkor az a kérdés, hogy mi jellemzi az elérni kívánt joghatást? Az kétséget kizáróan megállapítható, hogy ilyen esetekben a szerződés klasszikus definíciójában említett joghatás teljesen átértékelődik, egészen más színezetben tűnik fel. A felek ugyanis valójában egy leplezett joghatás bekövetkeztét kívánják, ami viszont a leplezett ügylethez kapcsolódóan lehet megengedett, és nem megengedett is. „A felek a palástolt ügyletet többnyire azért burkolják színlelt ügylet formájába, mert a palástolt ügylet tárgyánál fogva törvénybe ütközik. (Pl. színleges szolgálati szerződés házasságközvetítési díjkövetelés palástolására; adásvétel ingó zálogjog palástolására, úgy, hogy az ingók az elzálogosító birtokában maradnak.) Lehetséges azonban, hogy a palástolt ügylet megengedett, és a felek nem a törvény megkerülése érdekében, hanem más célból kívánták eltakarni. Ilyenkor a palástolt ügylet lép érvényesen a színlelt ügylet helyére. (Pl. adásvétel csere palástolására, színleges kölcsönszerződés hozomány jelzálogi biztosítása céljából.)”¹⁸¹

¹⁸⁰ Tóth, 170. p.

¹⁸¹ Szladits, 144. p.

Amennyiben a leplezett szerződés *nem megengedett* célra irányul (pl. jogszabályba ütközik, ld. külföldi állampolgár magyarországi termőföld-szerzése), az elérni kívánt joghatás is a meg nem engedett kategóriába kerül. A szerződés érvénytelen lesz, és a felek között sem a színlelt, sem a leplezett ügylet nem fejtheti ki joghatását.

Az előzőekkel szemben a *megengedett célra* irányuló leplezett ügyleteknél valamilyen okból a felek helyesebbnek látták a színlelést, de a palástolt szerződés teljesen szabályos, „hibátlan” ügylet. Ennek megfelelően az ehhez kapcsolódó joghatások, így természetesen a színleléssel esetlegesen elkerülni kívánt következmények is beállnak: pl. az illetékfizetés a leplezett értéknek megfelelően módosul.

II. A színlelt szerződés érvénytelensége

1. A színlelés és egyéb érvénytelenségi okok

A színlelést, mint az egyik semmisségre vezető érvénytelenségi okot, jellegének, szerepének közelebbi megértése érdekében célravezetőnek tűnik összevetni a többi érvénytelenségi okkal, különösen az egyéb akarati hibákkal.

A) Az akarathibák¹⁸²

Megtámadhatóságot eredményező akarathibák

a) Tévedés

A tévedés a szerződés megtámadhatóságát eredményező érvénytelenségi ok. Tévedés címén akkor támadható meg egy szerződés, ha azt a másik fél okozta, vagy felismerhette, és lényeges körülményre irányul. A tévedés akkor minősíthető „lényeges körülményben” fennállónak, ha valamely ténybeli körülményre vonatkozik, és megállapítható, hogy a szerződéskötési akaratot olyannyira befolyásolta, hogy az adott fél nem is kötötte volna meg a szerződést, ha nem lett volna tévedésben.¹⁸³ Ebben az esetben az akarati probléma abban áll, hogy legalább az egyik fél tudata nem fogja át a szerződés valós tartalmát. Nem ilyen szerződést akart kötni, s erre csak utólag, a szerződés megkötését követően jön rá. Ennél fogva ez az akarati hiba nélkülözi a tudatosságot.¹⁸⁴

Amikor az egyik fél úgy szerződik téves tudattartalommal, hogy tévedését a másik fél **okozta**, vagy **felismerhette**, tévedésbe *ejtésről*, illetve tévedésben *tartásról* beszélhetünk. Az, hogy például *A* és *B* személy szerződésénél *A* **felismerhette** *B* tévedését, kétféleképpen is értendő:

¹⁸² Értve alatta a szűk értelemben vett akarathibák és -hiányok együttesét.

¹⁸³ Nem színlelést, hanem tévedést állapított meg a bíróság akkor, amikor felperes alpereseknek kölcsönt nyújtott, s azok lejáratkor nem fizették vissza, mivel a kölcsöntartozást tartozásátvállalással tőlük átvették. (Sőt, ezeket az átvállalásokat előre meg is kötötték.) Valójában a felperes nem is a kölcsönvevőknek folyósított, hanem a tartozásátvállalóknak. A kölcsönvevők abban voltak tévedésben, hogy a felperes érvényes hozzájáruló nyilatkozatokat tesz a tartozások átvállalásához, ezt azonban az nem tette meg. Alperesek, ha nem lett volna az átvállalás, meg sem kötötték volna a szerződést. (BH. 2001.29.)

¹⁸⁴ Ptk. Tervezet.5:69. § [Akarathiba ingyenes szerződés esetén] Ingyenes szerződés esetében tévedés, téves feltevés vagy harmadik személy részéről történő fenyegetés címén a szerződést akkor is meg lehet támadni, ha e körülményeket a másik fél nem ismerhette fel. A Javaslat a fennálló joghoz hasonló kivételes szabályt állít fel az ingyenes szerződéseknél felmerülő akarathibák megítélésére. A Javaslat –az ingyenes szerződések sajátosságaira tekintettel– továbbra is fenntartja a Ptk. 210. § (5) bekezdését.

- Lehetséges, hogy *A* valójában tudott *B* tévedéséről, de azt nem ő okozta, hanem *B* önmaga esett tévedésbe, vagy tévedését egy harmadik *C* személy okozta.
- Olyan helyzet is előfordulhat, hogy *A* felismerhette volna, hogy *B* tévedésben van, ha kellően körültekintő.

A színleléssel ellentétben **tévedésnél** a felek nem a külvilággal, hanem egymással szemben viselkednek megtévesztően, magatartásuk iránya nem a külső, hanem a belső jogviszony. A tévedés mindenképpen a szerződő fél magánérdekének sérelmére irányul, s minden esetben az ügyleti akaratot befolyásolja. A másik félnél történik a téves tudattartalom kialakítása, vagy annak megtartása, nem pedig a külvilág, a kívülállók kerülnek tévedésbe. A tévedő személy mindenképpen „nem tudatos akarathiánnyal” köti meg a szerződést. Ez a helyzet határozottan eltér a színleléstől, ahol a felek mindegyike minden lényeges tényállási elemmel, körülménnyel tisztában van, azokat valamennyien pontosan ismerik, ugyanakkor ezek olyan jelentéstartalommal bírnak számukra, amely arra ösztönzi őket, hogy (közös, teljes akarategységben) a valós akarategységüktől eltérő álszerződést közvetítsenek a külvilág számára.

Amikor **mindkét fél tévedésben van**, a tényállás közelebb áll a színlelt szerződéshez annyiban, hogy a tudati hiba mindegyik oldalon fennáll, így az kétoldalúnak nevezhető. Viszont itt ez csupán azt jelenti, hogy egy kérdést mindketten hibásan ismernek. Mivel ezzel nincsenek tisztában, kizárható, hogy tudatos akaratuk lenne arra vonatkozóan, hogy a szerződéskötéssel a „harmadikok” felé mást mutassanak, mint valós szándékuk. Érdekes eset, amikor a felek pontosan abban vannak tévedésben, hogy a leplezett szerződés jogszabályba ütközik, vagy más okból érvénytelen lenne, és ezért színlelnek, ilyenkor megállapodásuk tartalmát a leplezett szerződés alapján kell megítélni.¹⁸⁵ Mindkét fél tévedése mellett létrejött ügyletek esetében is feltétel, hogy a tévedés lényeges körülményben álljon fenn, vagyis olyan elemet érintsen, amely az ügyletkötési akaratra hatással van. (Közös feltevés, pl., hogy az adásvétel tárgyát képező kép híres festő festménye, vagy ingatlan adásvételénél nagyobb a telek, beépíthető, stb.) Míg a közös feltevés okot ad a megtámadásra, az egyoldalú rejtett indok -ami lehet egy egyoldalú feltevés is - csak akkor, ha a tévedés megtámadási ok tényállásába beilleszthető.

Mivel a szerződés megtámadására csak a kinyilvánító félnél fennálló nem tudatos -tehát a tévedés, megtévesztés, fenyegetés folytán kialakult- akarathibák adnak lehetőséget, a titkos

fenntartás, mint egyoldalú, ám tudatos akarathány, közömbös. A titkos fenntartás abban különbözik az elhallgatással okozott tévedéstől, hogy ez utóbbi a másik fél *tudatára hatást* gyakorol, vagyis *szerepe van* a másik fél tévedésének kialakulásában, illetve fenntartásában.

A titkos fenntartástól, rejtett indoktól meg kell különböztetni az indokban való tévedést. Ha a szerződéskötés indoka, motívumai tekintetében a fél tévedésben volt, ez az ingyenes szerződések esetében megalapozza a megtámadhatóságot. Ilyenkor a tévedő fél egy olyan körülményből von le helytelen következtetést, amely őt az ügyletkötésre indította. Vonatkozhat a tévedés fennálló (téves feltevés), illetve jövőben beálló eseményre (meghiúsult várakozás) is. Az indokbeli tévedés csak az ingyenes ügyleteknél és a kölcsönös tévedésnél bír jelentőséggel.¹⁸⁶ A kölcsönös téves feltevés mindkét fél részéről megtámadáshoz vezethet, ha mindkettőjük akaratát ugyanaz a hamis feltételezés alakítja, anélkül, hogy színlelésnek minősülő tudatosság bármelyikük magatartásában fellelhető lenne.¹⁸⁷

b) Megtévesztés

A tévedés egy minősített esetének tekinthető a megtévesztés. Ez akkor valósul meg, ha az egyik fél *szándékosan* okozza a vele szerződő partner tévedését, vagy magatartásával akaratlagosan megtartja őt téves tudatában, esetleg tudomása van arról, hogy az ellenoldali fél tévedését egy külső harmadik szándékosan okozta. A megtévesztett gondatlansága, vagyis az, hogy kellő körülményekkel felismerhette volna a megtévesztést, nem akadályozza a megtámadást. A megtévesztés közelebb áll a színleléshez annyiban, hogy legalábbis az egyik oldalon fennáll a tudatos, szándékos megtévesztő célzat, viszont ez a magatartás ekkor mindenképpen a másik fél sérelmét célozza meg, magánérdeket érint. A másik félnél a megtévesztés eredményeként egy nem tudatos, egyoldalú akarathibával találkozunk.

A Ptk. Tervezet 5:67. § (1) külön nevesíti a megtévesztés tényállását:

Akit a másik fél szándékos magatartásával tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, a megtévesztés hatására tett szerződési nyilatkozatát megtámadhatja.

(Ezt a szabályt kell alkalmazni akkor is, ha a szerződő partner megtévesztése harmadik személy részéről történt, és erről a másik fél tudott, vagy tudnia kellett volna.)

¹⁸⁵ FPK. 1995/84

¹⁸⁶ Bíró, 154. p.

c) Pszichikai kényszer – fenyegetés

A fizikai, vagy pszichikai kényszer hatása alatt szerződő esetében nincs szó téves tudattartalomról: a fél tökéletesen tisztában van azzal, hogy nem akarátának megfelelő ügyletet kötni, de azt külső nyomásra, a körülmények által kényszerítve mégis megteszi. Az objektív körülmények készítetik arra, hogy olyan szerződésben legyen partner, amelyet szabad akaratából vagy egyáltalán nem kötne meg, vagy ha igen, akkor nem ilyen tartalommal. A másik oldalon ennél a tényállásnál is fennáll a szándékosság, a tudatos törekvés a presszionált fél szerződési akarátának meghajlítására. A kényszer hatása alatt kötött kontraktusok mindegyike érvénytelen, viszont a megítélésük nem azonos: a pszichikai kényszer alkalmazásával, fenyegetéssel „kierőszakolt” szerződések megtámadhatók, míg a fizikai kényszerítéssel létrehozott ügyletek semmiek. (fizikai kényserről ld. később „A semmisséget eredményező akarathányok” c.alatt)

A **fenyegetésnél** fellépő akarathibák felismeréséhez a tévedésnél, illetve megtevesztésnél követett megközelítéshez hasonlóan a felek belső kapcsolatának vizsgálatával juthatunk el. Az akarati hiba fenyegetés esetében abban áll, hogy a fenyegetett fél jognyilatkozatát valamilyen hátrány kilátásba helyezése miatt, illetve annak elkerülése érdekében teszi meg. Hogy a hátrányokkal történő fenyegetés személy szerint az ellenoldali szerződő féltől származik, vagy egy külső harmadiktól, akinek viszont erről a magatartásáról az ellen-oldal tud, a fenyegetett fél reakciója szempontjából közömbös: félelmében fogja megkötni a szerződést. A fenyegető magatartás mindenképpen jogellenes, még akkor is, ha a kilátásba helyezett hátrány realizálása nem minősül annak. A fenyegetés nemcsak akkor alapozhatja meg a szerződési nyilatkozat megtámadását, ha az önmagában jogellenes, hanem, akkor is, ha a szerződés megkötése céljából történő alkalmazása miatt jogellenes. (Pl. valakinek feljelentéssel történő megfenyegetése.) A kilátásba helyezett hátrány fenyegetheti közvetlenül a szerződő felet, de vonatkozhat akár egy harmadik személyre is, megítélése szempontjából csak a szerződőre gyakorolt hatása lényeges. A Ptk Tervezet nevesíti a fenyegetés és a kényszer esetét is. A fenyegetésről a következőket olvashatjuk¹⁸⁸:

Akit a másik fél fenyegetéssel vett rá a szerződés megkötésére, a szerződési nyilatkozatát megtámadhatja.

¹⁸⁷ Bíró, 156. p.

¹⁸⁸ Ptk. Tervezet 5:67.§

A szerződés semmisségét eredményező akarathiányok

a) Cselekvőképtelenség, korlátozott cselekvőképesség

Cselekvőképtelen és korlátozottan cselekvőképes személy nyilatkozata esetén az eddig tárgyalattól lényegesen különböző tényezők eredményezik az érvénytelenséget. Ekkor is akarathiány miatt lesz érvénytelen a szerződés, de egészen más okból kifolyólag. A Ptk. tervezet az első fejezetében, külön tárgyalja ezt a tényállást, azzal, hogy az indoklásban az akarathibákhoz tartozásáról külön említést tesz.

Itt találkozunk szerződési jogunk egyetlen relatív semmisséghez vezető tényállásával. A Ptk. 16/A.§-ának értelmében a megkötött ügylet semmisségére csak cselekvőképtelen, vagy korlátozottan cselekvőképes személy érdekében lehet hivatkozni. Természetesen ez a cselekvőképességük hiánya miatti semmisségi okra, és nem egyéb okra (pl. színlelés) vonatkozik. Mindazonáltal, ha valaki cselekvőképessége tekintetében a másikat megtéveszti,- quazi színlel a másik felé, megtéveszti azt - azért felelősséggel tartozik.¹⁸⁹ A forgalom biztonsága indokolja annak törvényi lehetőségét, hogy adott esetben akár a szerződés teljesítésére is kötelezhető legyen.¹⁹⁰

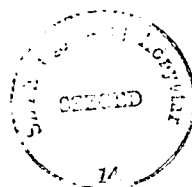
b) Fizikai kényszer

Azt a tényállást, amikor valakit fizikai kényszerrel vesznek rá egy szerződés megkötésére, a hatályos Ptk.-val ellentétben a Tervezet tételesen deklarálja. A szándékos, jogellenes magatartás ebben az esetben is a szerződő fél akaratát célozza meg. A kényszer azonban ekkor olyan fizikai ráhatást jelent, melynek eredményeképpen a szerződő fél belátásától, mérlegeléstől függetlenül *nem tud* akaratának megfelelően cselekedni. Itt tehát nem csak akaratot hajlító, hanem az akaratérvényesítést kizáró körülményről van szó. Ebből kifolyólag ennek a tényállásnak a törvényi megítélése is szigorúbb, mint a pszichikai kényszerítés, fenyegetés esetére előírt jogkövetkezmények. A fizikai kényszerítés is egyoldalú, az egyik szerződő fél részéről teljes akarathiányt eredményező semmisségi ok.¹⁹¹

¹⁸⁹ Ptk.13/B(2) „Aki cselekvőképességét illetően a másik felet megtéveszti, ezért felelősséggel tartozik, és felelőssége alapján a szerződés teljesítésére is kötelezhető.”

¹⁹⁰ Annak sincs ilyenkor akadálya, hogy a megtévesztett szerződő fél kérje a szerződés érvénytelenségének megállapítását, A szerződések joga. Szerk.: Petrik Ferenc, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp, 1993.

¹⁹¹ 5:67. § (4) A fizikai kényszer hatása alatt tett jognyilatkozat semmis.

A fizikai kényszer hatása alatt megkötött, és a színlelt szerződés között a fő kapcsolódás pont az, hogy mindkét esetben akarathiánnyal találkozunk.

Míg a színlelés érvénytelenséget eredményező esetében mindig mindkét félnél tudatos (szándékos) akarathiánynak kell fennállnia, addig a fizikai kényszerítéssel kiváltott akarathiány a kényszerített fél esetében nem szándékos (bár tudja, hogy valójában nem így cselekedne, ennyiben viszont tudatos), és csak az egyik félnél jelentkezik, a másik fél, vagy külső személy tudatos, szándékos magatartásának hatására.

B) Egyéb érvénytelenségi okok

A *megtámadhatósághoz vezető okok közül a szolgáltatás és ellenszolgáltatás feltűnő aránytalansága* említendő, hiszen ezzel összefüggésben indokolt különbséget tenni az ellenszolgáltatás színlelt meghatározása, és a valóban feltűnő érték-aránytalansággal kötött ügylet között. Sok színlelt ügylet megkötésénél éppen az is jelezheti a színlelést, hogy az a fél, aki a szerződés szerint feltűnően aránytalanul kevesebbet kap, nem támadja meg erre hivatkozva az ügyletet.

Színlelésnél a felek kétoldalú tudatossággal építenek a szerződésbe - pl. illetékcsoökkentés érdekében - a szóban forgó dolog valós értékénél kisebb összeget. A feltűnő érték-aránytalansággal megkötött ügylet esetében viszont ez a kétoldalú tudatosság hiányzik, a felek közös akaratától függetlenül (akár úgy is, hogy az egyik tisztában van a lényeges értékkülönbséggel) az egyik szerződő partner valóban kevesebbet nyújt, mint a másik. Nincs a háttérben meghúzódó olyan leplezett ügylet, amelynél a szolgáltatás és ellenszolgáltatás között ténylegesen nincs aránytalanság.

A semmisséghez vezető joghatásbeli hibákhoz kapcsolódó esetek közül kiemelendő a **tilos szerződések** köre. Ezek a szerződések jogszabályba ütköznek, annak megkerülésére irányulnak, vagy jó erkölcsbe ütközőek. Általában az első két eset oly módon kapcsolódik össze a színlelésben, hogy a jogszabály megkerülésének szándékával kötött színlelt szerződések célja pontosan egy jogszabályba ütköző (leplezett) ügylet palástolása. Ilyenkor a felek a jogszabály kijátszásához eszközként a színlelést használják.¹⁹² A leplező ügylet a színlelés okán, míg a

¹⁹² Ilyen például, ha a felek az uzsorás szerződés leplezésére kötnek színlelt kölcsönszerződést, színlelt adásvételi szerződést stb.

leplezett szerződés már a jogszabályba ütközés miatt lesz semmis. A színlelés adja a specialitást, a további tényállási elemet, ennek eredményeként emeli a Ptk. ezeket az ügyleteket a színlelt szerződések külön érvénytelenségi okcsoportjába. Az erre irányuló leplező ügyletek a tudatos akarathány, és nem a jogszabályba ütközés, illetve jogszabály-megkerülés okából lesznek semmisek. (Értelemszerűen a leplezett szerződés, mint - speciálisan - tilos szerződés lesz semmis.)¹⁹³

A jogszabály megkerülésre irányuló ügyletek célja pontosan az, hogy megkötésükkel olyan körülményt, jogi konstrukciót teremtsenek, amellyel el tudják kerülni egy számukra kedvezőtlen jogszabályi rendelkezés alkalmazását. Ahogy Szladits megfogalmazza: „Kerülő ügylet az, amely nem színlelve, hanem komoly ügylet alakjában akarja a törvény valamely tilalmát kijátszani (in fraudem legis agere)”¹⁹⁴ A fraudolózus ügyleteket - szemben a színleléssel - a felek a cél elérése érdekében - azok minden joghatásával együtt - kifejezetten akarják.¹⁹⁵

Az olasz jogban is felvetődik a színlelt és a kerülő ügyletek elhatárolása. Torrente véleménye szerint lényegét tekintve a felek a kerülő (fraudolózus) ügylettel egy, a szándékuknak megfelelő meghatározott jogi hatás nem közvetlen megvalósulását idézik elő. Mindig van egy praktikus cél, amelynek elérésére ehhez az indirekt megoldáshoz folyamodnak. A különbség a színleléshez képest egyértelmű: ezeket az ügyleteket a felek a kijelölt cél elérése érdekében *valóban akarják*. A színlelt ügylet nem felel meg az effektív szándéknak egyik fél vonatkozásában sem, az indirekt (kerülő) ügyletnél a valós akarat mindkét szerződő fél részéről fennáll. Közvetett úton mindkettő el akarja érni azokat a célokat, amelyek egy más jellegű ügylet közvetlen funkciói, hatásai lennének. Éppen ezért általánosságban elmondható, hogy az indirekt, kerülő ügylet önmagában egy önálló kategóriának tekintendő, amely *ha nem megengedett célokra irányul*, mindenképpen semmis lesz.

¹⁹³ Ha a felek, életjáradéki szerződésüket leplezendő, színleg tartási szerződést kötnek, azért hogy az eltartó jogosult legyen a lakásbérleti jog folytatására, ami a Ltv. rendelkezései szerint csak tartási szerződés esetén állhat fenn, akkor leplező szerződésük a színlelés -és nem a jogszabály-megkerülésének szándéka- miatt lesz semmis, a leplezett kontraktus azonban még érvényes lehet. Ha azonban a felek nem akarnak még életjáradéki szerződést sem kötni, pusztán a bérletet kívánják folytatni, és e cél érdekében kötnek látszólagosan tartási szerződést, akkor tulajdonképpen a bérleti jog ajándékozással kerülne a magát eltartóként feltüntető fél birtokába, ami pedig eleve jogszabályba ütköző. A szerződés ez esetben nem jogszabályt megkerülő, hanem jogszabályba ütköző szándék miatt semmis.

¹⁹⁴ Szladits, 145. p.

¹⁹⁵ A német bírói gyakorlat sem tekinti színleltnek a jogszabály megkerülésére irányuló szerződéseket, azok önálló tényállásként semmisek. (ld. Menyhárd I.14. p.)

Nem vitatható, hogy adott esetben a színlelt ügylet bírhat fraudolózus jellemzővel, hiszen a felek azért is színlelhetnek, hogy ennek eszközével a tételes jogszabályt megkerüljék. Ilyen esetekben többlettényállási elemet jelent a színlelés, hogy a felek szándéka kiterjed a látszat megteremtésére is. Ezen többlettényállási elem miatt alapvetően el kell határolni a kerülő ügyletektől, mivel ott az objektív látszatteremtés nem történik meg. A színlelésnél a látszatügylet joghatásait a felek nem akarják, míg a kerülésnél csupán egy olyan valós megoldáshoz folyamodnak, amelynek kívánt hatásaival meg tudják kerülni a számukra „hátrányos” rendelkezéseket.

A jogszabály megkerülésére irányuló ügyleteket a Ptk. is önálló tételként a tilalmazott ügyletek körébe sorolja.

Ptk.200. § (2) Semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Semmis a szerződés akkor is, ha nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik.

Így amennyiben megállapítható, hogy az ily módon kidolgozott jogi konstrukciókkal a felek valamely jogi tétel normáinak rájuk egyébként vonatkozó tételét kívánják megkerülni, az ügylet mindenképpen semmis lesz. A Ptk.Tervezet ugyanígy, továbbra is nevesíti a kerülő ügyleteket a tilos szerződések körében.¹⁹⁶

A **jóerkölcsbe ütköző szerződések** a tilos szerződések egy másik csoportját képezik. Egy kontraktus „erkölcstelenségének” megállapításánál nem a másik szerződő fél érdeksérleme vizsgálendő, hanem az, hogy *önmagában az ügylet társadalmilag elítélendőnek minősül-e*. A nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző szerződés konkrét jogszabályi rendelkezést nem sért, de a közfelfogást - az abban megjelenő erkölcsi normákat - súlyosan, kirívóan, nyilvánvalóan irritálja. A színlelés gyakran olyan magatartás a felek részéről, ami kimeríti a jóerkölcs sérelmét is. Gondoljunk csak itt arra, amikor a szerződő felek - igencsak elítélendő módon - olyan helyzetet próbálnak kialakítani, hogy egy külső harmadikat megfossszanak jogosultságaitól, őt megakadályozzák jogainak gyakorlásában (pl. elővásárlási jog kijátszása). Ahogyan a jogszabály kijátszására irányuló színlelés esetét nevezhattük jogszabályba ütköző szerződésnek is, hasonlóan

¹⁹⁶ Ptk Tervezet5:71. § [Tilos szerződés]

(1) Semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a tilos szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elémi kívánt joghatás megtiltása.

a más jogos érdekeit sértő színlelt ügyletkötést tekinthetjük egyfajta jóerkölcsbe ütköző szerződéskötésnek. Szigorúan hangsúlyozva, hogy még ha az adekvát jellemzőkkel rendelkeznek is, a színlelés miatt külön semmisségi okcsoportot képeznek. Vagyis ismételten megállapíthatjuk, hogy bár a színlelt ügyletek jóerkölcsbe ütköző elemekkel is bírhatnak, a harmadikak megtevesztésére irányuló színlelés, mint speciális magatartás alapján mégis külön semmisségi okot képeznek.

Azzal, hogy nem a valós szándékuknak megfelelő „üzenetet küldenek” a kívülállók felé, a színlelő felek már kimerítik a csalárd magatartás fogalmát, ami az esetek nagy részében már önmagában is elítélendő lehet. Nem szabad azonban megfedkezünk arról, hogy etikai szempontból nem minden színlelés elítélendő, esetlegesen jó erkölcsbe ütköző, hiszen vannak olyan esetek, amikor a feleket kifejezetten a jó szándék, pia causa vezérli. Ettől függetlenül, a kétoldalú, tudatos akarathány miatt ezek is semmis ügyletek lesznek. Nem osztjuk azt a nézetet, miszerint az ilyen ügylet - éppen a jogtalan sérelem-okozás hiánya miatt - már csak komolytalan, és nem tekinthető színlelésnek. Elhatárolási alapja a komolytalan ügylettől az, hogy a nyilatkozókkor úgy gondolják, a komolytalanság felismerhető, míg a színlelt szerződésnél a felek szándéka kifejezetten az, hogy a magatartása színlelő jellege ne legyen felismerhető. (ld. korábbi példát a halálos beteg ágya mellett kötött színlelt ajándékozásról.)

Menyhárd Attila „A jóerkölcsbe ütköző szerződések” című monográfiájában így vélekedik: „... a nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző szerződések semmisségét kimondó rendelkezés alkalmazási köre nem korlátozódik a szerződések tartalmának, vagy a felek céljának jóerkölcsbe ütközésére, ezért nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző szerződés lehet az is, amelynek megkötésére a másik felet csalárd, az általános társadalmi értékrend által elítélt módon vették rá. (Ezért ésszerű, hogy) amennyiben valamelyik fél a jog által meg nem engedett módon vagy mértékben való befolyás alatt köt szerződést, akkor ezt az ügyletet egyúttal jóerkölcsbe ütközőnek is tekintsük.”¹⁹⁷ (Menyhárd ezzel az elhatárolási kérdéssel alapvetően az akarathibák és a jóerkölcsbe ütköző szerződések kapcsolatának vizsgálatán keresztül foglalkozik, kiemelve az akarathibák köréből különösen a megtevesztést, és a jogellenes fenyegetést.)

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy tág értelemben kimeríti a jóerkölcs sérelmét az a magatartás is, amikor a felek együttesen, úgymond „előre megfontoltan” kívánják a kívülágot

¹⁹⁷ Menyhárd Attila: A jóerkölcsbe ütköző szerződések, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. (Menyhárd. II.) Ld. részletesebben erről vallott nézeteit 264-270. p. MenyhárdII

”kijátszani”, valamely önös cél elérése érdekében. Ugyanakkor csak egy igen tág kategorizálás eredményeként, mintegy az ilyen szerződésekre levetíthető egyik jellemzőként hozható kapcsolatba a színlelés a jóerkölcsbe ütközéssel, mint érvénytelenségi okkal. A differencia specifika éppen a színlelő, - vagyis a harmadik megtévesztésére irányuló közös szándékból tanúsított - magatartás megvalósulásában van, melyet lehet önmagában is erkölcstelennek tekinteni, de - és itt a másik kapcsolódási pont - az is lehet, hogy a színlelt kontraktus pontosan egy egyébként nyilvánvalóan jó erkölcsbe ütköző szerződést leplez.

Ezzel kapcsolatosan elgondolkodtató az a kérdés is, hogy hogyan minősíthető az olyan eset, amikor a színlelt ügylet megkötésére kényszerrel, fenyegetéssel, illetve megtévesztéssel vesznek rá valakit? Úgy véljük, ezekben az esetekben a színlelt szerződés szubjektív feltételeiként meghatározott tényezők komoly hiányosságára, illetve a két semmisségi ok egyes elemei keveredésére tekintettel a színlelés tényállása nem állapítható meg, ellenben a szerződés jó erkölcsbe ütközése megítélhető lehet.

(A másik, témánk szempontjából mindenképpen említést érdemlő semmisségi ok, az álképvisélet. Ld. erre részletesen az „Képvisélet és a színlelés” c. alatt.)

2. Nem létező, vagy érvénytelen a színlelt szerződés?

A)

A szerződés, mint jogi hatás előidézésére irányuló akarategység definiálása kapcsán régi időkre visszanyúló, sokat vitatott, klasszikus probléma az akarathibás szerződések nem létező, vagy érvénytelen minősítésének kérdése. Annak ellenére, hogy levezethető egy logikailag helytálló és elfogadható elmélet annak alátámasztására, hogy az akarathibában szenvedő szerződések nem létezőnek tekinthetők, ezt a kérdést a hazai magánjog és egyéb külföldi jogok is következetesen és hagyományosan úgy válaszolják meg, hogy a szerződés létrejön, és a felmerülő akarathiba az érvénytelenséget vonja maga után. Az alábbiakban ezzel a kérdéssel a színlelt ügyletekre fókuszálva foglalkozunk.

Az *abszolút színlelt* szerződések kapcsán az a sajátos helyzet áll elő, hogy mind a két félnél tudatosan, közös elhatározásból hiányzik a szerződéskötésre irányuló akarat. Valójában egyikük sem kíván szerződni (illetve a látszólagos ügyletet megkötni), nem kívánják a szerződéshez kapcsolódó joghatások bekövetkezését. Az akarathibák körén belül éppen ezért talán az *abszolút színlelt szerződéseknél* - illetve a *kétoldalú komolytalan* ügyletnél - lenne a leginkább elgondolkodtató a szerződés létrejöttének kérdésével foglalkozni. A felek szerződéskötési szándék nélkül, csupán látszólag állapodnak meg a szerződéskötésben, ezért talán joggal merülhet fel, hogy miért kell az abszolút színlelt szerződést létrejött ügyletnek tekinteni? A felek közötti méltányosság alkalmazása a szerződő partner védelme érdekében nem bír jelentőséggel, ugyanis gyakorlatilag a felek mindegyike tisztában van azzal, hogy nem kívánnak szerződni, akaratuk a megkötendő szerződés elemeire nem terjed ki. A felek belső, tudati, akaratiháttere olyan hiányosságban szenved, hogy ténylegesen a megállapodás nem is tekinthető igazi kontraktusnak. Nyilatkozataikat nem gondolják komolyan, sőt az ügylet háttérében a „nem szerződés”-re irányuló abszolút konszenzus húzódik meg.

Egy meghatározott cél elérése érdekében választott látszólagos szerződéskötés is vezethet azonban 3. személy sérelmére, vagy legalábbis a kontraktus léte hatással lehet külső személyekre is. Az ő érdekük lehet az, hogy a szerződés ne létezzen, de - más esetben - lehet, hogy éppen az kedvezőbb számukra, ha a szerződés érvényes.

Menyhárd Attila, a színlelt ügyletek nem létezéséről gondolkodva azt írja, hogy a színlelt szerződés valójában nem jön létre, mert a felek nem akarnak nyilatkozataikhoz, a látszat szerinti

szerződéshez joghatást fűzni. Véleménye szerint a szerződés nem létezése mellett szóló érv, hogy a színlelt szerződéshez a felek fogalmilag nem akarnak kötőerőt fűzni. A nem létezés és az érvénytelenné nyilvánítás közötti választás, abban az esetben, ha ennek következményei eltérőek, valójában a jogkövetkezményekről való jogpolitikai döntést jelenti.¹⁹⁸

Mivel a nem létező szerződésből eredő elszámolásra a jogalap nélküli gazdagodás és birtoklás szabályait kell alkalmazni,¹⁹⁹ amennyiben a színlelt szerződéseket nem létezőknek tekintenénk, esetükben is ezek a szabályok lennének alkalmazandók a felek belső elszámolási viszonyában. A színlelt ügyletek esetében a felek gyakran nem is adnak át egymásnak semmit, s így az elszámolás gyakorlatilag elmaradhat. A Ptk. Tervezet a jogalap nélküli gazdagodás elveinek beépítésével kívánja rendezni az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeit, amennyiben az eredeti állapot természetben nem állítható helyre. Így gyakorlatilag a jogkövetkezmények alkalmazása az érvénytelen és nem létező ügyletek esetében hasonlóképpen alakulna, vagyis a jogkövetkezmények tekintetében azok nem térnének el egymástól.

A relatív színlelés esetén a leplező színlelt ügylet semmisségének megállapítását követően a felek között egyébként érvényesen létrejött ügylet fejt ki joghatásait, illetve a felek között valóban létrejött szerződés nem a színlelés okán, hanem más okból lehet semmis, megtámadható, esetleg hatálytalan. S akkor a felek kapcsolatára ezek jogkövetkezményeit kell alkalmazni. Így a színlelt ügyletre joggal mondhatjuk, hogy az nem, csupán a valós akaratuknak megfelelő szerződés jön létre a felek között.

Ha az előbbiekkal a korábban rögzített fogalmi meghatározást kiegészítjük, akkor a következő de lege ferenda javaslatot fogalmazhatjuk meg.

(1) A színlelés a felek közös akaratából történő látszólagos szerződéskötés, mely alapján szerződés nem jön létre.

(2) Ha a felek szerződéskötési szándék nélkül színlelnek, a felek elszámolására a jogalap nélküli gazdagodás és birtoklás szabályai az irányadók.

(2) Ha a felek szerződéskötési szándék mellett színlelnek, a köztük létrejött leplezett ügylet önmagában ítélendő meg.

¹⁹⁸ Menyhárd I., 13-14. p.

¹⁹⁹ BH. 1995. 21., Legf.Bír.Gfv.I.30.117/2004.

Gondolatmenetünkkel érzékeltetni kívántuk, hogy a színlelt szerződések nem létezőnek minősítése mellett logikailag konzisztens módon lehet érvelni, és egy ilyen megközelítéshez illeszkedően is ellentmondásmentessé tehető a szabályozó-rendszer. Tisztában vagyunk azzal, hogy a színlelt szerződések érvénytelen ügyletként való minősítése a szerződési jog klasszikus hagyományaira épül, és ennek a kvalifikációnak az alkalmazása a gyakorlatban különösebb problémát nem jelent. Ugyanakkor a fenti fejtegetéssel mégis egy *dogmatikailag* és *logikailag* helyesebb út követésére kívánjuk a figyelmet felhívni. Véleményünk szerint az akarathibás ügyletek közül dogmatikai alapon szükséges és indokolt a színlelt, ehhez kapcsolódóan a kétoldalú komolytalan, és az álképviseléssel kötött ügyleteket a nem létező szerződések között kezelni, jogkövetkezményeik tekintetében pedig vagy a fenti szövegezéssel élni, vagy egyszerűen rögzíteni, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeit alkalmazzuk rájuk.

B)

A fenti jogdogmatikai kérdésen továbblépve, elfogadva, hogy színleléssel létező, de érvénytelen szerződések jönnek létre, más irányból is meg lehet közelíteni a problémát. A joggyakorlatban a konkrét esetek megítélésénél gyakran nehézséget okoz annak elbírálása, hogy az adott ügylet létre sem jött, vagy csak színlelt. Vajon milyen kritériumok alapján dönthető el egy problematikus ügylet esetében, hogy az nem létező, vagy színlelt? Szemben a fő kérdéssel, ami arra irányult, hogy „nem létező vagy érvénytelen-e a színlelt ügylet”?

Ilyenkor, ha jobban meggondoljuk, az vizsgálandó, hogy kölcsönösen egybehangzó-e a felek (látszólagos) akarata a látszatszerződés lényeges elemeinek tekintetében. Figyeltek-e a szerződés létrehozásánál arra, hogy a színleléshez kiválasztott ügylettípus szerint egység legyen köztük a látszólagos alanyok, a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás tekintetében? Szerepel-e a szerződésben minden olyan elem, amely az ügylet szempontjából valamelyik félnek lényeges, vagyis amely nélkül a színlelt kontraktust meg sem kötötte volna? Ha e kérdések valamelyikére nemleges a válasz, akkor -úgy véljük-, a látszatügylet nem jött létre. Ha viszont az ügylet az említett kritériumoknak eleget tesz, akkor a felek ezzel megteremtették a szükséges „látszatot”, s így egyéb szubjektív feltételek megléte esetén a színlelés megállapítható.

A **relatív színlelésnél** először a színlelt ügylet létrejötte vizsgálandó: pontosabban, hogy benne vannak-e azok a lényeges elemek, amelyek a létrejöttéhez szükségesek, s azok tekintetében

konszenzus áll-e fenn a felek között. A relatív színlelésnél általában keverednek a valós és látszólagos elemek. (Ritka, hogy a felek minden szerződéses elemet leplezni kívánnak.) Ha a látszólagos elemekben nem áll fenn az egybehangzás, de a valós megállapodás azt tartalmazza, akkor mondhatjuk, hogy a színlelés kérdése fel sem merül, és a felek tényleges akaratának, konszenzusának megfelelően ügyletjött létre. Ha viszont a felek a látszólagos ügylet elemeiben egyetértésben vannak, de a leplezett ügylet vonatkozásában a lényeges szerződéses elemek (pl. a színlelt vételárat rögzítették, de ténylegesen a vételárban nem állapodtak meg.) tekintetében nincs meg a konszenzus, akkor valójában a leplezett ügylet létre sem jött, és nincs a színlelt ügylet mögött vizsgálendő palástolt ügylet.

Az is előfordulhat, hogy a leplező szerződés érvénytelenségének megállapítását követően, a *leplezett szerződés relatív hatálytalan* lesz. A leplezett ügylet érvényes lenne, ám más tényállás jogi szankciója értelmében a szerződés relatív hatálytalan lesz. Ezzel a szituációval találkozhatunk pl. a fedezetelvonó szerződés relatív személyi hatálytalansága esetén (Pl. fedezetelvonási céllal kötött ajándékozás, melyet az illeték csökkentése érdekében adásvételnek tüntetnek fel), illetőleg az elővásárlási jog kijátszásakor (színlelt ajándékozási szerződés, amely mögött valójában adásvétel húzódik meg) is. Ekkor a látszólag megkötött ügyletek színlelés miatt semmisek, a mögöttük meghúzódó ügylet önmagában ítélandó meg. Ha ez a palástolt ügylet fedezetelvonó, vagy olyan adásvételi szerződés, amelynél nem hívták fel a jogosultat az elővásárlási jog gyakorlására, akkor előző a hitelezővel, utóbbi pedig az elővásárlási jogosulttal szemben - azok kérésére - relatív hatálytalan lesz. A szerződések vizsgálata során ugyanis - mivel a leplezett ügylet önmagában, külön ítélandó meg -, amennyiben nem merül fel a semmisség és a megtámadhatóság, még előfordulhat, hogy enyhébb jogi probléma, a hatálytalanság áll fenn. Ennek vizsgálatára csak a szerződés érvényességének rögzítését követően kerülhet sor, hiszen ha a szerződés érvénytelen, a hatályosság kérdése a továbbiakban fel sem merülhet.

3. A színlelt szerződés érvénytelenségének aspektusai

A) Semmisség vagy megtámadhatóság?

A színlelt szerződések a mindkét félnél meglévő tudatos akarathiány miatt semmisek lesznek. Ekkor a szerződés olyan súlyos "betegségben szenved", melynek - ha a szerződés létre nem jöttét nem is vonja maga után -, mindenképpen az érvénytelenség szigorúbb esete, a semmisség lesz a következménye. Ugyanakkor léteznek olyan nézetek is, melyek szerint a semmisség és a megtámadhatóság kettősén keresztül, az elérni kívánt cél alapján, differenciálttá lehetne tenni a színlelt ügyleteket:

Szalma József már hivatkozott tanulmányában ismerteti az akarati és a nyilatkozási teória híveinek eltérő viszonyulását a színlelt ügyletekhez. Míg előbbieket az akarathibás, megtámadható ügyletek közé kívánják azokat besorolni, addig a nyilatkozási elv követői - főként fraudolózus, törvénykerülő jellemzője miatt - a semmis, közrendsérelmes ügyletek közé helyezik.²⁰⁰

Menyhárd Attila hasonlóképpen vélekedik erről a kérdésről: "a színlelt szerződések kapcsán felmerül a kérdés, hogy ezt az ügyletet nem létezőnek vagy érvénytelennek tekintjük-e továbbá, hogy érvénytelenség esetén megtámadhatónak vagy semmisnek minősítjük-e...ha érvénytelenségben gondolkodunk, a szerződés színlelése gyakran jogszabály megkerülésére irányuló szerződést leplez, ez a színlelt szerződés semmisségét indokolja. A törvénykerülő szándék nélküli színleléshez ezzel szemben a megtámadhatóságot lenne indokolt kapcsolni."²⁰¹

A fentieket továbbvezetve úgy véljük, hogy bár ezek az alkalmazások mind az abszolút, mind a relatív színlelés esetén helytállóak lehetnek, mégis indokoltnak tűnik azokat különválasztva, ebben a megvilágításban további elemzéseket végezni.

Mindenekelőtt észre kell vennünk, hogy a fenti megközelítésben a színlelt szerződés attól függően lenne semmis, hogy a felek színlelését mi motiválta, nem csupán a felek tudatos akarathiánya miatt. Ez a felfogás az általunk eddig ismertetett szemlélettől gyökeresen eltérő: a színlelés jogkövetkezményeként *céljának* függvényében adódna az érvénytelenségen belül a semmisség, illetve a megtámadhatóság. Ezzel a színlelés mintegy kikerülne a tudatos akarathiány

²⁰⁰ Szalma, 15.p.

²⁰¹ Ld. még Szalma, 15. p. és Menyhárd I., 14. p. Ezek a megközelítések olyanok, mintha egyben kezelnék az egész konstrukciót, nem szétválasztva negotum simulatuma és dissimulatuma.

által determinált minősítés alól, további *normatív feltétellé emelkedne a motívum*, döntően ennek függvényében kellene az ilyen ügyleteket elbírálni. Vagyis a motívum, amit eddig nem is tekintettünk normatív elemnek, abszolút prioritást élvezne az egyéb meghatározó elemekkel szemben. Pontosabban egy színlelt ügylet nem csupán az akarat hiánya miatt lenne semmis, hanem mert törvénykerülő szándékkal hozták létre. Egyéb esetekben - ha az ügylet csak harmadik személy érdekeit sérti -, a kétoldalú, tudatos akarathiány ellenére a szerződés mindössze megtámadható lenne, vagyis csak feltételesen érvénytelen. Gyakorlatilag a felekre, és más érdekeltekre lenne bízva a szerződés érvénytelenné tétele, pontosítva: a szerződés egészen a megtámadásáig érvényes lenne.

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hova vezethet ez a megközelítés az abszolút és a relatív színlelésnél.

Abszolút színlelés esetében a felek szerződéskötésre irányuló akarata teljes mértékben hiányzik, ezért is merülhetett fel egyáltalán az a korábban ismertetett elképzelés, hogy az ilyen ügyletek esetleg nem létezőnek tekinthetők. A fenti elgondolás alapján, ha az így megkötött ügylet nem jogszabályba ütköző, akkor csak megtámadható lesz az abszolút színlelt ügylet is. Ezáltal az a furcsa jogi helyzet állna elő, hogy ugyan a felek akarata egyáltalán nem irányul a szerződéskötésre és annak joghatásaira (valójában nem is cselekednek annak megfelelően), szerződésük mégis érvényes lenne egészen addig, amíg az arra jogosult meg nem támadja. Dogmatikailag, a szerződéses akarat védelmét szem előtt tartva ezt a szituációt erősen vitathatónak érezzük, bár jogpolitikailag, szankcionális hatását tekintve kétségtelenül helytálló.

Relatív színlelésnél, ha a megkötött szerződési konstrukció jogszabályba ütköző, akkor emiatt semmis lesz, ha nem, akkor a fenti elképzelések alkalmazása esetén csak megtámadás eredményeként lehetne érvénytelen a leplező ügylet. Így a megtámadásig a felek között a leplező szerződés lesz érvényes, s nem a tényleges megállapodásnak megfelelő leplezett. A köztük levő kapcsolatot ez alapján kell megítélni, hiába létezne a háttérben az akaratuknak megfelelő jogügylet.

A leplező ügylet semmisségének megállapítása, vagy megtámadását követően a leplezett szerződés önmagában ítélandó meg. Ha az jogszabályba ütközik, akkor semmis lesz, ha pedig valamilyen megtámadási ok merül fel, megtámadhatóvá válik. Vagyis a fenti elgondolás és a jelenlegi rendelkezés a leplezett ügylet megítélésénél ugyanoda vezetnek.

Összefoglalva: a Szalma és Menyhárd által ismertetett elképzeléseknek megfelelően megközelítve a színlelt ügyletek megítélésében az akarathiány szerepe abszolút háttérbe szorulna a motivum prioritása következtében. A színlelés tényén túl előbbi további bizonyítása szükséges a sikeres semmisségre hivatkozáshoz, illetve a szerződés megtámadásához.

A fenti megoldások utat nyithatnak a színlelés jelenleginél differenciáltabb megközelítéséhez a színlelési cél vetületén keresztül. Jelenleg azonban a színlelt ügylet, függetlenül a motivációtól, a felek kétoldalú, közös tudatos akarathiánya miatt lesz semmis, amennyiben pedig mögötte egy valós ügylet húzódik meg, ez a rávonatkozó szabályoknak megfelelően, önmagában ítélendő meg.

B) A színlelt szerződések semmisségének eljárás-technikai vonásai

A színlelt szerződések az érvénytelenség súlyosabb következményét, a semmisséget vonják maguk után. „A semmisség az érvénytelenség abszolút megjelenési formája. A semmis szerződést nem kell külön megtámadni, hogy érvénytelenné váljék, hanem magában véve (ipso iure) érvénytelen.” A szerződés azért nyeri el ezt a súlyos minősítést, mert olyan nagyfokú hibában szenved, amit a jog nem tolerálhat, „nem tűrhet el”.²⁰² A semmisség általános jellemzője, hogy annak oka a **társadalmi érdeket**, a közrendet sérti. A felek színlelő magatartása a hatályos Ptk., és a Tervezet szerint is semmisséghez vezető körülménynek minősül, de nem is annyira annak társadalomra gyakorolt negatív hatása, mint inkább a szerződési jogban betöltött akarat szerepének kétoldalú tudatos, közös hiánya miatt.

A színlelt szerződésekre is értelemszerűen alkalmazni kell a semmisséggel együtt járó eljárás-technikai eszközöket.

A semmisséget a megtámadhatóságtól megkülönböztető egyik igen fontos vonás, hogy megállapításához **nem kell külön eljárás**. A színlelt szerződés ipso iure érvénytelen, arra peres előzmények nélkül is hivatkozni lehet. (Pl. versenyhatóság, adóhatóság, közbeszerzési hatóság eljárásában.)

A színlelt ügyleteket a bíróság **hivatalból** észleli. Az utóbbi időkben a szerződés semmisségével kapcsolatos eljárásjogi kérdések közül a bírói gyakorlatban gyakran felmerülő, és a

²⁰² Bíró, 348. p.

kodifikátorokat foglalkoztató egyik sarkalatos kérdés e hivatalból történő eljárás tartalmi kerete, mértéke. A korábbi felfogás szerint, semmis szerződés esetén a bíróságnak nem csupán az érvénytelenséget kell hivatalból észlelnie, hanem ilyenkor az érvénytelenség jogkövetkezményeit is hivatalból kell levonnia. A mára uralkodóvá vált felfogás szerint azonban a bíróságnak hivatalból csupán *észlelnie kell* a semmisséget, a jogkövetkezményeket csak valamelyik fél kereseti kérelmének benyújtása esetén alkalmazhatja. A semmisség „észlelése” a bíróságnak hivatalból kötelessége, de az érvénytelen szerződés jogkövetkezménye -hivatalból- csak az, hogy az alapján a törvény nem kötelezhet teljesítésre. Az ilyen irányban előterjesztett igényt a bíróság elutasítja.²⁰³ Ennek megfelelően a Ptk. Tervezet indoklása szerint „a bíróság a perben a szerződés semmisségét a felek erre irányuló kérelme nélkül, hivatalból veszi figyelembe. Erre a lehetőségre annak ellenére szükség van, hogy a kifejezetten a semmisség megállapítására irányuló kereseti jogot a Konceptió korlátozza. Más irányú (rendszerint teljesítésre irányuló) kereset esetében viszont helye van a semmisség bíróság általi hivatalból történő észlelésére. A Tervezet ezt a jogi helyzetet fenn kívánja tartani. Változtatni kíván az érvénytelenség következményeinek levonásával kapcsolatban: e tekintetben a bíróság az új Ptk. szerint csak kérelemre határozná. A hatályos jog szerint – legalábbis semmisség esetében – erre is hivatalból kerül sor.”²⁰⁴

A fentiek értelemszerűen a színlelt szerződésre is alkalmazandók. A színlelés esetében a hivatalból történő megállapítás az ügylet - színlelés tényéből fakadó - semmisségének megállapítására korlátozódik. (Pontosabban, relatív színlelés esetében a leplezett szerződés esetlegesen fennálló semmisségének megállapítása is feladata a bíróságnak.) A felek kapcsolatát, a jogkövetkezményeket már külön keresetben kért igény alapján kell rendezni.

A semmis ügyletre **bárki** hivatkozhat. Ez az alanyi kör azonban mégis behatárolt, mivel csak az tartozik bele, aki az érdekeltségét igazolni tudja, akinek valamilyen vonatkozásban köze van az ügylethez. (Pl. színlelt fedezetelvonás esetén a hitelező, színlelt adásvétel esetén az örökös, stb.) Különösen az elmúlt évtizedben találta magát szemben a bírói gyakorlat azzal a kérdéssel, hogy vajon a semmisségre történő hivatkozás „bárki” számára történő megnyitása keresetindítási jogot is jelent-e egyben? A Legfelsőbb Bíróság időközben általánossá vált gyakorlata ezt a rendelkezést - helyesen - úgy értelmezi, hogy a hivatkozási lehetőség nem jelent egyben

²⁰³ Ld. részletesen: Kemenes István: A szerződés semmisségének újabb gyakorlati kérdései, *Gazdaság és jog* 2001./10, 18-22. p.

²⁰⁴ Ptk. Tervezet indoklása, 88.p.

keresetindítási jogot is. Keresetindítási lehetősége (aktív perbeli legitimációja) *jogi érdekel* (*érdekeltséggel*) *rendelkező* személynek, továbbá perlési jogosultságot biztosító jogszabályi felhatalmazással rendelkező személynek -pl. a Ptké. 36/A. §-a alapján az ügyésznek- van. Ez a jogi megoldás – legalábbis az érvénytelenség perbeli megállapítására vonatkozó keresetindítási (kifogás-előterjesztési) jog tekintetében – nyíltan megszünteti a különbséget az érvénytelenség két alakzata: a semmisség és a megtámadhatóság között. Egyéb vonatkozásokban természetesen a különbségek fennmaradnak.²⁰⁵

A semmis szerződés érvénytelenségére tehát peren kívül bárki hivatkozhat, de keresetet (perbeli kifogást) az érvénytelenség megállapítására csak jogi érdekel (és ezért perbeli legitimációval) rendelkező személy terjeszthet elő.

(Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a színlelt szerződéssel kapcsolatos peres eljárások nagy részében éppen a felek azok, akik valamilyen oknál fogva - akár a köztük kialakult ellentét, vagy az ügyletthez társuló egyéb be nem kalkulált joghatás miatt - a színlelésre hivatkoznak. Ld.később.)

A semmisségre **határidő nélkül** lehet hivatkozni. Ez természetesen nem jelent időbeli végtelenséget, mivel a semmisségre is alkalmazandók az elévülés szabályai.²⁰⁶

²⁰⁵ Ptk. Tervezet indokolása. 67.p

²⁰⁶ Ptk. Tervezet, 5:64. § [Semmisség]

(1) A semmis szerződés a törvény erejénél fogva megkötésének időpontjától érvénytelen.

(2) A semmis szerződés érvénytelenségére – ha a törvény kivételt nem tesz – bárki határidő nélkül hivatkozhat. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli.

(3) A szerződés semmisségének megállapítása iránt peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik, vagy akit erre jogszabály feljogosít.

(4) Közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében az ügyész keresetet indíthat a szerződés semmisségének megállapítása, illetve a semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazása iránt.

III. A színlelés bizonyítása, megállapítása és jogkövetkezményei

1. A színlelés bizonyítása és megállapítása

A színlelt szerződések kapcsán talán a legnagyobb problémát az ügylet színlelt jellegének bizonyítása jelenti. Mivel a szimuláció a felek egymásba vetett feltétlen bizalmára épül, az ilyen „bensőséges” viszonyok között kialakult valós kapcsolat feltárása 3. személy számára komoly nehézségekbe ütközik, sőt olykor lehetetlen próbálkozásnak tűnik. Az alábbiakban áttekintjük, hogy ki jogosult a színlelt ügylet semmisségére hivatkozni.

A) Hivatkozás a színlelésre

A hatályos szabályok értelmében az ügylet színlegességére az ügylet által valamilyen módon érintett harmadik személy, de bármelyik, vagy mindkét szerződő fél is hivatkozhat.

- *Harmadik személy hivatkozása*

„Harmadik” a fentiekben kifejtettek szerint csak olyan személy lehet, akinek az ügyletkez kapcsolódóan valamilyen érdekeltsége van. Következésképp csak az nyújthat be keresetet a szerződés színlelt voltának megállapítására,

- akinek a színlelt szerződés megkötése következtében jogos érdekei sérültek,

*Ennek megfelelően nem hivatkozhat például a szövetkezeti tag a szövetkezet és a harmadik személy között létrejött szerződés semmisségére, ha a tagi érdekei nem sérülnek*²⁰⁷

- aki a színlelt megállapítása alapján jogosulti pozícióba kerülne,

Ilyen, ha egy színlelt szerződés az éppen hatályban lévő, bérleti lakásokra vonatkozó szabályok, vagy az ezek alapján kedvező pozíciót élvezők jogainak kijátszására irányul, például a lakás törvényes bérlője tartási szerződéssel átruházza bérleti jogviszonyát. Ebben az esetben hivatkozhat az aszemély a színlelésre, aki az érdekeltségét bizonyítani tudja, vagyis, aki a

²⁰⁷ BH. 2001. 233

*lakásbérletre vonatkozó szabályok értelmében jogosult lenne a bérleti jog folytatására, illetőleg a hatóság is.*²⁰⁸

- akinek a színlelés megállapításához kapcsolódóan követelési igénye van/lenne.

Ilyen lehet pl. az adóhatóság is, vagy a színlelő átruházó hitelezője.

- ***Valamelyik szerződő fél hivatkozása***

A valódi akaratnak megfelelő megállapodás sok esetben csupán a felek „gentlemen’s agreement”-jén alapul. Így gyakran csak a felek becsületén múlik, hogy például a színlelt szerződésben foglalt kisebb összeg helyett kifizetésre kerül-e a valódi megállapodásnak megfelelő vételár, vagy hogy egy színlelt tulajdon-átruházást követően a „birtokba került” fél él-e látszólag megszerzett „tulajdonosi” jogaival? Egészen addig, amíg a felek kötik magukat ehhez az elfedett megállapodáshoz, nem merül fel kettejük között jogi probléma. Ha viszont ellentétbe kerülnek, előfordulhat, hogy egyikük úgy ítéli meg, számára kedvezőbb a színlelt ügylet tényállásának feltárása. Ilyenkor a keresetet ő nyújtja be a másik féllel szemben (esetleg a leplezett alannal szemben).

Ilyen helyzet alakulhat ki például, ha a színlelt alanytól mégis be akarják hajtani a követelést, vagy ha a szimulált vevő a színleg eladott dolgon érvényesíteni akarja csak látszólag megszerzett jogait, s ez ellen az eladó csupán a színlelés feltárásával képes fellépni.

- ***Felek 3. személlyel szemben történő közös hivatkozása***

Maguk a felek is hivatkozhatnak harmadik személyekkel szemben a színlelésre. Ilyen esetekben azonban felmerül a szerződés érvényességében jóhiszeműen bízó harmadik személy védelme, akinek a színlelés miatt jogai sérülhettek, kára keletkezhetett. (Részletesebben tárgyaljuk a problémát később, a jogkövetkezmények elemzésénél.)

A semmis szerződésekkel szemben történő keresetindítás tekintetében a Koncepció elképzelése az volt, hogy az új Ptk.-ban tételesen rögzíteni kell, hogy „Aki a semmisség okát felróható módon idézte elő, a szerződés érvénytelenségére nem hivatkozhat.”

²⁰⁸ BH. 2002. 97.

Ezel a bírói gyakorlat és a jogirodalom alapján kívánták a *nemo turpitudinem suam allegans auditur* tételét „tüzetesíteni”.²⁰⁹

A Tervezetbe végül ez a tétel nem került be. Ez némileg indokolt is, hiszen a Ptk. jelenlegi szabályaiból annak kimondása nélkül ma is logikusan levezethető. A Ptk. 4.§ (4) bekezdés, második fordulata szerint: saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki sem hivatkozhat. Mivel ezt a tételt a Tervezet is tartalmazza, a fenti kizárás tételes kimondása valóban elhagyható, bár nem elhanyagolható kérdés, hogy ennek alkalmazása a gyakorlatban a semmisségrre való hivatkozásnál sajnos így jelenleg sem nyer alkalmazást.

Éppen ezért mi indokoltnak látnánk - ha már a fenti általános jelleggel nem is kerül beépítésre -, kifejezetten a színlelésre vonatkoztatva az új Ptk-ban tételesen rögzíteni az alábbiakat:

De lege ferenda:

A színlelt szerződést kötő felek a színlelésre jóhiszemű harmadik személlyel szemben nem hivatkozhatnak.

A felek közös színlelése esetén mindketten felróható magatartást tanúsítanak.²¹⁰ Mindketten felróható módon előidézik a szerződés semmisségéhez vezető okot. Éppen ezért nem látjuk méltányosnak, hogy utóbb erre jóhiszemű harmadikokkal szemben hivatkozzanak. A tételes rögzítéssel, - úgy véljük - némileg talán visszafogható a felek színlelt szerződés kötésére irányuló hajlandósága. Tehát a tétel gyakorlatilag mindkét szerződő felet kizárná a színlelt szerződés semmisségére joggal hivatkozók köréből.

Ugyanakkor egymással szemben a hivatkozás lehetőségét fenn lehetne tartani, hiszen a Ptk. és a Tervezet szövegezése alapján is: aki maga sem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, a másik fél felróható magatartására hivatkozhat. Más kérdés, hogy ennek a tételnek a színlelő felekre történő kizárása jelenthetné talán az igazi visszatartó erőt.²¹¹

²⁰⁹ Konceptió, 124.p.

²¹⁰ BH. 2002. 644.

²¹¹ Így ha valamelyikük például valóban be akarná hajtani a színlelt ügylet alapján őt látszólag megillető követelést, akkor a másik fél a színlelt ügyleten keresztül ki lesz szolgáltatva neki. Ennek megfelelően a szerződés színlelt voltára csak a kívülálló „harmadikok” hivatkozhatnak. Mindazonáltal érdekes kérdéseket vethet fel a konkrét esetek vonatkozásában. Ha például a színlelt alany hivatkozni akar a színlelésre, azt nem teheti meg, vagy ha valóban színlelt ügyletnek tekintjük „a munkaviszonyt leplező polgári jogi szerződéseket” a munkavállaló nem hivatkozhatna arra, hogy színlelt ügyletet kötöttek vele. (Az már nem jogi kérdés, hogy az ilyen jellegű hivatkozás jelenleg sem gyakori, mivel az érintett munkavállalók féltik az állásukat.)

Ügyészi hivatkozás

Az ügyész a közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében keresetet indíthat a szerződés semmisségének megállapítása iránt. A Tervezet szerint ezt a tételt az új Ptk.-ba be kell emelni. Az érvénytelenség megállapítása iránti perben nem kizárt az azonos perbeli pozícióban lévő felek egymás javára történő marasztalása. Tipikus eset, hogy az ügyész keresetet indít a semmisség megállapítására, és a jogkövetkezmények alkalmazása iránt. A színlelésben részt vevő felek ilyenkor egyformán alperesi pozícióban vannak, mégis előfordulhat, hogy az eredeti állapot visszaállítása során a bíróság az egyiket marasztalja a másik javára. (Pl. utóbbi időben gyakori az ügyész keresetindítása a munkajogi-polgári szerződések találkozásakor.)

B) A színlelt szerződésre utaló körülmények

A színlelt szerződés semmisségének megállapítására irányuló eljárásban a tényállás felderítéséhez *objektív és szubjektív* tényezők fennállásának bizonyítása is szükséges lehet. Valójában az eljárás célja, hogy alátámasztást nyerjen a felek tudatos akarathiánnyal történt látszólagos szerződéskötése. Alapvetően a külső, objektív jegyekből kell következtetni a felek szerződéskötéskor meglévő valós, szubjektív akaratára. Ha a felek között a színlelésre irányuló érdekazonosság továbbra is megmarad, akkor szinte csak ezeknek **külső elemeknek** a feltárására hagyatkozhat a kívülálló felperes.

Az, hogy valójában mit akartak a felek egy szerződés megkötésekor, tetszőleges szerződés esetében komoly bizonyítási nehézségbe ütközik.²¹²

²¹²Szászy-Schwarz nagyon találóan vezeti le a fél/felek szerződéses akaratának feltárásáról vallott nézeteit. „Ha egy szerződés tartalma vitássá válik a felek közt, mindegyik a maga ügyvédjéhez szalad, hogy a szerződés helyes értelmezését megtudja...a saját maga akaratát az ügyfél maga jobban kell, hogy tudja, mint ügyvédje. Van-e tehát értelme annak, hogy az ügyvéd mondja meg a félnek, mi volt az akarata? ... mindegyik fél természetesen azt akarja, ami reá nézve előnyösebb, a két fél érdeke többnyire ellentétes, ... vagy ami még gyakoribb, hogy a felek arra a vitás pont lehetőségére nem is gondoltak, és ezért e tekintetben nekik egyáltalánban semmi akaratuk sem volt .A felek akaratát tehát szintén többnyire fikció ... A joghatás valójában nem ehhez a szubjektív akarathoz fűződik. ... Minthogy pedig az, kihez...az ügyfél szól, az utóbbinak csak a kijelentését ismeri, belső akaratát pedig neki hozzáférhetetlen: reá nézve a kijelentésnek kell mértékadónak lenni és kell, hogy a kijelentésnek neki hozzáférhető értelmében meg is bízassék. A mértékadó nem az lehet, hogy a kijelentő magában mit akart, hanem amit annak, akihez a nyilatkozat címezve van, abból az összes kísérő körülmények tekintetbe vételével értenie kellett. A nyilatkozat ezen objektív értelme, nem pedig a nyilatkozó szubjektív akaratát az, amihez a joghatás fűződik.” Schwarz, Új irányok, 114-117. p.

Amikor a felek között később felmerülő jogvita ad okot arra, hogy maguk hivatkozzanak a színlelésre, könnyebb a helyzet, hiszen a belső kapcsolatot ismerő fél többnyire fel tudja tárni, melyek az állítását igazoló körülmények.

A színlelt ügyleteknél különös dominanciát kap a felek akarata a nyilatkozatukhoz képest, mondhatni, itt mintegy legyőzi a nyilatkozási elvet az akarati elv. Ekkor ui. a kifejezett nyilatkozat tényleges értelmezésére nem kerülhet sor, amiatt, mert valójában mindkét fél mást akart.

A színlelés bizonyítása már csak azért is az egyik legneuralgikusabb pont, mivel a szerződő felek ekkor kényesen törekednek a "tisztá" helyzet megteremtésére, hogy lehetőleg ne legyen olyan körülmény, ami a színlelést alátámasztaná, sőt, kifejezetten ügyelnek az objektív látszat megteremtésére.

A felek színleléskor az alábbi két irányba tevékenykednek

1. *A szabályos szerződés látszatának megteremtése.*
2. *A látszat alátámasztása egyéb magatartásokkal.*

Az első esetben a cél, hogy a kívülállókkal el tudják fogadtatni a színlelt ügyletet, azok azt valósnak tekintsék. A második ponthoz olyan cselekmények, nyilatkozatok tartoznak, amelyek tovább erősítik a szerződés megkötésének látszatát. Ezekkel a felek célja az, hogy véletlenül se keltsen gyanút az ügylet, vagy ha igen, az adott magatartás is igazolja, hogy valóban szerződtek. (Pl. dolog valós átadása, a látszólagos eladó bankszámláján a vételár elhelyezése, stb.) Ha a látszatügyletet megfelelően körülbástyázzák, szinte lehetetlen bizonyítani a színlelés tényét. Az eljárás csak akkor járhat sikerrel, ha valamelyik fél hivatkozik a szerződés színleltségére, vagy ha akár a felek hanyagságából, akár figyelmetlenségéből kifolyólag „rést lehet találni a pajzson”: pontosabban, nyitva hagytak egy olyan, a szerződés szabályos megvalósulásához kapcsolódó kaput, melyet a külsők megtévesztése érdekében gondosan be kellett volna zárni.

Tipikus példa a látszat megerősítését szolgáló cselekmény hiányára egy 1915-ben a Kúria elé kerülő eset, amikor a felek ajándékozást palástoltak adásvétellel, ám a vételár a hamarosan elhunyt eladó hagyatékában nem volt fellelhető, sőt annak más célra történő felhasználására sem volt bizonyíték. Ennek eredményeként került megállapításra az ajándékozást palástoló adásvétel színlegessége.²¹³

²¹³ Kúria 1915. dec.7.Rp.5841/1915.sz. Magánjogi Döntvénytár 92.p.53.eset.

Az alábbiakban vázlatosan említünk néhány olyan körülményt, amelyek a gyakorlatban a színlelés tényének megállapításakor relevanciával bírtak. A felsorolás természetesen nem lehet kimerítő, csupán a bírósági gyakorlatban leggyakrabban előforduló színlelést igazoló, leplezett szándékra utaló objektív körülményeket kívánja szemléltető jelleggel bemutatni. A felsorolt körülmények egyike sem vezet el önállóan a színlelés bizonyításához, inkább csak egy-egy konkrét eset elbírálása kapcsán jelzés értékűek, hiszen alapvetően több körülmény együttes mérlegelésével lehet eljutni a színlelés tényének megállapításához. Másrészről megjegyezzük, hogy minden cselekmény szigorúan az adott eset szempontjából mérlegelendő, ugyanazon jelenségből sem lehet minden esetben ugyanazt a körülményt kikövetkeztetni, körültekintően figyelembe kell venni az egyéb sajátosságokat is.

Színlelésre utaló jelek lehetnek:

- Ellenszolgáltatás átadása nem bizonyítható (pl. BH. 1984.446.). (Színlelt vételár: bizonyíthatóan többet adott át, mint a feltüntetett összeg.)
- A dolog birtokbaadása nem történik meg (pl.BH. 1986.37).
- Továbbra is a korábbi tulajdonos használja a dolgot (pl. BH. 1986.37).
- Terheket a korábbi tulajdonos viseli (pl. közteher, felújítási költségek).
- A szaporulatok a korábbi tulajdonoshoz folynak be.
- A szerződés tárgya bizonyíthatóan csak ideiglenesen került átadásra, majd visszakerült.
- Korábbi -vagy utóbbi- szabályos szerződés a felek között (BH. 1988.200).
- A felek cselekménye nem felel meg a szerződésben foglaltaknak (BH. 1988.200).
- Szerződésláncolat esetén az egyidejűség, a különböző ügyletek összefüggése, a megjelenő összecszerűség azonossága, nincs tényleges pénzmozgás (AEÉ1997/5).

A színlelést a semmisség megállapítása iránti perben az köteles **bizonyítani**, aki erre hivatkozik.²¹⁴ Ennek a személynek kell olyan alapossággal feltárnia a színlelés körülményeit, a felek akaratának hiányára utaló jeleket, hogy a bíróság egyértelműen a színlelés fennállására következtethessen.

²¹⁴ BH. 1996. 86.

*Így pl. az adásvételi szerződés írásban, teljes bizonyító erejű magánokirat formájában jött létre, s ezáltal a Pp. 196.§ (1) bekezdéséből következően a felperest terhelte annak bizonyítása, hogy a szerződő felek nem az okiratban foglalt nyilatkozatot tették, az abban foglaltak nem feleltek meg a felek akaratának, tehát a szerződés színlelt.*²¹⁵

²¹⁵ Zala Megyei Bíróság 3.Pf.21260/1999/4

2. A színlelés jogkövetkezményei

Már a korábbiakban is felvetettük azt az érdekes egybesést, hogy gyakorlatilag a színlelt ügyleteknél a felek akarata ugyanarra irányul, mint ami az érvénytelenség alapvető jogkövetkezménye: hiányzik a *célzott* jogi hatás a felek szándékából, az érvénytelenséggel pedig pontosan a célzott jogi hatás bekövetkezését kívánja a jog kizárni. A szerződéshez kapcsolódó jogi hatás már a felek akaratából elmarad, következésképp az érvénytelenség külön kereseti kérelemmel igényelhető jogkövetkezménye már csak a kialakult jogi helyzet tisztázását jelenti.

Ha semmis szerződés esetén a bíróság hivatalból csak a semmisség megállapítására szorítkozhat, az általa előírható jogkövetkezmény csupán annyi lehet, hogy a felek által célzott joghatás nem érhető el, az érvénytelen szerződés alapján előterjesztett igényt, mint alaptalant, a bíróság elutasítja. Ezen túl már külön kereseti kérelem alapján dönthet a bíróság az érvénytelenség jogkövetkezményeiről. Ebben az esetben a bíró akár el is térhet a kért jogkövetkezménytől, csak olyat nem választhat, amely ellen valamennyi fél tiltakozik. Harmadik személy (pl. hitelező) perindítása esetén az alperesi pozícióban lévő szerződő feleket a bíróság egymás javára is marasztalhatja.²¹⁶

Említést kell tennünk a Ptk. Tervezetében felvezetett új jogkövetkezmény-rendszerről is, hiszen ennek elemei a színlelt szerződésre is alkalmazásra kerülnek. Az elképzelések szerint a jogalap nélküli gazdagodás, mint jogkövetkezmény visszakerül az érvénytelenség körébe, s így az új Ptk. jogkövetkezményként már a jogalap nélküli birtoklás és gazdagodás szabályaival is operál.²¹⁷

A Tervezet - a hatályos joghoz képest több ponton történő változtatással - az alábbi tagolás szerint kívánja rendezni az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeit:

„- Érvénytelen szerződés alapján teljesítést nem lehet követelni. Ezt a következményt a bíróság a perben hivatalból is levonja, és ilyen irányú keresetet a fél önállóan (egyéb érvénytelenségi következmények iránti kérelem nélkül) is előterjeszthet.

- Kérelemre - az elévülés, illetve az elbirtoklás korlátai között - a bíróság elrendelheti az eredeti állapot helyreállítását, ha az természetben lehetséges, és ha a felek részéről kölcsönösen biztosított az *in integrum restitutio*.

²¹⁶ Civilisztikai kollégiumvezetők Balatonöszödön 2005.febr. 21-23. között megtartott országos tanácskozásán megvitatott kérdések.

²¹⁷ Ld. erre vonatkozóan részletesen: Vékás Lajos: Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás. Magyar jog 2003/7, 385-400. p.

- Az eredeti állapot helyreállításának elrendelésével egyenrangú alternatívaként lehetséges az érvénytelenségi ok bíróság általi megszüntetése, és a szerződés *ex tunc* hatályú érvényessé nyilvánítása.
- Akár eredeti, akár utólagos irreverzibilitás esetén jogalap nélküli gazdagodásként kell kezelni a bekövetkezett vagyonmozgás miatti (esetleg kölcsönös) igényeket. A gazdagodástól történt elesés következményeit speciális szabály rendezi..”²¹⁸

A továbbiakban a színlelt ügylet érvénytelenségéből fakadó jogkövetkezményeknek a felek belső viszonyában megnyilvánuló, illetve külső harmadik személyre gyakorolt lehetséges hatásait elemezzük.

A) Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek hatása a felekre nézve

a) Abszolút színlelés

A színlelt szerződés nem eredményez joghatást a felek között. Ezt egyébként sem akarták, úgyhogy ennek rájuk nézve nincs negatív kihatása, ugyanakkor természetesen az egyéb, esetleg elérni kívánt jogi hatások ugyanígy nem állhatnak be: pl. adófizetés alól történő mentesülés az ingatlanbevétel látszólagos ingatlan-adásvételi ügyletbe fordítása esetén.

Az abszolút színlelésnél, tekintve az érvénytelenség jogkövetkezményeit, az *eredeti állapot visszaállítása* általában nem okoz gondot. A felek valójában nem kívántak egymással szerződéses kapcsolatra lépni, ezért gyakran a tényleges szolgáltatás, illetve ellenszolgáltatás nyújtása elmarad. Ekkor gyakorlatilag előfordul, hogy nincs mit visszaállítani az eredeti állapotába, mivel az eredeti állapotot a felek a valóságban nem is módosították. Ha mégis, akkor kivételesen - a vissza nem fordítható, irreverzibilis kapcsolatoknál - a felek belső viszonyának rendezésére a *hatályossá nyilvánítás* lehetősége is felmerülhet. (Ezekre az esetekre a jövőben a jogalap nélküli gazdagodás szabályai lesznek alkalmazhatóak.) A színlelésnél az érvénytelenségi ok kiküszöbölése nem merülhet fel. Mivel a felek akarata utóbb nem pótolható, ezért ennek az eljárásnak az alkalmazása itt teljesen alaptalannak tűnik.

²¹⁸ Ptk. Tervezet indokolása 88.p.

(A korábban említett módosító javaslatunk eredményeként a színlelő felek az ügylet semmisségére, színlegességére ugyan nem hivatkozhatnak, de ha más kezdeményezők eljárása eredményeként a semmisség megállapítása megtörténik, ezt követően az tűnik praktikus megoldásnak, hogy a jogkövetkezmények levonását - más jogágakban is - keresettel már a felek is kérhessék. Így pl. az eredeti állapot visszaállítását, vagy jogalap nélküli gazdagodás címén a vagyoni helyzet rendezését.)

b) Relatív színlelés

Amennyiben a színlelés egy másik szerződés leplezését célozza, a színlelt ügylet akkor is semmis, viszont a felek közötti viszonyra még nem nyerhetnek alkalmazást a semmisség jogkövetkezményei, mivel ezt megelőzően még vizsgálat tárgyát képezi a felek akaratának megfelelő mögöttes jogviszony érvényessége is.

Gaál Sándor a semmisséggel összefüggő eljárásjogi kérdésekről szóló tanulmányában megállapítja, hogy a színlelt szerződésen alapuló perekben az a visszatérő tapasztalat, hogy a palástolt szerződés is semmis. Amennyiben a leplezett szerződés mégis érvényes, az nem jelenti azt, hogy a bíróságnak szükségképpen el kell bírálnia az ebből fakadó jogvitát. Ebben a tekintetben ugyanis a Ptk-nak a semmisség hivatalból történő megállapítására vonatkozó kitétele semmilyen formában nem érvényesül, így kizárólag a felek rendelkezésétől függ, hogy a bíróság foglalkozhat-e a leplezett szerződéssel.²¹⁹

Így a színlelt szerződések kapcsán - úgy véljük -, a hivatalból történő megállapítás az abszolút színlelés esetében a szerződés érvénytelenségének kimondására vonatkozhat, a jogkövetkezmények alkalmazása, a felek viszonyának rendezése viszont csak kereseti kérelemre történhet meg.

Relatív színlelésnél a hivatalból történő eljárás kiterjed a színlelt ügylet semmisségének megállapítására, és ezen túlmenően - amennyiben annak feltételei fennállnak - a leplezett szerződés semmisségének kinyilvánítására is. Annak megtámadhatóságával, esetleg érvényességével, hatálytalanságával azonban már érdemben nem foglalkozhat. Így a relatív színlelésnél, ha a leplező szerződés mellett a leplezett ügylet is semmis lesz, akkor a bíróság a továbbiakban - a semmisség rögzítését követően - a felek kereseti kérelme alapján bírálja el a

²¹⁹ Lásd részletesen: Gaál Sándor: Fórum - A semmisséggel összefüggő eljárásjogi kérdések (Complex Jogtár)

jogkövetkezményeket. A leplezett szerződés megtámadhatósága esetén hiába mondja ki a színlelt ügylet semmisségét, mivel a felek között egy érvényes kapcsolat létezik, egészen addig, míg az arra jogosult azt meg nem támadja. Vagyis a semmisségre hivatkozva még nem lehet a jogkövetkezmények levonását kérni, csupán a szerződés megtámadására van lehetőség, s majd ennek sikere esetén lehet az eredeti állapot visszaállítását, stb. megcélozni. (Amennyiben a szerződés érvényes, esetleg hatálytalan, akkor az ezzel kapcsolatos rendezéssel külön kereseti kérelem alapján fog a bíróság foglalkozni. Ennek során elrendelheti például, hogy a vevő a valós vételárat fizesse ki.)

Mind a magyar, mind a külföldi jogok rendelkezései értelmében a felek viszonyában az önálló megítélés alá eső leplezett ügylet rendelkezései alkalmazandók. A leplezett szerződés érvényessége abból fakad, hogy a jog támogatja a felek valós leplezett akaratát, és a tényleges kapcsolatot megmentve vizsgálja felül a szerződéses állapotot.

A jog a felek valódi akaratának megfelelően rendezi a jogviszonyt, nem pedig látszólagos nyilatkozataik szerint. (Ezzel itt kifejezetten az akarat elv kerül előtérbe.) „A palástolt szerződésnél a jogügyleti akarat kívánja mind a szerződést, mint "formát", mind a szerződést, mint "valóságot", annak joghatásaival. A színlelt szerződések esetében a jogügyleti akarat csak a szerződés "formájára" vonatkozik, a szerződéshez tartozó joghatásokat már nem öleli fel, ezeket már nem kívánja.”²²⁰

Gyakorlatilag palástolásnál a jog megmenti az ügyletet azáltal, hogy a felek valóságos akaratát, annak álnyilatkozat formájában történő kinyilvánítása ellenére, elfogadja, s ezt követően a szerződés szabályos ügyletként funkcionálhat a felek között.

Így ennek az lesz az eredménye, hogy a leplező szerződésre, annak semmissége ellenére, nem alkalmazzuk az érvénytelenség jogkövetkezményeit, mivel helyette az érvényes ügylet lép be. (Így a leplező szerződés, ahogy a korábbiakban kifejtettük, mint színlelt ügylet tekinthető akár létre nem jött szerződésnek is, s a csak a felek akaratának megfelelő tényleges ügylet létezik)

Az érvénytelenség jogkövetkezményei csupán a leplezett ügylet megítélésekor, egy másik érvénytelenségi ok kapcsán merülhetnek fel (pl. ha a leplezett szerződés jogszabályba ütköző).

²²⁰ Szalma, 14. p.

A leplezett ügylet megítélése

- **Magyar jog**

Ptk. 207.§ (5) ...ha más szerződést leplez, a szerződést a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

- **Német jog**

BGB.§ 117 Színlelt jogügylet (2) Amennyiben egy színlelt jogügylettel egy másik jogügyletet lepleznek, úgy a leplezett jogügyletre vonatkozó előírások kerülnek alkalmazásra.

- **Oszták jog**

916.§ ...ha (a színleléssel) egy másik ügyletet lepleznek, akkor azt annak valódi tartalma alapján kell megítélni.

- **Olasz jog**

Ha felek a színlelt szerződéstől eltérő szerződést akartak kötni, ha az egyéb formai és tartalmi előírásoknak megfelel, köztük a dissimulált ügylet fejt ki a hatását.

- **Alapelvek**

6.103. cikk- Színlelés

Ha a felek olyan színlelt szerződést kötöttek, amelynek szándéka nem a felek közötti tényleges megállapodásnak való megfelelés volt, úgy a felek közötti tényleges megállapodás érvényesül.

- **Kódex**

„155. cikk - Színlelt ügylet és titkos fenntartás

(1) ... ha (színlelésnél) a felek szándéka egy másik, leplezett szerződés megkötésére irányult- amennyiben a leplezett szerződésből annak szükséges tartalmi és formai követelményei kimutathatók, s ha (úgy a színlelt szerződés, mint a leplezett szerződés semmisségének terhe mellett) a színlelt szerződés nem a hitelező kijátszására, vagy a törvény megkerülésére irányult-, úgy ez az utóbbi szerződés lesz érvényes.

Láthatjuk, hogy a leplezett ügylet jogi megítélése abszolút egységes: a felek szándékának megfelelő szerződéses kapcsolatot a jog támogatja, jogi hatásának bekövetkezését engedélyezi.

A leplezett szerződés érvényességének feltételei

További kérdés, hogy a leplezett szerződésnek milyen feltételeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy érvényes legyen. A válasz nagyon egyszerű: minden olyan elvárásnak, amelyet más érvényes szerződésekkel szemben támasztanak, eleget kell tennie. A német, az oszták és a magyar jog

ezeket külön nem nevesíti, a CC. pedig általánosan úgy fogalmaz, hogy a *contratto dissimulato*-nak meg kell felelnie a szerződésekre vonatkozó tartalmi és formai előírásoknak.²²¹

Torrente véleménye szerint a dissimulált ügylet hatását, ami a felek tényleges akaratának megfelel, mind elvi, mind gyakorlati síkon el kell ismerni. Ez azonban csak ekkor valósulhat meg, ha a leplezett ügylet mind a tartalmi, mind a formai követelményeknek, és a törvény előírásainak megfelel. Például, ha a felek valójában ajándékozást akarnak, de eladást színlelnek, akkor a felekre nézve előbbinek lesz kihatása, de csak akkor, ha a kontraktus a formai és tartalmi feltételeknek eleget tesz. Ehhez ebben az esetben teljesülnie kell, hogy az ajándékozásnak már ténylegesen meglévő tulajdoni tárgya legyen (ha ugyanis jövőbeni javakra vonatkozik, akkor az ajándékozás semmis, Art 771.), valamint, hogy a szerződést az ajándékozás érvényességéhez előírt két tanú jelenlétében írták alá.²²²

A *Kódex* is általánosan előírja a tartalmi és formai előírásoknak való megfeleltetés követelményét, azonban tovább bővíti az elvárások körét azzal, hogy a tartalmi és formai szempontból kifogástalan leplezett ügylet is csak akkor lehet érvényes (!), ha az nem a hitelezők kijátszását, illetve a *törvény megkerülését célozza*. Más olvasatban: a hitelező kijátszását és a jogszabály megkerülését célzó leplezett ügyletek minden esetben nevesítetten semmisek (így a fedezetelvonó is semmis!) lesznek, más esetekben az egyéb tartalmi és formai feltételek megléte alapján dől el az ügylet érvényessége.

Egyebekben a leplezett szerződések érvényességére vonatkozóan további iránymutatást nem találunk. Értelemszerűen ahhoz, hogy egy ilyen ügylet érvényessége megálljon, ugyanúgy meg kell felelnie a nevesített érvényességi feltételeknek, mint bármely más ügyletnek. Ha e feltételek valamelyikének nem tesz eleget, akkor az vagy semmisséghez, vagy megtámadhatósághoz, de akár a szigorúbb nem létezéshez, illetőleg az enyhébb hatálytalansághoz is vezethet.²²³

Ha a leplezett szerződés érvényes, értelemszerűen maga után vonja azokat a következményeket, amelyeket a felek a színleléssel meg kívántak kerülni (pl. magasabb illeték fizetése). Ugyanakkor

²²¹ CC. Art 1414. effetti della simulazione tra le parti:

Il contratto simulato non produce effetto tra le parti. Se la parti hanno voluto concludere un contratto diverso da quello apparente, ha effetto tra esse il contratto dissimulato, purché ne sussistano i requisiti di sostanza e di forma. Le precedenti disposizioni si applicano anche agli atti unilaterali destinati a una persona determinata, che siano simulati *per accordo tra il dichiarante e il destinatario*.

²²² Torrente, 141. p.

²²³ A dissimulált ügyletek formai előírásai tekintetében a rá vonatkozó előírásokat kell figyelembe venni. A törvény által előírt formát meg kell tartania. Amennyiben pl. egy ingatlan átruházásáról szóban állapodtak meg, a forma be nem tartása miatt semmis az ügylet. Münch. Komm. 313. 518. p.

a leplezett szerződés tartalmának megállapítása, és a következmények alkalmazása során a felek tényleges akaratát és valós konszenzusát kell figyelembe venni, abba a *színlelt ügylet elemeit és hatásait kívülről, direkt módon* (pl. peres eljárásban a bíróság által) *nem lehet beépíteni.*

A leplezett szerződés *semmissége* igen gyakori, mivel a szerződéssel elérni kívánt cél az esetek jelentős részében jó erkölcsbe, jogszabályba ütköző, vagy annak megkerülésére irányul. Ekkor a leplezett szerződés sem alkalmas a kívánt joghatás előidézésére: semmis, s így főszabályként az eredeti állapot visszaállítása kapcsolódik hozzá. A leplezett, palástolt szerződés jogi sorsa a színlelt szerződéstől függetlenül önállóan ítélendő meg, bírálendő el. Amikor a színlelt ügyletet törvény megkerülése céljából kötik, hogy ezzel az abba ütköző szerződést leplezzék, akkor az akarathibában ugyan nem szenvedő palástolt ügylet már a jogszabályba ütközés címén lesz érvénytelen.²²⁴ Előfordulhat továbbá, hogy a leplező ügylet akár tartalmilag, akár formailag nem felel meg a leplezett szerződés speciális érvényességi feltételeinek, s így megint csak érvénytelen lesz a leplezett szerződés is. (Pl. amikor a jogszabály írásba foglalást ír elő, a palástoló szerződés pedig csak szóban kötöttet; vagy az adott szerződésnél lényeges elem a határidő, és ez a leplező kontraktusban nem található meg, akkor nem lehet érvényesnek tekinteni a leplezett szerződést sem.)²²⁵

Ha a leplezés más jogának a kijátszására irányul, illetve egyéb más érdek motiválja, az még önmagában nem teszi a leplezett szerződést érvénytelenné. Ha azonban az valamely érvénytelenségi ok *megtámadási* kritériumait kimeríti (pl. tévedés, szolgáltatás-ellenszolgáltatás feltűnő aránytalansága), akkor az arra jogosult megtámadhatja. Egészen addig a palástolt ügylet érvényes lesz, amíg az arra jogosultak sikerrel meg nem támadják.

Előfordulhat, hogy nincs megtámadásra okot adó körülmény, de valamely harmadik személynek jogában áll a szerződés relatív személyi *hatálytalanságára* hivatkozni. Ilyen szituáció alakulhat ki például olyan esetben, amikor elővásárlási jog kijátszása céljából az adásvételt ajándékozással leplezik. Ilyenkor az elővásárlásra jogosult hivatkozhat a szerződés hatálytalanságára. Ugyanígy, ha a leplezett ügylet fedezetelvonásra irányult, akkor egy követelés jogosultja -ha annak feltételei fennállnak- szintén hivatkozhat a hatálytalanságra.

²²⁴ Weiss, 354. p.

²²⁵ A színlelt szerződésekre alkalmazandó jog kérdésében ld. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett állandó választott bíróság gyakorlatából: Az alkalmazandó jog színlelt szerződések esetén, Gazdaság és jog 1997/3.szám

Végezetül említést teszünk egy, az alanszínleléssel kapcsolatos érdekes perjogi felvetésről, melyet Gaál Sándor tanulmányában olvashatunk. Azt írja, hogy a leplezett ügyletek gyakran nem a peres felek, hanem az egyik peres fél, és harmadik személy között jönnek létre. Ekkor a jogkövetkezmények levonása, és az egy perben való elbírálás csak akkor lehetséges, ha a hatásköri szabályok azt nem zárják ki, nem kell az alperesek közötti marasztalásról rendelkezni az eredeti állapot visszaállítása kapcsán, és az ebben érintett valamennyi érdekelt perben áll. Amennyiben a felperes harmadik személyt nem hajlandó a tájékoztatás ellenére sem perbe vonni, úgy a bíróság nem foglalhat állást a jogviszonynak a harmadik személyt érintő részét illetően, azaz még meg sem állapíthatja a szóban forgó szerződés semmisségét (kényszerű pertársaság).

B) A színlelés jogkövetkezményének hatása harmadik személyekre nézve

A jogkövetkezmények, a szerződés hatásai vonatkozásában a harmadik személy védelme a legneuralgikusabb és a legbonyolultabb kérdésköre a színlelt ügyleteknek. A harmadik személy védelme két dimenzióban vizsgálendő.

Egyrészt annak a külső személynek vonatkozásában, akinek az érdekeit a színleléssel csorbítani igyekeztek, akinek a színleléssel *sérelmet okoztak*. Az ő érdeke az, hogy a szerződés érvénytelen legyen.

Másrészt, amikor kifejezetten abból kifolyólag ér valakit sérelem, hogy *bízott* a szerződés érvényességében. Az ő érdeke azt kívánja, hogy az ügylet valóban érvényes legyen.

Az első esetben, mivel a harmadik személy érdeke a színlelt ügylet érvénytelenségéhez fűződik (pl. örökös), igen gyakran ő indít eljárást annak megállapítására. Ha ez eredménytelen lesz, továbbra is fennmarad a számára kedvezőtlen állapot.

A másik esetben, ugyanúgy, ahogy más érvénytelenségi oknál is lehetséges, egy harmadik jóhiszemű személy bízik a szerződés érvényességében. Mivel az érvénytelenség rá nézve sérelmes helyzetet teremtené, az érdeke azt diktálja, hogy az ügylet színleltisége ne nyerjen megállapítást.

a) A harmadik fél jogait sérti a színlelt ügylet

A színlelt szerződéseknél azért is kell kiemelten kezelni a harmadik személy védelmét, mert igen gyakran pontosan az az ilyen ügyletek megkötésének motivációja, hogy harmadik személy jogosultságát, érdekeit kijátsszák. Vele állnak szemben az egységesen a szerződés érvényességét állító felek, akik mindenáron ragaszkodnak a szerződés érvényességéhez.

Általában ezeknek a harmadik személyeknek a sérelme úgy valósul meg, hogy a látszatügyletből kifolyólag őket már nem illeti meg olyan jogosultság, amellyel egyébként rendelkezének. (Pl. látszólagos tartási szerződés esetén, ha nem lenne az ügylet, a harmadik személy, mint jogutód örökölné.)

Mivel a harmadik fél érdeke azt kívánja, hogy az ügylet ne létezzen, hiszen így jogai csorbulnak, ő állítja a színleltséget, következésképpen a bizonyítás is őt terheli. Tipikusan ebben a helyzetben van a fedezetelvonási céllal kötött színlelt ügylet ellen fellépő hitelező, vagy a színlelt ajándékozás ellen fellépő elővásárlási jogosult.

A hazaihoz hasonló megoldást alkalmaz a német jog is. Mivel a színlelt ügyleteket rendszerint azért kötik, hogy harmadik személy jogai sérüljenek, annak érdeke azt kívánja, hogy a színlelésre hivatkozhasson. A jognak biztosítani kell számára a lehetőséget, hogy hivatkozhasson a látszatügylet, s esetleg a leplezett ügylet semmisségére.²²⁶

A CC. Art. 1415. második bekezdésében kifejezetten rögzíti, hogy a harmadikok érvényesíthetik a simulatiót a felekkel szemben, ha az a jogaikat veszélyezteti.²²⁷ A továbbiakban A színlelt ügylet hitelezőkre gyakorolt hatása címszó alatt a CC. fedezetelvonási célzatú színlelés esetére külön rendelkezéseket ad. Ezen belül a hitelezők két csoportjáról tesz említést. Az egyikbe azok a hitelezők tartoznak, akik fedezetét az ügylettel elvonták, a másik csoportba a színlelt átruházás „jogosultjának” hitelezői.²²⁸

²²⁶ Münch. Komm., 902. p.

²²⁷ Art. 1415...I terzi possono far valere la simulazione in confronto delle parti, quando essa pregiudica i loro diritti (1372, 1417).

²²⁸ Art. 1416 Art. 1416 *Rapporti con i creditori*: La simulazione non può essere opposta dai contraenti ai creditori del titolare apparente che in buona fede hanno compiuto atti di esecuzione sui beni che furono oggetto del contratto simulato (2910 e seguenti). I creditori del simulato alienante possono far valere la simulazione che pregiudica i loro diritti, e, nel conflitto con i creditori chirografari del simulato acquirente, sono preferiti a questi, se il loro credito è anteriore (2704) all'atto simulato.

A színlelt átruházó hitelezőinek az áll érdekében, hogy a színlelést megállapítsák, hiszen a látszólag átruházott javakon addig nem tudnak végrehajtást foganatosítani. Igényüket a színlelésre hivatkozással, a „valóságot a látszat fölé helyezve” tudják érvényesíteni.

A másik csoportba tartozó hitelezők a színlelt jogszerző vagyonában bízva lépnek fel a követelésükkel. Ezek a személyek úgy vélik, hogy a látszólag átruházott vagyontárgy valóban a színlelt szerző tulajdonát képezi. Az ő érdekük ebből következőleg azt kívánná, hogy az ügylet valóban érvényes legyen. (Mivel ők azon harmadikok közé tartoznak, akik bíznak az ügylet érvényességében, ezért a mi csoportosításunkban a második kategóriába sorolhatók.) Ha a látszólagos jogszerző ennek a hitelezőnek a dologra **zálogjogot** is biztosít, ezzel őt (a jóhiszemű zálogjogosultat) valós jogokkal ruházza fel, aminek következtében a színlelt átruházó vele szemben a színlelésre nem hivatkozhat. (Az olasz jog a bizalomvédelem elvéből kiindulva védi a jóhiszemű szerzőt és a jóhiszemű zálogjogosultat is.) A színlelt szerző további - zálogjogi biztosíték nélküli - hitelezőinek a dolog nem jelent valós fedezetet. Mivel ők arra semmilyen specifikus jogot nem kaptak, velük szemben a színlelő eladó felhozhatja a színlelést kifogásként.

Ha összevetjük a két hitelező viszonyát, „előnyt élvez” a valóság. A színlelő átruházó hitelezői mindenképpen privilegizált helyzetben vannak, ha korábban keletkezett a követelésük, mint a színlelt ügylet. Ha azonban a szimulált ügylet megkötését követően keletkezett a követelésük, akkor a színlelt ügyletre nem alapozhatnak. A jog a konfliktust a másik fél, a színlelő szerző zálogjogosult hitelezőjének javára oldja fel.

Összegezve: elsők a kielégítési sorban az átruházó színleléskor már meglévő hitelezői, és őt követik a színlelt vevő zálogjoggal rendelkező hitelezői. Ez utóbbi egyéb hitelezői a színleléssel látszólag átruházott dologra jogot nem formálhatnak.

b) A harmadik fél bízott az ügylet érvényességében

A harmadik személy védelme a szerződések kizárólag akarati elv szerinti értelmezése kapcsán nem bír különösebb jelentőséggel. Az akaratelmélet a színlelt szerződés alapján jogot szerző harmadik személy jogosultságairól nem is tesz említést.²²⁹ Ezek védelmének már kifejezetten a szerződés nyilatkozat formájában való megjelenése, és a nyilatkozati elv alapján álló megközelítésmód szempontjából van relevanciája. Ekkor a felek akaratával szemben vizsgálándó,

²²⁹ Szalma, 14. p.

hogy esetleg van-e egy olyan külső harmadik személy, aki sérül a színlelt ügylet kapcsán, bízva annak érvényességében. Így a nyilatkozási elmélet hívei már létjogosultságot adnak az olyan kérdések felvetésének is, hogy a színlelt szerződés további átruházás esetén miként érintheti más személyek jogosultságát, jogszerzését. A bizalmi elvre épülő megközelítések pedig már eleve nem teszik lehetővé a feleknek ilyen személlyel szemben történő, a szerződés színlelésére hivatkozó kifogását.

A színlelt szerződésben bízó harmadik személy védelmének kérdése alappal csak akkor merülhet fel, ha jóhiszemű volt. Így nem tudta, és a körülményekből nem is tudhatta, hogy az ügylet színlelt, tehát joggal bízhatott annak érvényességében. Ilyen megerősítő, bizalmat növelő körülményre utal Szladits Károly is: „Rendszerint maguk a felek is hivatkozhatnak harmadik személyekkel szemben a színlegességre. Mindazonáltal a komoly (írásbeli) formában jelentkező színlelt szerződés nem szolgálhat harmadik személy kárára, ha az abban bízva jogot szerzett. Ilyenkor a felek felelősek a harmadiknak így okozott kárért. pl. Ha az engedményesnek az adóslevelet engedmény mellett átadták; az adós az engedményessel szemben sikeresen nem hivatkozhatik arra, hogy az adóssági viszony csak színleges, kivéve, ha erről az új hitelezőnek az engedményezéskor tudomása volt.”²³⁰

A harmadik személy kártérítési jogosultságát a színlelt szerződéssel összefüggésben a magyar **magánjogi tervezetek** mindegyike külön rögzítette. Az első szöveg szerint:

„A színleges szerződésbe lépő felek egyetemlegesen felelősek azért a kárért, amelyet 3. személy vétkesen az által szenved, hogy a szerződés érvényében bízott.

Az első és második szöveg szerint ennek *mértéke* akkora amennyit a szerződés „hatályos volta” esetén a másik féltől nem-teljesítés esetén követelhetne. A harmadik szöveg a mérték vonatkozásában ilyen tételes rendelkezést nem ad: meg kell téríteni azt a kárt, amit vétkesen amiatt szenvedett el, mert bízott a szerződés érvényességében. A 4. és 5. szöveg viszont ezt a kártérítési jogosultságot már csak arra az esetre korlátozta, ha a fél a színlelt *írásbeli* szerződésben bízott (ui. eleve csak ekkor vethető fel, hogy alappal bízott a szerződés érvényességében).

²³⁰ Szladits, 144. p.

A Ptk.-ban a harmadik személy védelme ma is biztosított, bár az előzőektől eltérően a tétel kifejezett deklarálása a színlelt ügylet kapcsán nem történt meg. Az érvénytelenséghez kapcsolódó, nem csupán a színlelt ügyletekre vonatkozó általános rendelkezésekből a harmadik személy **kártérítési** igénye egyértelműen levezethető, s az minden olyan esetre alkalmazandó, amikor valamely kívülálló harmadik valóban joggal bízhatott az ügylet érvényességében.

„A semmis szerződést kötő felek kártérítési felelősségére a kártérítés általános szabályai az irányadóak. A kártérítési felelősség megállapítása során irányadó, hogy a szerződést kötő felek ennek során mennyiben tanúsítottak felróható magatartást. Amennyiben mindkét fél felróható magatartása megállapítható, az általános felelősségi szabályok szerint ez esetben is kármegosztásra kerülhet sor. A Ptk.238. § (2) bekezdése értelmében, aki az érvénytelen szerződés fennálltában jóhiszeműen bízott, a felektől a szerződés megkötéséből eredő kárának megtérítését követelheti. Ez a tétel alkalmazandó minden érvénytelen szerződés esetén. „²³¹

A felek közös színlelése folytán mindketten felróható magatartást tanúsítanak²³², így amennyiben a jóhiszemű harmadik félnek kárt okoznak, mindketten kötelesek a kár megtérítésében részt viselni. A Ptk. 344. § (1)-(2) alapján, ha többen közösen okoznak kárt, felelősségük a károsulttal szemben egyetemleges, egymással szemben pedig magatartásuk felróhatósága arányában oszlik meg. A kár a károkozók között egyenlő arányban oszlik meg, ha magatartásuk felróhatóságának arányát nem lehet megállapítani. A színlelt szerződésnél a felek közösen döntenek a színlelés mellett, a felróhatóság aránya így 50-50 %-osnak is tekinthető, de valójában nem könnyű meghatározni a mértéket. A felek belső viszonyában a kárviselés 50-50%-ban oszlik meg.

A Tervezet Járulékos igények érvénytelen szerződés esetén címszó alatt az általános kártérítési kérdések alá rendeli az érvénytelenségből eredő károk minden esetét, így az általunk tárgyalt kérdéskört is:

5:84. § (2) A szerződés érvénytelen megkötésével, továbbá a visszatérítési kötelezettség alá eső szolgáltatásban okozott károkat a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint kell megtéríteni.

²³¹ BH. 1997. 593

²³² BH. 2002. 644

Láthatjuk, hogy a színlelt szerződés és a jóhiszemű harmadik védelmének kérdése a kodifikációk során fokozatosan egyre általánosabb síkra kerül: 1. Tervezetek: MTj. külön a színlelésnél szabályozza; 2. Hatályos Ptk-ban általánosan az érvénytelenség témakörénél tárgyalt kártérítési kérdéshez utalódik; 3. Az új Ptk.-ban az egész érvénytelenségi témakörnél már csak egy utaló szabály található, mely a kártérítés általános szabályaira utal.

A **Kódex** a magyar megoldáshoz hasonlóan (bár objektív síkra terelve) szabályozza a kérdést. A 161.§-ban szintén általánosan -nem kizárólag a színlelt ügylethez kapcsolódóan-, a harmadik személy védelmének szem előtt tartásával arra a megoldásra jut, hogy mindkét fél köteles megtéríteni a kívülálló abból eredő kárát, amelyet azáltal szenvedett el, hogy a fennálló szerződés látszatában megbízott. Utaló szabálya szerint a kártérítésre a 162.§, és az ahhoz kapcsolódó cikkek alkalmazandók. Ez a cikk a nem teljesítés, a hibás teljesítés, és a késedelem esetére rendezi a kártérítés szabályait. A kötelezett azon károk megtérítésére köteles, ami ésszerűen ezek következményeként állt elő. Akkor szabadul a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy az előbbi magatartások nem az ő terhére írhatók, hanem azokat *előre nem látható, és el nem hárítható külső esemény okozta*. (ezzel mintegy objektivizálva a felelősséget) A színlelés esetében meg kell téríteni a feleknek azokat a károkat, amelyek ésszerűen abból keletkeztek, hogy a harmadik fél bízott az ügylet érvényességében, és nem mentesülhetnek, mert az ide vezető magatartás az ő terhükre írandó. Ráadásul, mivel itt mindketten szándékosan idézték elő a körülményeket, a 88. cikk lesz irányadó, miszerint a felek egyetemlegesen kötelezettek a kártérítésre.

A **német jogban** a harmadik személy semmisséggel szemben való fellépésének joga a XIX. században, és a jelenlegi **BGB.** szerkesztése alatt is hevesen vitatott téma volt. Volt olyan nézet, miszerint a harmadikkal szemben nem lehet hivatkozni a színlelésre, ha az komolyan, jóhiszeműen, bizalommal kezelte az ügyletet. A BGB. szerkesztése során végül nyomatékosan elutasították, hogy a külső harmadik személy védelmének kérdését a színlelt szerződés passzusába kifejezett formában felvegyék. A német szabályozás a színlelt szerződések vonatkozásában alapvetően az akarat elvet követi. Ugyanakkor a BGB-nek sok olyan speciális rendelkezése van, amelyekből a jóhiszemű harmadik személy védelme levezethető. *Szalma József* így ír erről: „A BGB nem tesz említést a színlelési kifogás tilalmáról, a jogszabályok azonban hivatkozva a BGB meghatározott passzusaira a jóhiszemű harmadik személyt védik a

színlelési kifogástól, azzal, hogy a szerződés a felek között azonban érvénytelen lesz, mert közös akarattal megfosztották a joghatásaitól.”²³³

Ulrich Baeck erről a következők szerint vélekedik: „a törvényhozó azzal az utalással, hogy az egyes esetre vonatkozó előírások által nyújtott védelem elegendően biztosítja a 3. személy védelmét a látszatügyleteknél annak külön felvételét elutasította. Ezekre az esetekre a joggyakorlatból és a jogalkalmazásból kidolgozott bizalomgarantálás általános alapelveinek komplex rendszerét alkalmazzák. Egy látszatügyletnél a joglátszattal szembeni szavatosságot alkalmazandó: az szavatol, aki a megbízhatónak tűnő jogi látszatot megteremtette, és védi az ebben bízó személyt. Aki bízik, pozitív védelemben az részesül. A felek többnyire eleve azért kötik a szerződést, hogy egy harmadikat becsapjanak, így őt arra ösztönözzék, hogy az alapján valamit tegyen, vagy ne tegyen. Emiatt folyamatosan gondoskodni fognak arról, hogy ezt az ösztönzést fenntartsák, és a harmadiknak tudomása legyen róla. A harmadik személyek, akik bíztak a jogügyletben, a bizalmi felelősség általános szabályai szerint részesülnek védelemben. A bizalomszavatolás a 242.§ alapján nyújt általános védelmet.”²³⁴ (A hivatkozott 242.§: „Az adós köteles a teljesítést úgy foganatosítani, ahogy azt a kölcsönös bizalom, a forgalmi szokások megkövetelik.”²³⁵)

A fentiekkel szemben a CC. Art. 1415. első bekezdésében a külön kifejezett deklarálás mellett adta le voksát. Konkrétan arra az esetre ad rendelkezést, mikor a harmadik fél jóhiszeműen, vagyis az ügylet érvényességében megbízva szerez meg egy dolgot valamely színlelt átruházást követően. A védelem tárgya az, hogy ez a harmadik személy jóhiszeműen megbízott a látszólagos tulajdonostól származó nyilatkozatban. A rendelkezés szerint az ilyen helyzetbe került jóhiszemű személyekkel szemben nem lehet hivatkozni a színlelésre sem a felek, sem a jogutódok, sem a látszólagos átruházó hitelezői részéről.²³⁶

A CC. itt is alapvetően a bizalom-elméletre építi rendelkezéseit. Torrente argumentációja szerint: ha logikusan végig gondoljuk, az eladó a látszólagos tulajdont színlelt ügylettel szerezte meg. A vevője ugyan erről semmit sem tud, de ennek nincs semmi jelentősége, hiszen az a fontos, hogy

²³³ Id. még Szalma, 15. p.

²³⁴ Baeck, 148. p.

²³⁵ 242.§. Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern.

²³⁶ Art. 1415 *Effetti della simulazione rispetto ai terzi*: La simulazione (164) non può essere opposta né dalle parti contraenti, né dagli aventi causa o dai creditori del simulato alienante, ai terzi che in buona fede (1147) hanno acquistato diritti dal titolare apparente, salvi gli effetti della trascrizione della domanda di simulazione (2652)

az előző ügylet alapján az eladó nem szerzett jogokat, ebből kifolyólag tőle sem lehetett szerezni. Csakhogy az olasz jog erre azt mondja, hogy ez a következmény ellentétben áll a szerződési jog egyik alapvető elvével, mely a különböző jogi megoldásokat inspirálja, ez pedig nem más, mint a **bizalomvédelem**. Éppen ezért, aki vélhetőleg jóhiszeműen szerezte a dolgot, annak jogaival nem ellenkezik a színlelés, vagyis az általa megkötött ügylet minden jogi hatását ki fogja váltani. Ez az a konstelláció, amelyet úgy jellemezhetnénk, hogy a jog hozzájárulásával „a látszat felülemelkedik a valóságon”. (Ha azonban a védelem alapjai nem állnak fenn -nem bizonyítható a harmadik személy jóhiszeműsége-, akkor a jogrendszer nem tudja megakadályozni, hogy a valóság a látszaton felülemelkedjen.)

A színlelő felek jogainak tehát alul kell maradnia a jóhiszemű harmadik fél védelmével szemben. Ezért, ha valaki mégis a színlelésre kíván hivatkozni, bizonyítania kell a harmadik fél rosszhiszeműségét. (A bizonyításnál azonban nem hozható fel, hogy a dolog megszerzését követően a harmadik fél tudomást szerzett a színlelésről. A jóhiszeműség elismeréséhez ugyanis elegendő, ha az csak a dolog megszerzésének időpontjában állt fenn.)

Másik fontos aspektus, hogy nem csak a visszterhes szerződéssel jogosultságot szerző élvez védelmet, az kiterjed az ingyenes szerződés jóhiszemű alanyára is. Az olasz jog semmi különbséget nem tesz e tárgyban a visszterhes és az ingyenes szerződés között.²³⁷

Az **ABGB**. is alapvetően az olaszhoz hasonló álláspontra helyezkedik, amikor a harmadik személy explicit védelmére építi a szabályozást. 916.§-ának (2) bekezdésében a következőket találjuk: Ennek értelmében, ha a színlelt szerződésből eredő dolgot egy harmadik jóhiszemű személy megszerzi, vele szemben a színlelés kifogásával élni nem lehet.

Vele szemben színlelési kifogás azért nem nyújtható be eredményesen, mert az a jogosultságát a **nyilatkozatba vetett bizalommal szerezte** meg.(bizalomvédelem)^{238, 239}

A korábbiakban már kifejtettük, hogy véleményünk szerint nálunk is indokolt lenne ezt a kérdést a bizalomelmélet felé eltolva a jóhiszemű harmadik személy védelmében úgy szabályozni, hogy vele szemben a felek a színlelésre ne hivatkozhatnak, így a színlelő felekkel szemben mintegy **szankciós hatályosságot** kellene alkalmazni.

²³⁷ Torrente, 143. p.

²³⁸ ABGB § 916 (2)

²³⁹ A korábbi osztrák szabályozás nem tesz említést a 3. személy védelméről. A hatályos rendelkezés ebben a tekintetben teljes mértékben a bizalmi elvre épül.

3. cím.

Színlelt üzleti tényállások

A következőkben szemléltető jelleggel megemlítünk néhány gyakran előforduló, életszerű színlelési szituációt. Célunk ezzel a színlelési esetek és azok motivációinak bemutatása, a korábbiakban ismertetett elméleti alapok konkrét esetekre történő alkalmazása, illetve ezek alapján egyes elhatárolási kérdések felvetése.

Színlelt szerződésekkel minden időben, minden jogrendszerben találkozhatunk. Az ilyen ügyletek egy része mögött örökérvényű színlelési motivációk munkálnak, mint például örökös kisémmizésének célja. Más esetekben éppen ellenkezőleg, az adott jogi, gazdasági, és társadalmi viszonyok jellegzetességeihez kapcsolódik a színlelési eset. Ezeknek a színlelt szerződéseknek a körülményeit, jellegzetességeit megvizsgálva, sok esetben közelebb juthatunk egy adott kor politikai, társadalmi berendezkedésének megismeréséhez is. Így pl. Weiss Emília 1969-ben született, már többször idézett művében az általa érintett korszakhoz kötődő tiltott lakásátruházásokról, a tiltott csendestársi viszonyok létesítéséről, üzérkedés céljára magas kamat mellett való kölcsönnyújtásról, uzorás kölcsönökről tesz említést.²⁴⁰ Ha alaposabban megvizsgáljuk az említett ügyeket, kiderül, hogy azok az adott kor sajátos jogszabályi rendelkezéseinek kijátszására irányultak. Természetesen, ahogy a korábbi időszakok, úgy az utóbbi évtizedek is „kitermelték” a maguk színlelt ügyleteit. Például, mióta törvényi tilalom mondja ki, hogy külföldi állampolgár Magyarországon termőföldet nem szerezhetsz, szép számmal kötődtek olyan színlelt ügyletek, melyek célja a külföldiek magyar termőföldre juttatása volt.

Talán már ez a néhány példa is szemlélteti, hogy a színlelt ügyletek jelenlétével, mivel a jogszabályi rendelkezések kijátszására, illetve mások jogainak csorbítására -sajnos- kiváló eszközt nyújtanak, minden időben számolni kell. Az alábbiakban, a teljesség igénye nélkül, bemutatunk néhány színlelt szerződési esetet. A példák kiragadása nem egy egységes rendezőelv mentén történt, hanem több szempontból: más és más okból láttuk indokoltnak éppen ezeket az eseteket bemutatni. Van, amelyiknek elemzését gyakorlati jelentősége indokolja, akad, amelyik örökéletű, kortalan színlelési problémát ölel fel, megint más ezzel szemben kifejezetten egy adott korhoz kötődő, sajátos színlelési eset.

²⁴⁰ Weiss, 354. p.

I. Motívumok és a bírói gyakorlat

1. A vételár színlelése

Az ingatlanügyletekkel összefüggésben felmerülő egyik leggyakoribb *relatív színlelési eset* a vételár színlelt értéken történő megállapítása. A felek valós szerződéskötési szándéka fennáll, de közös elhatározásból az ellenszolgáltatást nem a valós értéknek megfelelően tüntetik fel. Ennek oka általában az, hogy a kisebb vételár rögzítésével a tulajdonszerzési illeték mértékét kívánja a vevő (az eladóval megállapodva) csökkenteni, de lehetséges az is, hogy a színlelés az eladónak is érdekében áll, hiszen kevesebb adóterhet kell a bevétel után befizetnie, vagy az adó alól történő mentesülés érdekében kisebb bevételt kell igazoltan ingatlanszerzésre fordítania. Így a színlelésre vezető érdek akár egyik de mindkét oldalon is fennállhat, de semmiképpen nem tekinthető ellenérdekűnek. Mivel a leplezett szerződés érvényes ezért a vevő a *valós vételárat* tartozik megfizetni, és beállnak az ehhez az értékhez kapcsolódó jogkövetkezmények is (magasabb illeték).

Ha azonban a feleknek vételárban nem sikerül egyezsége jutniuk, a szerződés létre sem jön.²⁴¹ Abban az esetben sem jön létre szerződés, ha az egyik fél akarata a másik által felismerhetően nem irányult arra, hogy az adott vételáron a kontraktust megkösse (másban pedig nem állapodtak meg).²⁴²

Mint általában a színlelt ügyletek esetében, a vételár színlelésénél is a bizonyítás jelenti a legnehezebb feladatot. Tipikus esete ez a vételár színlelésénél felmerülő problémáknak: utóbb a fizetésre kötelezett azt állítja, hogy a szerződésben a valós vételár szerepel. Vagyis meggondolja magát, és nem fizeti ki a teljes vételárat, bízva abban, hogy a másik fél úgysem tudja bizonyítani, hogy neki nagyobb összeg járna.

A másik érdekes kérdés az esettel kapcsolatosan, hogy a színlelt vételár ellenére a földhivatalhoz benyújtott tulajdonjog bejegyzéséhez hozzájáruló nyilatkozat érvényes, független jogügyletnek minősül, amely attól, hogy a szerződés a vételár részében részlegesen színlelt volt, a tulajdonátruházási szándék tekintetében még nem tekinthető színleltnek.²⁴³

²⁴¹ BH. 1997. 593, BH. 2003. 409.

²⁴² BH. 2001. 234.

²⁴³ Haitsh Gyula: Adásvételi szerződés vételár része színlelt voltának megállapítása, *Gazdaság és jog*, 2005.3.sz.25-26. p.

2. Elővásárlási jog kijátszása

Az elővásárlási joggal rendelkező személyt megilleti az a jog, hogy más személyeket megelőzően a harmadik személy vételi ajánlatának megfelelő tartalommal, feltételekkel, egyoldalú nyilatkozatával létrehozza az eladóval - annak eladási szándéka esetén - az adásvételi szerződést. Elővásárlási jog alapulhat jogszabályon és a felek megállapodásán is. Tipikus a közös tulajdonostársakat megillető elővásárlási jog, melyet a jogszabály biztosította elővásárlási jogok megelőznek, a szerződéses jogosultság viszont nem. Előfordul, hogy az eladó valamilyen oknál fogva szeretné kikerülni az elővásárlási jog jogosultját. Például a procedura bonyolultsága, hosszadalmas volta, vagy a köztük lévő rossz viszony miatt, esetleg, mert kifejezetten meghatározott személynek szeretné a tulajdonát eladni. Lehetséges, hogy pontosan azért kíván az eladó mással ügyletet kötni, mert a szerződésbe illetékcsoökkentés miatt színlelt vételárat rögzítenének, s ha az elővásárlásra jogosulttal a színlelt vételárat közölnék, akkor az a feltüntetett kevesebb összegért venné meg az üzlet tárgyául szolgáló dolgot. Éppen ezért az elővásárlásra jogosult harmadik személy jogának kijátszására az eladó színlelt ügyletkötéshez folyamodik. Ezzel vagy olyan látszólagos helyzetet teremt, hogy az elővásárlási jogosultság gyakorlásának feltételei ne álljanak fenn. Ez lehetséges úgy, hogy - mivel az elővásárlási jog alapvetően az adásvételhez kapcsolható - a tulajdonos látszólag *más jogcímű* tulajdon-átruházásra irányuló szerződést köt a „vevővel” (pl. ajándékozási, tartási, életjáradéki, öröklési szerződés kötése.),²⁴⁴ s ezek után az elővásárlásra jogosult már nem élhet jogával, de ha a tulajdonostárs ajándékozással vagy tartással vegyes adásvételi szerződést köt a harmadik személlyel, a jogosult elővásárlási jogával nem élhet.²⁴⁵ A felek ilyen magatartása mintegy joggal való visszaélésként is felfogható. Illetve ha a harmadik személyt egy rész odaajándékozásával tulajdonossá teszi, így mivel már a

²⁴⁴ PK. 9.sz : A tulajdonos az illetőségét tartási szerződéssel ruházza át, a tulajdonostársakat nem illeti meg elővásárlási jog.

²⁴⁵ Kommentár. 496. De! Ha a résztulajdonos a tulajdoni illetőségét ajándékozással és tartással vegyes adásvételi szerződéssel ruházza át, tulajdonostársait elővásárlási jog nem illeti meg (BH.1997.480.) Más -számunkra is szimpatikusabb- vélemény szerint adásvétellel vegyes ajándékozás esetén (vegyes szerződés: negotium mixtum) a valóságos érték és a tényleges vételár közötti különbözet adja az ajándékozott részt. Az elővásárlási jog gyakorlását ekkor is biztosítani kell, mégpedig oly módon, hogy az ajándékozási értéket az elővásárlásra jogosult szerződéses vételárként megtérítheti. Így az adásvétellel vegyes ajándékozás, mint színlelt szerződés, a kijátszás köréből kizárható.

tulajdonostársak kötik egymással, a többiek az elővásárlási (előbérleti, előhaszonbérleti) jog nem illeti meg (egyébként pedig az eladó választhat).²⁴⁶

Más esetben azzal próbálják a jogosult „*kedvét elvenni*” jogainak gyakorlásától, hogy látszólag olyan feltételeket teremtenek, amely mellett ő már biztosan nem kíván élni a jogával. Erre építenek a felek, amikor a vételárat színleg nagyobb összegben állapítják meg, számolva akár a kapcsolódó terhek növekedésével is (pl. illetékvonzat). A felek ilyenkor szerződésükben lehetőleg olyan magas értéket rögzítenek, amelyen a jogosult már biztosan nem kötne üzletet, köztük viszont a valós, kisebb érték kerül átadásra. Ha viszont az illetékcsoökkentés céljából színlelve a valóságnál alacsonyabb vételárat akarnak a szerződésben rögzíteni, az elővásárlási jogosulttal a valós vételárat kell közölni.²⁴⁷ Ekkor a relatív hatálytalanságra nem lehet hivatkozni. A létrejött színlelt szerződésre ezekben az esetekben is a korábbiakban kifejtettek (ld. vételár színlelése) alkalmazandóak, azzal, hogy a leplezett ügylet a valódi vételárral ugyan érvényes, de az elővásárlási jogosult kérelmére vele szemben hatálytalan ügylet lesz.

Más esetben, ha a felek valamilyen dologra létesített teher létrejöttét színlelik, pl. egy zálogjog-szerződést, vagy alapítanak rá egy haszonélvezetet, akkor elképzelhető, hogy a jogosult nem kívánja majd jogát gyakorolni. Ekkor az eddigiektől eltérően nem egy adásvételi szerződés leplezéséről van szó, hanem egy abszolút színlelt szerződésről, amellyel a látszólag kedvezőtlen állapotot megteremtik. Természetes, hogy ebben a helyzetben az elővásárlási jogosult -még ha fel is hívják a gyakorlásra-, nem kíván élni a jogával. Ha viszont utóbb kiderül, hogy a dolog más jellemzőkkel bírt, mint amit vele közöltek, akkor kérheti a színlelt szerződés érvénytelenségének megállapítását, a látszólagos teher levételét, s ezt követően élhet a jogával. (Ezzel összefüggésben természetesen kérheti a megkötött adásvétel hatálytalanságának megállapítását is.)

²⁴⁶ A tulajdonos a rendelkezési jogát terhelő elővásárlási jogot nem játszhatja ki azzal, hogy az elővásárlási joggal terhelt dolgot egy másik dologgal együtt adja el, és a vételárat egységesen állapítják meg. Más a helyzet azonban akkor, ha a tulajdonostárs a társasházban levő, külön tulajdonában álló, nem lakás céljára szolgáló helyiséget (garázs) az öröklakással együtt kívánja harmadik személynek eladni. Ez esetben a tulajdonostársak a nem lakás céljára szolgáló helyiségre nézve nem gyakorolhatnak elővásárlási jogot. BH.1984. 270.

²⁴⁷ P.törv.V. 20271/1975-BH 1976/4.-PJD VII.58.sz

3. „Öröklés” és színlelés

Előfordul, hogy a majdani örökhagyó színlelt szerződések megkötésével kívánja rendezni a vagyoni viszonyokat, mert a halála esetére szóló jogutódlási lehetőségek az elképzeléseit nem tudják maradéktalanul kielégíteni. Pl. törvényes öröklés esetében az a leszármazója örökölné, akinek szíve szerint egyáltalán nem szeretne vagyonából juttatni. A végrendelet erre nem jelent megfelelő megoldást, hiszen a kizárás esetében jár a kötelesrész, a kitagadásnak pedig csak szigorú feltételek megléte esetén van helye. Ekkor folyamodik az örökhagyó olyan jogi megoldáshoz, mellyel még életében terveinek megfelelően rendezi az utána fennmaradó jogviszonyokat. Erre tipikusan valamilyen visszterhes ügylet jelenti a „legbiztosabb” megoldást (pl. az ajándékozáshoz ugyanis kapcsolódik az osztályrabocsátás és/vagy a kötelesrész intézménye, stb.). Éppen ezért alkalmazzák gyakran az adásvétel, az öröklési szerződés, vagy a tartási szerződés megkötését, úgy, hogy valójában a másik oldal részéről nincs sem anyagi, sem természetben nyújtott ellenszolgáltatás. A visszaélések tipikus előfordulási esete az olyan színlelt öröklési szerződés is, amely mögött sem tartásra, gondozásra irányuló igény, sem ténylegesen nyújtott tartás vagy gondozás nincs. Tipikusan más jogát sértő az a színlelt öröklési szerződés, amelyet a felek nem tartási szolgáltatások nyújtása céljából, hanem a kötelesrészre jogosult igényének megghiúsítása érdekében kötnek.²⁴⁸

Ha az öröklési szerződés más ügyletet leplez, a felek a szerződés jogcímet színlelik. A leplezett - például ajándékozási - szerződés önállóan ítélandó meg, az öröklési jog szabályai és az érvénytelenség egyéb lehetőségei szempontjából is.²⁴⁹ Az alábbi példában a leplező öröklési szerződés mellett a leplezett ügylet megítélése is az érvénytelenséghez vezetett.²⁵⁰

Érdekes még a színlelt öröklési és a *fedezetelvonó szerződés* elhatárolásának kérdése is. A megkötött öröklési szerződést nem teszi érvénytelenné, ha a tartási kötelezettség csupán az örökhagyók rászorultsága esetén kerül előtérbe, vagyis ha az eltartó a szükséges mértékben gondoskodott az örökhagyókról, igaz, nem nyomban a szerződéskötéstől kezdve, hanem a haláluk előtti egy évben, a rászorultság fokának megfelelően. Ez a színlelt megállapítását kizárja. A továbbiakban nincs lehetőség a szerződéssel kapcsolatban a fedezetelvonó szerződés

²⁴⁸ BH. 2001.475.

²⁴⁹ Az öröklési szerződés megtámadása körében a tartási szolgáltatások nem teljesítésének csak ott van jelentősége, ahol az valamely érvénytelenségi ok fennállását támasztja alá (pl. színlelt szerződést, amely ajándékozást leplez). BH. 1996.641.

²⁵⁰ BH. 1995. 646.

szabályainak az alkalmazására sem. A fedezetelvonás szabályainak alkalmazása nem korlátozódik a kötelmi jogi alapon létrejött követelésekre, tehát más jellegű (dologi jogi, öröklési jogi) igények fedezetének elvonása esetében is alkalmazható. A fedezet elvonásáról azonban csak akkor lehet szó, ha a szerződés megkötésekor harmadik személynek (a hitelezőnek) a kötelezettel szemben olyan, konkrétan meglevő követelése áll fenn, amely a szerződés következtében egészben vagy részben behajthatatlanná válik. Ilyen esetben a szerződés a hitelezővel szemben hatálytalan, és a jogszerző fél ingyenesség, vagy rosszhiszeműség esetén túrni tartozik a behajthatatlanná vált követelésnek a szerződéssel átruházott vagyontárgyból történő kielégítését. (Ilyen helyzet állhat elő, például, öröklési szerződéssel leplezett ajándékozás esetén is.)

Ha az öröklési szerződés megkötésének időpontjában nem állt fenn olyan követelés, amelynek kielégítését ezek a szerződések megghiúsították, akkor fedezetelvonásra nem lehet hivatkozni. A törvényes öröklés igénye, a kötelesrészre való jogosultság is az örökhagyók halálával keletkezik. Ezt megelőzően ezek az igények legfeljebb a felperesnek az örökhagyóhoz fűződő rokoni kapcsolatából eredő elvi lehetőséget jelentettek a hagyatékból való részesedésre, amelyet azonban az örökhagyók nem csupán öröklési szerződések megkötésével, hanem más módon is megghiúsíthattak volna (pl. vagyonuk eladásával, különösen felélésével).²⁵¹

Érdekes kérdést vet fel az öröklési szerződések érvénytelensége *az arra való hivatkozás körében is*. A Ptk. 656. §-a értelmében az öröklési szerződés érvényességére -az ott leírt eltérésekkel- az írásbeli végrendeletre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Az öröklési szerződésre is irányadó tehát a Ptk. 653. §-a, amely szerint a végrendelet érvénytelenségére csak az hivatkozhat, aki az érvénytelenség megállapítása esetén maga örököl, vagy teherből mentesül. Ebből következik, hogy ha az öröklési szerződés akarathibás (vagy alakilag fogyatékos), akkor érvénytelen ugyan, ez azonban az érvénytelenségnek egy relatív formája, amely csak megtámadás esetén vehető figyelembe. Ennek további következménye, hogy az öröklési szerződést is csak az érvényesített megtámadási ok alapján, és csak a perben álló felek egymás közti viszonyában lehet érvénytelenné nyilvánítani. Az öröklési szerződés azonban tartalma szerint tartási vagy életjáradéki szerződés, ezért az ítélkezési gyakorlat szerint meghatározott keretek között a szerződések megtámadására vonatkozó általános szabályokat is alkalmazni kell. A fent kifejtettekből értelemszerűen következik viszont, hogy a semmisségnek a Ptk. 234. §-a

²⁵¹ BH.1990.60.

szerinti jogi hatálya az öröklési szerződésre nem érvényesülhet: annak érvénytelenségét az általános szabályok szerint is csak az arra jogosult megtámadása esetén lehet megállapítani.²⁵² Az új Ptk Konceptiója szerint -az öröklési jogban való külön rendezés nélkül is- változatlanul mód lesz az öröklési szerződés színlelt voltának, vagy jó erkölcsbe ütköző voltának megállapítására, és annak tisztázására is, hogy az öröklési szerződés érvénytelenségének, vagy részleges érvénytelenségének megállapítása esetén mennyiben kerüljenek az öröklési jog, és mennyiben a szerződés érvénytelenségének jogkövetkezményeit rendező szabályok alkalmazásra. Az érvénytelenség okától függően, az érvénytelenség egyes eseteiben az sem lehet kizárt, hogy az érvénytelen öröklési szerződés érvényes végrendeletként megállhasson.²⁵³ Összegzésként megállapíthatjuk, hogy mindazoknál a színlelt ügyleteknél (tartás, öröklési szerződés, stb.), amelyek arra irányulnak, hogy valakit a lehetséges örökösödési jogviszonyból kirekesszenek, az érintett személy kérheti az érvénytelenség megállapítását. Amennyiben állítását sikerrel bizonyítani tudja, a leplezett szerződés érvényessége esetén annak szabályai, és az ahhoz kapcsolódó egyéb jogi (öröklési jogi) konzekvenciák lépnek érvénybe. Amennyiben az is érvénytelennek bizonyul, akkor a jogviszonyokat annak megfelelően kell rendezni, mintha a szerződést meg sem kötötték volna. (Így pl. bizonyos esetekben a törvényes öröklés rendjének alkalmazása szükséges.)

²⁵²BH. 1996. 590

Az öröklési szerződésekre is irányadó a végrendeletekre vonatkozó szabály, hogy az érvénytelenségre csak az hivatkozhat, aki az érvénytelenség megállapítása esetén maga örököl vagy tehertől mentesül. Ennek következménye, hogy az öröklési szerződést is csak az érvényesített megtámadási ok alapján és csak a peres felek viszonyában lehet érvénytelenné nyilvánítani. BH. 1995. 646.

²⁵³ Konceptió. 210. p.

4. A hazai termőföldek átruházása külföldiekre

Az 1994. évi LV. törvény 7. §-ának értelmében 1994-től külföldi magánszemély és jogi személy magyarországi termőföld és védett természeti terület tulajdonjogát nem szerezheti meg.²⁵⁴ Az Európai Unióhoz való csatlakozástól számított hét évig Magyarország fenntarthatja a külföldiek és a jogi személyek termőföldszerzésére vonatkozó tilalmat. A moratóriumot a magyar földárak és az Európai Unió más (elsősorban a 2004. május elsejét megelőzően csatlakozott) tagállamainak a földárai közötti nagy mértékű eltérés indokolja. Az állami „előszerzési” jog ebben a közbülső időszakban biztosítja a termőföldszerzésre vonatkozó jogszabályi tilalmak érvényesülését.

A tilalom kijátszására a külföldi - a földterület közelsége és olcsósága miatt általában osztrák -, vételi szándékkal bíró mezőgazdasági termelők, a termőföldet értékesíteni szándékozó magyarországi partnereikkel számos alternatívát találtak ki. A kiötlött megoldások zömében színlelt szerződések, amit alapvetően relatív, a szerződés alanyára vagy hatályára vonatkozó színleléssel valósítanak meg. A valós szerződést a feleken kívül - ahogy az a színlelésre jellemző - más nem ismeri, ezért is ragadt rájuk - utalva arra, hogy a valós adásvételi szerződések a felek zsebében lapulnak - a hétköznapi szóhasználatban a „zsebszerződés” elnevezés.

A továbbiakban a teljesség igénye nélkül a magyar termőföldek külföldi kézre játszásának leggyakoribb, s egyben „legnépszerűbb” jogi technikáit, megoldásait soroljuk fel.

Alanyszínlelés.

Tipikus eset, hogy a belföldi eladó a külföldi, valódi vevő helyett egy szerzési korlátozás alá nem eső személlyel köti meg színleg a szerződést. Ilyenkor, ha az eladó tudatosan járt el, szándéka arra irányult, hogy csak látszólag kösse meg ezzel a személlyel az adásvételt, akkor a jogszabály kijátszására irányuló alanyszínlelés tipikus esetével találkozunk. Az esetek egy részében viszont az eladónál nem találkozunk színlelési szándékkal, mivel ő valóban a vevőként jelentkező személlyel kíván szerződni. Nem tudhat arról, hogy a háttérben a vevő és egy külföldi állampolgár között fennáll egy megállapodás, és aki vevőnek látszik, valójában csak mintegy stróman jár el az ügyletben. A korábbiakban láthattuk, hogy az egyik szerződő félnek egy harmadik személlyel való rejtett, mögöttes megállapodása, csak titkos fenntartásnak minősül, és

²⁵⁴ A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény 7.-9. §

ezáltal a szerződés érvényességét nem érinti. Természetesen a „látszólagos” és a „valódi” vevő belső viszonylatában egy kellőképpen körülbástyázott jogi konstrukció szükséges ahhoz, hogy a stróman ne élhessen az egyébként papírforma szerint őt megillető tulajdonjogával, például ne adja el a földet. Ekkor léphet be az alábbiakban felsorolásra kerülő jogi konstrukciók némelyike, mint például haszonélvezet alapítása, előszerződés kötése, jelzálog stb. Természetesen a szerződést ilyenkor is az egyéb körülményekre figyelemmel kell megítélni.

Dátum nélküli adásvétel

A felek olykor dátum nélkül kötnek termőföldre vonatkozó adásvételi szerződést. Úgy gondolkoznak ugyanis, hogy majd a termőföldszerzés korlátozására vonatkozó hét éves moratórium lejártá után ellátják a szerződést dátummal és az ingatlan-nyilvántartás által megkövetelt előírásokkal, vagy bizonyos, eredetileg nem rögzített részletet pótolva, esetleg valamely tartalmi elemet módosítva újraírják azt. Ha tehát a jogszabályok változása arra lehetőséget ad, a megkötött szerződést majd kitöltik, és benyújtják a földhivatalhoz. Nehezíti a helyzetet, hogy ahhoz, hogy a szerződés földhivatali benyújtásra alkalmas legyen, ügyvédre is szükség van. Márpedig az ilyen kontraktusokban feltüntetett vételár általában többszöröse a valóban kifizetett összegnek -így színlelt-, nehogy a magyar fél, az érvénytelenségre hivatkozva, esetlegesen az eredeti állapot visszaállítását kérje. (Ebből a „szorult helyzetből” a termőföld eladója csak akkor kerülhet ki, ha bizonyítani tudja, hogy nem történt meg a hamisan feltüntetett vételár teljes kifizetése.) A dátum nélküli adásvételi szerződésre igazán illik a zsebszerződés elnevezés, hiszen a felek mindenképpen elfektetik, amíg nem lesz lehetőség a dátumozásra. Ha utólag a tényleges szerződéskötési időpont bizonyítható, akkor a szerződés a jogszabályba ütközés miatt semmis lesz.

Haszonbérlet elővásárlási vagy vételi joggal.

Földszerzés a cél akkor is, amikor egy külföldi állampolgár valóban csak haszonbérletre szerződik le, de azzal a feltétellel, szándékkal, hogy majd a jogszabályi korlátok elhárulását követően -amennyiben a tulajdonos „el kívánja adni”, hiszen az elővásárlás feltételes alakítójog-élni fog elővásárlási jogával. Valójában a haszonbérlet a már átadott vételárnak felel meg, s így az adásvételt leplezi. Ezek az ügyletek nem feltétlenül színleltek, ezért egyéb körülmények vizsgálata és bizonyítása is szükséges ahhoz, hogy bebizonyosodjon: a felek valóságos akarata

időlegesen nem a haszonbérletre irányul, hanem mindkét oldalon fennáll a tulajdon-átruházási, illetőleg szerzési szándék, a vételár átadása megtörtént, illetve a folyamatosan átadott haszonbér valójában utólagos vételárrészlet. Természetesen a felek megállapodása csak akkor érvényes, ha az egyéb érvénytelenségi okba nem ütközik. Előfordulhat, hogy további korlátozások miatt a haszonbérlettel kapcsolatosan, annak terjedelme és ideje vonatkozásában is színlelni kénytelenek a felek.

Hasonló konstrukcióra épül a vételi jog-kikötés, amikor is a szabályozásból adódó akadály elhárultával a jogosult automatikusan élhet vételi jogával. Az ilyen ügylet megintcsak nem lesz színlelt, ha a szerződő felek közös akarata valóban arra irányul, hogy a kedvezményezett majd a jogszabályi akadály elhárulásakor gyakorolhassa a jogosultságát.²⁵⁵

Az összes konstrukció közül, talán ezeket tekinthetjük a „legjobb” megoldásnak.

Végrendelet.

Klasszikus színlelésre alapozó „megoldás”, amikor idős, esetleg haldokló belföldi személy javára jegyzik be a tulajdonjogot, aki azután végrendeleti örökösevé teszi a külföldi vevőt. Itt az egész konstrukció színlelt, hiszen az idős személyre történő átruházás eleve alanyszínlelés, mivel nem ő fizeti ki a vételárat, hanem a külföldi. Vagyis az „örökhagyó” nem jogosult halála esetére rendelkezni a földről, ami nem is képezi a tulajdonát. A konstrukció viszont komoly illetékvonzattal jár.

Az említett esetek a legnépszerűbb kijátszási módokat szemléltették, de a fentiekén kívül még egyéb jogi megoldások, mint pl. színlelt kölcsön, önálló zálogjog, haszonélvezeti jog alapítása is előfordul.²⁵⁶

Összegzésként megállapítható, hogy mindazok az ügyletek, amelyek célja, hogy külföldi állampolgár magyar termőföld tulajdonjogát megszerezze, jogszabályba ütközés miatt semmisek lesznek. Így az ilyen céllal kötött színlelt szerződés a színlelés miatt, míg a leplezett ügylet a jogszabályba ütközés miatt semmis lesz.²⁵⁷

²⁵⁵ Részletesebben: Szilágyi Zoltán: Zsebszerződések. Cég és jog. 2001/12. 37. p.

²⁵⁶ Ld. részletesebben: Állami kéz nyúl a zsebszerződések után. Népszabadság 2001.07.19., Átjátszott termőföld. Heti Válasz 2001. 08. 10.

²⁵⁷ Szilágyi Zoltán, Zsebszerződések, Cég és jog. 2001/ 12, 38. p.

II. Különleges elhatárolási esetek

1. Színlelés és fedezetelvonás (Actio Pauliana)

A színlelt és a tényleges fedezetelvonó szerződések a gyakorlatban egymáshoz közel álló, olykor igen nehezen megkülönböztethető jogügyletek. Elhatárolásuk alapproblémája azon tényállások körében merül fel, amikor egy korábban keletkezett jogviszony adósa, a vele szemben fennálló követelés fedezetét e két szerződés valamelyikével kívánja a hitelezőtől elvonni. Ekkor a jogalkalmazók számára kifejezetten nehéz feladat eldönteni, hogy a felek valójában színlelt, vagy fedezetelvonó szerződést kötöttek-e? Az adós célja mindkét esetben alapvetően az, hogy a hitelező ne juthasson hozzá a követeléséhez. Ennek érdekében lehetséges alternatívaként egy harmadik személlyel vagy csak látszólag, vagy ténylegesen tulajdon átruházására irányuló szerződést köt. Mivel mindkét eset a joggal össze nem egyeztethető magatartásnak minősül, a Polgári Törvénykönyv sajátos módon szabályozza, és megfelelő módon szankcionálja azokat.

A színlelt ügylet és a fedezetelvonó szerződés megkötése is komoly jogi érdeksérelemmel jár, az összehasonlítás mégis a színlelés felé billenti el a mérleget. A színlelés ugyanis semmisségi okként a szerződés érvénytelenségét, míg a fedezetelvonó szándék az enyhébb, relatív hatálytalanságot vonja maga után.²⁵⁸ Éppen ezért a konkrét tényállások vizsgálatakor, amennyiben bizonyosságot nyer, hogy a szerződést a felek csupán színlelték, és így valós akaratuk nem volt a tényleges tulajdon átruházásra vonatkozóan, a fedezetelvonás kérdése már fel sem merülhet, hiszen a továbbiakban a szerződés érvénytelennek minősül. Amennyiben a felek akaratuk a tulajdon átruházására irányult ugyan, s így a harmadik személy ténylegesen jogszerzővé vált, további kérdés, hogy a szerződés fedezetelvonónak minősíthető-e? Ilyen kontraktust mindig egy korábbi jogügyleten alapuló hitelezői követelés fedezetének elvonása céljából köt meg az adós egy harmadik személlyel, ezáltal csalárd módon kiterjesztve az üzleti kockázatot a hitelezőre.²⁵⁹ A jog valójában a hitelezőt védi attól, hogy adósa a tartozás fedezeteként esetleg

²⁵⁸ A színleléssel történő fedezetelvonás a külföldi jogokban is talán az egyik leggyakoribb színlelési eset. Éppen ezért pl. a CC. is külön nevesített esetként említi meg, amikor a hitelező jogait elemzik, illetőleg a Kódex is -érdekes módon- a leplezett szerződés érvényességének kérdésénél egyik kizáró körülményként kifejezetten a fedezetelvonás esetét nevesíti. CC Art.1415-6, Kódex 155.cikk.

²⁵⁹ Az actio Pauliana már a római jogból ismert. A hitelezők megkárosítását célzó vagyonelidegenítés megakadályozására a praetor védelmet nyújtott a vagyon megszerzőjével szemben az actio Pauliana elnevezésű keresettel. Amennyiben az adóssal összejátszott a szerződő fél, a kereset kártérítésre, ha pedig jóhiszemű, ingyenes szerző volt, akkor csak a gazdagodás kiadására irányult.

végrehajtás alá vonható dolgot ingyenesen vagy visszerhesen ugyan, de rosszhiszemű vevő részére elidegenítse. Ahhoz, hogy az érvénytelenség kizárását követően, a fedezetelvonás ténye megállapítást nyerjen, a Polgári Törvénykönyvben meghatározott feltételek fennállásának alapos vizsgálata szükséges.²⁶⁰

Az alábbiakban a hitelezői fedezet elvonását célzó szerződések színlelt, illetve valós fedezetelvonó jellegének megítélésében szerepet játszó jellemzőket, sajátosságokat vetjük össze úgy, hogy azoknak csupán az elhatárolás szempontjából releváns vetületeit érintjük.

1.

A színlelésnél, annak érdekében, hogy a hitelező ne tudjon hozzájutni a követeléséhez, az adós a vele szerződő látszólagos jogszerzővel egy kétoldalú jogügyletet, szerződést hoz létre. Ugyanakkor a fedezetelvonás történhet egyoldalúan, illetőleg kétoldalú jogügylettel is. Az elhatárolás kérdése természetesen kifejezetten csak a **szerződések** vonatkozásában merülhet fel.²⁶¹

2.

A fedezetelvonás céljából kötött színlelt szerződés, és a tényleges fedezetelvonó szerződés is ugyanabból a kiindulási alaptól keletkezik. Adva van mindkét esetben egy alapjogviszony, melynek jogosultja, a hitelező, aki szeretné követelését az adóstól behajtani. Az adós **célja** mindkét esetben az, hogy úgy vonja el - egészben vagy részben - a követelés fedezetét, hogy ahhoz a hitelező semmilyen módon ne tudjon hozzájutni. Ennek megfelelően itt a színlelésnek azzal a sajátos esetével találkozunk, amikor a cél egy harmadik személy (aki lehet akár hatóság is) fedezetének elvonása. A felek azért színlelnek, hogy a hitelező tévesen abban a hiszemben

²⁶⁰ Ptk 203. § (1) Az a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a másik fél rosszhiszemű volt, vagy reá nézve a szerződésből ingyenes előny származott.

²⁶¹ Fedezetelvonó szerződés alatt minden olyan szerződés értendő, amely valamilyen dolog tulajdonjogának átruházására (adásvétel, opció, házassági vagyoni jogi szerződés, közös tulajdont megszüntető szerződés), használatának átengedésére (haszonélvezet, bérlet), biztosítékkal lekötésére (zálog), valamilyen jog vagy követelés átruházására (engedményezés), kötelezettség átvállalására, tartozás elengedésére irányul. Ugyancsak ide tartoznak azok az egy vagy többoldalú nyilatkozatok is, amelyek eredményeként az adós egy másik féllel szemben vagyoni szolgáltatásra válik kötelezetté (pl. kötelezettségvállalás közérdekű célra, díjkitűzés).

legyen, hogy követelésének nincs fedezete, s így ne juthasson hozzá jogos követeléséhez. (de ingyenes ügyletek esetében ez a célzatosság a harmadik személy részéről teljesen közömbös, hiszen ekkor a jóhiszeműség esetében is megáll a fedezeteelvönás. ld. később.) A színlelés ezáltal harmadik személy jogának a sérelmére történik. (Ugyanakkor, ha jogszabályon alapuló követelésről van szó, akkor ez egyben még jogszabály megkerülését, kijátszását is célozhatja.) A fedezetelvonó szerződés megkötésének célja megegyezik a színlelt szerződésével, itt azonban nem csak látszólag vonják el a fedezetet, hanem a valóságban is másra kívánják átruházni a tulajdonjogot (de nem biztos, hogy véglegesen). A felek között megkötött szerződés valós, nem csak a külvilág számára feltüntetett látszólagos fedezetelvonás.

3.

A szerződéseket a felek kölcsönösen egybehangzó akaratnyilatkozata hozza létre. A felek - jelen esetben az adós és a "jogszerző" harmadik személy - **akarata** alapvető eltérést mutat a két vizsgált esetben.

A színlelésnél mindkét fél megtévesztő kíván lenni a külvilággal szemben, akarategység áll fenn közöttük a látszatteremtés kérdésében. Azt a látszatot kívánják a szerződés megkötésével megteremteni és fenntartani, mintha az érintett vagyontárgy a továbbiakban a szerződés szerinti szerző fél tulajdonát képeznél, vagyis a kívülállók, - s legfőképpen a hitelező - tekintsék őt tulajdonosnak, akivel szemben - mivel köztük nincs semmilyen, arra jogot adó kapcsolat - követelésük nem lehet.²⁶² A színlelt szerződésnél tehát a „jogszerző” fél tudata is átfogja a színlelés tényét. Tudja, hogy csak látszólag kötik meg a szerződést, és abból eredően sem jogokat, sem kötelezettségeket nem szerezhetsz. Korábbi évek bírói gyakorlatában nem egyszer találkozhatunk a fedezetelvonás helyett a színlelés megállapításával. Ennek alapját az teremtetten meg, hogy az esetről úgy vélekedtek, hogy azt csak azért kötötték meg a felek, hogy kijátsszák a hitelezőket. Pl. arról az esetről, amikor az adós feleségére ruházza át adásvétellel a hitelezők elől a vagyont, Suhajda így vélekedett: „ha tehát az adásvevés *csupán mások kijátszására céloz*, ebben semmi való szerződés nem lévén, belőle, ha a színleltség felderített, sem jog, sem kötelezettség nem származik.”²⁶³ Ilyen esetekben, értelemszerűen, nem lehet kizárni a színlelést,

²⁶² Mivel a színlelt fedezetelvonásnál az akaratnyilatkozat kinyilvánításának szándéka és tudata egyaránt megvan, amikor színleg a hitelező elől elvonják a fedezetet, véleményünk szerint helytelenül jutott a bíróság arra a következtetésre, hogy ekkor hiányzik az akaratnyilvánítás szándéka. Pontosan megvan, csak a tényleges hatásokat nem kívánják. (K 2644/1921. M XV.123/85)

²⁶³ Suhajda, 248. p.

aminek a fedezetelvonás csupán motivációja. Ténylegesen ez az, ami a feleket a színlelő magatartásra vezeti.

Ezzel szemben a fedezetelvonó szerződés létrejöttének kiemelt kérdése a szerződő, jelen esetben a valóban jogszerző fél szubjektív hozzáállása. A valós átruházási szándék ekkor nem kétséges, a felek - általában mindkét fél - akarata valóban a tulajdon tényleges átruházására irányul. Amennyiben csak az egyik félnél állapítható meg a valós szerződéskötési szándék, és a másik fél -alapvetően az adós - csak színlelt, ennek nincs jelentősége, mivel a felek rejtett indoka a szerződés érvényességét nem érinti. Ha - figyelembe véve egyéb nyilatkozataikat és más körülményeket - az adóssal ügyletre lépő fél akarata valós szerződéskötésre irányult, a színlelés kizárható. A fedezetelvonás azonban még ettől függetlenül megállapítást nyerhet, amennyiben a jogszerző rosszhiszeműen szerződött (vagy az ügylet ingyenes volt). Így ha legalább az egyik fél valós akarral szerződik, akkor ugyan nem történik színlelés, de - egyéb feltételek megléte esetén - a fedezetelvonás megállapítható lesz.²⁶⁴

A fedezetelvonásnál egyik, vagy mindkét fél akarata a valós szerződéskötésre irányul. A továbbiakban a visszterhes szerződéseknél a fedezetelvonás megállapításában komoly szerepet játszik a jogszerző fél **rosszhiszeműségének** vizsgálata. Ez akkor állapítható meg, ha tudott, vagy a körülmények alapján tudnia kellett volna a szerződés fedezetelvonó jellegéről, vagyis a követelés fennállásáról, ezen túlmenően arról - bár a joggyakorlat ebben a kérdésben egyre elnézőbb -, hogy ezzel a hitelező kielégítési alapját részben vagy egészben elvonják.²⁶⁵

Ha a fél **jóhiszemű** volt, akkor a fedezetelvonás csak ingyenes ügylet esetén állapítható meg és lesz releváns. Továbbvezetve, ha az ügylet ingyenes, eleve nem kell a szubjektív rosszhiszeműséget vizsgálni, annak vizsgálata csak a visszterhes szerződéseknél bír létjogosultsággal. Ennek megfelelően az érvényes ingyenes ügyleteknél egyik szerződő fél tudatának, rosszhiszeműségének vizsgálatára sem kerül sor. Így a fedezetelvonás viszonylagos hatálytalanságának megállapításához -az egyéb feltételek megléte esetén- még az sem kell, hogy bebizonyosodjon: az átruházó kifejezetten el akarja vonni a fedezetet.

²⁶⁴Nem minősül fedezetelvonó szerződésnek a hozzátartozóval kötött adásvételi szerződés, ha a szerződő felek bizonyítják, hogy az ingatlan átruházására kölcsönszerződés teljesítéseként került sor. EBH. 2002. 628

²⁶⁵ Ez utóbbi elemeknek a vizsgálata és figyelembevétele mindenképpen szükséges ahhoz, hogy az ügyletben a rosszhiszeműség megállapítást nyerjen. Előfordulhat, hogy a vevő úgy gondolja, pontosan azért adja el neki az ingatlant az adós, mert ebből próbálja kifizetni a fennálló tartozását. Ebben az esetben tud róla, de nem ismert előtte az elvonás célzata.

4.

Mivel a színlelés semmisségi ok, az így kötött szerződés érvénytelen lesz. (Hangsúlyozandó, hogy a színlelés, s nem a fedezetelvonás miatt lesz **érvénytelen**. A fedezetelvonás jelen esetben csupán a színlelés oka.) Éppen ezért a szerződés mindenkivel szemben alkalmatlan a jogi hatás előidézésére, s rá az érvénytelenség jogkövetkezményei alkalmazandók. A fedezetelvonó szerződés ezzel szemben egy érvényes szerződés, amikor is a jogvédelem a harmadik személy (hitelező) méltányolható érdekére tekintettel nem kártérítéssel, hanem a szerződés relatív hatálytalanságának eszközével operál. Így ez a szerződés arra a személyre nézve, aki a szerződés létrejöttével és teljesítésével fedezetet veszítene, nem hatályos. Ezért nevezzük ezt **relatív (más néven viszonylagos) személyi hatálytalanságnak**.²⁶⁶

Az érvénytelenség és a hatálytalanság egymáshoz közelálló, de nem azonos tartalmú fogalmak, jogi hatásuk is különböző. Az érvényesség, valamint a hatályosság, illetve az érvénytelenség és a hatálytalanság nem használhatók szinonimaként, mert eltérő jogi tartalommal bírnak, és eltérő jogkövetkezményekkel járnak. A szerződés akkor érvényes, ha mind alakilag, mind tartalmilag megfelel azoknak a jogszabályoknak, melyek az adott szerződésre irányadók. A jogügylet hatályossága viszont azt jelenti, hogy az érvényes szerződésből eredő jogok érvényesíthetők, a kötelezettségek kikényszeríthetők, tehát a jogügylet képes kifejteni mindazokat a joghatásokat, amelyek érdekében a felek létrehozták.²⁶⁷

Az érvénytelenség mindenkivel szemben abszolút érvénytelenné teszi a szerződést, legyen szó akár megtámadásról, akár semmisségről. Relatív hatálytalanság viszont csak konkrét személlyel szemben váltja ki a szerződés hatálytalanságát. Ugyanakkor valamelyest mégis rokon vonást mutat a megtámadhatósággal: annak feltételelességében, mivel a megtámadható szerződés egészen addig érvényes szerződésként funkcionál, amíg az arra jogosult fél meg nem támadja. A fedezetelvonó szerződés is csak akkor lesz viszonylagosan hatálytalan, ha a hitelező kéri annak megállapítását. Ezzel szemben a semmis, és így a színlelt szerződés is ipso iure, a törvény erejénél fogva érvénytelen.²⁶⁸

²⁶⁶ Török Tamás: Érvénytelenség és személyi hatálytalanság. (Gazdaság és jog, 2002/12. 14-20. p.) Kidolgozott felosztási rendszerében szigorúan a tartalmi szempontot veszi alapul a szerző, amikor a társadalmi érdeksérelem szempontjából különböztet. Ennek megfelelően a forgalmi biztonságot sértő okok csoportjába sorolja a cselekvőképtelenség, korlátozott cselekvőképesség, fizikai ok miatti lehetetlenséget, a színlelt és a fedezetelvonó szerződéseket egyaránt.

²⁶⁷ 1/2002 Polgári jogegységi határozat: az 1997. évi CXLV. törvény 48. § (2) bekezdésének vizsgálata a Ptk. 203. §-ának alkalmazása tekintetében

²⁶⁸ Török Tamás: A fedezetelvonó szerződés és annak új szabályai a Ptk.-ban (Gazdaság és jog 2002/3). 3.p.

5.

A színlelésnél, mivel nem a fedezetelvonás okozza az érvénytelenséget, gyakorlatilag teljesen mindegy, hogy a szerződés megkötése előtt, vagy utána keletkezett a hitelezői igény az alapügyletből. Amennyiben a hitelező állítása bizonyítást nyert, vagyis a felek azért színlelték a tulajdon átruházására irányuló szerződést, hogy ő ne juthasson hozzá a követeléséhez, az érvénytelenség megállapításával továbbra is követelheti az eredeti kötelezettől - aki egyben személyes és dologi kötelezett is -, a tartozást. A fedezetelvonó szerződésnél a követelés megnyílt, az igény keletkezése a fedezetelvonás tényének megállapításakor komoly relevanciával bír. A fedezetelvonás csak akkor állapítható meg, ha a hitelezőnek már a szerződés megkötésekor fennállt az igénye, **korábbi a követelése.**²⁶⁹ A hitelező pozíciójában bármilyen jogosult állhat, akinek az átruházóval szemben igénye van. Így lehet ez egy egyszerű polgári jogi jogalanyok között létrejövő szerződésből eredő igény, de akár adó- vagy egyéb járulékkövetelés is. Ahhoz, hogy a korábbi igény alapján követeléssel lépjen fel a hitelező, nem szükséges, hogy a követelés lejárt legyen, és a teljesítési határidő mulasztása miatt kerüljön sor az igényérvényesítésre. Elegendő csupán a jogviszony létrejötte, melyből kifolyólag a követelés korábban keletkezett.²⁷⁰

Ennek megfelelően a hitelező a szerződés relatív hatálytalanságára csak akkor hivatkozhat, ha:

- a szerződés megkötésének időpontjában fennállott (érvényesített) igényének kielégítésére
- a szerződés tárgya fedezetül szolgált volna, és
- annak elvonása miatt az átruházóval szembeni követelésének teljesítése részben vagy egészben lehetetlenné vált.²⁷¹

Felmerült a kérdés, hogy hivatkozhat-e a kötelesrészre jogosult az öröklési szerződés fedezetelvonó jellegére? Ez a lehetőség eleve kizárt, mivel ekkor az igény az örökhagyó halálával keletkezik, vagyis az öröklési szerződés megkötését követően. Így nincs jogi lehetőség a 203.§ alapján az öröklési szerződés hatálytalanságának megállapításra azon az alapon, hogy az a kötelesrészre jogosult igényének a kielégítési alapját elvonta.²⁷²

²⁶⁹ Erre ld. részletesebben: Török Tamás: A fedezetelvonó szerződés és annak új szabályai a Ptk.-ban (Gazdaság és jog 2002/3)

²⁷⁰pl. Nem hivatkozhat az ajándékozó az ajándék tárgyára utóbb kötött vagyonátruházási szerződés fedezetelvonó jellegére, ha ez utóbbi szerződés megkötésekor az ajándék visszakövetelése iránti igényét még nem érvényesítette (BH.1995.95).

²⁷¹ Polgári Törvénykönyv Indoklása. CD-Jogtár.

²⁷² „Az ellentétes jogértelmezés odavezetne, hogy a szerződéses örökösök - ha tudnak a kötelesrészre jogosultról -közvetett módon felelősséggel tartoznának a kötelesrész kielégítéséért, annak ellenére, hogy az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgy egyébként a kötelesrész alapjának kiszámításánál nem vehető figyelembe.” BH.1990.60.

Egy másik érdekes esetben, a végrendeleti örökös hivatkozott a végrendelet elkészítését követően megkötött életjáradéki szerződés fedezetelvonó jellegére. Ilyenkor a végrendelet jogosultjának nincs valódi igénye, hiszen ő a végrendelettel csupán várományi jogot szerzett, az pedig nem minősül hitelezői igénynek.²⁷³

Ugyanígy nem színelte, és ugyanakkor nem is fedezetelvonó az a szerződés, amivel azért ruházta át másra a tulajdonos a vagyontárgyait, hogy azok öröklés folytán ne kerüljenek a leendő törvényes örökösökhöz. Ekkor nem áll fenn sem a szerződéskötés, sem a jogcím színelése, csupán egy visszterhes ügylet indoka, alapja az a cél, hogy az örökösök ne jussanak a vagyontárgyakhoz. Fedezetelvonó pedig azért nem lehet a szerződés, mert a követelési jog az átruházáskor még meg sem nyílt.²⁷⁴

Összegzésként megállapítható: amíg a hitelezői követelés nem létezik, fogalmilag kizárt a fedezetelvonó szerződés kötése.

6.

A fedezetelvonás megállapításában fontos körülmény az is, hogy van-e **más vagyontárgy**, melyből a hitelező kielégítést kereshet. A relatív hatálytalanság csak akkor állapítható meg, ha a hitelező az adóson nem, vagy csak részben tudta a követelését behajtani, annak nem maradt egyéb vagyona, jövedelme melyből a követelést ki tudná elégíteni. Amennyiben megállapítható, hogy az adós más vagyontárgya megfelelő fedezetet nyújtana, akkor a hitelező fellépése a fedezetelvonás megállapítására alaptalan, hiszen ekkor a felek nem merítették ki a fedezetelvonás tényállását, mivel maradt más vagyontárgy a kielégítésre, a hitelezőt pedig az egyedi szolgáltatásra irányuló kiválasztási jog nem illeti meg. E körben merül fel kérdésként, hogy a szerződés hatálytalanságának megállapítása iránti per megindításának előfeltétele-e, hogy a hitelező jogerős ítélettel igazolja az adóssal szemben fennálló jogszerű követelését, valamint végrehajtási jegyzőkönyvvel azt a tényt, hogy a behajtás (részben vagy egészben) sikertelen maradt, vagy egy perben is érvényesítheti kettős követelését? A gyakorlatban általában a Ptk. 203. §-ára alapított per a sikertelen végrehajtás után indul, mert a hitelező csak ekkor szerez tudomást arról, hogy az adós a fedezeti vagyont átruházta. Nincs akadálya azonban az egy - az adós marasztalására, illetve a jogszerzőt a vagyontárgyból történő kielégítés tűrésére kötelező -

²⁷³ EBH. 2003. 849. p.

²⁷⁴ P.törv.V.20813/1976.

perben történő igényérvényesítésnek sem. Ebben az esetben a fedezetelvonó szerződés alapján jogot szerző féllel szemben olyan tartalommal hozható ítélet - az egyszerű (sortartó) kezessel szembeni, feltételtől függően marasztaló ítéleti döntéshez hasonlóan -, hogy a kielégítés tülésére az átruházott vagyontárgyból akkor köteles, ha a követelés az adóson nem, vagy csak részben hajtható be. A vagyontárgyat érintő végrehajtás elrendelésének ebben az esetben előfeltétele, hogy a felperes az adóssal szembeni végrehajtás sikertelenségét végrehajtási jegyzőkönyvvel igazolja.

Ezzel szemben a színlelt szerződésnél, ahogy már a korábbiakban utaltunk rá, a fő elem a felek színlelése, arra bárki hivatkozhat, ha a perlési jogosultságát igazolja. Így a hitelezőnek keresetében kérnie kell a színlelés megállapítását a bíróságtól, s amennyiben annak ténye bizonyítást nyer, lényegtelen körülmény, hogy előbb vagy utóbb keletkezett-e a hitelező követelése. Ez csupán a színlelés bizonyításánál, az egyéb mérlegelendő körülmények között bír relevanciával. A hitelező az adóssal szemben az esetleg létező egyéb fedezet mellett is, tekintve a semmisség általános szabályait, minden további nélkül hivatkozhat a színlelésre.

A szerződés visszterhességének és a szerződő fél rosszhiszeműségének vizsgálatára csak akkor kerülhet sor, ha bizonyítást nyer, hogy a hitelező követelése az adóson részben vagy egészben nem hajtható be.

7.

A szerződések eltérnek abban a tekintetben is, hogy annak eredményeként kap-e valóban jogosultságot a szerződő fél, valóban **jogszerző lesz-e?** A bizonyításnál pontosan ez az egyik meghatározó körülmény: valóban megszerezte-e a tulajdonosi jogokat ez a személy, ennek megfelelően valóban ő rendelkezik-e a dologgal? A színlelésnél a harmadik személy csak látszólag válik tulajdonossá, mindkét fél tudja, hogy a tulajdonos továbbra is az adós marad, ő rendelkezhet vele, az ő nyilatkozata nélkül a színlelt szerző nem tehet semmit a vagyontárggyal. A fedezetelvonásnál az adós úgy menti ki a hitelező elől a fedezetet, hogy a másik félre valóban átruházza a tulajdonjogot, így a továbbiakban ténylegesen ő jogosult azzal rendelkezni, s

gyakorolni felette a tulajdonost megillető egyéb jogokat (más kérdés, hogy sok esetben strómanná válik).²⁷⁵

8.

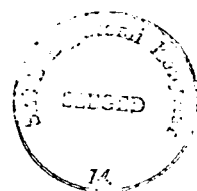
Szemben a színleléssel, a fedezetelvonás megállapításánál a szerződés **visszterhessége** is értékelhető körülményként minősül. Ha a felek ingyenesen kötötték meg a szerződést, ezen objektív körülmény alapján a szerződés fedezetelvonó jellege, s ezáltal a relatív hatálytalanság megállapítható. Természetesen a szerződés egyébként egy érvényes szerződés, mely mindenki mással szemben hatályos.

A szerződő fél szubjektív hozzáállásának vizsgálatánál már foglalkoztunk a rosszhiszeműséggel, mint a relatív hatálytalanság megállapításának egyik fontos körülményével. Az alábbiakban egy kicsit térjünk vissza a visszterhesség és a rosszhiszeműség kapcsolatára a fedezetelvonás tényének megállapításában. Mindkét esetben a bizonyítás a hitelezőt terheli. Amennyiben az ingyenességet sikerült bizonyítani, egyéb tényezők feltárására nincs szükség, a továbbiakban a rosszhiszeműségnek már nincs jelentősége. S ugyanígy fordítva, amennyiben a rosszhiszeműség bizonyított, akkor a visszterhességnek nincs jelentősége. Nehéz lenne megmondani, hogy melyik eset bizonyítása járhat általában nagyobb eredménnyel. Ezt az adott eset körülményei, a rendelkezésre álló adatok, tények, levelezések, dokumentumok függvényében döntheti el a hitelező, hiszen mindkét eset bizonyítása igen nagy nehézséggel jár.²⁷⁶

Érdekesen keveredik a színlelés és a fedezetelvonás eleme, ha a felek pontosan a visszterhességgel kapcsolatosan színleltek. Ha megállapítható, hogy a felek valódi tulajdonszerzési és átruházási szándéka fedezetelvonás célzatával fennáll, de a jogcímet - például az illetékvonzat csökkentése érdekében - adásvételben, és nem a tényleges ajándékozásban jelölték meg, akkor elsődleges feladat a tényleges tulajdonszerzési szándék megállapítása mindkét oldalon. Ennek hiányában a szerződés színlelt. Ha valóban fennállt legalább az egyik oldalon az átruházásra irányuló akarat, akkor felmerülhet a jogcím közös palástolásának kérdése. Amennyiben bebizonyosodik, hogy a vételár átadása nem történt meg, akkor a felek valós akarata fedezetelvonó célzatú ajándékozás megkötésére irányult, s a jogviszony e leplezett szerződés alapján ítélandó meg. A fedezetelvonás alkalmazását már önmagában az ingyenesség bizonyítása

²⁷⁵ A döntésben segítő körülmény lehet pl., hogy valóban a birtokába adták-e a jogszerzőnek a dolgot? Ha nem, kötötték-e ki használati díjat, ha igen, valóban megfizeti-e az „adós”, stb.

²⁷⁶ BH. 2001.62. A rosszhiszeműség és az ingyenesség fogalmi elemei fedezetelvonó szerződés esetén

lehetővé teszi, egyebekben pedig illetékfizetés szempontjából bírhat jelentőséggel a jogügylet.²⁷⁷ (Bizonyíthatja a fedezetelvonási célzatot, hogy nincs valós pénzmozgás, nem tudják semmilyen okirattal bizonyítani a pénz átadását, a szerződés megkötése a kötelezettség megállapítását kimondó határozat meghozatalát követő rövid időn belül történt, nem valósult meg a dolog birtokbaadása.).

A jogszerző fél esetében a szerződés fedezetelvonó jellegének megállapításához a törvény nem kívánja meg további feltételként a rosszhiszeműséget akkor, ha a jogszerzés ingyenesen történt. Az ingyenesen szerző fél jó- vagy rosszhiszeműsége azért közömbös, mert őt vagyoni hátrány az ellenszolgáltatás nélkül szerzett dolog elvesztése folytán nem érheti.²⁷⁸

9.

A szerződés színlelt vagy fedezetelvonó jellegét az köteles **bizonyítani**, aki erre hivatkozik.²⁷⁹ Így a színlelésnél, és a fedezetelvonás alapesetében a hitelező köteles bizonyítani az állítása alátámasztásához szükséges feltételeket. A fedezetelvonásnál azonban megfordul a bizonyítási teher a 203.§ (2) bekezdésnek a szerződés ingyenessége és a rosszhiszeműség mellett felállított törvényi vélelme esetén.²⁸⁰

Itt a Ptk. speciálisan kiemeli azt az alanyi kört, akikre törvényi vélelmet állít fel az ingyenesség és a visszterhesség kérdésében. Ekkor a szerződő feleknek kell bizonyítaniuk az ügylet visszterhességét, és ehhez kapcsolódóan a jóhiszeműséget. Csak ezen konjunktív feltételek megvalósulása eredményezheti azt, hogy az ügylet ne minősüljön fedezetelvonónak. Amennyiben a visszterhesség bizonyítása nem sikerül, az ügylet ingyenesnek minősül, s a további bizonyítás teljesen felesleges, mert ez önmagában fedezetelvonóvá minősíti az ügyletet. Ha a visszterhesség bizonyítása eredménnyel jár, akkor még szükséges a jóhiszeműséget bizonyítása is. Ugyanígy elegendő csupán a rosszhiszeműség bizonyítása is, hiszen ez önmagában megalapozza a

²⁷⁷ Ekkor, mivel valójában ajándékozza, már a rosszhiszeműség vizsgálata nem szükséges. (pl. Ha a vélelem alá tartozó alanyokról, esetekről van szó, akkor pedig eleve vélelmezett is mindkettő.)

²⁷⁸ BH.1995. 458.

²⁷⁹ BH. 1996. 86.

²⁸⁰ 203.§(2) Ha valaki hozzátartozójával vagy olyan jogi személlyel, amellyel való viszonyában többségi befolyás áll fenn, továbbá ha a jogi személy a tagjával vagy vezető tisztségviselőjével, illetve annak hozzátartozójával köt ilyen szerződést, a rosszhiszeműséget, illetve az ingyenességet vélelmezni kell. Ugyancsak vélelmezni kell a rosszhiszeműséget, illetve az ingyenességet azonos természetes vagy jogi személy befolyása alatt működő jogi személyek egymás közötti szerződéskötése esetén, akkor is, ha közvetlen vagy közvetett többségi befolyás nem áll fenn.

fedezetelvonást. A színlelésnél a bizonyítás mindenképpen a színlelésre hivatkozó személyt terheli. Itt nem találkozunk kiemelt alanyi körrel, így a bizonyítási teher nem fordul meg.²⁸¹

10.

A **jogviszony szerkezete** is más lesz attól függően, hogy a szerződés érvénytelenségét, vagy a relatív hatálytalanságot állapították-e meg.

A színlelt szerződésnél megmarad a korábbi két jogviszony: az alapügylet, ami a hitelező és adós között jött létre, és az erre „ráépülő”, az adós és a harmadik személy között megkötött színlelt ügylet. A szerződés színleltsége esetén a hitelezőnek továbbra is az eredeti adós tartozik. Ekkor - szemben a fedezetelvonó szerződéssel - nem lép be harmadik kapcsolatként a hitelező és a harmadik személy relációja, mert előbbi továbbra is a vele szerződéses kapcsolatban lévő adóssal, a dolog tulajdonosával szemben léphet fel.

Ezzel szemben fedezetelvonó szerződésnél a jogviszony háromalanyú jogviszonyrendszerre alakul át, azáltal, hogy a harmadik személy tényleges jogszerzővé, tulajdonossá válik. Ennek következtében kialakul egy új, harmadik jogviszony az új tulajdonos és a hitelező között. Amennyiben a fedezetelvonás ténye megállapításra kerül, a relatív hatálytalanság következtében két kötelezettje lesz az ügyletnek. Marad tényleges személyi kötelezettként az eredeti adós, ugyanakkor tűrési kötelezettség terheli a tulajdonos dologi kötelezettet arra vonatkozólag, hogy a dolgán a hitelező végrehajtással kielégítést kereshessen.²⁸²

Ha a szerződés szerinti új tulajdonos úgy dönt, hogy kifizeti a tartozást az adós helyett, akkor követeléssel, megtérítési igénnyel léphet fel az adóssal szemben. Ha pedig végrehajtás alá vonják a vagyontárgyat, akkor a kárának megtérítését követelheti a szerződő partnertől. Ekkor az általános felelősségi szabályok szerint igényelhet kártérítést.²⁸³

A hatálytalanság megállapítása azzal a jogkövetkezménnyel jár, hogy a szerződéssel érintett vagyontárgy fedezeti jellege fennmarad, azaz a harmadik személy és az adós (kötelezett) viszonyában úgy kell tekinteni, mintha a vagyónátruházási szerződést meg sem kötötték volna.

²⁸¹ Ha a 203§(2) bekezdésben meghatározott alanyoknál színlelésnél is áttennénk a bizonyítási terhet a felekre, ez odavezetne, hogy az ezen alanyi körben kötött ügyleteket bárki megcáfolhatná, megkérdőjelezhetné arra hivatkozva, hogy csak színlelték az ügyletet, és így mindig ők lennének -az alaptalan állítóval szemben is!- a szerződés valódiságának bizonyítására kötelezve. Ezáltal az a méltánytalan helyzet adódna, hogy a nevezett alanyi körben kötött szerződéseknel, amennyiben nem sikerül a bizonyítás, a szerződés mindenképpen érvénytelen lenne.

²⁸² A három jogviszony részletes elemzését ld.: Török Tamás: A fedezetelvonó szerződés és annak új szabályai a Ptk.-ban (Gazdaság és jog.2002./3.)

²⁸³ A Polgári Törvénykönyv Magyarázata (Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp.1992.) 508.

Ennek következtében tehát a jogot szerző fél tűrni köteles, hogy a hitelező személy e vagyontárgyból az igényét kielégíthesse. A jogszerző féllal szemben a bíróság marasztaló ítéletet akkor hoz, ha a vagyontárgyat a visszterhesen szerző fél már másra átruházta, illetve a rosszhiszemű, ingyenesen szerző fél az előnytől elesett.

Így valójában a relatív hatálytalanság gyakorlati következménye az lesz, hogy a jogosult, amennyiben nem talál kielégítést az adós vagyontárgyaiból, a szerződéssel átruházott tárgyat is végrehajtás alá vonhatja, mintha az továbbra is az adós tulajdona volna, vagyis mintha a szerződést meg sem kötötték volna. A relatív személyi hatálytalanság következtében a tulajdon-átruházási joghatás nem érvényesül a hitelezővel szemben, a kielégítési alap változatlan marad, függetlenül a tulajdonba adástól.

A Ptk. 203.§(3) bekezdése szerint, az a jóhiszemű fél, aki a szerződésből származó ingyenes előnytől fel nem róható módon elesett, a harmadik személy irányában nem felel. A (3) bekezdés rendelkezése kizárólag az ingyenes fedezetelvonó szerződések esetén alkalmazható. Az a körülmény, hogy az ingyenes szerző a dolgot felhasználta, másnak elajándékozta vagy a megszerzett vagyontárgy megsemmisült, csak akkor vonja maga után a szerző fél mentesülését, ha jóhiszemű volt. A jóhiszeműségnek nem az előny elvesztésének időpontjában, és nem az attól elesés körülményeit illetően kell fennállnia, hanem az ingyenes szerzéskor. Ha a szerződés megkötésekor a tulajdont szerző fél az átruházóval szembeni követelésről, a szerződés kielégítési alapot elvonó, vagy csökkentő voltáról tudott (vagy arról tudnia kellett), rosszhiszeműsége folytán az elvesztett előny értékének erejéig - saját vagyonával - helytállási kötelezettséggel tartozik. A rosszhiszeműség törvényi vétele e rendelkezésre is kiterjed.

A gyakorlatban vitás, hogy meg kell-e előznie a szerződés viszonylagos hatálytalanságára alapított pert az egyenes adós elleni pernek és végrehajtási eljárásnak, bizonyítani kell-e bírósági határozattal a követelés fennállását, és a behajtás sikertelenségét végrehajtási jegyzőkönyvvel. A legeredményesebb és leggyorsabb eljárás talán az, ha a hitelező egy perben érvényesíti igényét mindkét szerződő féllal szemben. Az adóssal szemben benyújtott kereseti kérelem a teljesítésre irányulna, a másik pedig annak megállapítását kérhetné, hogy ennek eredménytelensége esetén az adós szerződő partnere tűrni köteles, hogy a hitelező az átruházott vagyontárgyon kielégítést keressen. A keresetek benyújtásának feltétele, hogy a hitelező igazolni tudja a behajtás sikertelenségét.²⁸⁴

²⁸⁴ Ptk. magyarázata. 508.

11.

Alapvetően a két szerződés **jogkövetkezményei** is eltérést mutatnak. Értelemszerűen a semmis szerződésre az érvénytelenség jogkövetkezményét, az eredeti állapot visszaállítását kell alkalmazni, míg a relatív hatálytalanságnál erre azért nem kerülhet sor, mivel a szerződés érvényesen létrejött. Ugyanakkor, mivel a megkötött fedezetelvonó szerződés a hitelezővel szemben hatálytalan, ő a dolog új tulajdonosával szemben -az előző pontban ismertetettek szerint- felléphet a követelésével. Valójában ez a sajátos jogviszony a fedezetelvonó szerződés, mint jogi tény jogkövetkezményeként jön létre. Tartalma szerint a hitelezőt kizárólag jogosultság illeti meg a jogszerzővel szemben, míg azt csak kötelezettség terheli. Egy 1916-os jogeset kapcsán a Kúria határozatban rögzítette a jogszerzővel szembeni fellépés feltételeit:

”A bírói gyakorlat által elfogadott, hogy ha az adós színlelt ügylettel, vagy a hitelező megkárosítása végett a szerző féllel összejátszva harmadik személynek vagyonjogot enged, és ezáltal hitelezője követelését *egyedüli fedezetétől megfosztja*, a hitelező az átengedett vagyonjogra nézve a vele szemben való hatálytalanságnak megállapítását egymagában nem követelheti, hanem csak kapcsolatban azzal, hogy a jogszerző a vele szemben való hatálytalanság ítéleti megállapításánál fogva *tűrni tartozzék*, miszerint a hitelező magát követelésére nézve az átengedett vagyonjogból kielégíthesse, de ennek a keresetnek is előfeltétele, hogy a hitelező követelésének az adós elleni végrehajthatóságát kimutassa, vagy az adósnak a követelés megfizetésében való elmarasztalását egyidejűleg szorgalmazza és hogy bebizonyítsa, mikép követelése az adós vagyonában fedezetet nem talál.²⁸⁵

Ha már a jogszerzőnél nincs meg a vagyontárgy, akkor a felváltó igény alapján követelhető, hogy saját vagyonával a vagyontárgy értékéig helyt álljon. Ilyenkor a tűrés kötelezettség helyébe tevési kötelezettség lép. Amennyiben a 203.§ (3). bekezdése szerinti helyzet áll be, vagyis ha a fél a szerződésből származó ingyenes előnytől fel nem róható módon elesett, akkor a harmadik személy irányában nem felel, és így a tűrés kötelezettség nem alakul át tevési kötelezettséggé.²⁸⁶

Ugyanakkor egy konkrét esetben a jogkövetkezmények alkalmazása kapcsán megállapítást nyert, hogy nem zárja ki a fedezetelvonás jogkövetkezményeinek az alkalmazását az, ha az alperesek közötti szerződés fedezetelvonási céllal kötött színlelt ügylet. Így az olyan döntés, mely szerint a felperes hitelező a színlelt szerződésekkel érintett ingatlanokból és ingókból követelését

²⁸⁵ Kúria 1916.márc.02. P.V.101/1916. Mag.j.Döntv.181.

²⁸⁶ Ld. részletesen: Török. 6-7. p.

kielégítheti, nem jogszabálysértő, ha a szerződések színleltségén túlmenően az is megállapítható, hogy az alperesek a hitelező igényének kielégítési alapjait kívánták a szerződéssel elvonni. Így nincs akadálya annak, hogy abban az esetben, ha a szerződés egyben színlelt és fedezetelvonó (ezzel a cézzal színlelnék), a bíróság csak a fedezetelvonó szerződés esetére megállapított jogkövetkezményt alkalmazza, figyelemmel arra, hogy a felperes szempontjából a kielégítési alap rendelkezésére állásának van jelentősége, és nem az eredeti állapot helyreállításának.²⁸⁷

12.

A két ügylet legfontosabb jellemzőit - az összevetéshez újból felelevenítve a színlelt szerződés sajátosságait - az alábbiakban összesítjük.

Színlelt szerződés jellemzői:

1. mind a két fél azt akarta, hogy csak látszólag kössék meg a szerződést;
2. a kontraktus a valós akarat hiánya miatt semmis, így érvénytelen lesz;
3. nem lesz tulajdonos, akire a szerződött dolgot átruházzák, az az adós tulajdonában marad;
4. bárki hivatkozhat a semmisségre azzal, hogy kereseti jogosultságát igazolnia kell.

Fedezetelvonó szerződés jellemzői:

1. legalább az egyik fél valóban át akarta ruházni a tulajdonjogot;
2. fedezetelvonás miatt a szerződés relatív hatálytalan lesz;
3. tulajdonos lesz, akire a szerződött dolgot átruházzák;
4. a fedezetelvonás megállapításának feltételei:
 - létező hitelezői követelés,
 - a hitelező igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták,
 - az ügylet ingyenes, vagy
 - visszerhes, de a jogszerző fél rosszhiszemű.
5. a hitelező kérheti a relatív hatálytalanság megállapítását.

A konkrét jogesetek mérlegelésénél a szigorúbb jogi tényállás, az érvénytelenség, eleve kizárja a fedezetelvonás, így a relatív hatálytalanságnak megállapítását. Ennek megfelelően a fenti

²⁸⁷ EBH. 2002.742.

körülmények - mint visszterhesség, rosszhiszeműség, követelés megnyílt -, az érvénytelenség elbírálásakor csupán a színlelés megállapításában, alátámasztásában játszhatnak releváns szerepet. A színlelésnél, legyen szó bármilyen tulajdon átruházására irányuló szerződésről, mindenképpen elsődleges a felek akaratának vizsgálata. Erre, ahogy majd az alábbi jogesetekben is láthatjuk, általában csak az egyéb objektív körülmények mérlegelésével lehet következtetni.

A tényállás szerint az adós, a meghatározott összeg fizetésére kötelező ítélet meghozatalát követő rövid időn belül házastársával házassági vagyoni szerződést kötött, melynek értelmében az addig kizárólagos tulajdonát képező ingatlan 4/10 részben továbbra is az ő, míg 6/10 részben a házastársa tulajdonát képezte. Később adós testvérének volt házastársával adásvételi szerződést kötöttek az érintett ingatlanra. A szerződést a földhivatalhoz is benyújtották. Az ingatlanban továbbra is az adós és házastársa éltek, így az ingatlan birtokbaadására nem került sor. A bíróság megállapította, hogy amennyiben a szerződő felek szándéka ténylegesen tulajdon-átruházásra irányult, az átruházás motívuma -a szerződéssel leplezett cél- az volt, hogy az ügylettel a jogosult követelésének a fedezeti alapját elvonják. Az ilyen szerződési cél a szerződési jogi szabályozás szerint ugyan jogellenes, azonban nem a szerződés színlelése folytán. Hiszen ha a peradatok alapján megállapítható, hogy a tulajdon átruházási szándék akár már csak az egyik félnél is ténylegesen fennáll, akkor nem tekinthető a szerződés színleltnak. A szerződő felek nem színlelték a szerződést, hanem éppen ellenkezőleg, pontosan az volt a céljuk, hogy valóban megtörténjen az átruházás, hogy a szerződés tárgya már ne képezhesse a követelés fedezetét. Így a feleket az a leplezett szándék vezette az átruházáshoz, hogy a hitelező fedezetét elvonják, ami már jogellenes magatartásnak minősül, amire viszont -az előzőekben elmondottak értelmében- nem az érvénytelenség szabályai alkalmazandók, hanem a fedezetelvonó szerződésekre speciálisan vonatkozó relatív hatálytalanság. A bíróság indoklása szerint a hitelező felperes az érdeksérelme szempontjából irányadó szerződési jogi intézményeket tévesen értelmezte, az egyező szerződési akarat valódiságát, illetve a valós konszenzussal elérni kívánt célt helytelenül keverte. Mivel a szerződés színleltisége nem állapítható meg, a további vizsgálat tárgya mindig az, hogy fennállnak-e a relatív hatálytalanság törvényi feltételei.²⁸⁸

A gyakorlatban igen nehéz a szerződések színleltségének bizonyítása, de sokszor a fedezetelvonásé sem egyszerű. Azt követően, hogy a hitelező nem tudja a jogát érvényesíteni a

²⁸⁸ Csongrád megyei Bíróság I. Gf. 40157/1999/6

kötelezettel szemben, joggal fordul figyelme a jogügylet megkötése óta eltelt időben a kötelezettnek mással létrehozott jogviszonyaira. Amennyiben úgy ítéli meg, hogy azok között van olyan szerződés, melynek tárgya az ő követelésének, ha nem is teljesen, de részben fedezetét jelenthette volna, joggal kérheti a bíróságtól a szerződés vizsgálatát. Hivatkozhat akár a szerződés színlelt jellegére is, amennyiben úgy ítéli meg, hogy a felek valóságos ügyleti akarata nem is létezett, de ennek megállapítására - olykor az akarathiány igen nehéz bizonyítása miatt - csak igen ritkán kerül sor. Az alábbi esetben is a hitelező elsődlegesen a szerződés színleltségének, így érvénytelenségének megállapítását, míg másodlagosan a fedezetelvonó jelleg miatt a relatív hatálytalanság megállapítását kérte.

A valós átruházási szándék megléte miatt nem minősítette színleltnek a Csongrád Megyei Bíróság azt a szerződést, ahol a felek között ingatlanon alapított jelzálogjoggal -és vételi joggal- biztosított kölcsönszerződés jött létre. Ezt követően -a kölcsön meg nem fizetése miatt- a jogosult élt a vételi jogával, s így ő lett az ingatlan tulajdonosa. A hitelező szerint a szerződések fedezetelvonási célból létrejött színlelt ügyletek voltak. A hitelező elsődleges kereseti igénye a színlelés megállapítására irányult. Másodlagosan a fedezetelvonó jelleg miatt követelte a relatív hatálytalanság megállapítását. A perben a színlelt jelleg nem nyert bizonyítást, a felek között a kölcsönszerződés érvényesen létrejött. A bíróság ezt az alapján állapította meg, hogy a felek igazolni tudták a pénz átadását, és legalább az egyiknél tényleg fennállt a valóságos ügyleti akarat. Ugyanis a kölcsönt folyósító fél, mivel tudott a kölcsön igénylőjének korábbi tartozásáról, joggal gondolhatta, hogy az a korábbi hitelező felé fennálló tartozásának kifizetésére kéri a szerződés szerinti összeget, amit ő kockázat nélkül folyósíthatott, mivel az ingatlan az ő hitelét biztosítja. Ha az adós tudta, hogy nem fog fizetni, s a vételi jog folytán a másiké lesz az ingatlan, az csak egy rejtett indok, ami a szerződés érvényessége szempontjából közömbös. A bíróság azt állapította meg, hogy a szerződés a felek valóságos ügyleti akaratát fejezte ki. Nem lehetett bizonyítani a szerződés egyértelmű „kijátszó”, fedezetelvonó jellegét sem. Ennek feltétele a rosszhiszeműség bizonyítása. Jelen esetben megállapítást nyert, hogy önmagában az, hogy a jogszerző tudott a korábbi tartozás fennállásáról, még nem elegendő a rosszhiszeműség megállapításához. A szerződő féltől ugyanis nem várható el az utánajárás annak ellenőrzése céljából, hogy az adós rendezte-e régebbi tartozásait.²⁸⁹

A fenti esetben sem a szerződés színleltisége sem a fedezetelvonás nem nyert bizonyítást.

²⁸⁹ Csongrád megyei Bíróság I. Gf. 40092/1997/5

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a fedezetelvonó szerződés hatálytalanságának megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a vagyonátruházási szerződés érvényes

A szerződés fedezetelvonó jellegének megállapítására indított perekben a bíróságnak vizsgálnia kell, hogy a szerződés nem volt-e színlelt. Ha a bíróság bizonyítottan látja, hogy az adós és a jogszerző tényleges szerződési akarata hiányzott, és csak azt a látszatot akarták kelteni, hogy a vagyontárgy már nem az adós tulajdona, a szerződés semmisségét, és nem annak relatív hatálytalanságát kell megállapítania. Az érvényes szerződés fedezetelvonó jellegének, és így a szerződés viszonylagos hatálytalanságának megállapításához már nem elegendő a felek akaratának vizsgálata, arra csak a szerződéskötés egyéb körülményeinek - melyek színlelésnél csak a valós akarat feltárásában bírhattak jelentőséggel - tisztázása után kerülhet sor. Ugyanakkor nem kizárt a szerződés színleltisége esetén a jogkövetkezmények alkalmazása tekintetében mégis a relatív hatálytalanság alkalmazása.²⁹⁰

²⁹⁰ A fedezetelvonásról ld.: Kadlót Erzsébet, Szilágyi Zoltán : A fedezetelvonás; A fedezetelvonás és a felszámolási eljárás; A fedezetelvonás, mint bűncselekmény; Könnyelmű sértettek; Cégvezetés. 2001. 10.sz.

2. Bizalmi-fiduciárius-biztosítékok kikötése

A bizalmi, vagy más néven fiduciárius ügylet, valamely vagyontárgynak olyan mellékkikötéssel történő **valódi** (nem színlelt) átruházását jelenti, melynek értelmében a jogszerzőnek a reá átruházott jogi hatalommal csak bizonyos korlátozásokkal szabad élnie.

„A fiduciárius ügylet kétirányú jogi helyzetet teremt: másokkal szemben, kifelé ható viszonyban, megadja a jogszerzőnek az átruházott joggal járó teljes hatalmat; az átruházóval szemben azonban (befelé) a jogszerző felelősséget vállal arra, hogy hatalmát csak bizonyos módon fogja gyakorolni. Ilyen bizalmi ügylet pl. a követelés átruházása behajtás céljából.”²⁹¹

Szászy-Schwarz szerint ezekben az ügyletekben arról van szó, hogy az egyik fél több jogot ruház át a vele szerződő félre, mint amennyi valódi céljának megfelel, s ezt abban a feltevésben teszi, hogy a másik fél e reá ruházott többletjogot nem fogja érvényesíteni. *Villányi Fürst* szerint pedig, azért nem színlelték, mert csak arról van szó, hogy az ügylet gazdasági természete, életbeli célja nem az, ami jellemzően ezen ügyleteké, a tényleges gazdasági cél háttérbe szorítja az ügylet eredeti életbeli célját.²⁹² Külföldi jogtudósok véleményét is idézve, Torrente szerint a fiduciárius ügyletek lényege, hogy egy másik személy javára *feltételesen* biztosítunk valamilyen jogosultságot: pl. átadjuk a tulajdont, de azt majd vissza kell adnia, esetleg meghatározott személynek át kell adnia, azaz csak meghatározott ideig használhatja. Ezeket az ügyleteket a felek valóban akarják, de csak mint *eszközt* használják, arra, hogy elérjenek vele egy másik kijelölt célt. Torrente véleménye szerint a fiduciárius ügyletek alapvetően kerülő, fraudolózus ügyletek, de színleltnek nem tekinthetők. Érvényesek, kivéve, ha nem megengedett célra irányulnak.²⁹³

A német jog szerint a fiduciárius ügyleteknél a „bizalmi kezelő” formálisan kap egy jogi hatalmat a „megbízójától”, ami kifelé korlátlan, de a megbízóhoz fűződő viszony alapján mégis befolyásolt. Pl. amíg a megbízó külföldön tartózkodik, addig kezelheti a vagyont, de ha visszajön, vissza kell adnia. Vagyis a felek az ügylet tényleges gazdasági, jogi hatásait kívánják, míg ezek a kapcsolódó jogkövetkezmények a színlelt szerződésnél elmaradnak. Utóbbinál azt akarják a felek, hogy az akaratnyilatkozat ugyan megfeleljen a nyilatkozat objektív tartalmának,

²⁹¹ Szladits, 144-45. p.

²⁹² Hivatkozva: Menyhárd I. 157-58, Szászy Schwarz Gusztáv: Magánjogi fejtegetések felsőbb bírósági határozatok kapcsán (Bp. 1890.79.), ill. Villányi Fürst László : A magánjog szerkezete (Bp. 1934. 154.)

²⁹³ Torrente, 146-47. p.

de valójában jogkövetkezmény nélküli legyen.²⁹⁴ A színlelt ügylet tényállása semmi esetre sem állapítható meg akkor, ha a felek azt akarják, hogy a jogkövetkezmények ténylegesen bekövetkezzenek.²⁹⁵

A fiduciárius ügyleteknél, ahogy fenti jellemzéseiben is jól láthattuk, a színleléstől eltérően valós átruházás történik, azzal, hogy a jogszerző jogosultsága némileg korlátozás alá esik.²⁹⁶

A hatályos Ptk.-val ellentétben az Mtj. készítői a bizalmi és a színlelt szerződések elhatárolását olyan kardinális kérdésnek tekintették, melynek tételes rögzítését kifejezetten indokoltnak látták: Mtj.1000.§: „Az a szerződés, amellyel az egyik fél valamely vagyontárgyat *bizalmi viszony* alapján azzal a kikötéssel ruház át a másik félre, hogy ez az átvett vagyontárgyat meghatározott körülmények között *visszaszolgáltatni* köteles, kétség esetében nem esik a színlelt szerződéssel egy tekintet alá.”²⁹⁷

Az utóbbi években biztosítéki célú átruházások kapcsán a fiduciárius ügyletek kérdése újfent napirendre került, és megítélésük igen komoly és érdekes szakmai vitákat eredményezett.

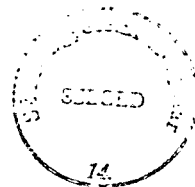
A szóban forgó konstrukciók lényege, hogy a kölcsönügyletek biztosítására a felek a nehézkes, lassú eljárással és kisebb hatékonysággal érvényesíthető zálogjog helyett, illetve annak kiegészítéseképpen, a hitelező pozícióját az eredményesebbnek tűnő tulajdon-átruházási biztosítékkal kívánják erősíteni. Ily módon olyan szerződést kötnek, melynek eredményeként az adós nemteljesítése esetén a hitelező a biztosíték tárgya felett megszerzi a tulajdonjogot. Ilyen megoldás lehet pl. a visszavásárlási jog, a vételi jog kikötése, illetve az -akár felfüggesztő hatállyal kötött- adásvételi szerződés is. (Ezek egymástól megkülönböztetendő, külön elemzést igénylő konstrukciók, de elvben -a mi szempontunkból- ugyanúgy közelíthetőek meg). A fentiekhez hasonló problémákat vetnek fel, például, a követelések biztosítéki célú *engedményezései*, illetve a külföldön elterjedt repo megállapodások, ahol egyszerre két, egymástól formailag független szerződést kötnek azzal, hogy a felek szerepe felcserélődik, és a

²⁹⁴ Baeck, 100. p.

²⁹⁵ Münch. Komm, 899. p.

²⁹⁶ A fiduciárius ügyletek szerepére, jellemzőikre csak a színlelt ügyletek kapcsán kívánunk kitérni; azok egyéb vonatkozásaira (pl. megítélésükkel kapcsolatos jogi vitákra, stb.) részletesen nem kívánunk kitérni.

²⁹⁷ Nem tekintik színleltnek a fiduciárius ügyleteket a német jogban sem, kivéve, ha pont a fiduciárius jellegét titkolják el a felek. A bizalmi vagyonkezelés (treuhand, angol: trust) lényege, hogy a tulajdon átruházása után a dologi tulajdonos kötetlen kötelezettségekkel terhelt tulajdont szerez, azaz tulajdonjogát más személy érdekében gyakorolja, tulajdonjoga ezzel relativizálódik. A német jog elismeri, és érvényesnek tekinti a bizalmi tulajdonátruházást, bár a fiduciárius ügyletek elmélete nem teljesen tisztázott Menyhárd I. 14-15. p.

két szerződés között eltérő -az ügylet futamideje szempontjából szükséges- időpont található, illetve az ún. „sale and lease back” konstrukciók.²⁹⁸

A *visszavásárlási joggal kötött adásvételi* szerződés esetén a kölcsönadó biztosítéka az ingatlanra létrejött tulajdonjoga, melyet azonban a visszavásárlási jog gyakorlásával az adósok visszaszerezhetnek, ha a kölcsönt megfizetik. Az átadott kölcsönösszeget a felek a visszavásárlási vételárreszletek kifizetésével törlesztik. Az új tulajdonos köteles a megszerzett dolgot a visszavásárlásra jogosultnak eladni, hiszen ez ún. alakítójog, hatalmasság, mely szerint, ha a jogosult a meghatározott feltételek mellett vissza kívánja venni a volt tulajdonát, azt egyoldalú nyilatkozatával megszerezheti. Abban az esetben, ha a hitelt mégsem tudja az adós visszafizetni, a hitelező marad a tulajdonos. Más esetben a felek kölcsönszerződés biztosítására a lekötött ingatlanra *vételi jogot* tesznek nemfizetés esetére. Itt nem a jelzálog és opció együttes kikötésének kérdése merül fel az elhatárolás alapjaként, hanem az, hogy csak opciót kötnek ki a felek, de egyébként minden körülmény arra utal, hogy valójában jelzálogjoggal biztosított kölcsönügyletet takarnak. (Ha a valóságos akarat a fedezeti jelleget tükrözi, nem pedig adásvétel kötésére irányuló opciót, a leplezett jelzálogszerződés érvényes lesz, viszont az a kikötés semmis, miszerint ha nem teljesít az adós, akkor a hitelező megszerzi a tulajdonjogot. Ekkor csak részlegesen érvénytelen a szerződés, a jogszabályba ütköző kikötés miatt, mivel az a zálogjog szabályainak megkerülésére irányult.)²⁹⁹ A *felfüggesztő feltétellel kötött adásvétel* lényege, hogy a felek megkötik a szerződést, de az csak akkor lép hatályba, ha az adós a kölcsönösszeget határidőre nem fizeti meg.

1998-ban Gárdos István és Szabó Gábor Zoltán a Gazdaság és jogban megjelent tanulmányaikban elsők között elemezték a visszavásárlási joggal kikötött adásvétel kérdését. Vitacikkében Szabó Gábor Zoltán egyértelműen amellet bontott zászlót, hogy az ilyen szerződés nem lehet színlelt, ha a szándék a tulajdonjog megszerzésére és átruházására irányul, Gárdos István viszont cikkében vitatta ennek az álláspontnak a helyességét.³⁰⁰

²⁹⁸ Ld. részletesen Gárdos István: A biztosítéki célú tulajdon-átruházásáról, Gazdaság és jog, 1998/6.

²⁹⁹ BH. 200. 584., BH1999.452.; BH.1999.415.

³⁰⁰ Szabó Gábor Zoltán: A visszavásárlási joggal kombinált adásvételi szerződés. Gazdaság és jog 1998/3

Gárdos István: A biztosítéki célú tulajdon-átruházásáról, Gazdaság és jog. 1998/6

Szabó Gábor Zoltán: A visszavásárlási joggal kombinált adásvételi szerződés. Gazdaság és jog 1998/10

Szabó Gábor Zoltán véleménye szerint a színlelés szempontjából lényegtelen, hogy milyen okból alakult ki a tulajdonjog megszerzésének szándéka. A célja és lényege ugyanaz, mint a kölcsönnek, ez azonban még nem indokolja a szerződés színleltté minősítését. Ez inkább csak erősebb biztosítéki szerepet tölt be. Valójában a hitelező szándéka vagylagos tulajdonjogot szerezni, ami biztosítja számára a kölcsönt, de ugyanakkor szándéka kiterjedhet a kölcsönösszeg kamatokkal együtt történő átvételére is, azzal, hogy ezt követően a tulajdonjog megint a másik felet, a kölcsönvevőt illeti meg. A felek pontosan a zálogjogból eredő hátrányok miatt folyamodnak egy másik, biztosabbnak tűnő és kevésbé körülményesen érvényesíthető, kivitelezhető biztosítéki jogviszony megválasztásához. Ténylegesen a felek nem színleltek semmit. Hasonló véleményen van ebben a tekintetben Kemenes István is, aki szerint ez a jogi konstrukció egyszerű adásvétel, ezzel egyidőben visszavásárlásra irányuló tulajdon-fenntartásos részletvétel. Ő kifejezetten nem ért egyet azzal, hogy ezt az ügyletet kölcsönszerződésnek minősítsék, az adásvételt, visszavásárlást pedig színleltnek. Úgy véli, hogy a közgazdasági értelemben vett hitelezésnek nem egyetlen formája a kölcsönszerződés, a felek a szándékukat más jogi formában, szerződéses konstrukcióban is megvalósíthatják. Felhívja a figyelmet arra is, hogy a felek valójában a nemzetközi gyakorlatban elterjedt visszlízing konstrukciót alkalmazzák. Ennek lényege éppen a biztosítéki célú tulajdonszerzés a hitelezés időtartamára.³⁰¹ Menyhárd Attila szerint sem tekinthetők ezek az ügyletek színleltnek, pusztán azért, mert gazdasági céljuk eltér attól, ami általában a tulajdon-átruházás célja.³⁰² Véleménye szerint az már más kérdés, hogy a biztosítéki célú tulajdon-átruházás számtalan problémát vet fel, mint például veszélyviselés, ráfordítások, az értékesítés költségei, az elszámolási kötelezettség hiánya. Ugyanakkor fennáll az adós kiszolgáltatott helyzetével való visszaélés lehetősége is, így a bíróságnak különös gondossággal kell vizsgálnia, hogy az adott ügylet nem uzsorás-e.³⁰³

A fiduciárius átruházással kapcsolatosan született **eseti döntések** olykor ellentmondásosak, de az utóbbi évek tapasztalata alapvetően az, hogy a visszavásárlási joggal kombinált adásvételi

³⁰¹ Kemenes. A megyei ítélkezési gyakorlat. 6. p.

³⁰² Menyhárd Attila felhívja a figyelmet arra, hogy ugyanez a megoldás az üzleti életben, más formában, régebb óta elfogadott, hiszen a visszlízingnél (sale and lease back) valójában ugyanerről van szó: a lízingtárgy eredeti tulajdonosa a lízingtárgyat eladja, majd a vevőtől lízingbe veszi. A lízing valójában a hitelezés egy formája a tulajdon biztosítékként való fenntartása, és a veszélyviselés átruházása mellett. Alkalmazását általában az teszi szükségessé, hogy a berendezés eredeti tulajdonosa (a későbbi lízingbe vevő) így tökehiányát a termelőeszköz további használata mellett tudja finanszírozni. A visszlízing érvényességét sem az elmélet, sem a gyakorlat nem kérdőjelezi meg. Menyhárd I.160.p.

³⁰³ Menyhárd I.. 161. p.

szerződést és rokon intézményeit, mint biztosítéki tulajdon-átruházásokat, nem minősítik kölcsönt - esetleg zálogjogot - leplező színlelt szerződéseknek. A legtöbb esetben ezek a megállapodások semmiképpen sem tekinthetők a zálogjogi szabályok kijátszására irányuló színlelt szerződésnek, megítélésüknél legföljebb a szerződések általános érvényességi korlátaira kell tekintettel lenni.³⁰⁴

A Legfelsőbb Bíróság az 1999. 452 sz. eseti döntésében a színleltség elutasítása mellett „legitimálta” ezt a hitelbiztosítéki konstrukciót. Ebben a döntésben a vételi jog, mint biztosíték kikötése kapcsán merült fel a kérdés, de ez alkalmazható a visszavásárlási joggal kombinált konstrukcióra is. A Bíróság indoklása szerint: „a Ptk. 112.§-ának (1)-bekezdése értelmében a tulajdonost megilleti az a jog, hogy a dolgot megterhelje, vagy annak tulajdonjogát másra átruházza. Nincs akadálya annak, hogy a dolog tulajdonosa vételi jogot engedjen annak a hitelezőnek a javára, aki olyan személynek nyújt hitelt, akire tekintettel vállalta ennek a biztosítéknak az adását. A jogszabály rendelkezései nem tiltják azt sem, hogy a tulajdonos a vagyontárgyat úgy kösse le biztosítékként, hogy feltételtől függő vételi jog engedésével a későbbi fizetés elmaradása esetére az ingatlan tulajdonjogának megszerzését a hitelező számára lehetővé tegye ... *a szerződés nem volt színlelt*, mert a hitel biztosítékául nem zálogjog létesítésére, hanem *vételi jog biztosítására irányult a felek szerződési nyilatkozata*. A vételi jog feltételhez kötött gyakorlása azt jelenti, hogy a vételi jogról szóló szerződés megkötésekor a közvetlen, feltétlen vételi szándéknak nem kellett fennállni az alperesnél, a biztosított jog alapján a vételi szándékot az egyoldalú nyilatkozat megtételével nyilvánította ki az alperes.”

Az alábbiakban kiragadunk néhány hangsúlyos jogesetet a kapcsolódó joggyakorlatból, amelyekben a bírói gyakorlat következetesen a fenti megközelítésben, érvényes biztosítékokként kezelte a vizsgált konstrukciókat.:

- *A visszavásárlási joggal kötött adásvételi szerződés mögött a gyakorlatban lehet ténylegesen ingatlanfedezettel adott kölcsön is, átmeneti pénzzavar áthidalásához. Így a kölcsönszerződés és a visszavásárlási joggal kötött adásvétel jelentheti ugyanazt a tartalmat. A felek a szerződéskötés szabadságának elve alapján szabadon dönthetik el, melyiket kötik meg. Ha egy szerződés többféleképpen értelmezhető, nem hagyható*

³⁰⁴ Gfv. X. 32 615/1997: BH 1998/350. sz.; Pfv. III. 22 796/1997: BH 1999/452. sz.; Pfv. VII. 22 239/1998. sz.

*figyelmen kívül a felek szabadsága, az akaratuk. Ahhoz pedig, hogy a szerződés uzsorás jellege megállapítható legyen, szükséges az uzsora szubjektív (fennálló kényszerhelyzet, s ennek ismerete, célzatos kihasználása) és objektív oldalának (aránytalan előny kikötése) bizonyítása.*³⁰⁵

- *Nincs jogszabályi akadálya annak, hogy a felek a kölcsön visszafizetésének biztosítékként függő hatályú ingatlan-adásvételi szerződést kössenek ki.*³⁰⁶ *Az adásvételi szerződést az adósok üzleti akaratának hiánya miatt nem lehet érvénytelennek tekinteni, mivel tisztában vannak azzal, hogy amennyiben a kölcsönt nem tudják visszafizetni, elvesztik az ingatlan tulajdonjogát. (Esetleg hivatkozhatnak feltűnő értékaránytalanságra, uzsorára, vagy egyéb érvénytelenségi okra.) Tehát a szerződés nem kölcsönt leplező, hanem biztosítéki jellegű.*³⁰⁷
- *Az ingatlan tulajdonjogának nem végleges jelleggel, hanem biztosítéki céllal történő átruházására irányuló szerződés – önmagában a biztosítéki szándék miatt – nem színlelt, ezért nem érvénytelen. Érvénytelen azonban az olyan kikötés, ahol a hitelező az adott vagyontárgy tulajdonjogát a fennálló követelése fejében elszámolási kötelezettség nélkül, a vagyontárgy valóságos, forgalmi értékének számbavétele nélkül szerzi meg. A vételár meghatározása – az összegszerű megjelölés mellett – történhet közvetetten úgy is, hogy a felek a szerződésben harmadik személy vagy szerv értékmeghatározására, vagy egyéb*

³⁰⁵ Zala Megyei Bíróság 3.Pf.21.260/1999/4. Ha azonban bebizonyosodik, hogy a felek szándéka nem terjedt ki a tulajdonjog tényleges -biztosítéki célú- átruházására, hanem úgy kezelik a köztük létrejövő üzletet, mintha zálogjogot alapítottak volna, akkor a színlelés az egyéb körülmények figyelembevételével és mérlegelésével megállapítható. Ha az akarat tényleg megvan, a felek nem színleltek, a köztük lévő elszámolási viszony, kárvészelvényviselés, hibás teljesítés, stb. tekintetében ténylegesen a tulajdonjog átruházásához fűződő szabályokat alkalmazzák. Annak nincs jelentősége az üzlet megítélésakor, hogy az a rejtett indok motiválta őket a választásban, hogy azzal más alkalmazható –am megítélésük szerint esetleg kedvezőtlenebb (zálogjog)- biztosíték kikötését mellőzzék. Színlelt az üzlet akkor is, ha megállapítható, hogy az opciós szerződés jelzálogszerződést leplez.

³⁰⁶ Pl. Pfv. VI. 20.204/1997, BH.2002.182.

³⁰⁷ Előfordulhat azonban, hogy egyszerű adásvételi szerződést kötnek a felek, s nem a fenti „biztosítékokat”. Ilyenkor adásvétellel leplezik a felek a kölcsönszerződést, vagyis a kötelezett a tulajdonjogot ruházza át biztosítékként. Általában a leplezett szerződés uzsorás jelleggel bír. Ekkor, a semmisségre hivatkozónak, aki gyakran maga a szerződő fél, nagyon nehéz bizonyítania a szerződés színlelt voltát. Amennyiben ez sikerül, a következő lépés a leplezett szerződés megítélése, vagyis uzsora szempontjából történő vizsgálata. Ha annak feltételei fennállnak, a leplezett szerződés az uzsora miatt érvénytelen. Ekkor az adásvétel a színlelés, a kölcsönszerződés pedig az uzsora jelleg miatt semmis. Fontos hangsúlyozni, hogy jelen esetben különösen nagy szerepet kap a felek közötti bizalmi kapcsolat, hiszen kockázatos valakire tulajdonjogot ruházni biztosítékként, visszavásárlási jog kikötése nélkül, mivel szinte csak a másik becsületére van bízva, hogy ne rendelkezzen az érintett dologgal. Fővárosi Bíróság Pfv.20.162/1995, 41.Pf.27.135/1999, BH.2000.356.,erről azonban egy 2003-as eset: *Nincs akadálya annak, hogy a felek a kölcsönszerződés biztosítékaul adásvételi szerződést kössenek* (EBH 2003. 857).

*módon a piaci árra utalnak. A törvényi előírásoknak megfelelően tartalmazza a vételárat az olyan szerződés is, amely a vételár meghatározását eredményező eljárási mechanizmust rögzíti.*³⁰⁸

- *A biztosítéki céllal kötött opciós szerződés – önmagában a biztosítéki szándék miatt nem színlelt, hanem érvényes megállapodás. Az ingatlan vételárának – amelyre a vételi jog vonatkozik – azonban a vagyontárgy (valóságos) forgalmi értékéhez kell igazodnia, és nem határozható meg az adós tartozásának összegében. Érvénytelen az olyan kikötés, ahol a hitelező az adott vagyontárgy tulajdonjogát opciós jog kikötése alapján a fennálló követelése fejében elszámolási kötelezettség nélkül szerzi meg, a vagyontárgy valóságos értékének számbavétele nélkül.*³⁰⁹

A fentiekben láthattuk, hogy a fiduciárius biztosítékok megítélése kapcsán általában népszerűbb a jogirodalomban, illetve a joggyakorlatban is az a nézet, miszerint ezek nem tekinthetők színlelt ügyleteknek, és azok biztosítéki céllal történő alkalmazásának nem látják akadályát. Az utóbbi egy-két évben azonban egyre erősödött az a nézet, miszerint ezek megítélése nem egyértelmű, vitára okot adó, éppen ezért az új Ptk-ban - vagy hallgatólagosan, de inkább kifejezetten - kiiktatásra váró konstrukciók. Gárdos István és Gárdos Péter ezen ügyletek ellentmondásos jellege, vitás megítélése miatt így vélekedik: "Egyfelől a szerződési szabadság, másfelől pedig egyes érvénytelenségi okok, elsősorban a színleltség képezi a vizsgálat tárgyát. A biztosítéki átruházás a kógens zálogjogi szabályok megkerülésére irányul. Emellett alappal vethető fel az is, hogy az ilyen ügyletek színlelték, jó erkölcsbe illetve a joggal való visszaélés tilalmába ütközöek. ... Végül megítélésünk szerint a biztosítéki átruházás, fedezetelvonó jellege miatt relatív hatálytalan az adós többi hitelezőjével szemben."³¹⁰

Tény, hogy az új Ptk. kötelmi javaslata az engedményezéssel összefüggésben a fiduciárius ügyletek problematikus megítélése eredményeként a következőkre jutott indoklásában: „A Javaslát dologi biztosítékként kizárólag a zálogjogot ismeri el, ezért a gyakorlatban kialakult – és

³⁰⁸ Szegedi Ítélőtábla Gf.I.30.256/2004.

³⁰⁹ Szegedi Ítélőtábla Pf.III.20.133/2005.

³¹⁰ Gárdos István-Gárdos Péter: Van-e a fiduciárius biztosítékoknak helyük a magyar jogban? Polgári Jogi Kodifikáció 1-2/2004, 33-47.p.

a jogirodalomban számos vitát és a joggyakorlatban számos problémát generáló – *fiduciárius konstrukciókat megszünteti.*”³¹¹

A fiduciárius biztosítékok létjogosultságát több aspektusból is megkérdőjelezzük.³¹² Mi nem kívánunk ezekkel a kérdésekkel részletesen foglalkozni, csupán a színlelt jelleg felvetésére reflektálunk.

A fiduciárius biztosítékok színlelt jellegével az alábbiak miatt nem értünk egyet:

A színlelés fő jellemzője éppen az, hogy a felek minden esetben kötnek egy olyan ügyletet, amelynek joghatásait részben vagy egészben nem kívánják. A fiduciárius biztosítékok esetében ezzel nem találkozunk. Nem az akaratuknak meg nem felelő, hanem csupán egy a felek számára - valamilyen okból (és e körben merülhet fel a fraudolózus jelleg vizsgálata) - kedvezőbb jogi konstrukciót alkalmaznak. A felek - bármely okból is -, de valóban akarják a kialakított megállapodás joghatásait.

Véleményünk az, hogy ezeknél az ügyleteknél a felek akarata ugyan nem terjed ki a színlelésre, de a fraudolózus jelleg kérdése elgondolkodtató.³¹³

A kerülő ügyleteknél a szerződéskötési szándék megtalálható, a színleléshez hasonlóan egyfajta palástolási vonással is bírnak, de a felek ekkor nem a megkötött valós szerződést, hanem az ügylet kerülő jellegét, célzatát (jogszabály megkerülését) akarják eltitkolni, leplezni, lehetőleg olyan - számukra kedvezőbb - megoldással, hogy a kerülő jellegnek még a gyanúja se merülhessen fel. Így a fiduciárius ügyletek fraudolózus jellege olyan értelemben vetődhet fel, hogy a felek tényleges szándéka ugyan valóban az ügylet megkötésére irányul, ugyanakkor olyan jogi konstrukciót teremtenek, amellyel sikeresen el tudják kerülni adott esetben a zálogjog rendelkezéseinek kötelező alkalmazását is. A kérdés csupán az, hogy az ilyen ügyletek valóban megkerülik, kijátsszák-e a zálogjog szabályait, vagy csupán a lehetséges dologi biztosítékok palettáját szélesítik?

³¹¹ Ptk. Tervezet indokolása, 185.p.

³¹² „Tény, hogy valóban elgondolkodtató a fiduciárius biztosítékok alkalmazásának fraudolózus, - és adott esetben fedezetelvonó - jellege, az, hogy az ilyen ügylettekkel nem a zálogjog szabályainak megkerülése-e a felek célja, hiszen ezzel a konstrukcióval alapvetően annak az adós javára beépített biztosítéki elemeit zárják ki. Ezeknek az ügyleteknek az a jellemzője, hogy a felek felismernek egy olyan érdeket, amely arra indítja őket, hogy valamely jogi tétel normáit ne kövessék. Ennek megkerülésére azonban olyan jogi konstrukciót találnak ki, amelyet valóban akarnak, mivel ezzel a számukra hátrányos következményeket, hatásokat ki tudják küszöbölni. Ezért merül fel joggal a biztosítéki célú átruházások során is a kérdés, hogy nem a dologi biztosítékot jelentő zálogjog szigorú adósvédelmi szabályait kívánják-e a felek megkerülni?” Gárdos, 18. p.

³¹³ Torrente a legjelentősebb kerülő ügyletként a fiduciárius ügyletet jelöli meg. Torrente, 139. p.

Az azonban, hogy ezt milyen okból, - történetesen jogszabály megkerülésére -, illetve, hogy e célból mennyire „burkoltan” teszik meg, még önmagában a megkötött ügyletet nem minősítheti színleltté.

3. Polgári jogi szerződéssel leplezett munkaviszony?

Az utóbbi években komoly kérdéseket vetett fel a munkaviszony polgári jogi szerződésekkel történő „leplezése”. Nem elhanyagolva, hogy a munkajog a polgári jogi gyökereiből táplálkozik, mindenképpen figyelembe kell vennünk azokat a differencia specifikákat, amelyek a munkajog önálló jogági létét indokolják, s mely jellemzők elvezetnek oda is, hogy nem alkalmazhatóak biztonsággal egyes klasszikus polgári jogi intézmények a munkajog területéhez tartozó konkrét jogviszonyokban.

Ebben a fejezetben egy jogági elhatárolás keretében az érintett problémakörnek csak a polgári jogi vetületével kívánunk kiemelten foglalkozni, egyéb - így a munka-, adó-, társadalombiztosítási, és eljárásjogi - konzekvenciákra csak annyiban térünk ki, amennyiben azt a téma szempontjából megkerülhetetlennek érezzük.

A) Munkavégzés polgári jogi szerződésekkel

A téma feldolgozásának első lépéseként azt vizsgáljuk meg, hogy milyen jellegű és mértékű a felek szerződési szabadsága a munkavégzésre irányuló ügyletek kapcsán. A kérdés különlegességét az adja, hogy itt egy olyan szerződési tárgyról van szó, melyet a munkajog speciálisan szabályoz, s kérdés az, hogy ezzel milyen mértékben állít korlátokat a szerződő felek elé? A választ először a munkajog egyedi szabályaiban kell keresnünk, s csak ezt követően vizsgálhatjuk a feleknek az adott kereteken túlmutató lehetőségeit.

A jogviszony megítélésében a tevékenység jellegének meghatározó szerepe van, mivel azt, hogy a felek milyen szerződést kötnek, a munkavégzés jellemzői, a felek kapcsolata, a köztük lévő függőségi viszony, és még számos tényező együttes hatása határozza meg. Ennek megfelelően a munkavégzés történhet munkaviszony jellegű körülmények között, de végezhető polgári jogi jogviszony keretében is. Ahogy a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter, valamint a pénzügyminiszter „A munkavégzés alapjául szolgáló szerződések minősítése során figyelembe veendő szempontokról” című, 700./2005. (MüK.) FMM-PM együttes irányelvében (továbbiakban Irányelv) fogalmaz:

„A tevékenység jellegétől függően a munkavégzésnek a gyakorlatban általában két fő típusát különböztethetjük meg. Az egyik esetben a munkát végző személy valamely termék vagy

szolgáltatás nyújtására vállal kötelezettséget, mely mögött önálló, a megbízótól, a megrendelőtől elkülönült tevékenység húzódik meg. Ezzel szemben a másik esetben munkaviszony esetén- a munkát végző személy munkaerejét bocsátja áruba, a tevékenysége önállótlán, függő munkaként jelenik meg. Az előbbi esetben a felek egymás mellé rendeltsége polgári jogi jogviszonyt, a másik esetben a hierarchikus alá-főlérendeltség munkaviszony létrejöttét eredményezi.”

Láthatjuk, hogy a felek kapcsolatának megítélésében az bír alapvető jelentőséggel, hogy kimerít-e az alá-főlérendeltséggel, és egyéb tipikus jegyekkel leírható munkaviszony jegyeit. Ha igen, úgy a felek szerződési szabadsága korlátozott, hiszen még közös akarattal megkötött kontraktusokkal sem vonhatják ki kapcsolatukat a munkaviszony, s így a munkaszerződés hatálya alól. A Munkatörvénykönyv (a továbbiakban: Mt.) 75/A. § (2) értelmében a szerződés típusát elnevezésétől függetlenül, az eset összes körülményeire -így különösen a felek szerződéskötést megelőző tárgyalásaira, a szerződés megkötésekor, illetve a munkavégzés során tett jognyilatkozataira, a tényleges munkavégzés jellegére, az Mt.-ben meghatározott jogokra és kötelezettségekre- tekintettel kell megállapítani.

Nagyon fontos, hogy nem a szerződés elnevezésének, hanem tartalmának kell a munkaszerződés kritériumainak megfelelnie, mivel a jogi minősítésnél a felek által adott szerződés-elnevezés teljességgel közömbös. Így pl. egy megbízásnak nevezett jogviszonyról a perben feltárt bizonyítékok alapján kiderülhet, hogy az valójában munkaviszonynak tekintendő.³¹⁴

Egyebekben az Mt. 76. § (1) rögzíti, hogy a munkaviszony - ha a törvény másként nem rendelkezik - munkaszerződéssel jön létre. Ez a rendelkezés azt is jelenti, hogy a munkaviszonyt, ha a törvény kivételt nem tesz, munkaszerződéssel kell szabályozni.

Így amennyiben a felek *munkaviszony* jellegű kapcsolatban állnak, a köztük lévő ügylet csak munkaszerződés formájában kerülhet megkötésre. A *munkavégzésre* létrejött kapcsolatoknak azonban nem egyedüli lehetséges módozata a munkaszerződés, a munkajogviszony létesítése. A munkavégzés folytatására kötött szerződésekre is kiterjed a felek szerződési szabadsága, azon belül pedig a típusmegválasztás lehetősége.³¹⁵ Így a felek egyéb polgári, így megbízási, tartós megbízási és vállalkozási szerződést is köthetnek.

³¹⁴ BH. 2005. 102.

³¹⁵ pl. A munkaviszonyban állt felek az elvégzendő munka természete folytán -megállapodással- utóbb polgári jogi jogviszonyt is létesíthetnek. Az a körülmény, hogy a volt munkavállaló korábban munkaviszony keretében végezte az adott munkát, nem alapozza meg e jogviszonynak a megállapodástól eltérő minősítését. BH. 2003. 213.

A fentiek összegzéseként megállapíthatjuk, hogy nem ütközik jogszabályba, ha a felek munkavégzés folytatására nem munkaszerződést, hanem polgári jogi szerződést kötnek. A felek, attól függően, hogy a köztük lévő kapcsolat mely szerződés valóságos elemeit meríti ki, bármilyen kontraktust köthetnek, azzal a megszorítással, hogy amennyiben kapcsolatuk egyértelműen a munkaviszony speciális jegyeit mutatja, egyező akarrattal kötött polgári jogi szerződéssel sem vonhatják ki magukat a munkaviszonyra vonatkozó szabályok hatálya alól.³¹⁶

A továbbiakban tehát határozott különbséget kell tennünk a „munkaviszony” és a „munkavégzésre irányuló jogviszony” meghatározások között. A munkavégzésre irányuló jogviszony (ami lehet munkaviszony is) polgári jogi szerződéssel is szabályozható, ha viszont a kapcsolat a munkaviszony jegyeit mutatja, akkor a feleknek munkaszerződést kell kötniük.

B) Munkaviszony polgári jogi szerződés látszatával

A problémát azok a polgári jogi szerződések jelentik, melyeket úgy kötnek meg a felek, hogy mögöttük munkaviszony jellegű kapcsolat húzódik meg. Ezek olyan kétoldalú jogügyletek, melyekben a munkáltató (megrendelő, megbízó) a magánszemély munkavállalóval (vállalkozó, megbízott) megbízási, tartós megbízási, vagy vállalkozási szerződést köt. Az ilyen ügyletek létrehozását alapvetően a kedvezőbb adó- és járulékfizetés elérése, vagy az ezek alól való mentesülés motiválja. Azonban a munkáltató számára motivációs tényezőként hat az is, hogy így olyan szerződéses pozícióba kerülhet, melyben a munkavállalóval szemben kevesebb kötelezettség terheli (szabadságolás, végkielégítés, stb.).

Ezeket a szerződéseket a bírói, munkafelügyeleti és adóhatósági gyakorlat egységesen színlelt, illetőleg leplezett szerződéseknek minősíti. A már fent hivatkozott Irányelv így fogalmaz ebben a kérdésben: „Általános jogelv, hogy a szerződéseket valóságos tartalmuk szerint kell megítélni, és minden olyan szerződés, amely megjelenésében nem a valóságos szerződéses tartalmat hordozza, vagyis ahol a nyilatkozatban kifejezendő akarat a nyilatkozó valódi akaratától eltér - színlelt szerződés.”

³¹⁶ pl. Ha a szövetkezet a tagjaival kettős jogviszonyt - munkaviszonyt és vállalkozási jogviszonyt - létesít, valójában azonban a tagok továbbra is munkaviszonyban állnak a szövetkezettel, akkor az adóhatóság jogszerűen minősítheti a szövetkezet és a tagjai között fennálló jogviszonyt munkaviszonynak. AEE. 2003.12.

A továbbiakban így vélekedik a színleltté minősítésről: "A típuszabadság tehát nem jelentheti azt, hogy a polgári jogi szerződéssel létrehozott jogviszony tényleges tartalma ellentétbe kerüljön annak választott, jogszabály szerinti típusával. Amennyiben ugyanis a felek jogviszonya - a megkötött szerződés típusával ellentétben - a megnevezett jogviszonytól eltérő, más típusú jogviszony tartalmi elemeit foglalja magában, a megkötött szerződés színlelt, azaz semmis. Ebben az esetben a szerződést, illetve a jogviszonyt az általa leplezett szerződés -az adott esetben munkaszerződés- alapján kell megítélni."

Az Irányelv szerint, amennyiben a nyilatkozatban kifejezendő akarat a nyilatkozó valódi akaratától eltér, a szerződés színlelt. Ezzel a színlelt szerződés mögött meghúzódó szubjektív, akarat elem kiemelt szerepére utal. A továbbiakban, mint másik fontos tényezőt, az Irányelv a látszólagos tartalom jelentőségét emeli ki. Úgy véljük, hogy noha a fenti szövegezés helytálló, mégis igen tágra értelmezi a színlelt szerződés megítélésének lehetőségeit. (Ez az értelmezés, sajnos, a gyakorlatban is meglehetősen elterjedt.) Az Irányelv szövegezése ugyan utal az akarat szerepének fontosságára, de a szerződések kategorizálásában vele szemben a tartalomnak láthatóan prioritást ad. Ez az Irányelv kiadásának célja szempontjából érthető, hiszen azt nem a bírói gyakorlat, hanem alapvetően a konkrét jogviszony megítélésére feljogosított munkafelügyelet, adóhatóság ellenőrei számára készítették, kézzelfogható kapaszkodót, iránymutatást kívántak nyújtani az ellenőrzések során tapasztalt jogviszonyok pontos, egységes elvek alapján működő elhatárolásában.

A színlelés megállapítása azonban pusztán objektív, tartalmi alapon nem lehet helytálló.

A munkaügyi felügyelő ezeket a szerződéseket keletkezésük pillanatától átminősítheti munkaviszonnyá, a vizsgálatnál csupán a jogviszony jellemzőit (a színlelt szerződés akarat, szubjektív feltételeit nem) vizsgálja. Ezzel semmi probléma nincs, hiszen a szabálytalan foglalkoztatás miatt ez indokolt. Ugyanakkor nem látjuk helyénvalónak - csupán ezek alapján - a szerződés színleltségének rögzítését, mivel -a kizárólag a tartalomra irányuló vizsgálat miatt- a felügyelő nem tudhatja, hogy valóban fennáll-e a színlelés esete, erre vonatkozó vizsgálat ugyanis majd csak egy esetleges peres eljárás alkalmával történik meg. Ekkor - úgy véljük -, csupán a szabálytalan foglalkoztatás lehet indoka a munkaviszonnyá minősítésnek, nem pedig a színlelés tényként való megállapítása. [Az APEH ellenőrei ilyen esetben nem is minősítik át a szerződést, hanem csak a munkaviszonyhoz kapcsolódó jogkövetkezményeket alkalmazzák (pl. elmaradt befizetések) a szerződés keletkezésétől fogva.]

A színlelés, mint *akarathiányos semmisségi ok* fennállásának megállapításához az adott ügylet tartalmi vizsgálata mellett a felek akaratának elemzése is szükséges. Az általunk vizsgált szerződésekre valóban jellemző, hogy van egy látszólagos és egy valós jogviszony, de a felek kapcsolata, és következésképpen a szubjektív, akarat oldal jellemzői, véleményünk szerint, nem minden esetben merítik ki a színlelés tényállását.

A munkaviszony jellegű kapcsolatok leplezésére létrehozott polgári jogi szerződéseknek a színlelt ügyletek körébe történő „kategorikus” besorolását inkább elméleti, mint gyakorlati síkon látjuk problematikusnak. A gyakorlatban ugyanis ezek az ügyletek -mivel alkalmazásuk nem a munkavállalók valós jogviszonyának megfelelő (pl. szabadság, végkielégítés hiánya)- semmiképp sem maradhatnak érvényes jogviszonyok.

Ugyanakkor elgondolkodhatunk azon a lehetőségen, hogy nincs-e más ok a színlelésen kívül, aminek következményeként az ilyen ügyletek semmisnek minősíthetők?

C) A színlelés feltételei

Idézzük fel ismét röviden a színlelés feltételeit. A színlelés olyan semmisségi ok, melynél a felek kétoldalú, tudatos, közös akarathiánya miatt lesz érvénytelen a szerződés. A színlelés határozott jellemzője, hogy a felek között akarategység van a színlelés, a látszat megteremtésében. Egyrésztől kétoldalú az akarathiány a látszólagos ügylet vonatkozásában, másrésztől akarategység, kölcsönös egyetértés van a színlelésben. Mindez fennállhat annak ellenére is, hogy esetlegesen a színleléshez csupán az egyik félnek fűződik érdeke. A fontos az, hogy mindkét fél *szabad akaratából, mellérendeltségi viszonyban* hozza meg azt a döntését, hogy céljai elérése érdekében eszközként a színlelést választja.

Vessük össze ezeket a feltételeket az általunk tanulmányozott szerződések jellemzőivel!

A vizsgált esetekben az **objektív tényező**, a látszat fennállása nem kérdéses. Annak ellenére, hogy a kapcsolat a munkaviszony jellegzetességeit mutatja, nem munkaszerződés, hanem a polgári jogi szerződés kötött meg a felek között. Felvetésünk szempontjából a továbbiakban a szubjektív elemek vizsgálata bír jelentőséggel.

A felek egységes színlelésére vonatkozóan külföldi kódexek tényállási elemként határozottan megnevezik a másik fél színlelésbe való beleegyezését, melynek következtében a színlelés kétoldalúvá válik.³¹⁷ A beleegyezés akkor valóságos, ha azt a nyilatkozó szabad akaratából, egy mellérendelt kapcsolatban teszi meg, vagyis ha szándékosan, hibátlan akaratból adja hozzájárulását a színleléshez.³¹⁸ Következésképpen a már megkötött színlelt szerződésre, vagy annak valamely tartalmi elemére valóban tudatos (szándékolt) akarathiány fog fennállni. A feleknek -ahogyan egy érvényes szerződésnél is-, szabad akaratból kell konszenzusra jutniuk, de nem csak a szerződés lényeges tartalmi elemeinek tárgyában, hanem a színlelő magatartás tekintetében is! A szerződők szimulált ügylet megkötésére irányuló szándékát sem befolyásolhatja például megtévesztés, esetleg fenyegetés: sértetlen akaratból, egymással egyetértésben, „kétoldalú tudatos akarathiánnyal” kell létrehozniuk a színlelt szerződést.

Ha mindezt a munkaviszonyt leplező szerződések vetületében megvizsgáljuk, észre kell vennünk: igen gyakran kérdéses az, hogy a munkavállaló szabad akaratából valóban színlelni kívánt-e? Általában, félve a munkahely elvesztésétől, elfogadják a munkáltató által felajánlott feltételeket. Ebben gazdasági erőfölényen alapuló viszonyban érthető, ha a kiszolgáltatott munkavállaló fejet hajt a munkáltató akarata előtt. Igaz, erre mondhatjuk azt, hogy a beleegyezés megvolt, s mindegy, hogy mi motiválta a munkavállalót a színlelésre, hiszen a tudata átfogta az akarathiányt, a látszatot pedig mégiscsak közösen teremtik meg. Ha azonban a színlelés tudati, szubjektív oldalának komolyabb figyelmet szentelünk, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a színlelés határozott magabiztossággal mégsem állapítható meg.

Folytatva ezt a gondolatmenetet, igen szélsőségesnek tűnő, de a gyakorlatban mégis előforduló példa - főleg a kis- és középvállalkozások esetén -, hogy a szerződők nem is tudják, hogy színlelnek. Gyakran nem is lehet eldönteni, hogy a felek tisztában voltak-e a szerződés „színlelő” jellegével. Egyszerűen nem rendelkeznek olyan munkajogi, polgári jogi háttérismerettel, hogy tudják, a köztük lévő kapcsolat kimeríti a munkaviszony elemeit, és ezért nem köthettek volna polgári jogi szerződést. (Gondoljuk meg: a jogalkalmazók számára is pontosan az jelenti az egyik legnehezebb problémát, hogy egy-egy konkrét esetben a kapcsolat munkajogi, vagy polgári jogi jogviszonnyá minősíthető-e? Ezek elhatárolása nem mindig egyszerű feladat!)

³¹⁷ Ld.pl. BGB. § 117. (1), ABGB. § 916. (1) CC. Art. 1414.

³¹⁸ Münch. Komm, 897. p.

Természetesen ez kikerülhető lenne a munkaadó részéről, ha jogi szakembertől kérne segítséget, de ezt általában nem teszik, mert fel sem merült bennük, hogy az ügylet munkaviszony jellegű, és ezért másképp kellene eljárniuk, szerződniük. Ebben az esetben a színlelés szubjektív kritériumai végképp hiányoznak, ennek ellenére az ügyletet színleltnek fogják minősíteni.

Akár az is előfordulhat, hogy csak az egyik fél színlel, a másik viszont nem (pl. a munkáltató igen, a munkavállaló nem). A munkavállaló valóban a megbízási szerződésben foglalt feltételekre szerződik, míg a munkaadó úgy gondolja, hogy majd munkaviszony jellegűen fogja őt foglalkoztatni. Ez pl. rejtett indoknak minősül, és a szerződő felek között a megbízás maradna érvényben. De! Ezekben az esetekben - pusztán tartalmi alapon, nem vizsgálva a felek akaratát, csupán a látszólagos és a valós munkajellemzőket - színlelés miatt érvénytelennek tekintik a szerződést, holott a színlelés szükséges feltételei nem állnak fenn.

Véleményünk szerint a megkötött polgári jogi szerződések csak akkor minősülhetnének színleltnek, ha mind az objektív, mind a szubjektív, akarati oldal sajátosságai kimerítik a színlelés tényállását.

D) A szerződések érvénytelensége

a) A színlelt szerződés

Azokban az esetekben, amikor a tényállás feltárása során a munkavégzés jellegéből és egyéb körülményekből, továbbá a felek nyilatkozatából az derül ki, hogy mind a két fél akaratára egy látszólagos polgári jogi ügylet megkötésére irányult, valóban felmerülhet az ügylet **színlelt szerződéssé minősítése**. Ezt egyéb körülmények figyelembevétele mellett az is jelezheti, hogy mindkét oldálnak érdeke fűződik a színlelt ügylet létrehozásához.³¹⁹ De színlelt lesz a megkötött szerződés akkor is, ha ugyan csak a munkáltatónál jelentkezik a színleléshez kapcsolódó érdek, mégis a munkavállaló szabad akaratából beleegyezését adja a szimulációhoz. Ilyen eset általában akkor áll elő, ha a munkavállaló nem szenved hátrányt az ügylettel, s így elfogadja a munkáltató ajánlatát. Ami fontos, hogy nincs semmilyen, egy általánosan elfogadható szintet meghaladó mértékű kiszolgáltatottság, kényszerhelyzet, ami a munkavállalót a szerződés megkötésére indította. Ezeknél a szerződéseknél tehát a minősítés során különösen figyelembe kell venni a

³¹⁹ Pl. a kedvezőbb adózás miatt a vállalkozónál is nagyobb bevétel maradhat.

felek kapcsolatát, az egyéb körülményeket, tekintettel a munkáltató és a munkavállaló között fennálló alá-fölérendeltségi viszonyra. Az így megkötött, munkaszerződést leplező polgári jogi szerződések valóban lehetnek színlelték, és ennek kimondása után, a vonatkozó szabályozásnak megfelelően, a leplezett szerződés már a munkajog szabályai szerint, önmagában ítélendő meg.

Ha azonban a legszélsőségesebb elgondolást követjük, miszerint egy alá-fölérendeltségi viszonyban fel sem merülhet, hogy a munkavállaló befolyásmentes, szabad akarattal a színlelés mellett döntsön, akkor a mellérendelt kapcsolatot feltételező színlelt ügylet levetítése ezekre a jogviszonyokra eleve kizárt. A felek az egyenlőtlen pozícióból adódóan nem tudnak függetlenül, befolyásmentesen közös elhatározásra jutni, hiszen ebben a szituációban a munkavállalói akarat - ha közvetve is-, de mindenképpen hajlított. Ilyen megközelítésben a színlelés tényállását egyáltalán nem alkalmazhatnánk az adott problémára, helyette egy másik érvénytelenségi (semmisségi) ok alkalmazása javasolt.

b) A jogszabályba ütköző szerződés

1.

Az esetek egy részében tehát a felek akarata, és ennek következtében a „színlelésbe történő beleegyezése” nem feltétlenül befolyásmentes, független és szabad. Ez alapvetően a felek közötti viszony már sokat említett sajátos jellemzőjéből fakad.

Általában ilyenkor elmondható, hogy a szerződéskötések alapvetően a munkáltató érdekét szolgálják, elérendő célja az, hogy kedvezőbb adó- illetve társadalombiztosítási járulék-fizetési szabályok érvénye alá kerüljön. Ugyanakkor az sem elhanyagolható szempont, hogy a munkavállalójával szemben kevesebb kötelezettség terheli, ha a köztük meglévő munkaviszony helyett megbízási, tartós megbízási, illetve vállalkozási szerződést köt.

Ahogy Gaál Sándor „A semmis szerződések néhány típusával kapcsolatos jogalkalmazási problémák” című írásában fogalmaz: „a munkaviszony megbízási, vagy vállalkozási szerződéssel való palástolása rendszerint nem mind a két szerződő félnek érdeke, hanem ez elsődlegesen munkáltatói érdek. Piacgazdasági viszonyok között a munkaadó és a munkavállaló nincsenek egyenrangú pozícióban, a munkavállaló rendszerint kiszolgáltatott helyzetben van, és ezért - továbbá tájékoztatlansága és rövidtávú érdekei miatt- lemond a munkaviszonnyal és a

társadalombiztosítási jogviszonnyal járó előnyökről. Az egyenrangúság, az esélyegyenlőség hiányában szerződéskötési szabadságról azonban aligha beszélhetünk.”³²⁰

A munkavállalók *kiszolgáltatottságára* rávilágító, tipikus példa az alábbi jogeset.

*A bíróság egy közhasznú társaság által a dolgozóival kötött, takarítói munkakörre vonatkozó, határozott időre szóló megbízási szerződéseket színleltnek minősítette. A szerződések vizsgálatakor ugyanis kiderült, hogy a megbízást havi díj ellenében, személyesen, a megbízó utasításai szerint napi 8 órában kellett ellátni, fizetett szabadság nem illette meg a megbízottat, és nem voltak alkalmazhatók rá az Mt. szabályai. A fentieken túl az érintett dolgozók előadásából is az derült ki, hogy ők munkavállalóknak tekintették magukat. Gyakorlatilag a munkavállalók egy számukra kedvezőtlen, méltánytalan helyzetbe kerültek azáltal, hogy elestek a munkaviszonnyal együtt járó olyan kedvezményektől, mint pl. fizetett szabadság, étkezési hozzájárulás, munkaruha stb. A tb. ügyintéző elmondása is alátámasztotta, hogy sem munkaadói, sem munkavállalói járulék levonására nem került sor, továbbá, hogy a megbízási szerződés alapján magasabb adóelőleget kellett levonni a dolgozóktól, mintha munkaszerződést kötöttek volna velük, mert nem lehetett figyelembe venni a munkaszerződés esetén egyébként őket megillető adókedvezményeket.*³²¹

Az ismertetett példában szereplő munkavállalók nyilatkozata híven visszatükrözi azt, hogy valójában számukra a színlelt szerződés megkötéséből egy kedvezőtlenebb helyzet született, mint amilyet a munkaviszony biztosított volna. A példa nem egyedi: a színleléssel a munkavállalók gyakran rosszabb helyzetbe kényszerülnek, mégis, mondhatni egyfajta „kényszerhelyzetben” elfogadják a szerződési feltételeket, még akkor is, ha a munkáltató részéről tényleges fenyegetettségre utaló kifejezett, vagy burkolt utalás, illetőleg gyakorlat nem áll fenn. A szabad szerződési akarat megléte az alá-fölérendeltségi pozícióban tárgyalni kényszerülő munkavállalók esetében erőteljesen megkérdőjelezhető. Alapvetően a szerződés aláírását részükről a munkahely féltése indokolja. Nem véletlen, hogy a köznyelvben a „kényszervállalkozás” elnevezés terjedt el ezekre a jogviszonyokra.

A feleknek a színlelt szerződést szabad akaratall kellene megkötniük. Ezt a fajta szabadságot a klasszikus polgári jogi ügyleteknél is mindig korlátozza egyfajta gazdasági kényszer és szükségszerűség, amely értelemszerűen jelentkezhet a munkaviszonyban is. Ugyanakkor úgy véljük, hogy a szokásos szükségszerűségre (így a gazdasági alkupozíción alapuló engedésre), a körülmények általános befolyásoló szerepére hivatkozni jelen esetben nem igazán helytálló. Kicsi

³²⁰ Gaál Sándor: A semmis szerződések néhány típusával kapcsolatos jogalkalmazási problémák 1999.

³²¹ Hódmezővásárhely Városi Bíróság P.20.304/1998.sz.

a valószínűsége, hogy a fél akarata egy egyenjogú, mellérendelt kapcsolatban, mérlegelve a szükségszerűség körülményeit, a ránehezedő „gazdasági kényszer”, valóban kiterjedne egy olyan szerződés megkötésére, melyben alapvetően csak számára negatív szerződéses pozícióba kerülhet. Úgy véljük, hogy itt nem gazdasági szükségszerűség mérlegeléséről van szó, hanem -a munkaadó-munkavállaló kapcsolat jellegzetességeiből fakadóan- egy alapvetően kiszolgáltatott, a szabad döntés lehetőségétől megfosztott pozícióban kell a munkavállalónak eldöntenie azt, hogy az adott ügyletet megkötí-e. Ezért úgy véljük, hogy ilyen esetben a színlelt szerződés, mint tudatos (és egyben szándékos) akarathiányt implikáló semmisségi ok, a szubjektív oldal feltételeinek hiánya miatt nem állapítható meg.

2.

Kérdés tehát, hogy milyen megítélés alá essenek az így megkötött ügyletek? Fő jellemzőjük, hogy nem olyan tartalommal köttetnek meg, mint amit valójában a munkakapcsolat takar.

Így a szerződés nem felel meg az Mt. 75§(1)(2) bekezdésében foglaltaknak.³²² A felek között megkötött szerződés nem a tényleges munkavégzés jellemzőinek megfelelően lett meghatározva, ráadásul ezáltal alapvetően megállapítható a munkavállaló érdekeinek a csorbulása is.³²³

A felek között munkaviszony áll fenn, melyre a Mt. kógens rendelkezésével egyértelműen kiköti, hogy az csak munkaszerződéssel létesíthető.³²⁴ Ebből kifolyólag elgondolkodtató, hogy nem tekinthető-e minden olyan munkavégzésre megkötött szerződés, amely valójában munkaviszony jellegű kapcsolatra épül, de azt nem munkaszerződésbe foglalták, a Munkatörvénykönyv eme passzusába, vagyis jogszabályba ütközőnek, így semmis szerződésnek? Ehhez elég csupán annak megállapítása és elhatárolása, hogy a felek között meglévő kapcsolat mely jogviszony elemeit meríti ki. Ha a kapcsolat magán viseli a munkaviszony ismérveit, de nem munkaszerződést kötöttek, akkor az a fentiek miatt jogszabályba ütköző, s ennek megfelelően semmisség miatt érvénytelen szerződés lenne. Ugyanakkor igen nehéz a munkaviszony pontos meghatározása. Erre a dolgot nem is kívánunk vállalkozni, csupán meg kívánjuk jegyezni, hogy a munkajog

³²² 75/A. § (1) A munkavégzés alapjául szolgáló szerződés típusának megválasztása nem irányulhat a munkavállaló jogos érdekeinek védelmét biztosító rendelkezések érvényesülésének korlátozására, illetve csorbítására.(2) A szerződés típusát elnevezésétől függetlenül, az eset összes körülményére - így különösen a felek szerződéskötést megelőző tárgyalásaira, a szerződés megkötésekor, illetve a munkavégzés során tett jognyilatkozataira, a tényleges munkavégzés jellegére, a 102-104. §-okban meghatározott jogokra és kötelezettségekre - tekintettel kell megítélni, illetve megállapítani.

³²³ Mt.75/A §.

³²⁴ 76. § (1) A munkaviszony - ha törvény másként nem rendelkezik - munkaszerződéssel jön létre

területén is egyre erőteljesebben jelentkezik az igény a felek részéről arra vonatkozóan, hogy a szerződési szabadság biztosította lehetőséggel élve nagyobb mozgásteret élvezzenek kapcsolatuk tartalmának kialakításában.

Helyesebb megoldásként kínálkozik a munkajog területén differenciáltabb, tartalmában sokrétűbb jogviszonyok megteremtése és szabályozása.

3.

A jelenlegi eljárási rendben a munkaügyi felügyelő a szerződés átminősítésével a látszólagos szerződés megkötésétől létrejötnék tekinti a munkaviszonyt, vagyis sajátos jogkövetkezményként a fentiekben megfogalmazott javaslatnak megfelelő gyakorlatot követi. Úgy véljük, hogy a tárgyalt szerződéstípus sajátosnak tekinthető annyiban, hogy nem illeszthető be feltétlenül a színlelt szerződések csoportjába csupán azon az alapon, hogy nem felel meg a mögötte lévő valós jogviszonynak. Ráadásul, mivel színlelt szerződés kötésében mindkét fél csalárd szándékkal jár el, a felróhatóság aránya is azonos. Jelen esetben viszont igencsak méltánytalan lenne a munkavállalót jogilag csalárd szerződő félnek tekinteni.

A színlelés hangsúlyos elutasítása mellett még mindenképpen ki kell emelnünk ezeknek a szerződéseknek a fraudolózus jellegét is, hiszen ezek az ügyletek főként az adózási, társadalombiztosítási, illetve a munkavállaló védelmére vonatkozó jogszabályok kijátszását, megkerülését célozzák. Ezt figyelembe véve a munkáltató alkotmányos kötelezettségeinek elmulasztása, adott esetben pozíciójával való visszaélése, a munkavállalóval szemben tanúsított magatartása miatt a szerződéssel szemben esetlegesen a jó erkölcsbe ütközés kifogása is felmerülhet.

E) A munkaviszony és a polgári jogi szerződések elhatárolása

A gyakorlat számára a legfontosabb, hogy a munkaviszony és a polgári jogi szerződések elhatárolásához konkrét támpontok álljanak rendelkezésre, létezzen egy egységes elbírálási rendszer. A bírói gyakorlat az évek során folyamatosan kidolgozta ezeket a szükséges elhatárolási szempontokat. Ezek folyamatosan eligazítást jelentenek a konkrét ügyekben.³²⁵ Ugyanakkor, bár

³²⁵ Ld. pl. P.törv.III./B20.014/1967., M.törv.II,10.372/1978., BH1997/14/1987. 1.Gf.40.079/1999/2.sz

a felügyeleti, ill. adóhatósági ellenőrzéshez is megfelelő támpontot ad a már hivatkozott Irányelv, a konkrét esetekben mégis igen nehéz azt eldönteni, hogy a felek kapcsolata az alá-fölérendeltségen alapuló munkaviszony, vagy a mellérendeltségre épülő valamely polgári jogi szerződés elemeit meríti-e ki.

Az utóbbi időszakban a látszólagos polgári jogi ügyletek terjedésének megfékezésére a munkaügyi felügyelet és az adóhatóság is fokozott figyelemmel koncentrált. A munkaügyi felügyelet az ilyen ügyleteket szabálytalan foglalkoztatásnak minősíti, az APEH pedig ezekben az esetekben rendre adó- és járulékfizetési kötelezettség elmulasztását állapítja meg. Ahhoz, hogy maguk a foglalkoztatók, de legfőképpen az említett hatóságok az elhatárolás tekintetében tájékozódhassanak, szükség volt számukra egy részletes iránymutatásra, mérlegelési rendszer megalkotására, melynek segítségével egységes fellépésre van lehetőség.

Az elhatárolás szempontjait - a kialakult bírói gyakorlatra is figyelemmel - a már említett, 2005. december 22-én kelt Irányelv foglalta össze. Gyakorlatilag ennek segítségével a munkaügyi felügyelők a szerződés megkötésének napjára visszamenőlegesen jogosultak átminősíteni a jogviszonyt, ha úgy ítélik meg, hogy az ténylegesen munkaviszony jellegű kapcsolatot takar. Az APEH, meghatározott időre, átminősítés nélkül, pusztán a munkaviszonyhoz kapcsolódó adó és járulék, valamint a megfelelő büntetések összegének megfizetésére kötelezheti a feleket, a munkavállalót kedvezőbb elbírálásban részesítve.

Az Irányelv szövegezése szerint is „a munkavégzésre irányuló, a polgári jog körébe tartozó jogviszonyok és a munkaviszony elhatárolását mindenkor csak egyedi jelleggel, a jogviszony tényleges tartalmi elemeinek átfogó vizsgálatával lehet elvégezni. A munkavégzésre irányuló jogviszonyt -a szerződés típusának minősítésekor- összességében kell vizsgálni. Így a megadott támpontok sem általánosan, hanem a konkrét esetre levetítve értelmezendők.”

Az **Irányelv** az elvégzendő vizsgálatokhoz ún. „*elsődleges*” és „*másodlagos*” elhatárolási szempontokat ad. ***Elsődleges szempont*** az, ami önmagában meghatározó, és munkaviszonnyá minősíti a jogviszonyt. Ilyeneknek tekinti pl.:

- a tevékenység jellege,
- a munkakör,
- a személyes munkavégzés,
- az alá-fölérendeltség

A *másodlagos* mérlegelési *szempontok* egyedül nem vezetnek a munkaviszonnyá minősítéshez, de a többi mérlegelési szemponttal együtt súlyuk van az értékelésben.

Ilyen például

- a munkavégzés helye,
- a díjazás,
- a munkaidő,
- az időbeosztás,
- az írásbeliség.

Az Irányelv nem tér ki arra a meghatározó jelentőségű tényezőre, melyre *Prugberger Tamás Rácz Zoltánnal* közösen írott munkájában rámutat. Véleményük szerint a kérdés jogdogmatikailag azon dől el, hogy milyen a foglalkoztatott személy „mozgási szabadsága”, vagyis a foglalkoztatója mellett másnál, vagy máshol vállalhat-e munkát?³²⁶

A véleményünkkel egyetértésben az elhatárolás egyik elsődleges szempontjaként bevezethetnénk a „kizárólagosságot”, ami quasi a Prugberger Tamás által vázolt mozgási szabadság megvonásaként lenne értelmezendő, hiszen ha a munkáltató az Mt. 108.§-ára hivatkozva a további munkaviszony, vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony létesítését megtiltja, ezzel a munkavégzést kizárólagossá teszi.³²⁷ Ezt a körülményt az elhatárolás során mindenképpen kiemelten kellene vizsgálni. Figyelemmel kellene lenni azonban arra is, hogymi van akkor, ha a felek között létrejövő kapcsolat nem meríti ki a munkaviszony elemeit, jellemzőit, de a kapcsolat a munkáltató tilalma miatt kizárólagossá válik. (Pl. banki üzletkötő csak a bank termékeit ajánlhatja, stb.) Úgy gondoljuk, hogy ekkor egy olyan átmeneti kapcsolat jön létre, ami túlmutat a vállalkozási, megbízási, de a tartós megbízási szerződésen is, ugyanakkor még nem meríti ki a munkaviszony jellemzőit. Ezekre - és a hasonló köztes, nehezen behatárolható munkaügyi

³²⁶ Prugberger Tamás - Rácz Zoltán: A vállalkozási vagy megbízási szerződéssel palástolt munkaviszony/munkaszerződés kérdéséhez *Gazdaság és jog*, 2003. 3. p.

³²⁷ MT.108. § (1) Ha a munkavállaló a munkaviszonyának fennállása alatt további munkaviszonyt vagy munkavégzésre irányuló jogviszonyt létesít, köteles azt a munkáltatójának bejelenteni.

(2) A munkáltató -eltérő megállapodás hiányában- a jogviszony létesítését akkor tilthatja meg, illetve a munkavállalót a jogviszony megszüntetésére akkor kötelezheti, ha a további jogviszony a 3. § (5) bekezdésébe ütközik.

Mt.3§ (5) A munkavállaló a munkaviszony fennállása alatt -kivéve, ha erre jogszabály feljogosítja- nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné.

megoldásokra - célszerű lenne olyan a már korábbiakban említett *új jogviszonyok* kidolgozása, ami munkajog alá esik, de pl. saját adózási, és társadalombiztosítási szabályokkal.

Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a pontos és megbízható elhatároláshoz a fent említett kizárólagosság mellett természetesen továbbra szükséges az egyéb jellemzők -mint pl. munkaidő, hely, utasítás, stb.- vizsgálata is. Ha összességében a jellemzők túlmutatnak a polgári jogi jogviszonyon, de nem érik el munkaviszony jellegű foglalkoztatás kritériumait, akkor a vizsgált jogviszony a köztes kategóriába sorolható lenne.

Összegzés

A fenti kérdéskör kezelésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a gyakorlat egyre egyértelműbben utal arra, hogy a felek részéről erősödik az igény a szerződési szabadság biztosította lehetőség kihasználásával az újszerű, más tartalmú, differenciáltabb jogviszonyok létrehozatalára. Úgy véljük ezeknek a folyamatoknak nem célszerű a tételes jog rendelkezéseivel gátat szabni, hanem esetleg rugalmasabb jogi tételek, munkajogi konstrukciók kidolgozásával kell azokat ösztönözni.

Ezen túlmenően azonban, úgy gondoljuk, hogy a probléma kezeléséhez mindenképpen egy olyan munkajogi és társadalombiztosítási szabályrendszer kialakítása szükséges, mely önmagában megelőző, s nem csupán szankcionális jelleggel bír. Pl. az említett új jogviszonyokhoz kapcsolódóan differenciált súlyú társadalombiztosítási járulék- és adókötelezettséggel társítva, de úgy hogy a különböző foglalkoztatási formák között nem legyen munkajogilag, az adó- és a járulékterhek szempontjából olyan jelentős különbség, hogy érdemes legyen a szabályokat megkerülni, kijátszani.

Összegző gondolatok és „de lege ferenda” javaslatok

I.

1. A színlelés fogalmát a magyar Polgári Törvénykönyv nem tartalmazza. Véleményünk szerint - tekintettel a vizsgált külföldi jogok szabályozására is - indokolt lenne egy a jogdogmatika és a joggyakorlat figyelembevételével kialakított **fogalmi meghatározás** törvénykönyvünkben történő rögzítése.

A tényállás szubjektív és objektív megvalósulási elemeit külön-külön elemezve, jellemzőit a normatív és egyéb ismérvek kategorizálása szerint elhatárolva, az alábbi javaslatot tesszük.

- **Szubjektív jegy:**

- a, akarathiány
- b, tudatosság
- c, kétoldalúság
- d, szándékközösség

- **Objektív jegy:** látszatteremtés

A színlelés törvénykönyvi körülírására ennek megfelelően a következő meghatározásokat érezzük alkalmasnak:

A színlelés a felek közös akaratából történő látszólagos szerződéskötés.

A Más megközelítésben:

Színlelt szerződés az olyan kétoldalú egybehangzó akaratnyilatkozat, melyet a felek tudatosan, közös szándékkal úgy tesznek meg, hogy bár a benne foglaltak jogkövetkezményeit valójában nem kívánják, az ügylet megkötésével mégis ennek látszatát keltik.

Megjegyezzük, hogy a színleléssel egyébként rendszerint együttjáró külsők *megtévesztésére* irányuló szándékot, illetve a kapcsolódó *motívumot* nem tekintjük tényállási csak szükségszerű, adott esetben elhatárolási elemnek (pl.kétoldalú komolytalan ügylettel szemben).

2.

Az olasz joggyakorlatot követve a színlelés két alapesetét az **abszolút és relatív** színlelés elnevezéssel aposztrofáltuk. *Abszolút* a színlelés, ha a felek valójában nem kívántak szerződni, így az a szerződés minden elemére (abszolút jelleggel) kiterjed. *Relatív* színlelésnél valós a szerződési szándék, ám célja egy másik ügylet leplezése, így a felek csak részleteiben (relatív) színlelik az ügyletet.

Az *abszolút* színlelt ügyletek jellemzőit az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- a. A szerződés megkötésekor
- b. mindegyik fél,
- c. egyező akarattal,
- d. az egész szerződésre vonatkozóan
- e. látszólag szerződik
- f. mivel valós szerződéskötési szándékuk nincs.

A *relatív* színlelt ügyletek jellemzői az alábbiak:

- a. A szerződés megkötésekor
- b. mindegyik fél,
- c. egyező akarattal,
- d. a szerződés egészére, vagy egyes részére
- e. a valóságtól eltérően szerződik
- f. úgy, hogy mögötte van szerződéskötési szándékuk is.

3. A színlelt szerződés megkötésének **motivációit** két alcsoportra választhatjuk szét, aszerint, hogy a csalárdság milyen sérelemre irányul. (Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy nem csak csalárd célból lehet színlelni.) Ilyen megközelítésben megkülönböztethetünk *jogszabály kijátszásával*, illetőleg *harmadik személy érdekének sérelmére* kötött ügyletet. Véleményünk szerint a *jogszabály kijátszásával történő* színlelés alapvetően az alábbi célok elérését szolgálja:

- *A jogszabály által előírt kötelezettség megkerülése.*
- *Valamely jogszabályban megfogalmazódó tiltás alól történő kivonás.*
- *Jogszabály kijátszásával a felek számára valamilyen előny megszerzése.*

Harmadik személy érdekeinek sérelme esetén, ha az érintett eleve rendelkezik valamely jogosultsággal (elővásárlási jog, fedezetelvonási célzattal kötött színlelésnél más jogalaptól származó követelés), akkor a felek ezt igyekeznek színleléssel kijátszani. Más esetekben a harmadik személy majdan keletkező jogos igényének érvényesítését próbálják megakadályozni (pl. kötelesrész iránti igény kijátszása ajándékozási szerződés helyett kötött adásvételi szerződéssel, vagy öröklési szerződéssel).

A szerződés kauzalitása a színlelés tényállásának körülírásához nem szolgáltat normatív elemet, mivel a színlelés a motiváció jellegétől, tartalmától függetlenül nyer megállapítást. A gyakorlatban ez többnyire csak a szerződés színlelt jellegének igazolásában, megítélésében játszik szerepet. Meghatározó jelentősége ekkor is inkább a leplezett szerződés jogszabályba ütköző, tilos voltának elbírálásánál van.

4. A színlelés kiterjedhet az egész szerződésre, de annak bármely elemére is. Abszolút színlelésnél a tárgy maga az ügyleti akarat, s így az egész szerződés, annak minden elemével együtt a színlelés tárgyát képezi, míg palástolásnál a színlelés csupán a szerződés egyes elemeit érinti (általában a *jogcímét, tartalmát, illetve a felek személyét*).

5. Az egyoldalú - másik féllel nem közölt- színlelés, a reservatio mentalis mind a hazai, mind a külföldi magánjogokban határozott és konkrét megítélés alá esik: a titkos fenntartás a szerződés értelmezését, érvényességét nem érinti. A titkos fenntartás és az egyoldalú komolytalan nyilatkozat között alapvető különbség, hogy utóbbi esetben a nyilatkozattevő úgy gondolja, hogy a másik fél számára a nyilatkozat komolytalansága egyértelműen felismerhető, míg titkos fenntartásnál a nyilatkozó kifejezetten titkolni kívánja valós szándékát. Ugyanakkor érdekes a felismerhető, ám fel nem ismert fenntartás, illetve az egyoldalú komolytalan nyilatkozat megítélésének kérdése is.

II.

1. A felek szerződéskötési szabadság által biztosított lehetőségei az újabb és újabb jogi konstrukciók kialakítása terén - figyelemmel a jog korlátozásaira - gyakorlatilag kimeríthetetlenek. Jellemzőek az egyre bonyolultabb jogi megoldások, az összetett szerződési rendszerek, melyek konkrét vizsgálatánál olykor igen nehéz meghatározni, hogy a felek csupán a szabadság lehetséges jogosítványait használták-e ki, vagy annak kereteit túllépve, például színlelt ügyletet kötöttek. A színlelt szerződések szerződéskötési mechanizmusát elemezve nem lehet figyelmen kívül hagyni a szerződéskötés szabályos érdekmotivációs hátterének helyébe lépő, illetve arra ráépülve kialakult színlelési érdeket, a szerződés külső tényállásaként megjelenő nyilatkozat szerepét és tartalmát, ezáltal a szerződésértelmezési kérdések sajátos felvetődési lehetőségeit, a forma, a képviselő színlelési vetületeit, s nem utolsósorban a szerződéses joghatás szándékának hiánya, és a tényleges joghatás alakulásának kérdését.

2.

Az egyéb érvénytelenségi okokat az elhatárolás szándékával áttekintve megállapíthatjuk, hogy ugyan a színlelés határozott, pontosan körülírható kritériumokkal bír, mégis majdnem mindegyik más érvénytelenségi okkal találhatunk párhuzamot, kapcsolódási pontot.

3. A színlelt szerződések nem létező vagy érvénytelen ügyletként történő kezelése kérdésében, mi a nem létező szerződésként történő megítélés mellé tesszük le voksunkat az alábbiak szerint:

(1) A színlelés a felek közös akaratából történő látszólagos szerződéskötés, mely alapján szerződés nem jön létre.

(2) Ha a felek szerződéskötési szándék nélkül színlelnek, a felek elszámolására a jogalap nélküli gazdagodás és birtoklás szabályai az irányadók.

(2) Ha a felek szerződéskötési szándék mellett színlelnek, a köztük létrejött leplezett ügylet önmagában ítélandó meg.

4.

A színlelt szerződések motivációja (s így a sérelmet szenvedett érdek fontossága) alapján történő *megtámadhatóság-semmisség* szerint történő differenciálásának gondolatával nem értünk egyet. Ebben a megközelítésben a színlelt szerződés semmisségének megállapításához nem lenne elegendő a felek tudatos akarathiánya, hiszen ezen túlmenően annak jogszabályt sértő, kerülő jellege is bizonyítást igényelne. Ez a felfogás az általunk eddig ismertetett szemlélettől gyökeresen eltérő: a színlelés kikerülne a tudatos akarathiány által determinált semmissé minősítés alól, s *a motívum normatív feltétellé emelkedne*, s a tényállás semmissé vagy megtámadhatóvá minősítésénél prioritást élvezne.

Ha a színlelt ügylet csak harmadik személy érdekeit sérti, az a kétoldalú, tudatos akarathiány ellenére ebben a felfogásban mindössze megtámadható, azaz feltételesen érvénytelen lenne. A színlelt szerződések dogmatikai lényegéből eredően nem tartjuk helyesnek a tudatos, kétoldalú akarathiány mellé rendelni a célt, mint - az érvénytelenség jellegét eldöntő - abszolút normatív elemet.

5.

Az érvénytelenség eljárási-technikai kérdéseit értelemszerűen levetíthetjük a színlelés speciális vonatkozásaira is. Ebben a körben - mivel a színlelés mindkét fél felróható magatartásából ered - indokolt lenne bevezetni (a Ptk.4§(4)bek. mellett is), hogy a felek jóhiszemű harmadik személlyel a szerződés semmisségére ne hivatkozassanak. Az érvénytelenség megállapítását követően azonban a jogkövetkezmények levonását, a jogviszony rendezését ők is kérhetnék.

De lege ferenda:

A színlelt szerződést kötő felek a színlelésre jóhiszemű harmadik személlyel szemben nem hivatkozhatnak.

5.

A színlelt szerződések jogkövetkezményeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az abszolút és a relatív színlelés felek között kifejtett, belső hatása mellett a harmadik személyekre gyakorolt joghatás legalább ekkora, sőt, mondhatni olykor nagyobb jelentőséggel bír. Ekkor a harmadik személyeket két külön csoportba sorolhatjuk. Az egyik csoportba tartoznak azok, akiknek

érdekeit a színlelt ügylet sérti, így annak érvénytelenségét kívánják, a másik csoportba pedig azok, akik bíztak a szerződés érvényességében, s így annak érvényességét támogatják. A 4. pontban megfogalmazott de lege ferenda javaslat szerint ez utóbbiakkal szemben a felek nem tudnának a színlelésre hivatkozni, míg az első csoportba tartozó érdekelt a felekkel szemben ezt megteheti. Ezzel a megoldással a harmadik felek védelme biztosított lenne a színlelőkkel szemben.

III.

1.

A színlelés eseteinek széles köréből néhány színlelési szituációt a korábbi elméleti alapok szemszögéből kívántunk szemléltetni. Választásunkat olykor az adott szituáció előfordulási gyakorisága, kortalansága, máskor éppen aktualitása indokolta.

Gyakran komoly gondot jelent a joggyakorlat számára az egyes jogi konstrukciók elhatárolása. Az elemzésünk tárgyaként kiemelt területek, és a róluk alkotott eltérő nézetek, álláspontok is jól példázzák ezt. Színlelt fedezetelvonás esetében különös szigorral vizsgálandó - a körülmények alapos feltárásával - a felek szerződéskötés kori akarata. Az összehasonlításhoz külön elhatárolási szempontokat képezve vetettük össze a valós fedezetelvonást, és az e célból kötött színlelt ügyletet. A sokat vitatott fiduciárius biztosítékok színlelt vonását – a szubjektív kritériumok megvalósulásának hiánya miatt - nem látjuk megállapíthatónak, ellenben a fraudolózus jellegük miatt alkalmazásuk, illetve megítélésük szigorítása indokolt lehet.

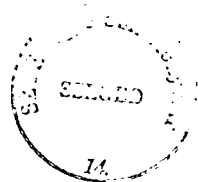
Jogági elhatárolásként napjaink legismertebb színlelési kérdésével, a munkaviszony polgári jogi (megbízási, vállalkozási) szerződéssel történő „leplezésével” foglalkoztunk. Ezen a területen a színlelt szerződések alkalmazása, annak szubjektív hiányosságai miatt teljes biztonsággal nem lehetséges. Így véleményünk szerint ezek a szerződések nem tekinthetők színlelt ügyletnek.

Záró gondolatok

A színlelt szerződések megkötésével a felek egyfajta „jogi színjáték előadását” vállalják elérni kívánt céljuk megvalósítására. Természetes, hogy a jog nem maradhat közömbös az ilyen „színjátékkal” szemben, azt megfelelően szankcionálnia kell. Ez az érvénytelenség intézményével megfelelően megvalósítható. Indokolt azonban elgondolkodni azon is, hogy olykor az ilyen színlelő magatartások jelzéssel bírhatnak egy hibás, elavult, túlszabályozott, esetlegesen módosításra szoruló jogi élethelyzet és szabályozási tétele vonatkozásában. Az egyes területeken népszerűvé vált színlelési gyakorlatot sokszor racionális keretek közé lehet szorítani megfelelő jogi szabályozás „eltalálásával”. Így a jogalkotó számára külön kihívást jelent olyan jogi normák megalkotása, melyek megkerülését a jogalanyok nem látják indokoltnak, célravezetőnek, s a jogkerülő magatartás helyett inkább a jog által elfogadott utat választják.

A már többször hivatkozott szerződési szabadság a piaci viszonyok sokféleségében tágabb mozgásteret biztosít, lehetőséget teremt a bonyolult piaci mechanizmusokhoz történő gyorsabb, rugalmasabb alkalmazkodásra. Az újabb és újabb ügylettípusok, jogi konstrukciók azonban „vadhajtásokkal” is járhatnak: nem véletlen, hogy napjainkban színleléssel egyre inkább a bonyolult, szövevényes szerződési rendszerek kapcsán kell számolni. Természetesen a szimuláció új köntösben megjelenve is szimuláció marad: a jogalkalmazónak a színlelés klasszikus, időtálló normái szerint kell azt megítélnie és minősítenie.

A színlelés esetét vizsgálva is kirajzolódhat előttünk a klasszikus dogmatikai elveken alapuló jogi tételek „változó állandósága”: a jogalkotásnak egyszerre kell a fejlődés vonalát követnie, ugyanakkor egyfajta megnyugtató stabilitásról, biztonságról gondoskodnia.

Summary

Entering into contracts is part of our everyday lives since we often conduct both our private as well as our business affairs through contractual situations. In these situations we seek to reach the best possible agreement, one that would be in complete accordance with our will and expectations. However, there are sine qua non requirements concerning form and content, which are essential for a contract to be legally binding, and ensure the enforceability of the terms included in it. Failure to comply with any statutory criteria results in an erroneously executed contract, which can produce a variety of legal consequences. Legal transactions can induce invalidity as a possible conclusion of law, on grounds of specific legislative provisions. Even to those unacquainted with law, it is obvious that the contract must meet formality and substance requirements to render it legally binding. It is less universally known, however, that non-compliance between the terms of the contract and the genuine consent of the parties can also preclude the validity of the agreement.

This study addresses the issue of fraudulence, which is an element of the group of cases affected by defective intention, or absence of consent. In the division of invalidity reasons fraudulence is to be found are described as below.

Jurisprudence divides the grounds for invalidity into a number of classes, yet based on the common classification they fall into the following categories.

The contract is invalid if:

1. it is illegal (concluding the contract is prohibited by legislation)
2. it is impossible
3. one party lacks legal competence
- 4. it contains defective intention**
5. it contains of a formal defect

Although each of the above groups represents a specific type of mistake affecting the contract, they should not be considered as completely disparate and independent factors, as they are interconnected in the process of the conclusion of the contract. This cohesive connection can be illustrated as follows: a prerequisite to the formation of a contract is the intention or will of a person having unlimited capacity of action, the statement of this intention according to the relevant formal requirements, so that the desired legal consequence and the agreement itself shall comply

with public policy, morals and good manners, and the conclusion of the contract shall be possible both physically and legally. Another linking element is the fact, that each group of reasons is attributable to, or correlates with the intention of the parties in some sense. It is best illustrated by the classification of Gyula Eörsi, according to which the reasons for the invalidity of the contract originate in:

- the intention;
- the statement, which renders the will identifiable;
- the legal consequence proposed by the intention.

The complete lack of, or a mistake as to the contractual intention on one or both sides can lead to the invalidity of the contract. Thus, the category of invalidity defined as above, can be regarded in the strict sense as the group of mistakes as to “defective intention”. In the narrowest sense, “defective intention” is considered as the reason for the invalidity of the contract. In this case the defect is either the complete lack of the contractual intention as if it were merely fictitious (a joke, fraudulence, etc), or the existing positive intention to execute the contract has a specific defect stipulated within the framework of law.

In the second case of Eörsi's classification, invalidity consists in the inadequate *form* or *method* of the declaration, which will result in a mistake in the objective expression of the intention, i.e. in the statement of intention.

Should the agreement express the intention in compliance with the requirements regarding substance, but fail to do so regarding formality, it will qualify just as invalid as a contract executed by an unauthorized person under terms that are inconsistent with the genuine consent of the contracting party that they represent.

Contracts affected by the mistake mentioned in the third group of the classification can take no legal effect, as the parties are mistaken regarding the legal consequence of their contractual intention. In this case the genuine consent of the parties is legally impossible, and contrary to law.

For the subject of this paper the question of defective intention in this literal sense bears special importance.

Károly Szladits divides the common classification of these defective intentions into sub-categories according to whether the intention is defective, or there is complete lack of it. Yet another circumstance that demarcates further categories is whether the defect is wilful or unintentional.

tional. If the defective intention is wilful and the parties have entered into the agreement knowingly, the law will declare it void, whereas a non-wilful mistake will be merely voidable.

The subject of this paper is fraudulence, which belongs to the group of wilful defective intentions, and as such, results in a ground of nullity. In the assessment of fraudulence, and the statement of the invalidity of the contract, difference between the parties' ostensible intention and genuine consent plays a crucial role. In this case it is expressly the bilateral lack of contractual intention that will result in the invalidity of the contract: since the parties enter into an agreement that does not correspond to their intention, or might have no intention to contract in reality at all; they exhibit acts of untruth to the outside world. The parties simulate, and if they conceal a different agreement by these means, they also disguise their true intentions.

The present study was motivated by the phenomenon that nowadays there is a widespread and increasing trend of careless and unfounded adjudication, to qualify vague, unascertainable legal constructs fraudulent.

While conducting research with the intent to get a deeper insight into the legal nature of fraudulence, we realized that although it is a classical legal issue, it has not been discussed in depth the relevant literature. Therefore, this study aims to go some way towards a deeper understanding of the seemingly simple, yet controversial legal institution of fraudulence, principally based on research of the relevant Hungarian jurisprudence literature and practice.

There is a noteworthy body of private law literature of research conducted by experts including Béni Grosschmid, Gusztáv Szászy Schwarz, László Villányi Fürst and Károly Szladits, whose works have had a profound influence on the present study.

We have largely relied on Emília Weiss's most influential, much welcomed monography entitled "A Szerződés érvénytelensége a polgári jogban" [*Invalidity of contract in private law*] and on Attila Menyhárd's fundamental research on defective intention entitled "A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége" [*Invalidity of the contract due to defective intention*].

Our research method concentrates on revealing and presenting practical and theoretical questions regarding the issue. Thereby we wished to go beyond the investigation of the present understanding of the problem, for a fuller discussion of newly emerging questions, and to get a deeper insight into the nature of fraudulence, by means of a detailed elaboration of the legal practice.

The structure of the study follows the above approach and is divided into three main parts.

In the first part of the paper we investigate the main theoretical characteristics of fraudulence; the second part discusses the drafting of the contract, its invalidity and the legal consequences from the aspect of fraudulence, while the third part deals with the most common cases and the questions of demarcation.

The fundamental aim of the study is to shed light on the dogmatic characteristics of fraudulence based on Hungarian theory and practice, as well as exemplifying its nature to give a portrait of an age, independently of, but at certain cases reflecting on its economic and social background. As an aside to the main subject, on certain questions we found it necessary to make comparison with examples of foreign legislation with regard to the regulation and characteristics of the issue, to illustrate its extension in time and space, as well as to demonstrate the timeless nature of fraudulence on a historical basis. Besides that, some parts of this study may give deeper insight into the classical questions of the theory, and we hope, that our ideas concerning the current and rather controversial issues of fraudulence tendencies may prove worthy of interest.

I.

1. The statement of facts of fraudulence is not included in the Hungarian Civil Code. Having examined the foreign legal regulations, we believe that it would be reasonable to include a **normative definition** based on legal dogmatism and legal practice in our Code.

Having separately analysed the subjective and objective actual circumstances of the statement of facts, separating its features based on categories of normative and other criteria, we suggest the following:

Subjective facts:

- defective intention
- wilfulness
- bilateralism
- privity (Agreeing to simulation in the analysed foreign legal systems.)

Objective facts

- misrepresentation

Accordingly, we find the following definitions suitable for describing fraudulence:

Fraudulence is an ostensible conclusion of a contract by the common will of the parties.

Or:

A fraudulent contract is a bilateral manifestation of will made by the parties wilfully, with privity in a manner that even though they do not wish the legal consequences therein contained, they do represent so by entering into the transaction.

2.

Following the Italian legal practice we use the terms **absolute** and **relative** fraudulence to mark the two basic cases of fraudulence. *Absolute* fraudulence occurs when the parties did not actually wish to contract, thus it involves all elements of the contract (in an absolute sense). *Relative* fraudulence occurs when the intention to contract is real but its aim is to disguise another transaction, thus the parties are simulating the transaction only partially (in a relative sense).

Absolute fraudulent transactions are characterised as follows:

- a. on entering into a contract
- b. all parties,
- c. with common will,
- d. regarding the entire contract,
- e. feign and simulate that they are contracting
- f. even though they have no real intention to contract.

Relative fraudulent transactions are characterised as follows:

- a. on entering into a contract
- b. both parties,
- c. with common will,
- d. regarding a part of the contract,
- e. conclude a fraudulent contract
- f. with the presence of a real intention to contract.

3. The **motivations** of concluding fraudulent contracts can be divided into two subtypes depending on which injury the fraud is aimed at. (But we must bear in mind that it is possible to simulate without having a fraudulent aim.) Using this approach we can distinguish between transactions aimed at *evading the law* and transactions aimed at *injuring the interest of a third party*. We think that fraudulence aimed at evading the law essentially has the following purposes:

- *Evading an **obligation** prescribed by law.*
- *Avoiding a **prohibition** contained in a specific law.*
- *Acquiring some **benefit** for the parties by evading the law.*

In the event of *injuring the interest of a third party*, if the concerned party has already been in possession of some kind of entitlement (pre-emption, or demand based on other legal basis in case of fraudulence aimed at distracting coverage) the parties try to evade that by simulating. In other cases they try to prevent the future rightful claim of the third party from being validated (e.g. evading the claim to a compulsory portion by entering into a sales contract instead of a contract of gift).

The causality of the contract does not provide the defining of the statement of facts of fraudulence with normative elements as the fraudulence is declared independently of the nature and content of motivation. In practice it only plays part in the confirmation and judgement of the fraudulent nature of the contract. Even then it is significant rather in judging the unlawful, prohibited nature of the concealed contract.

4. Fraudulence may apply to the entire contract or to any of its parts. In case of absolute fraudulence the subject is the transaction will itself thus the whole contract, together with all of its elements, are subjected to fraudulence whereas in the event of disguise, fraudulence concerns certain parts of the contract only (usually the *title*, the *content* and the *parties*).

5. The unilateral fraudulence or *reservatio mentalis* receives an explicit and specific judgement both in Hungarian and in foreign private law: the *reservatio mentalis* does not affect the interpretation and validity of the contract. The fundamental difference between a *reservatio mentalis* and a unilateral frivolous statement is that in the second case the person who makes the statement believes that the frivolousness of the statement is clearly recognisable to the other party; while in case of a *reservatio mentalis* the person who makes the statement has the express purpose of hiding his real intention. It is also interesting to examine the problem of the recognisable but unrecognised *reservatio mentalis* or unilateral frivolous statement. Hereby, we summarise our opinion on these matters and on their judgement:

II.

1. The parties, by the freedom of concluding a contract, have practically endless possibilities of creating new legal constructions – although the legal restrictions should be taken into consideration. Nowadays the legal ways and contract systems are typically complicated, and in examining them it may be extremely difficult to determine whether the parties merely exploited the possible licenses of that freedom or they exceeded that and made a fraudulent transaction. Analysing the mechanism of entering into fraudulent contracts one cannot neglect the interest of fraudulence replacing or starting from the normal interest-motivation of concluding a contract, the role and content of the statement representing the outer statement of facts of the contract, the peculiar possibilities of questions related to the interpretations of the contract, the form and representation related to fraudulence, and finally the problem of lacking the intent for contractual legal consequence and the problem of the actual legal consequence.

2.

Having examined the causes of invalidity with an intent of demarcation we can state that even though fraudulence has explicit, well-defined criteria, we can find parallels and interesting connections with almost all causes of invalidity.

3.

We do not agree with the possibility of voidness based on the motivation of fraudulent contracts (and thus on the importance of the injured interest), nor do we subscribe to the idea of differentiating voidness based on fraudulence. This approach would imply that the wilful defective intention of the parties is not sufficient to determine the voidness of the fraudulent contract as its law-breaking, law-evading nature would have to be proven. This approach differs radically from ours, the one we have just presented: voidness determined by wilful defective intention would not apply to fraudulence, the motive would become a normative condition and would have priority in determining the statement of facts void or voidable.

When the fraudulent transaction injures the interest of the third party only, that, according to this approach, would be only voidable, that is temporarily invalid – in spite of the wilful bilateral defective intention. Deriving from the dogmatic essence of fraudulent contracts we do not approve of paralleling the aim as an absolute normative element - determining the nature of invalidity – to

the wilful bilateral defective intention. If it were so, then the wilful defective intention would not lead to invalidity if it were not intended to evade the law; and it would not lead to the injury of the third party: thus the fraudulence without a false intention – that is extremely rare in practice – would not lead to invalidity.

4.

The points of order of invalidity can implicitly be projected to the special aspects of fraudulence. With regard to this issue – as fraudulence derives from the actionable conduct of both parties – it would be reasonable to introduce the practice of not allowing the parties to refer to voidness of contract neither to the third party nor to each other. However, after invalidity is stated they too could apply for the deduction of the legal consequences and for the setting of the legal relations.

5.

Having examined the legal consequences of fraudulent contracts we can declare that besides the effect of the absolute and relative fraudulence on each other – on the parties – there is a legal effect on the third parties that has the same or even stronger significance. In this case the third parties can be divided into two groups. The first group consists of the persons whose interests are injured by the fraudulent transaction thus they wish it to be invalid, the other group consists of those who trusted the validity of the contract thus they support its validity. By the *de lege ferenda* proposition under point 4 the parties could not refer to fraudulence to the latter while an interested party from the first group may do so to the parties. This way the protection of third parties would be ensured against those who simulate.

III.

1.

We intended to prominently deal with the analysed cases within the wide domain of fraudulence. Our choices were sometimes determined by the incidence and timeless nature of the particular case, while other times by its topicality. A typical example for the latter is the well-known fraudulence issue of today: the case of concealing labour relations by civil law contracts (agency contracts, contracts for professional services).

We believe that the application of fraudulent contracts as civil law categories in this field is not possible with full confidence because of their subjective deficiencies. As a result, we propose to regulate the issue in the Hungarian Labour Code as set forth below:

2. It is often problematic for the legal practice to distinguish between certain legal constructions. The issues emphasized as the object of our analysis, and the different notions and aspects about them set a good example to this problem.

In case of coverage distraction the parties' will at the time of the conclusion of the contract shall be rigorously examined by thoroughly revealing the circumstances. In order to be able to make distinctions we have compared the real coverage distinction with the fraudulent contracts concluded for that purpose on the basis of separate distinctive aspects.

We do not see the fraudulent feature of the most debated fiduciary safeguards established because of the lack of the fulfilment of the subjective criteria, however, because of their fraudulent nature, we find the ignorance of the application of such safeguards, as well as their more severe judgement reasonable.

In case of transactions that aim to evade law we do find the intent to conclude the contract, and moreover, we can find a kind of disguising feature that resembles fraudulence, but in this case the parties intend to conceal the evading feature or purpose (to evade law) of the transaction, and not the concluded real contract itself with the possible arrangement to prevent the occurrence of any suspicion.

Concluding statements

By entering into fraudulent contracts the parties undertake the performance of a kind of "legal play" in order to realize their intended purpose. Law of course cannot be indifferent towards such "play"; it has to sanction this phenomenon accordingly. This can be well accomplished by the institution of invalidity. However, it is important to consider that these fraudulent types of behaviours might point to the faulty, out-of-date, overregulated nature of legal situations and their regulations requiring modification. The popular fraudulence practice in certain fields can often be kept within rational frameworks by "guessing" the proper legal regulation. This way it provides a special challenge for the legislator to create such legal provisions the avoidance of which the subjects do not see as justified and effective, and instead of the law-evading behaviour they choose to accept the way provided for by law.

The often cited freedom of contract makes a wider scope of action possible in the variety of market relations, and provides for a faster and more flexible adjustment to complicated market mechanisms. However, the new transaction types and legal constructions may result in some “offshoots”: it is not by chance that today we are to face fraudulence in connection with complicated and subtle contractual networks. Simulation displayed in a new gown of course still remains a simulation: law enforcement has to judge and qualify it based on the classical, timeless law of fraudulence.

By analysing the case of fraudulence, the “changing permanence” of legal maxims based on classical dogmatic principles is unfolding: legislation has to follow the development of law and has to ensure a settling stability and safety at the same time.

Bibliográfia

1. Almási Antal: Kötelmi jog, Budapest, Tébe, 1926.
2. A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete. Első szöveg. Budapest, Grill 1900.
3. A Magyar Polgári Törvénykönyv Tervezete, 2. szöveg, Budapest, 1913.
4. A Polgári Törvénykönyv Magyarázata, (szerk.: Gellért György) Közgazdasági és Jogi kiadó, Budapest. 2001.
5. Autorini, Gabriella – Sanzione, Pasquale: A magánjog európai törvénykönyve és a szerződés problémái. Ford. Dr.Gáspárdy László, Jogtudományi közlöny, 1997/6.
6. Az alkalmazandó jog színlelt szerződés esetében,(A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezettállandó vlasztottbírótság gyakorlatából), Gazdaság és jog, 1997/3. sz.
7. Baeck, Ulrich: Das Scheingeschäft ein fehlerhaftes Rechtsgeschäft, Würzburg, 1988
8. Bíró György: Kötelmi jog, Novotni Kiadó, Miskolc, 2004.
9. Bodzási Balázs: Az álképviselő legújabb bírói gyakorlatának elemzése, Themis, ELTE, 2005. június.
10. Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római jog tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974
11. Buscema, Alberto: “La simulazione nell’imposta di registro: dubbi sulla costituzionalità di parte dell’art. 38 del D.P.R. n. 131/1986”, il fisco n. 12/2003, (fasc. n. 1) pp. 1813-1815, 31-03-2003.
12. Eörsi Gyula: Kötelmi jog. Általános rész. Budapest, Tankönyvkiadó, 1989.
13. Frank Ignác: A közigazság törvénye Magyarhonban, Buda, Magyar Királyi Egyetem, 1847.
14. Fuglinszky Ádám: Ismertetés Menyhárd Attila: A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége c. monográfiájáról Jogtudományi közlöny, 2003/4. sz.
15. Gadó Gábor: A szerződés szabadság egyes kérdései, figyelemmel a Ptk felülvizsgálatára, Gazdaság és jog, 1998/7-8. sz.
16. Gadó Gábor: A visszavásárlási joggal kombinált adásvételi szerződésről, Gazdaság és jog 1998/3.sz.

17. Gárdos István-Gárdos Péter: Van-e a fiduciárius biztosítékoknak helyük a magyar jogban? Polgári Jogi Kodifikáció 2004/1-2.sz
18. Gellén Klára: A fedezetelvonó és a fedezetelvonás céljából kötött színlelt szerződés elhatárolása, ELTE, Jogelméleti szemle, 2005/ 4. sz. (<http://jesz.ajk.elte.hu>)
19. Gellén Klára: A munkaviszony polgári jogi szerződésekkel történő leplezése, Acta Universitatis Szegediensis Tomus. LXVIII. Szeged. 2006.
20. Gellén Klára: A színlelt jogügyletek kauzalitása, ELTE, Jogelméleti szemle, 2006/1.sz. (<http://jesz.ajk.elte.hu>)
21. Gellén Klára: Az akarat szerepe a szerződéskötés során, különös tekintettel a színlelésre, Acta Universitatis Szegediensis Tomus. LXII. Szeged. 2002.
22. Glossza Grosschmid Béni: fejezetek kötelmi jogunk köréből c.művéhez Budapest, 1932, II.
23. Grosschmid Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből (I. kötet.1898,javított 1901, II.kötet 1900, Jub. 1932) Budapest, Grill.
24. Haitsch Gyula: Adásvételi szerződés vételár része színlelt voltának megállapítása Gazdaság és jog, 2005/3. sz.
25. Handó Tünde: Leplezett szerződések a munkaügyi bíróság előtt. Ellentmondó határozatok, Cég és jog, 2003/7-8. sz.
26. Jogi lexikon, KJK kerszöv jogi és Üzleti kiadó Kft. Budapest. 1999.
27. Kadlót Erzsébet, Szilágyi Zoltán: A fedezetelvonás; A fedezetelvonás és a felszámolási eljárás; A fedezetelvonás, mint bűncselekmény; Könnyelmű sértettek, Cégvezetés. 2001/10.sz
28. Kallimopoulos, Georgias: Die Simulation im bürgerlichen Recht. Karlsruhe 1966.
29. Kemenes István: A szerződés semmisségének újabb joggyakorlati kérdései, Gazdaság és jog, 2001. 10. sz.
30. Kenderes György - Bányai Krisztina: Az Mt.-módosítás hatása a kényszervállalkozások alakulására A kényszervállalkozások típusai, előnyök és hátrányok a két fél oldalán, Cég és jog, 2003. 5. sz.

31. Kolosváry Bálint: A magyar magánjog tankönyve. Kötelmi jog. Családjog. Öröklési jog Bp.Politzer Zsigmond és fia Könyvkiadó 1904.
32. Lando, Ole: Az európai szerződési jog alapelvei. Európai jog 2002/1.sz.
33. Magánjogi Döntvénytár. szerk.Szladits Károly, A jogtudományi Közlöny szerk. X.kötet Bp.1917, Franklin –Társulat kiadása.
34. Magyarország magánjogi törvénykönyve, M. Kir. Igazságügyminisztérium. Bp.1928.
35. Magyar Szinoníma Szótár, Budapest, Akadémia Kiadó, 2004.
36. Menyhárd Attila: A jóerkölcsbe ütköző szerződések, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004.
37. Menyhárd Attila: A jó erkölcsbe ütköző szerződések tilalmának tartalmi meghatározása, Gazdaság és jog, 2004/9. sz.
38. Menyhárd Attila: A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége, ELTE, Szladits Szeminárium Kiadványa, Budapest. 2000.
39. Munkaügyi viták a bíróságon: színlelt dolgozók HVG, 2005/8. sz.
40. Münchener Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch.(red.: Franz Jürgen Säcker) C.H Beck'sche Verlagsbuchhandlung.München.1993.
41. Nizsalovszky Endre: A látszat a jogban, Debreceni Szemle, 1931/I. évf.
42. Nizsalovszky Endre: Fogyatékos jogügyletek, Magyar jogászegyleti értekezések és egyéb tanulmányok, 1933/2. sz
43. Nizsalovszky Endre: Grill-féle Új Döntvénytár XXII. Kötet, 1928-29. Budapest. 1930.
44. Polgári Törvénykönyv. Kommentár a gyakorlat számára. Szerk.: Petrik Ferenc. 2. átdolg. kiad. Budapest, HVG-Orac, 2004.
45. Polgári Törvénykönyv Törvényjavaslatánk tárgyalása A képviselőház külön bizottságában, Igazságügyi javaslatok Tára, Budapest, 1915. március 30.
46. Prugberger Tamás: A munkajog harmonizációja, a munkaviszonyt palástoló kényszervállalkozások Cég és jog, 2003/1-2. sz.

47. Prugberger Tamás - Rácz Zoltán: A vállalkozási vagy megbízási szerződéssel palástolt munkaviszony/munkaszerződés kérdéséhez Gazdaság és jog, 2003.3. sz.
48. Prugberger Tamás: A tartós kényszervállalkozási és megbízási szerződés A munkaviszonyt leplező szerződések, Cég és jog, 2003/7-8. sz.
49. Siklósi Iván: A nemlétező szerződés jogdogmatikai kategóriája és esetkörei a római Jogban, ELTE, Jogelméleti szemle 2006/1. sz. (<http://jesz.ajk.elte.hu>)
50. Sonnenberger, H.J, Az Európai magánjogtudósok Akadémiája Európai Szerződési Törvénykönyvének tervezete – mérföldkő, Magyar jog, 2002/3. sz.
51. Suhayda János: A magyar polgári anyagi magánjog rendszere az országbírói értekezlet által megállapított szabályokhoz alkalmazva. Buda. Magyar Királyi Egyetemi nyomda 1869
52. Szabó Gábor Zoltán: A visszavásárlási joggal kombinált adásvételi szerződésről, Gazdaság és jog, 1998/10.sz.
53. Szalma József: Színlelt szerződések Jogtudományi közlöny, 1998/1. sz.
54. Szászy-Schwarz Gusztáv: Újabb magánjogi fejtegetések. Akaratlan szerződések p.Politzer Zsigmond és fia, Budapest, 1901
55. Szászy-Schwarz Gusztáv: Új irányok a magánjogban, Budapest, Atheneum, 1911
56. Szilágyi Zoltán, Zsebszerződések, Cég és jog, 2001/12.sz
57. Szladits Károly: A magyar magánjog vázlata I - II., Budapest, 1937.
58. Szladits Károly: A magyar magánjog, Budapest. szerk. I-V., Budapest., 1938 – 1940
59. Szmodis Jenő: Az érdek és a jog néhány összefüggéséről, Jogelméleti szemle, 2005/4 sz.
60. Torrente, Andrea: Manuale di Diritto Privato. Milano.Dott. A.Giuffre-Editore 1960.
61. Tóth Lajos: Magyar magánjog. Kötelmi jog. MTA kiadása Bp.1938.
62. Török Tamás: A fedezetelvonó szerződés és annak új szabályai a Ptk.-ban Gazdaság és jog, 2002/3. sz.
63. TörökTamás: Érvénytelenség és személyi hatálytalanság, Gazdaság és jog, 2002/12.sz.

64. Ügynöki jutalékigényt színleltnek állított adásvételi szerződés kapcsán, (A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett állandó választott bíróság gyakorlatából), Gazdaság és jog, 1996/3. sz.
65. Vékás Lajos: Egy új polgári törvénykönyv történelmi időszerűségéről. A szerző által a magyar Tudományos Akadémia CLXVIII. rendes Közgyűlésén 2001. május 7-én tartott előadás szerkesztett szövege, Magyar Tudomány, 2001/12. sz.
66. Vékás Lajos: Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás. Magyar jog 2003/7.sz.
67. Verebics János: Az európai magánjog fejlődésének főbb irányai. A jogegységesítés útjai és újabb állomásai, Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ, Európai Integrációs iroda, Budapest, 2004.
68. Weiss Emília: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban, Közgazdasági és jogi kiadó, Budapest. 1969.